

Partnerství a rodičovství

Souhrnná výzkumná zpráva
z šetření „Současná česká rodina
2020–2022“

A decorative line graph in the bottom right corner, consisting of a light gray line with four circular nodes. The line starts at a low point on the left, rises to a higher point, dips slightly, and then rises again to its highest point on the right.

2023

Partnerství a rodičovství
Souhrnná výzkumná zpráva z šetření
„Současná česká rodina 2020–2022“

Anna Šťastná

Martin Kreidl

Dominika Perdoch Sladká

Barbora Hubatková

Klára Reimerová

Praha, RILSA

2023

Tato publikace vznikla v rámci projektu „Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky“ (reg. č. TL03000338), který je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA. Řešitelé projektu jsou Masarykova univerzita – Fakulta sociálních studií, Univerzita Karlova – Přírodovědecká fakulta, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. a společnost SC&C spol. s r. o. Odbornými aplikačními garanty projektu jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí, Česká gynekologická a porodnická společnost ČLS JEP a Česká menopauzální a andropauzální společnost ČLS JEP.

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence. (<http://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00
Vyšlo v roce 2023, 1. vydání, počet stran 159
Tisk: RILSA

<https://www.rilsa.cz>

Abstrakt

Souhrnná výzkumná zpráva přináší první ucelené výsledky šetření *GGP – Současná česká rodina*, realizovaného od listopadu 2020 do července 2022 v rámci projektu „*Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky*“ (reg. č. TL03000338) spolufinancovaného se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA. Tato zpráva se zaměřuje na témata partnerského a reprodukčního chování a rodičovství. První část analyzuje formování a rozpady koresidenčních svazků, kvalitu partnerských vztahů, postoje k manželství a nesezdanému soužití a partnerskou homogamii. Druhá část je zaměřena na rodičovství – popisuje dynamiku proměn vstupu do rodičovství pro ženy i muže z hlediska generací i úrovně vzdělání, reprodukční plány i normy spojené s reprodukcí a podmínky pro rodičovství a jeho dopady na vybrané oblasti individuálního nebo partnerského života.

Studie mimo jiné ukazuje, že přes výrazný pokles sňatečnosti nedochází k obdobnému poklesu v koresidenčních vztazích. Nesezdaná soužití mají nejčastěji charakter předmanželských svazků a jejich počet v čase narůstá. Do koresidenčních svazků nejčastěji vstupují vysokoškoláci a středoškoláci, u lidí s nižším vzděláním jsou koresidenční svazky méně časté. Úroveň rozvodovosti v České republice sice postupně klesá, nestabilita koresidenčních partnerství ale naopak roste a nesezdaná soužití jsou v porovnání s manželstvím méně stabilní.

Reprodukční plány zatím neodpovídají předpokladům výrazného poklesu plodnosti. V deklaracích přetrvává plánování modelu dvoudětné rodiny. Bezdětnost sice zůstává v rovině reprodukčních plánů na nízké úrovni, mateřství však v deklaracích mladých lidí přestává být vnímáno jako nezbytná součást života jedince. V reprodukčních plánech je patrná nezanedbatelná nejistota, především finanční dopady rodičovství a obtíže v oblasti skloubení práce a rodiny a negativní dopady rodičovství na možnosti pracovního uplatnění žen-matek jsou hodnoceny v porovnání s ostatními podmínkami rodičovství nejhůře.

Klíčová slova: partnerské uspořádání; stabilita a nestabilita partnerství; kvalita partnerství; formy rodičovství; bezdětnost; rozhodování o rodičovství; etapy rodinného života; rodinné a mezigenerační vztahy

Abstract

The research report presents the first comprehensive results of the survey *GGP-Contemporary Czech Family*, carried out from November 2020 to July 2022 within the project "*Improvement of data basis for development and evaluation of family policy*" (reg. no. TL03000338) co-financed with the state support of the Technology Agency of the Czech Republic under the ÉTA Programme. This report focuses on the topics of partner and reproductive behaviour and parenting. The first part analyses the formation and dissolution of coresidential unions, the quality of partner relationships, attitudes towards marriage and unmarried cohabitation, and partner homogamy. The second part focuses on parenting – describing the dynamics of changes in entry into parenthood for women and men in terms of generations and levels of education, reproductive plans and norms associated with

reproduction, and the conditions for parenthood and its effects on selected areas of individual or partner life.

The study shows, among other things, that despite the significant decline in marriage rates, there is no similar decline in coresidential relationships. Unmarried cohabitation is most often in the form of pre-marital unions and is increasing over time. Coresidential unions are most often entered into by university and high school graduates, while coresidential unions are less common among lower educated people. Although the divorce rate in the Czech Republic is gradually decreasing, the instability of coresidential partnerships is increasing and unmarried cohabitation is less stable compared to marriage.

Reproductive plans do not yet match the projections of a significant fertility decline. Planning for the two-child family model persists in the declarations. Although childlessness remains low in terms of reproductive plans, motherhood is no longer seen as a necessary part of an individual's life in the declarations of young people. There is considerable uncertainty in reproductive plans; in particular, the financial implications of parenthood and the difficulties of reconciling work and family or the negative impact of parenthood on women's employment opportunities are rated lowest compared to other conditions of parenthood.

Keywords: partnership composition; partnership stability and instability; partnership quality; forms of parenthood; childlessness; fertility decision-making; stages of family life; family relationships; intergenerational relationships

Obsah

Seznam tabulek.....	7
Seznam grafů.....	9
Úvod.....	7
1. Data a metody	19
2. Partnerství.....	21
2.1 Základní nástin vývoje formování a rozpadu partnerství v demografických datech	21
2.1.1 Sňatečnost	21
2.1.2 Nesezdaná soužití.....	24
2.1.3 Rozvodovost.....	26
2.2 Diverzita podob partnerství pohledem dat výběrového šetření.....	28
2.3 Druhy nesezdaných soužití.....	30
2.4 Formování partnerství – v plánech i životní dráze jednotlivců.....	34
2.4.1 Vstupování do prvních manželství	34
2.4.2 Vstupování do prvních koresidenčních svazků	41
2.4.3 Rozpady prvních koresidenčních svazků	46
2.4.4 Rozpady prvních nesezdaných soužití.....	52
2.5 Současné partnerství: kvalita vztahu a přemýšlení o rozchodu	55
2.5.1 Partnerská spokojenost	56
2.5.2 Neshody v partnerství	58
2.5.3 Přemýšlení o rozchodu.....	63
2.5.4 Srovnání se začátkem milénia.....	73
2.6 Postoje k manželství a nesezdanému soužití	75
2.6.1 Postoje k manželství a nesezdanému soužití podle demografických charakteristik ...	77
2.6.2 Srovnání s postoji v roce 2005	81
2.7 Partnerská homogamie.....	83
2.7.1 Vzdělanostní homogamie.....	84
2.7.2 Věková homogamie.....	85
2.7.3 Profesní homogamie.....	88
2.7.4 Homogamie ve stejnopohlavních partnerstvích.....	89
3. Rodičovství.....	91
3.1 Rodičovství v demografických datech – hluboká proměna reprodukčních vzorců	92
3.1.1 Úroveň a časování plodnosti v kalendářních letech	92
3.1.2 Úroveň a časování plodnosti v generačním pohledu	95
3.1.3 Ženy podle počtu dětí.....	96

3.2 Rodičovství a reprodukce v životní dráze respondentů šetření „Současná česká rodina“ ...	98
3.3 Ideální velikosti rodiny – počet dětí jako společenská norma a osobní ideál.....	104
3.3.1 Reprodukční plány ve vztahu k představě o ideálním počtu dětí.....	104
3.3.2 Nejistota v otázce plánování rodičovství	111
3.3.3 Bezdětnost v reprodukčních plánech	114
3.4 Rodičovství jako norma	118
3.4.1 Rodičovství jako společenská norma	118
3.4.2 Věkové normy rodičovství a percepce sociálního okolí.....	124
3.5 Různé podoby rodičovství.....	127
3.6 Percepce vlivu rodičovství na různé oblasti života	129
3.6.1 Percepce vlivu dalšího dítěte u žen s jedním dítětem a se dvěma dětmi	137
3.7 Podmínky pro rodičovství.....	142
3.7.1 Podmínky pro rodičovství u žen s jedním dítětem a se dvěma dětmi	148
Shrnutí.....	153
Literatura.....	156

Seznam tabulek

Tabulka č. 1	Složení vzorku šetření Současná česká rodina dle věku a pohlaví (abs. a v %)	20
Tabulka č. 2	Úplné rodiny podle typu soužití partnerů, SLDB 2011 a 2021 (abs. a v %)	25
Tabulka č. 3	Hospodařící domácnosti tvořené jednou úplnou rodinou podle typu domácnosti a počtu závislých dětí (SLDB 2011 a 2021, abs. a průměrný počet závislých dětí v domácnosti)	26
Tabulka č. 4	Kombinace vzdělání ženy a vzdělání muže v partnerství (v %).....	84
Tabulka č. 5	Věkové rozdíly v partnerství	86
Tabulka č. 6	Kombinace povolání ženy a povolání muže v partnerství (na základě klasifikace povolání ISCO, v %).....	88
Tabulka č. 7	Časování narození 1. dítěte, muži a ženy dle generací, 25., 50. a 75. věkový percentil z křivek přežití.....	100
Tabulka č. 8	Shoda obecného a osobního ideálního počtu dětí, faktory přispívající k vyšší shodě nebo diskrepanci, všechny ženy ve věku 18–49 let.....	108
Tabulka č. 9	Shoda osobního ideálního počtu dětí a reálně plánovaného počtu dětí, faktory přispívající k vyšší shodě nebo diskrepanci, všechny ženy ve věku 18–49 let	109
Tabulka č. 10	Plány na další dítě podle pohlaví a přítomnosti biologického dítěte (abs. a v %) ...	117
Tabulka č. 11	Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší).....	131
Tabulka č. 12	Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let s partnerem, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší).....	132
Tabulka č. 13	Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, muži s partnerkou ve věku do 50 let, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší).....	133
Tabulka č. 14	Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší).....	134
Tabulka č. 15	Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let s partnerem, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)	135

Tabulka č. 16	Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na věku, muži ve věku 18–59 let s partnerkou ve věku do 50 let, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší).....	136
Tabulka č. 17	Průměrné hodnocení naplnění podmínek pro to mít (další) dítě v nadcházejících 3 letech v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let.....	145
Tabulka č. 18	Průměrné hodnocení naplnění podmínek pro to mít (další) dítě v nadcházejících 3 letech v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let s partnerem	146
Tabulka č. 19	Průměrné hodnocení naplnění podmínek pro to mít (další) dítě v nadcházejících 3 letech v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, muži ve věku 18–59 let s partnerkou ve věku do 50 let, průměr na škále 1 (určitě ne) až 5 (určitě ano)	147

Seznam grafů

Graf č. 1	Počet sňatků a hrubá míra sňatečnosti (1980–2022)	22
Graf č. 2	Sňatečnost svobodných – tabulková prvosňatečnost a průměrný věk při 1. sňatku (muži a ženy, 1980–2022)	23
Graf č. 3	Počty rozvodů a úhrnná rozvodovost (1980–2022)	27
Graf č. 4	Formy partnerství, muži, hlavní věkové skupiny (v %, 2020–2022)	29
Graf č. 5	Formy partnerství, ženy, hlavní věkové skupiny (v %, 2020–2022)	29
Graf č. 6	Typy nesezdaných soužití, v % z populace nesezdaných soužití v roce 2005 a v letech 2020–2022	31
Graf č. 7	Vývoj zastoupení typů nesezdaných soužití, v % v rámci věkových skupin, z populace nesezdaných soužití v roce 2005 v letech 2020–2022	32
Graf č. 8	Vývoj zastoupení typů nesezdaných soužití, v % v rámci vzdělanostních skupin, z populace nesezdaných soužití v roce 2005 a v letech 2020–2022	33
Graf č. 9	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	34
Graf č. 10	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin a kohorty narození (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	35
Graf č. 11	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin a pohlaví (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	36
Graf č. 12	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin, pohlaví a kohorty narození (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	37
Graf č. 13	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin a dosaženého vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	38
Graf č. 14	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin, dosaženého vzdělání a kohorty narození (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	39
Graf č. 15	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin, kohorty narození a dosaženého vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	40

Graf č. 16	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin, pohlaví a dosaženého vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	41
Graf č. 17	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	42
Graf č. 18	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin a kohorty narození (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	42
Graf č. 19	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin a pohlaví (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	43
Graf č. 20	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin, pohlaví a kohorty (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	44
Graf č. 21	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	44
Graf č. 22	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin, vzdělání a kohorty (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	45
Graf č. 23	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin, pohlaví a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	46
Graf č. 24	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	47
Graf č. 25	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	47
Graf č. 26	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu a pohlaví (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	48
Graf č. 27	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu, pohlaví a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	49
Graf č. 28	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	50

Graf č. 29	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu, vzdělání a kohorty vzniku svazku (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	50
Graf č. 30	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu, vzdělání a kohorty vzniku svazku (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	51
Graf č. 31	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu, pohlaví a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022).....	51
Graf č. 32	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022).....	52
Graf č. 33	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	53
Graf č. 34	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	54
Graf č. 35	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu, pohlaví a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	54
Graf č. 36	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)	55
Graf č. 37	Respondenti s partnerem dle typu svazku (v %)	56
Graf č. 38	Průměrná partnerská spokojenost dle typu svazku a pohlaví.....	56
Graf č. 39	Průměrná partnerská spokojenost podle typu svazku a věku	57
Graf č. 40	Průměrná spokojenost s partnerstvím podle typu svazku a výše vzdělání (ISCED)	58
Graf č. 41	Frekvence neshod v partnerství ve vybraných oblastech (v %)	59
Graf č. 42	Průměr napříč sedmi položkami baterie partnerských neshod dle typu svazku (celkem a podle pohlaví)	60
Graf č. 43	Průměr napříč sedmi položkami baterie partnerských neshod dle typu svazku a věku	60
Graf č. 44	Průměr napříč sedmi položkami baterie partnerských neshod dle typu svazku a stupně vzdělání.....	61
Graf č. 45	Průměr neshod pro jednotlivé stupně spokojenosti s partnerstvím (škála 0–10).....	62

Graf č. 46	Průměrná partnerská spokojenost dle frekvence čtyř různých způsobů řešení partnerských neshod	62
Graf č. 47a	Podíl odpovědi „ano“ na otázku ohledně přemýšlení o rozchodu s partnerem (dle typu partnerství a celkem, v %)	64
Graf č. 47b	Podíl odpovědí „ano“ na otázku ohledně přemýšlení o rozchodu s partnerem; dle typu partnerství, s kohabitacemi v členění dle koresidence s dětmi a dle typu dětí (pouze biologické vs. ostatní možné rodinné konfigurace, v %)	64
Graf č. 48	Podíl odpovědi „ano“ na otázku ohledně přemýšlení o rozchodu s partnerem dle typu partnerství a fáze sběru dat (v %)	65
Graf č. 49a	Podíl osob, které v posledním roce přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství a pohlaví (v %)	66
Graf č. 49b	Podíl osob, které v posledním roce přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství a pohlaví, s kohabitacemi v členění dle koresidence s dětmi a dle typu dětí (pouze biologické vs. ostatní možné rodinné konfigurace, v %)	67
Graf č. 50	Podíl osob, které v posledním roce přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství a věkových skupin (v %)	68
Graf č. 51	Podíl osob, které v posledním roce přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství a kategorií vzdělání (v %)	68
Graf č. 52	Průměrná spokojenost s partnerstvím a průměr baterie neshod dle přemýšlení o rozchodu (ano = přemýšlel/a; ne = nepřemýšlel/a)	69
Graf č. 53	Průměrná spokojenost s partnerstvím a průměr baterie neshod dle přemýšlení o rozchodu pro jednotlivé typy partnerství (ano = přemýšlel/a; ne = nepřemýšlel/a)	70
Graf č. 54	Podíl osob přemýšlejících o rozchodu podle frekvence neshod ohledně domácích prací, peněz a volného času (v %)	70
Graf č. 55	Podíl osob přemýšlejících o rozchodu podle frekvence neshod ohledně domácích prací dle typu svazku (v %)	71
Graf č. 56	Podíl osob, které během posledního roku přemýšlely o rozchodu dle řešení neshod a jejich frekvence (v %)	72
Graf č. 57	Podíl osob, které během posledního roku přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství, pro řešení neshod „hádkami a křikem“ (v %)	73
Graf č. 58	Průměrná spokojenost se současným partnerstvím dle typu svazku: srovnání šetření „Současná česká rodina“ (2020–2022, váženo) a „Ženy a muži v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy“ (2005)	74

Graf č. 59	Podíl osob přemýšlejících o rozchodu (v %, odpovědi ano) dle typu svazku: srovnání šetření „Současná česká rodina“ (2020–2022, váženo) a „Ženy a muži v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy“ (2005)	74
Graf č. 60	Souhlas s výroky o manželství a nesezdaném soužití (v %)	76
Graf č. 61	Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ podle pohlaví (v %)	77
Graf č. 62	Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ podle pohlaví (v %)	78
Graf č. 63	Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ podle věku (v %)	78
Graf č. 64	Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ podle věku (v %)	79
Graf č. 65	Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ podle vzdělání (v %)	79
Graf č. 66	Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ podle vzdělání (v %)	80
Graf č. 67	Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ podle partnerského statusu (v %)	80
Graf č. 68	Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ podle partnerského statusu (v %)	81
Graf č. 69	Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ v roce 2005 (GGS1) a v letech 2020–2022 (GGS2) podle partnerského statusu (v %)	82
Graf č. 70	Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ v roce 2005 (GGS1) a v letech 2020–2022 (GGS2) podle partnerského statusu (v %)	83
Graf č. 71	Vzdělanostní homogamie/heterogamie podle typu partnerství (v %)	85
Graf č. 72	Věková homogamie/heterogamie podle typu partnerství (v %)	86
Graf č. 73	Průměrný rozdíl mezi věkem muže a věkem ženy v partnerství podle typu partnerství, vzdělání ženy, vzdělání muže, věku ženy a věku muže, v letech	87
Graf č. 74	Profesní homogamie/heterogamie podle typu partnerství (v %)	89
Graf č. 75	Homogamie a heterogamie z hlediska vzdělání, věku a profesního postavení mezi stejnopohlavními páry (v %)	90
Graf č. 76	Vývoj úhrnné plodnosti a průměrného věku žen při narození prvního dítěte v letech 1990–2022	92

Graf č. 77	Míry plodnosti podle věku v letech 1990, 2000 a 2021	93
Graf č. 78	Průměrný věk ženy při narození dítěte dle pořadí (1990–2021)	94
Graf č. 79	Generační plodnost (celkem a do věku 40) a generační průměrný věk ženy při narození dítětem (generace 1950–1981).....	95
Graf č. 80	Podíly žen podle počtu dětí (generace 1935–1977)	96
Graf č. 81	Ženy podle počtu dětí a věku, SLDB 2021	97
Graf č. 82	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro začátek rodičovství (narození 1. dítěte) podle věku a generace (muži a ženy narození v letech 1951–2004).....	100
Graf č. 83	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro začátek rodičovství pro začátek rodičovství (narození 1. dítěte) podle věku, generace a nejvyššího ukončeného vzdělání, muži narození v letech 1951–2004.....	102
Graf č. 84	Kaplan-Meierovy křivky přežití pro začátek rodičovství (narození 1. dítěte) podle věku, generace a nejvyššího ukončeného vzdělání, ženy narozené v letech 1951–2004.....	103
Graf č. 85	Obecný ideál a osobní ideál počtu dětí a plánovaný počet dětí, ženy ve věku 18–49 let dle hlavních věkových skupin (v %)	105
Graf č. 86	Obecný a osobní ideál počtu dětí a plánovaný počet dětí, ženy ve věku 18–49 let s partnerem dle hlavních věkových skupin (v %)	107
Graf č. 87	Obecný a osobní ideál počtu dětí a plánovaný počet dětí, muži ve věku 18–49 let s partnerkou v reprodukčním věku dle hlavních věkových skupin (v %).....	107
Graf č. 88	Porovnání plánovaného počtu dětí v šetření „Současná česká rodina“ a reálného počtu dětí dle SLDB 2021 dle hlavních věkových skupin (v %)	110
Graf č. 89	Ženy ve věku 18–49 let dle současného rodičovství a reprodukčních plánů (v %)	112
Graf č. 90	Ženy ve věku 18–49 let s partnerem dle současného rodičovství a reprodukčních plánů (v %).....	112
Graf č. 91	Muži ve věku 18–49 let s partnerkou v reprodukčním věku dle současného rodičovství a reprodukčních plánů (v %)	113
Graf č. 92	Podíl bezdětných žen ve věku 40 a více let v datech SLDB 2021 dle věkové skupiny a nejvyššího ukončeného vzdělání (v %).....	115
Graf č. 93	Plánovaná bezdětnost žen ve věku 18–49 let podle hlavních věkových skupin a dosažené úrovně vzdělání (v %).....	116

Graf č. 94	Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, muži ve věku 18–69 let, podle věku (v %)	119
Graf č. 95	Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle věku (v %)	119
Graf č. 96	Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, muži ve věku 18–69 let, podle vzdělání (v %)	120
Graf č. 97	Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle věku (v %)	120
Graf č. 98	Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, muži ve věku 18–69 let, podle věku (v %)	121
Graf č. 99	Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle věku (v %)	121
Graf č. 100	Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, muži ve věku 18–69 let, podle věku (v %)	122
Graf č. 101	Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle věku (v %)	122
Graf č. 102	Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy a muži ve věku 18–69 let, podle počtu biologických dětí (v %)	123
Graf č. 103	Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle počtu biologických dětí (v %)	124
Graf č. 104	Souhlas s výrokem „většina mých přátel se domnívá, že bych měla mít (další) dítě“ dle věku a počtu biologických dětí, ženy 18–49 let (v %)	125
Graf č. 105	Souhlas s výrokem „moji rodiče se domnívají, že bych měla mít (další) dítě“ dle věku a počtu biologických dětí, ženy 18–49 let (v %)	126
Graf č. 106	Souhlas s výrokem „můj/moje partner/ka se domnívá, že bychom měli mít (další) dítě“ dle věku a počtu biologických dětí, ženy 18–49 let (v %)	126
Graf č. 107	Formy rodičovství v průběhu životního cyklu, muži 18–69 let (v %)	128
Graf č. 108	Formy rodičovství v průběhu životního cyklu, ženy 18–69 let (v %)	128
Graf č. 109	Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na plánu mít (další) dítě, ženy ve věku 18–49 let s 1 a 2 dětmi, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)	138
Graf č. 110	Vliv dalšího dítěte na radost a uspokojení ze života, ženy ve věku 18–49 let	139

Graf č. 111	Vliv dalšího dítěte na péči a zajištění ve stáří, ženy ve věku 18–49 let (v %)	140
Graf č. 112	Vliv dalšího dítěte na vztah mezi respondentkou a jejím partnerem, ženy ve věku 18–49 let (v %).....	141
Graf č. 113	Průměrné hodnocení naplnění podmínek pro rodičovství v nadcházejících 3 letech v závislosti na plánu mít (další) dítě , ženy ve věku 18–49 let s 1 a 2 dětmi, průměr na škále 1 (určitě ne) až 5 (určitě ano).....	150
Graf č. 114	Souhlas s výrokem „Z finančního hlediska si budu moci dovolit další dítě“ podle reprodukčních plánů, ženy ve věku 18–49 let (v %)	151
Graf č. 115	Souhlas s výrokem „Budu schopna skloubit pracovní a rodinný život, pokud bych měla (další) dítě“ podle reprodukčních plánů, ženy ve věku 18–49 let (v %).....	152

Úvod

Od počátku 90. let 20. století jsme v České republice svědky hlubokých a trvalých proměn v partnerském a reprodukčním chování, které odrážejí proměny společnosti, její hodnoty a priority. Detailní analýza důvodů a souvislostí těchto změn, stejně tak i aspirací a plánů současných mladých generací v rovině partnerské a rodičovské, je důležitá pro porozumění současnému stavu a trendům v oblasti partnerských vztahů a rodiny. Bez popsání a pochopení těchto jevů se v soudobé společnosti neobejde nejen kvalitní a široce pojímaná rodinná politika, ale ani podrobnější prognostické výhledy ohledně podoby a početnosti populace České republiky do budoucna.

Souhrnná výzkumná zpráva je jednou ze čtyř zpráv, které přinášejí první ucelené výsledky rozsáhlého reprezentativního šetření *GGP – Současná česká rodina* (dále jen „Současná česká rodina“), které bylo realizováno v letech 2020 až 2022 na výběru z populace obyvatel České republiky ve věku 18 až 69 let. Toto šetření je součástí mezinárodního projektu Generations and Gender Programme (<https://www.ggp-i.org/>), který reaguje na současné zásadní změny v reprodukčním chování a demografické struktuře vyspělých společností, ve kterých až na výjimky výrazně klesá úroveň plodnosti a dochází k rychlému stárnutí populace. Tyto demografické změny představují zásadní výzvy pro veřejné politiky i pro ekonomiku.

Tato zpráva se zaměřuje na dvě témata, kterým je v dotazníku věnována detailní pozornost – partnerství a rodičovství. Vedle toho vznikly s rámci projektu TA ČR „*Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky*“ (reg. č. TL03000338) další tři výzkumné zprávy, které pokrývají další tematické oblasti obsažené v šetření *Současná česká rodina: sladování práce a rodiny* (Palonciová & Höhne, 2023), ekonomické podmínky domácností (Höhne & Palonciová, 2023) a změny v reprodukčním chování a reprodukční stárnutí (Kocourková et al., 2023).

První část této zprávy je věnována vybraným tématům souvisejícím s partnerstvím. Po souhrnném úvodu představujícím ve stručnosti hlavní trendy ve sňatečnosti, rozvodovosti a nových formách soužití, které podobu současných partnerství výrazně ovlivňují, je detailní pozornost věnována otázkám formování a rozpadu koresidenčních svazků. Nespornou výhodou podrobného výběrového šetření je v tomto ohledu fakt, že jsme v životních drahách jednotlivců schopni sledovat formování a rozpady různých typů partnerství, nejsme tedy omezeni pouze na perspektivu sezdaného partnerství, kterou nabízejí veřejně dostupná statistická data. V další části se text detailně věnuje kvalitě partnerských vztahů tak, jak ji hodnotí respondenti, postojům k manželství a nesezdanému soužití i podobě partnerství z hlediska různých dimenzí podobnosti nebo odlišnosti obou partnerů (tedy otázkám partnerské homogie).

Druhá část zprávy je zaměřena na vybraná témata související s rodičovstvím. Po úvodním shrnutí hlavních rysů měnícího se reprodukčního chování s jeho dopady na plodnost (v generačním i průřezovém – ročním pohledu) využíváme unikátní možnosti dat z tohoto šetření, která dovolují

detailněji postihnout dynamiku proměn vstupu do rodičovství nejen z hlediska generací, ale také vzhledem k proměňující se úrovni vzdělání v jednotlivých generacích. Velká pozornost je v textu věnována reprodukčním plánům a ideálům, ale také normám spojeným s reprodukcí nebo podmínkám pro rodičovství a jeho dopadům na vybrané oblasti individuálního nebo partnerského života. Právě tyto otázky totiž úzce souvisejí s tím, do jaké míry budou deklarované reprodukční plány v budoucnu skutečně realizovány a jakým směrem se bude vyvíjet úroveň plodnosti české populace – nejen z hlediska generací, ale také v jednotlivých kalendářních letech. Nespornou výhodou šetření *Současná česká rodina* je také to, že můžeme srovnatelně analyzovat plodnost a reprodukční plány z pohledu mužů, což je optika, kterou běžná statistická evidence zaměřená na detailní informace o reprodukci žen neumožňuje. Právě optika mužů, potažmo partnerské vyjednávání, je však klíčovým aspektem toho, jak je v páru rodičovství plánováno, ale také realizováno.

Tato výzkumná zpráva představuje první ucelené výsledky šetření *Současná česká rodina* zaměřené na otázky partnerství a rodičovství tak, jak jsou obsažené v dotazníku. Je nezbytné připomenout, že data šetření (Kreidl et al., 2023a) jsou volně dostupná v mezinárodním datovém archivu jak k běžnému procházení jednodušších výsledků (archiv Colectica), tak k jejich stažení v anonymizované individualizované podobě (datový archiv infrastruktury GGP), která umožňuje nespočet detailních analýz. Pro všechny zájemce tedy mohou témata obsažená v této zprávě sloužit zároveň také jako nové podněty k dalším analýzám. Uživatelům dat je současně k dispozici pramenné dílo „*Současná česká rodina – dokumentace k datům*“ (Kreidl et al., 2023b), které obsahuje podrobné informace o výzkumu, včetně přehledu metodologie a terénních prací, a jehož součástí je také celý dotazník šetření. Publikace je dostupná online v režimu open access (<https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/2262>).

1. Data a metody

Souhrnná výzkumná zpráva je výstupem z dat šetření *GGP – Současná česká rodina* (zkráceně jen „Současná česká rodina“). Tento projekt je českou součástí mezinárodního výzkumného programu Generations and Gender Programme (GGP), což je jedna z evropských výzkumných infrastruktur poskytujících vědcům a tvůrcům politik vysoce kvalitní data o rodinách a životních drahách jednotlivců. Cílem projektu je zprostředkovat aktuální a mezinárodně srovnatelná data a tím přispět k lepší analýze a návrhům řešení aktuálních společenských problémů a otázek veřejné politiky. Projekt GGP se zaměřuje na mezigenerační a genderové vztahy, které se odrážejí v uspořádání péče a organizaci placené a neplacené práce. Jedním z klíčových zjišťovaných témat je partnerský a rodinný život jedinců, jak z hlediska plánů, tak z hlediska různých strategií jejich realizace a různých podob partnerství a rodičovství. Právě tato dvě témata jsou ústředním obsahem předkládané zprávy.

Tato zpráva využívá česká data z první vlny mezinárodního šetření *Generations and Gender Survey II*. (Kreidl et al., 2023a; Kreidl et al., 2023b). Sběr dat proběhl mezi listopadem 2020 a červencem 2022, výsledný datový soubor, který vzešel z pravděpodobnostního výběru, obsahuje údaje o 5 583 respondentech z cílové populace obyvatel České republiky ve věku 18 až 69 let, 2 287 mužů a 3 296 žen. Šetření bylo realizováno v dlouhém časovém rozpětí z důvodů přijímaných restrikcí spojených s opatřeními proti pandemii covidu-19. Většina, 68 % dotazníků, byla vyplněna až v závěru sběru dat, tj. během první poloviny roku 2022, v roce 2021 bylo vyplněno 30,7 % analyzovaných dotazníků, na začátku sběru na sklonku roku 2020 pouze 1,3 % dotazníků (blíže ke sběru dat, omezením vlivem pandemické situace a výslednému datovému souboru viz Kreidl et al., 2023b). Další informace o mezinárodních datech z výzkumného programu GGP a dokumentaci k nim lze najít na webové stránce projektu *Generations and Gender Programme* (<https://www.ggp-i.org/>) nebo na adrese (<https://ggp.colectica.org/>).

Tabulka č. 1 zobrazuje složení analyzovaného vzorku šetření *Současná česká rodina* dle pohlaví a věku. Velikost vzorku naznačuje, že umožňuje třídění v podskupinách (např. dle věku, vzdělání, typu rodiny apod.), čehož bude tato zpráva využívat. Jen podsoubor žen v reprodukčním věku (zde ve věku 18–49 let) tvoří 2 184 respondentek, což umožňuje podrobnější analýzy rodičovských plánů a aspirací. Zvláštní pozornost je také věnována mladým generacím, které své partnerské a rodičovské aspirace ve většině teprve formulují, neboť právě jimi pocitované bariéry mohou být důležitým předmětem zájmu veřejných politik.

Kvůli komplikovanému sběru dat během pandemie vykazuje výsledný vzorek šetření *Současná česká rodina* nadreprezentaci žen a vzdělanějších osob ve srovnání s obecnou populací daného věku. Pro analýzu je proto v této zprávě používáno vážení dat za využití poststratifikačních vah zkonstruovaných na centrále projektu GGP s korekcí na pohlaví, věk, vzdělání a region (NUTS2). Bližší informace o způsobu výběru, složení vzorku i konstrukci vah lze nalézt v pramenné publikaci k šetření (Kreidl et al., 2023b).

1. Data a metody

Tabulka č. 1 Složení vzorku šetření Současná česká rodina dle věku a pohlaví (abs. a v %)

Věk	Absolutně			Relativně		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
18–19	41	62	103	1,8 %	1,9 %	1,8 %
20–24	153	153	306	6,7 %	4,6 %	5,5 %
25–29	160	254	414	7,0 %	7,7 %	7,4 %
30–34	224	386	610	9,8 %	11,7 %	10,9 %
35–39	277	442	719	12,1 %	13,4 %	12,9 %
40–44	304	438	742	13,3 %	13,3 %	13,3 %
45–49	307	449	756	13,4 %	13,6 %	13,5 %
50–54	242	313	555	10,6 %	9,5 %	9,9 %
55–59	218	287	505	9,5 %	8,7 %	9,0 %
60–64	169	262	431	7,4 %	7,9 %	7,7 %
65–69	192	250	442	8,4 %	7,6 %	7,9 %
Celkem	2 287	3 296	5 583	100,0 %	100,0 %	100,0 %

2. Partnerství

Partnerství a jeho podoby prošly v posledních desetiletích výraznou proměnou. Jednou z důležitých změn v rodinném chování české populace od počátku 90. let 20. století je výrazný pokles úrovně sňatečnosti a rozšiřování neformálních partnerských svazků, k čemuž vedle snižující se ochoty uzavírat sňatek přispívá také dlouhodobě vysoká úroveň rozvodovosti. Manželský svazek přestal být vnímán jako jediná akceptovatelná forma partnerského soužití.

V České republice je ve statistických datech zachyceno pouze formování a rozpad manželství, které lze analyzovat v procesech sňatečnosti a rozvodovosti. Podrobné informace o ostatních formách partnerství jsou dostupné pouze z výběrových šetření, velmi omezené informace o nesezdaných soužitích pak ze *Sčítání lidu, domů a bytů*.

Na úvod této kapitoly jsou shrnuty základní trendy formování a rozpadu manželství v posledních 40 letech, které nám poskytují detailní data demografické statistiky. Nastiňujeme také informace o rozšíření nesezdaných soužití, která jsou dostupná z dat *Sčítání lidu, domů a bytů*. Jak je patrné z první podkapitoly, statistická data nám poskytují cenné informace o dynamice procesu sňatečnosti a rozvodovosti a zčásti také o podobě partnerství a obecně podobě soužití osob. Především informace o různých typech soužití jsou však vázány k okamžikům Sčítání lidu, domů a bytů a díky tomu, že jsou ze svojí povahy statická a okamžiková, nám neumožňují sledovat samotný proces formování a rozpadů různých typů soužití. Další formy soužití, které nejsou vázané na administrativní úkon (sňatek, registrované partnerství) nebo na společné místo bydliště, nemohou data statistické evidence obyvatel zachytit vůbec.

Úvodní podkapitola shrnuje hlavní trendy uzavírání sňatků v České republice v posledních 40 letech a také hlavní trendy v jejich rozpadu rozvodem manželů. Poté se již v detailu věnujeme tomu, co víme o podobě, formování, rozpadu a kvalitě partnerských vztahů z deklarací respondentů a respondentek šetření *Současná česká rodina*.

2.1 Základní nástin vývoje formování a rozpadu partnerství v demografických datech

2.1.1 Sňatečnost

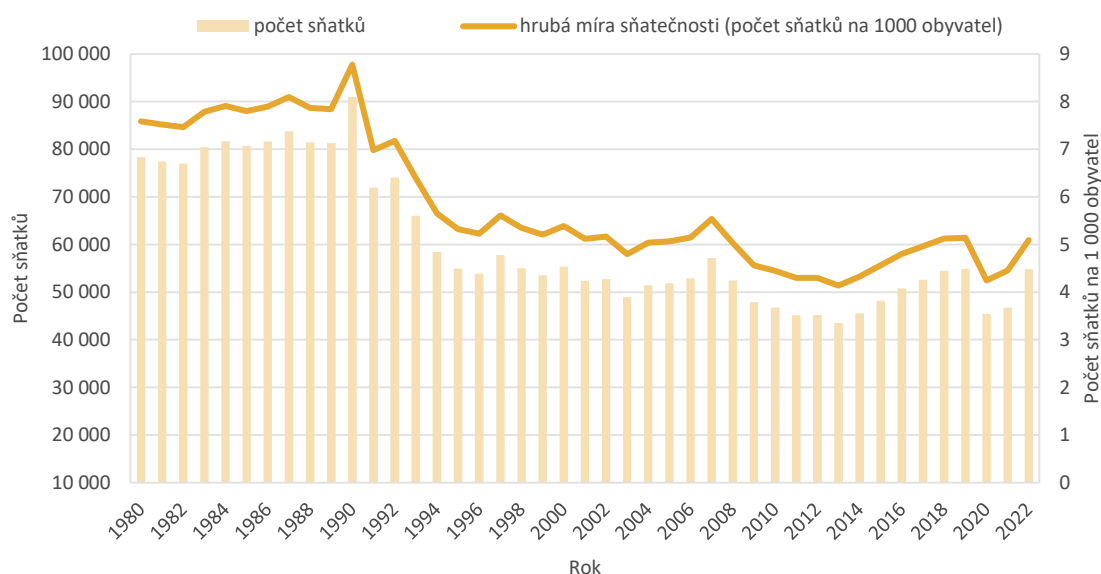
Roční počty uzavíraných sňatků (viz graf č. 1) se od 80. let 20. století, kdy bylo uzavíráno okolo 80 tisíc sňatků ročně, výrazně snížily. V 90. letech (výjimkou je rok 1990, kdy roční počet uzavřených sňatků výrazně narostl v reakci na ohlášené zrušení novomanželských půjček od začátku roku 1991) zaznamenáváme rychlý pokles v počtu uzavíraných sňatků. Následovalo období let 2001 až 2008,

2. Partnerství

kdy bylo ročně uzavřeno mezi 51 a 53 tisíci sňatků (s výjimkou necelých 49 tis. v roce 2003 a naopak 57 tis. v roce 2007). Nástup ekonomické krize odstartoval další pokles počtu uzavíraných sňatků až na dosavadní minimum 43,5 tis. v roce 2013. Od roku 2014 začaly počty sňatků opět narůstat, tento nárůst se však zastavil v období pandemie covidu-19, kdy na počty sňatků negativně působily mj. vládní opatření omezující také hromadné akce včetně svatebních obřadů (Slabá, 2022). Po dvouletém propadu se počet sňatků v roce 2022 vrátil na úroveň 54,8 tis. sňatků, tj. na hodnotu dosaženou před obdobím pandemie.

Popsaný vývoj dokládá také ukazatel hrubé míry sňatečnosti, který vztahuje počty uzavřených sňatků v daném roce k počtu obyvatel (konkrétně je ukazatel udáván na 1 000 obyvatel středního stavu). Po poklesu z hodnot okolo 8 ‰ v 80. letech se hrubá míra sňatečnosti do roku 2008 udržovala na hodnotách okolo 5 ‰. Po dalším poklesu na dosud nejnižší úroveň 4,1 ‰ v roce 2013 její úroveň opět narostla na aktuální hodnotu 5 sňatků na 1 000 obyvatel středního stavu (viz graf č. 1).

Graf č. 1 Počet sňatků a hrubá míra sňatečnosti (1980–2022)

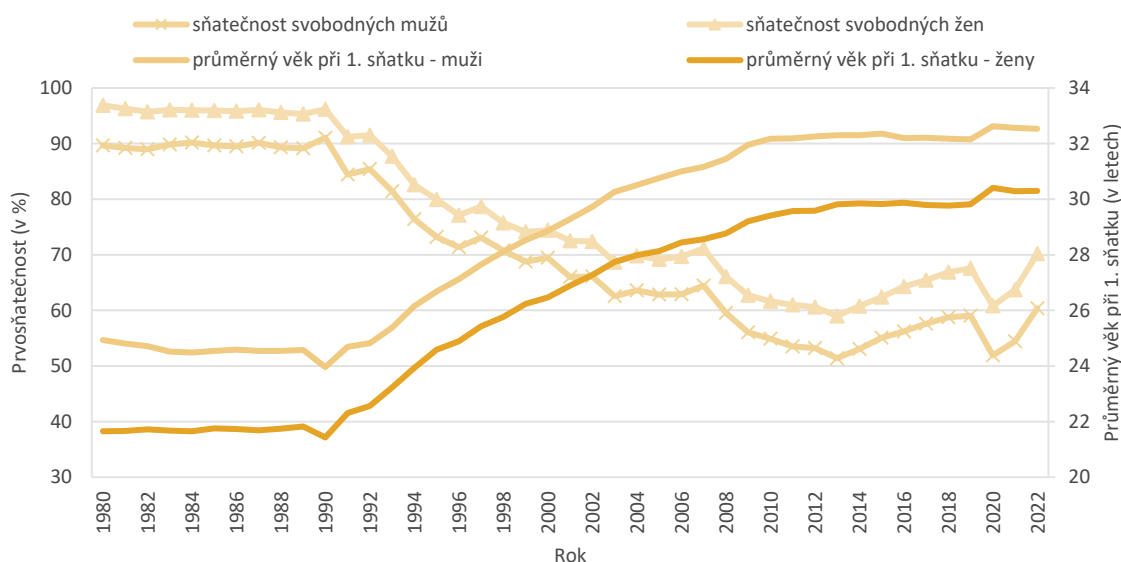

Zdroj: ČSÚ 2023c

Vývoj počtu sňatků je dán především tím, do jaké míry vstupují muži a ženy v různém věku do svého prvního či dalšího manželství, tj. intenzitou sňatečnosti. Vzhledem k tomu, že většina sňatků je v České republice uzavírána svobodnými snoubenci (např. v roce 2021 tři čtvrtiny ženichů i nevěst uzavíralo manželství poprvé) a podíl tzv. protogamních sňatků, kde jsou oba snoubenci svobodní, se od poloviny 90. let pohybuje v rozmezí 63–68 % (Koukalová, 2022), shrňme stručný vývoj sňatečnosti co do její intenzity i časování právě na vývoji sňatečnosti svobodných osob.

Graf č. 2 zobrazuje tzv. prvosňatečnost, neboli úhrnnou sňatečnost svobodných osob, která vyjadřuje, jaký podíl mužů a žen by uzavřel před dovršením 50 let věku (alespoň) první sňatek za předpokladu zachování řádu sňatečnosti (ale také úmrtnosti a zahraniční migrace) svobodných daného kalendářního roku. Je patrné, že **do začátku 90. let 20. století byla úroveň prvosňatečnosti mužů i žen stabilní a vysoká**, u mužů se pohybovala okolo 90 %, u žen mezi 95–96 %. Znamená to tedy, že při zachování této úrovně sňatečnosti by při dosažení 50 let věku zůstalo svobodných pouze 4–5 % žen a 10 % mužů. **Průměrný věk při prvním sňatku** byl taktéž stabilizován, a to v mladém věku na hodnotách nepřesahujících 25 let u mužů a 22 let u žen. Od začátku 90. let se začal průměrný věk při 1. sňatku výrazně zvyšovat, což bylo doprovázeno rychlým snižováním hodnot prvosňatečnosti.

Graf č. 2 **Sňatečnost svobodných – tabulková prvosňatečnost a průměrný věk při 1. sňatku** (muži a ženy, 1980–2022)

Zdroj: ČSÚ 2023c

Prvosňatečnost dosáhla historicky nejnižších hodnot v roce 2013 (51,4 % u mužů a 59,0 % u žen, což znamená, že při zachování úrovně sňatečnosti z roku 2013 by ve věku 50 let zůstávala svobodná polovina mužů a 41 % žen) a teprve od roku 2014 je patrný její opětovný nárůst. V roce 2019, tedy v posledním předcovidovém roce, dosáhla prvosňatečnost 59,0 % u mužů a 67,5 % u žen. Restrikce spojené s pandemií covidu-19 vedly k omezení počtu realizovaných svateb a tím k propadu ukazatele prvosňatečnosti. Údaje z roku 2022 naznačují možný návrat k rostoucímu trendu zaznamenanému před pandemií, neboť prvosňatečnost v roce 2022 dosahovala 60 % u mužů a 70 % u žen – při zachování této úrovně sňatečnosti by tedy ve věku 50 let zůstávalo v budoucnu svobodných 40 % mužů a 30 % žen (viz graf č. 2). Nárůst hodnot prvosňatečnosti po roce 2013 byl doprovázen

2. Partnerství

zpomalením nárůstu a následnou stabilizací průměrného věku při prvním sňatku na hodnotách okolo 32 let pro muže a 30 let pro ženy. Až následný vývoj nám ukáže, zda nárůst prvosňatečnosti v roce 2022 a mírné navýšení věku při prvním sňatku v posledních 3 letech je důsledkem realizace svateb odkládaných v době pandemie z důvodu obav a restrikcí, nebo zda zvýšení průměrného věku signalizuje začátek nového období zvyšování sňatkového věku a odsouvání uzavírání manželství v životní dráze jedinců.

2.1.2 Nesezdaná soužití

Statistické informace pokrývající celou populaci z hlediska nesezdaného soužití jako typu partnerského koresidenčního vztahu, který se začal výrazněji rozšiřovat spolu s výraznými změnami sňatkového chování v 90. letech 20. století, máme pouze z dat *Sčítání lidu, domů a bytů*, které poskytuje také údaje o domácnostech a jejich složení. Z hlediska studia nesezdaných soužití nám však *Sčítání* poskytuje pouze redukované informace, především před rokem 2011, kdy byly osoby zařazovány do domácností na základě místa trvalého bydliště. Od *Sčítání* z roku 2011 jsou osoby zařazovány do jedné domácnosti na základě společného místa obvyklého pobytu. Tento přístup na jednu stranu komplikuje srovnání údajů o nesezdaných soužitích v delší časové řadě, nicméně především v případě nesezdaných soužití přináší spolehlivější údaje, neboť řada osob v rámci nesezdaného soužití spolu fakticky žije v jedné domácnosti, ale má odlišné místo trvalého bydliště, což platí především u mladších nesezdaně žijících osob (ČSÚ, 2014).

Dle prvních výsledků *Sčítání lidu, domů a bytů 2021* mezi roky 2011 a 2021 podíl nesezdaných soužití na celkovém počtu úplných rodin vzrostl z 11 % na 22 % (viz tabulka č. 2). **Podíl nesezdaných soužití** narůstá se zvyšujícím se počtem obyvatel obce a v největších městech představují nesezdaná soužití necelých 29 % úplných rodin, zatímco manželství přibližně 71 %. Z regionálního pohledu je manželství v rámci úplných rodin nejčastěji zastoupeno ve Zlínském kraji a v Kraji Vysočina, v Praze naopak podíl manželských soužití na úplných rodinách klesá pod 70 % (v porovnání se 77 % celorepublikově; ČSÚ, 2023d).

V letech 2011 a 2021 bylo zjišťováno také **soužití osob stejného pohlaví**, a to jak v registrovaném partnerství, tak bez registrovaného partnerství v tzv. neformálním soužití. Na úrovni republiky bylo v těchto typech soužití v roce 2021 sečteno téměř 8 tisíc párů (viz tabulka č. 2), ze tří čtvrtin se jednalo o faktická partnerství, z jedné čtvrtiny o registrovaná partnerství. Oba tyto typy partnerského soužití byly koncentrovány v nejlidnatějších obcích, skoro polovina partnerství osob stejného pohlaví byla sečtena ve městech nad 100 000 obyvatel (ČSÚ, 2023d).

Tabulka č. 2 Úplné rodiny podle typu soužití partnerů (SLDB 2011 a 2021, abs. a v %)

Rok	Celkem	V tom			
		manželské páry	nesezdaná soužití absolutně	registrovaná partnerství	faktická partnerství
2011	2 097 031	1 857 997	234 346	632	4 056
2021	2 265 340	1 748 068	509 535	1 964	5 773
relativně					
2011	100,0 %	88,6 %	11,2 %	0,0 %	0,2 %
2021	100,0 %	77,2 %	22,5 %	0,1 %	0,3 %

Zdroj: ČSÚ 2023a a 2023d

Z hlediska závislých dětí žijících v úplných rodinách (viz tabulka č. 3) data ukazují, že nejvyšší podíl partnerství, kde nebyly v roce 2021 sečteny žádné závislé děti, je mezi registrovanými partnery (84 % partnerství) a ve faktických partnerstvích (90 %). **Mezi roky 2011 a 2021 přitom narostl podíl registrovaných partnerství, kde žije alespoň jedno závislé dítě** (z 5 % na 15,5 %) a stejně tak se zvýšil průměrný počet závislých dětí žijících v daném typu partnerství (z 0,07 v roce 2011 na 0,22 v roce 2021; viz tabulka č. 3). Pokud však vztahujeme průměrný počet dětí pouze k těm partnerstvím, ve kterých nějaké závislé děti žijí, pak se od sebe registrované a faktické partnerství nijak neliší (v průměru 1,4 závislého dítěte) a není patrná změna ani oproti roku 2011 (v průměru 1,3 závislých dětí v registrovaných partnerstvích s dětmi a 1,4 ve faktických partnerstvích).

Manželské páry a nesezdaná soužití se z hlediska přítomnosti závislých dětí v roce 2011 příliš nelišily, závislé děti byly přítomny ve 41 % manželských párů a ve 44 % nesezdaných soužitích a průměrný počet závislých dětí byl v obou typech soužití velmi podobný (0,67 v manželských párech a 0,64 v nesezdaných soužitích). **Naopak v roce 2021 spatřujeme výraznější rozdíly** z hlediska zastoupení podílu bezdětných párů v obou typech domácností i z hlediska průměrného počtu závislých dětí, a to **ve prospěch nesezdaných soužití**. Zatímco mezi manželskými páry bylo v roce 2021 60 % bez závislých dětí, mezi nesezdanými soužitími byla bez závislých dětí méně než polovina (46 %). Tato skutečnost ovlivnila také průměrný počet dětí žijících v nesezdaných soužitích (0,85) oproti manželstvím (0,69) (viz tabulka č. 3). Vztahujeme-li však průměrný počet závislých dětí pouze k těm partnerstvím, ve kterých nějaké závislé děti žijí, pak **v manželstvích se závislými dětmi žije v průměru více dětí (1,73) než v nesezdaných soužitích s dětmi (1,58)**.

2. Partnerství

Tabulka č. 3 **Hospodařící domácnosti tvořené jednou úplnou rodinou podle typu domácnosti a počtu závislých dětí** (SLDB 2011 a 2021, abs. a průměrný počet závislých dětí v domácnosti)

Typ domácnosti	Celkem	V tom podle počtu závislých dětí				Počet závislých dětí celkem	Průměrný počet závislých dětí
		0	1	2	3 a více		
SLDB 2011							
Manželské páry	1 857 997	1 100 573	346 387	351 114	59 923	1 239 225	0,67
Nesezdaná soužití	234 346	131 945	63 110	32 823	6 468	149 713	0,64
Registrovaná partnerství	632	597	25	9	1	46	0,07
Faktická partnerství	4 056	3 446	403	163	44	879	0,22
SLDB 2021							
Manželské páry	1 748 068	1 056 205	273 463	345 188	73 212	1 197 472	0,69
Nesezdaná soužití	509 535	234 478	145 898	105 487	23 672	434 666	0,85
Registrovaná partnerství	1 964	1 659	206	73	26	433	0,22
Faktická partnerství	5 773	5 202	367	163	41	822	0,14

Zdroj: ČSÚ 2023a a 2023d

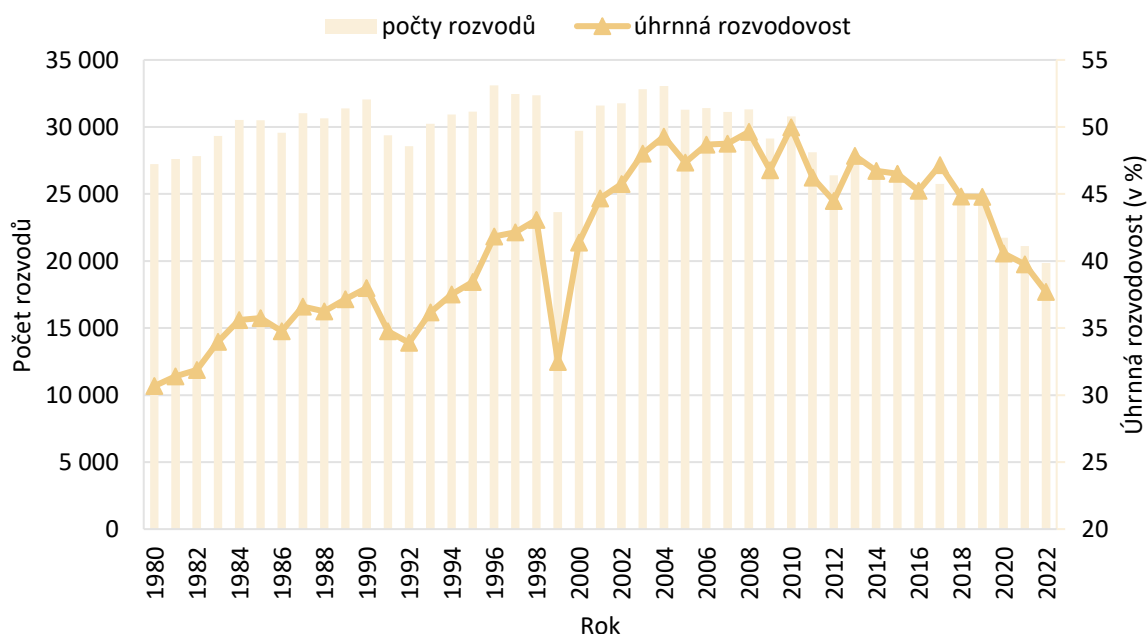
2.1.3 Rozvodovost

Vysokou intenzitu rozvodovosti v české společnosti zaznamenáváme dlouhodobě, je dávana do souvislosti s poměrně snadnou dostupností rozvodu (Fialová & Kalibová, 2010), ale také s celkovou společenskou akceptací rozvodu a nízkou úrovní religiozity české populace (Kirchner, 2003). Již v 80. letech 20. století překročil roční počet rozvodů 30 tisíc a na úrovni převyšující 30 tisíc rozvodů ročně se udržel až do první dekády nového milénia (viz graf č. 3). Výjimku z tohoto pohledu představuje krátkodobý pokles z počátku 90. let, pravděpodobně vlivem toho, že rozvod krátkodobě ustoupil do pozadí v souvislosti s výraznými celospolečenskými změnami (Fialová & Kalibová, 2010), a především pokles v roce 1999, kdy krátkodobě výrazně poklesl počet rozvodů v důsledku novely zákona o rodině, č. 91/1998 Sb., která s účinností od 1. srpna 1998 nově upravila podmínky rozvodu a tím ztížila rozvody manželství s nezletilými dětmi. Dlouhodobě vysoký počet rozvodů není možné vysvětlit vzestupem počtu sňatků, neboť z grafu č. 1 je zřejmé, že v 80. letech počty sňatků stagnovaly a od začátku 90. let výrazně klesaly. Naopak ukazatel úhrnné rozvodovosti jasně dokládá, že docházelo k výraznému nárůstu intenzity rozvodovosti (viz graf č. 3). Pokud se v roce 1980 rozvádělo 31 % z původně uzavřených manželství, v roce 2004 to bylo již 49 %. Na této vysoké úrovni indikující, že při zachování současné intenzity rozvodovosti v jednotlivých letech trvání manželství by se rozváděla polovina z původně sezdaných párů, setrval ukazatel úhrnné rozvodovosti až do roku 2010. Poté začaly počty i intenzita rozvodovosti nejprve pozvolna, ale v posledních letech výrazněji klesat (viz graf č. 3).

Klesající trend počtu rozvodů i ukazatele úhrnné rozvodovosti byl v posledních deseti letech přerušen pouze v roce 2017. Naopak protipandemická opatření roku 2020 omezující z části také činnost soudů umocnila tento trend meziročním poklesem o 2,4 tisíce rozvodů a poklesem ukazatele úhrnné rozvodovosti téměř o 4 procentní body. Trend úbytku rozvodů odráží především výrazný pokles v počtu uzavíraných sňatků od roku 1990 (viz podkap. 2.1.1). V závěru sledovaného období však zaznamenáváme výrazný pokles ukazatele úhrnné rozvodovosti, který vztahuje rozvody k původně uzavřeným sňatkům, což ukazuje také na změny v intenzitě rozvodovosti v jednotlivých délkách trvání manželství. V roce 2022 pak počet rozvodů poprvé ve sledovaném období klesl pod 20 tisíc a úhrnná rozvodovost klesla pod 38 %, což je úroveň, na které se pohybovala naposledy v první polovině 90. let (pomineme-li rok 1999).

Aktuálně se přes 80 % rozvodů týká mužů a žen, kteří ukončují své manželství poprvé, pro pětinu rozvedených se jedná o opakovaný rozvod (Koukalová, 2022). Dlouhodobě však setrvává na vysoké úrovni podíl rozvodů manželství, ve kterých žijí nezletilé děti, a údaje za rok 2021 naznačují mírné zvýšení tohoto podílu v porovnání s před-pandemickým obdobím. Dle Koukalové (2022) bylo v roce 2019 z celkového počtu rozvodů 59,0 % rozvádějících se manželství s nezletilými dětmi, v r. 2021 to bylo 60,9 %. Rozvod se tak i v současnosti ročně dotkne okolo 20,5 tisíce nezletilých dětí (údaj za rok 2021; Koukalová, 2022).

Graf č. 3 Počty rozvodů a úhrnná rozvodovost (1980–2022)

Zdroj: ČSÚ 2023c

2.2 Diverzita podob partnerství pohledem dat výběrového šetření

Formy partnerství a partnerského soužití se v průběhu času výrazně proměňují. V současné společnosti se setkáváme s rozmanitostí vztahových modelů, které odrážejí kulturní, sociální a ekonomické změny i proměny ve společenských normách a hodnotách a v prioritách dospělých jedinců. Tradiční představy o manželství jako jediné platné formě partnerského soužití se rozšiřují o nové alternativy a tradiční manželství postupně ztrácí svoji dominantní pozici. Mladší generace, ale nejen ty, často volí partnerství jako nesezdané soužití nebo zůstávají mimo koresidenční vztahy – s partnerem bydlícím odděleně, nebo zcela bez stabilního partnera (prodlužování etapy single života).

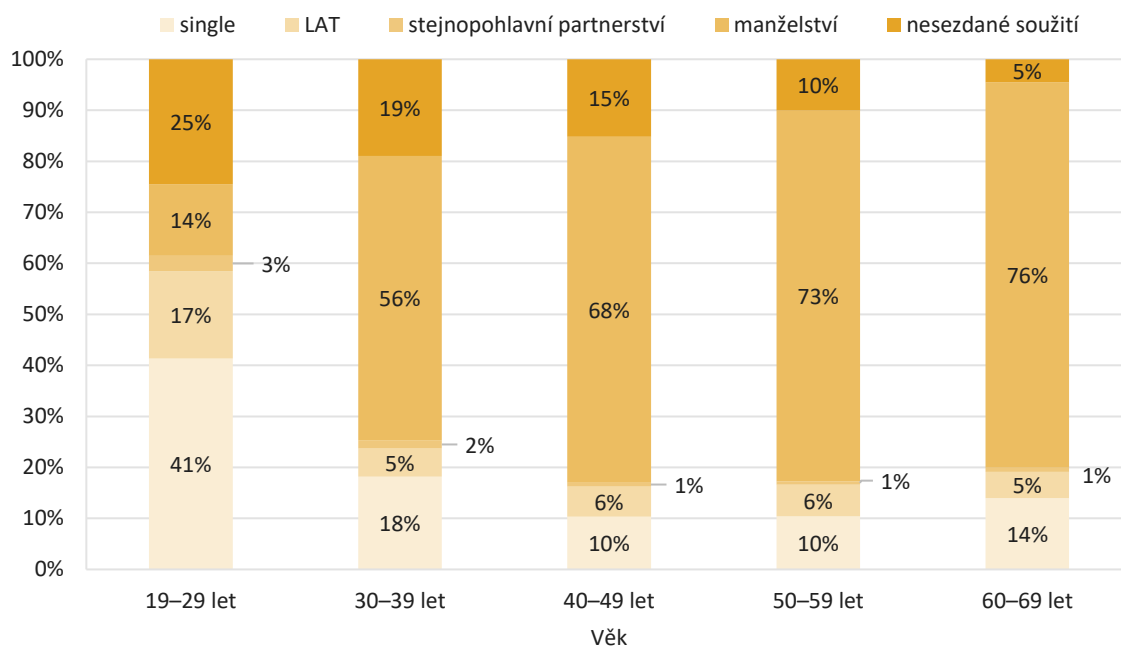
Vedle proměny podob partnerství dvou osob různého pohlaví došlo v mnoha zemích k rozšíření právního uznání stejnopohlavních partnerství, v České republice formou institutu registrovaného partnerství platného od 1. července 2006, kdy nabyl účinnosti zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. Statistická data ukazují v průběhu 10 let více než ztrojnásobení počtu registrovaných partnerství (viz podkap. 2.1.2, tabulka č. 2).

První pohled na různé podoby partnerství, který nabízíme (viz grafy č. 4 a 5), zachycuje aktuální stav v době sběru dat pro výzkum *Současná česká rodina*. Ukazuje tedy, v jakých typech partnerství respondenti (a případně jejich děti) v současnosti žijí. Nabízíme tak sice aktuální, nicméně poněkud statistický obraz životních situací. Při tomto statickém pohledu odhlížíme od toho, jakou životní cestou se lidé do současné situace dostali. Nezkoumáme ani, jak se současný stav může proměňovat do budoucna, jaká je jeho stabilita a jaké cesty z něj nejčastěji vedou – tento dynamičtější vhled do partnerských situací nabídneme až v další podkapitole.

Výsledky ukazují, že **ve věku do 30 let**, kam byly ještě na počátku 90. let soustředěny sňatky, do kterých vstupovala většina populace (viz podkap. 2.1.1), je v současné době výrazný podíl mužů i žen single. Tito respondenti neuvádějí ani partnera v domácnosti, ani partnerský vztah s někým mimo společnou domácnost. Single je mezi lidmi do 30 let 41 % mužů a každá třetí žena (viz grafy č. 4 a 5). Další část osob do 30 let deklaruje, že mají partnera, se kterým ale nežijí ve společné domácnosti (používáme zkratku LAT z anglického living apart together) – 17 % mužů a 23 % žen. To v souhrnu znamená, že koresidenční partnerství u mužů i žen do 30 let věku nalezneme v méně než polovině případů. Ve většině se pak jedná o nesezdané soužití, manželské soužití se vyskytuje u 14 % mužů a 8 % žen do 30 let (viz grafy č. 4 a 5).

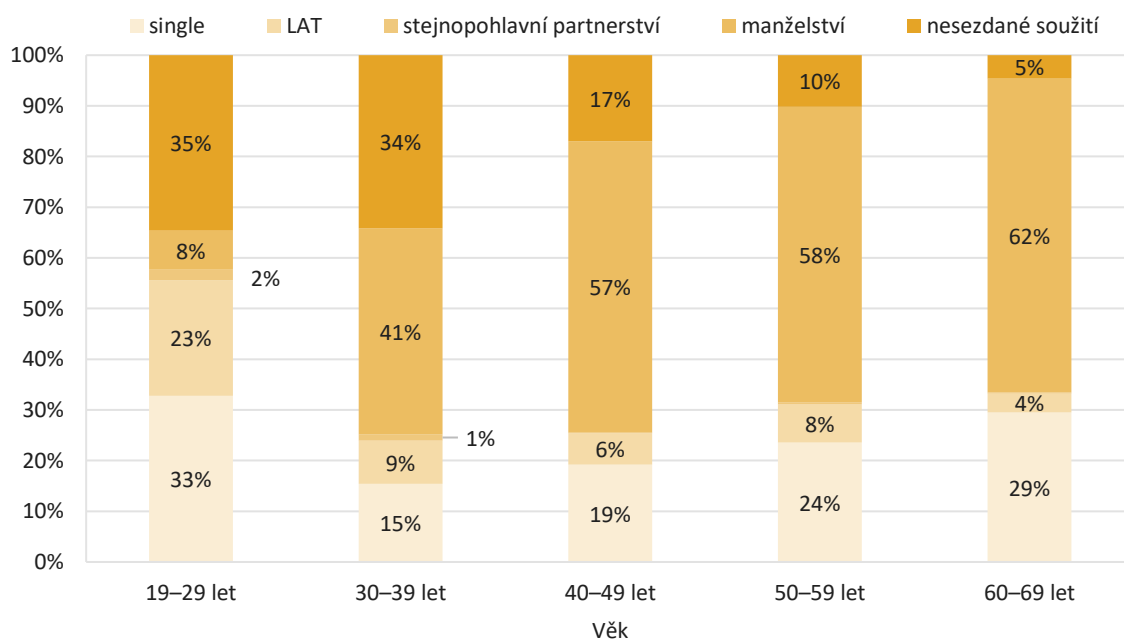
Zastoupení manželského soužití narůstá po 30. roce věku, především na úkor singlovství a nekozenčních partnerství (LAT). V nesezdaném soužití žije ještě mezi věkem 30 a 40 let každá třetí žena a každý pátý muž. Spolu s věkem podíl nesezdaných soužití dále klesá a u nejstarší sledované věkové skupiny mužů a žen dosahuje pouze 5 %. Spolu s věkem a především u žen pak narůstá opět model života bez partnera, ve věku 60–69 let nalézáme téměř 30 % žen žijících single (viz grafy č. 4 a 5).

Graf č. 4 Formy partnerství, muži, hlavní věkové skupiny (v %, 2020–2022)

Pozn.: bez „nezjištěno“ (N = 30; 1 % vzorku), vážený soubor

Graf č. 5 Formy partnerství, ženy, hlavní věkové skupiny (v %, 2020–2022)

Pozn.: bez „nezjištěno“ (N = 62; 2 % vzorku), vážený soubor

2.3 Druhy nesezdaných soužití

Masivní rozšíření nesezdaných soužití bylo jednou z nejmarkantnějších změn v populačním chování české populace po roce 1990. Debata, která se okolo nesezdaných partnerství vede, se často velmi úzce dotýká významu, který tyto svazky mají. Nejčastěji se ve veřejném prostoru objevují v tomto kontextu čtyři odlišné pohledy na nesezdaná soužití:

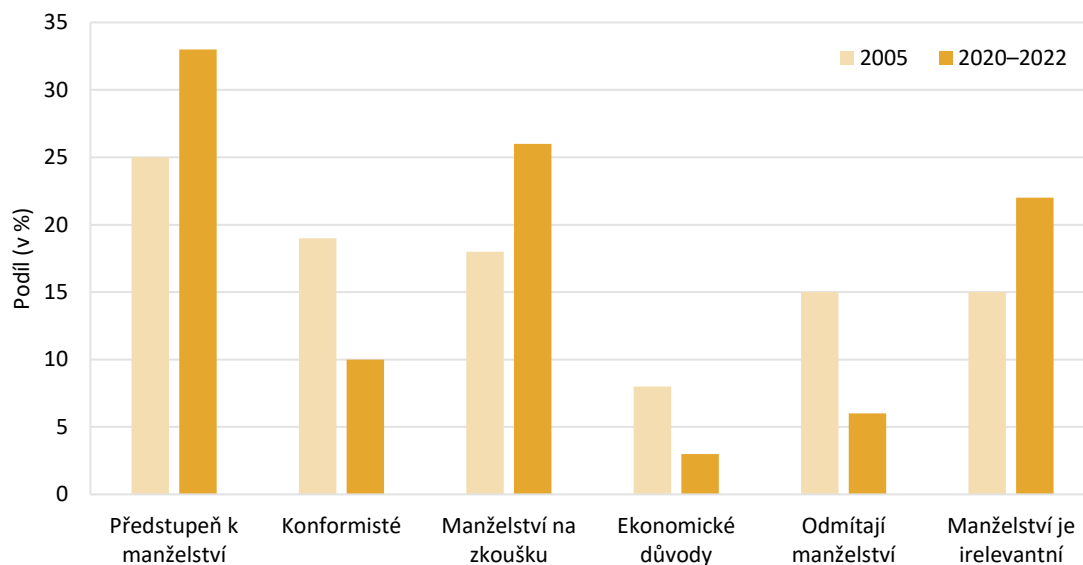
1. Může jít o jakési krátkodobé „manželství na zkoušku“, v němž si partneři chtějí vyzkoušet společný život, aniž by si nutně plánovali společný budoucí život.
2. Jde o „předstupeň k manželství“, do nějž partneři vstupují v okamžiku, kdy jsou si poměrně jisti, že spolu chtějí uzavřít manželství (a otázka není zda, ale kdy).
3. Může jít o dlouhodobou alternativu k manželství, kterou volí lidé, kteří jsou z nějakých věcných (často ideových) důvodů proti manželství (které může reprezentovat nepřijatelně tradiční, genderovanou, patriarchální instituci).
4. Může jít o soužití lidí, pro které je vstup do manželství nedůležitý. Nesezdané soužití a manželství považují za rovnocenné a plně funkční instituce.

Výzkumníci nicméně upozorňují i na další možné typy nesezdaných soužití (např. Hiekel et al., 2014). Kromě výše uvedených v datech identifikují např. i tzv. konformisty, tj. jedince, kteří mají ideový odpor k manželství (jako např. třetí typ uvedený v předchozím odstavci), nicméně podléhají převažujícím normám a o vstupu do manželství i přesto uvažují. Nebo jde o jedince, kteří manželství odkládají z ekonomických důvodů (např. kvůli vysokým nákladům na svatbu, které nejsou ochotni/schopni v daný okamžik nést).

V této podkapitole se chceme podívat na to, jak jsou tyto jednotlivé typy nesezdaných soužití zastoupeny v české populaci a jak se jejich zastoupení proměnilo od roku 2005 (kdy se v ČR uskutečnilo poslední výběrové šetření srovnatelné s výzkumem *Současná česká rodina*).

Graf č. 6 ukazuje, jaká část nesezdaných soužití patřila do jednotlivých uvedených kategorií v roce 2005 a v období sběru dat 2020 až 2022. U tří typů nesezdaných soužití vidíme významný nárůst v čase: „předstupeň k manželství“ narostl z 25 % v roce 2005 na 34 % v letech 2020 až 2022, manželství na zkoušku z 18 % na 26 % a podíl kohabitujících, pro které je manželství irelevantní, narostl z 15 % na 22 %. Oproti tomu podíl konformistů poklesl z 19 % na 10 % a podíl těch, kdo manželství odmítají z ideových důvodů, poklesl z 15 % na 6 %. Konečně procento lidí, kteří manželství nevyhledávají z ekonomických důvodů, poklesl z 8 % v roce 2005 na 3 % v roce 2021.

Graf č. 6 Typy nesezdaných soužití, v % z populace nesezdaných soužití v roce 2005 a v letech 2020–2022

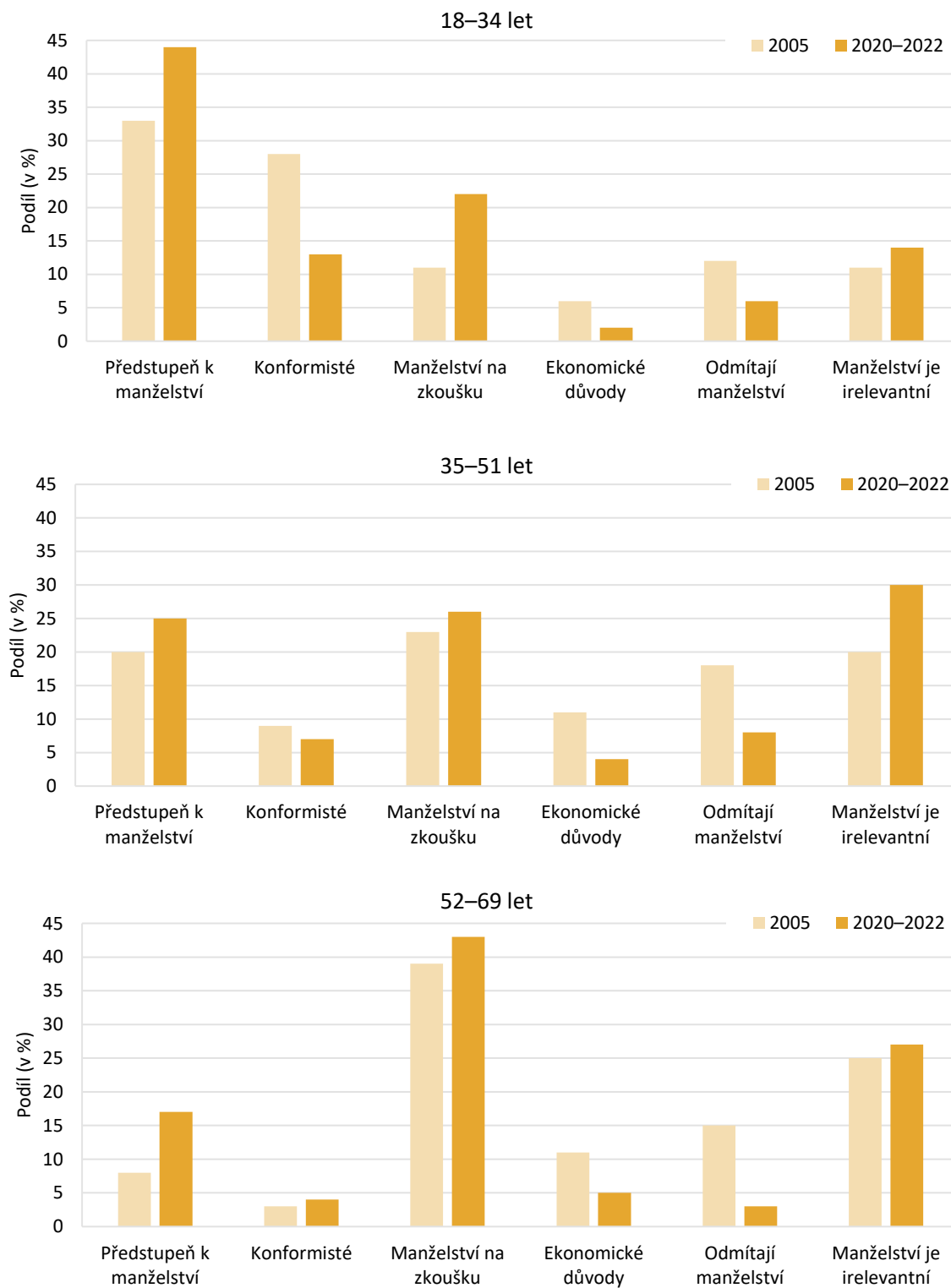
Pozn.: $N = 649$ v r. 2005 a $N = 1\,073$ v r. 2020–2022

Zastoupení jednotlivých typů kohabitací se nejsilněji proměnilo v mladších věkových skupinách (viz graf č. 7). U lidí ve věku 18–34 let vidíme zejména markantní nárůst zastoupení kategorií „předstupeň k manželství“ (nárůst z 33 % na 44 %) a „manželství na zkoušku“ (nárůst z 11 % na 22 %). Ve věkové skupině 35–51 vidíme zejména silný pokles odmítačů manželství (pokles z 18 % na 8 %) a nárůst těch, pro něž je manželství irelevantní (růst z 20 % na 30 %). V nejvyšší věkové skupině je zejména významný pokles zastoupení u lidí, kteří manželství odmítají (pokles z 15 % na 3 %).

Graf č. 8 ukazuje, jak jsou jednotlivé typy nesezdaných soužití zastoupeny ve vzdělanostních skupinách a jak se toto zastoupení změnilo v čase. Tento graf ukazuje, že u lidí bez středního i se středním vzděláním shodně narůstaly kategorie „předstupeň k manželství“, „manželství na zkoušku“ a „manželství je irelevantní“, zatímco na ústupu byly kategorie „konformisté“, „odmítači“ a „ekonomické důvody“. U vysokoškolsky vzdělaných byla situace mezi roky 2005 a 2020 až 2022 nepoměrně méně dynamická. V zásadě spatřujeme jen pokles odmítačů a nárůst těch, pro něž je manželství irelevantní.

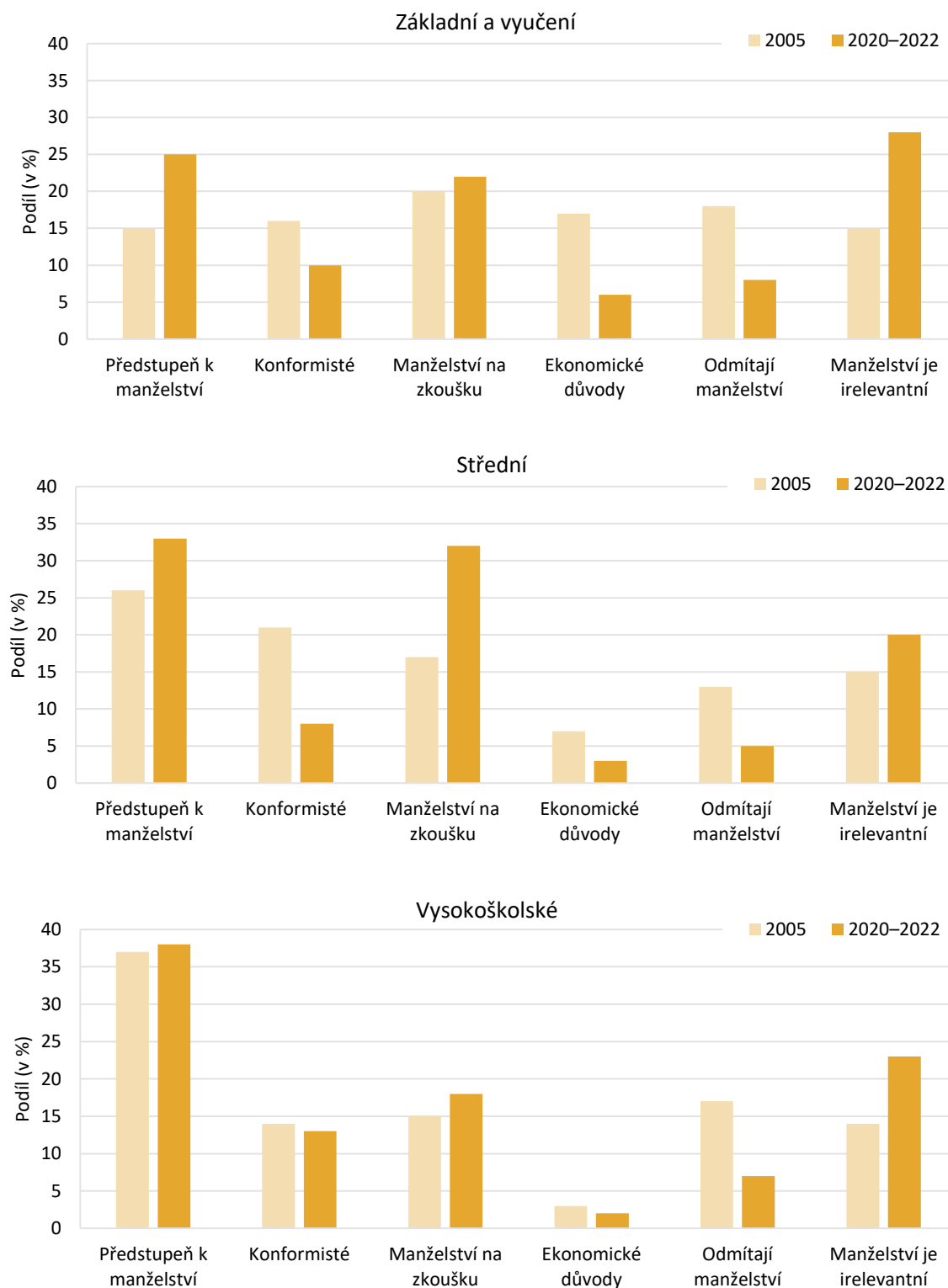
2. Partnerství

Graf č. 7 Vývoj zastoupení typů nesezdaných soužití, v % v rámci věkových skupin, z populace nesezdaných soužití v roce 2005 v letech 2020–2022

Pozn.: N = 649 v r. 2005 a N = 1 073 v r. 2020–2022

Graf č. 8 Vývoj zastoupení typů nesezdaných soužití, v % v rámci vzdělanostních skupin, z populace nesezdaných soužití v roce 2005 a v letech 2020–2022

Pozn.: N = 649 v r. 2005 a N = 1 073 v r. 2020–2022

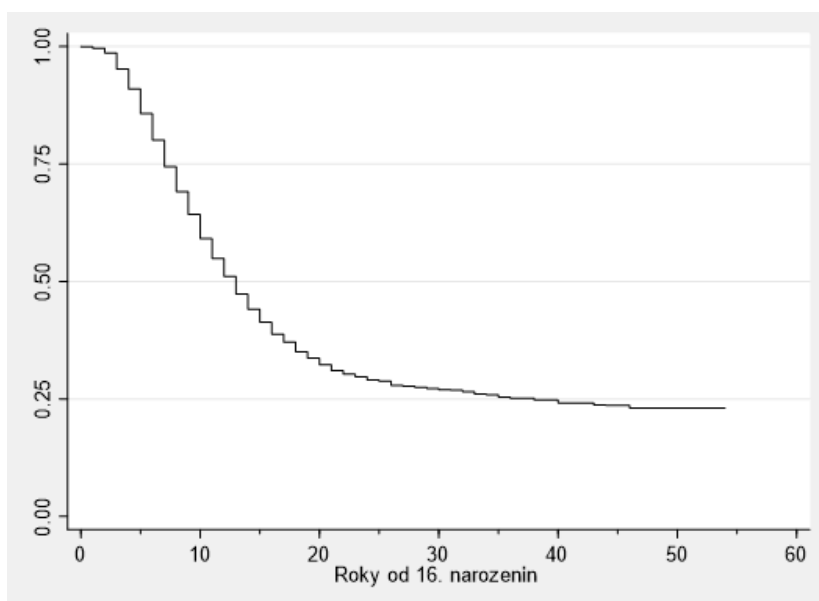
2.4 Formování partnerství – v plánech i životní dráze jednotlivců

Tato část výzkumné zprávy nabízí dynamický pohled na různé typy koresidenčního partnerství a jejich načasování v životní dráze. Ukážeme, jak se intenzita vstupování do různých typů svazků (nebo jejich opouštění) mění s věkem a v rámci různých socio-demografických kategorií. Zdůrazníme i vývojový pohled založený na srovnávání kohort, který možná nejlépe ilustruje, jak dynamickým vývojem oblast partnerských vztahů v české společnosti v posledních dekadách procházela a stále prochází.

2.4.1 Vstupování do prvních manželství

Náš pohled na partnerské tranzice začneme ustavováním manželství. Graf č. 9 zachycuje intenzitu vstupování na manželství podle věku pro všechny respondenty výzkumu *Současná česká rodina*. Osa x tohoto grafu měří věk, konkrétně roky, které uplynuly od šestnáctých narozenin respondenta/ky. Graf potom ukazuje tzv. Kaplan-Meierovy křivky přežití, tj. podíl dotázaných, kteří v daném věku ještě nikdy v manželství nežili. Graf č. 9 ukazuje, že v průměru za všechny socio-demografické skupiny je intenzita uzavírání prvních manželství nejsilnější v období tří až deseti let po šestnáctých narozeninách respondentů, kdy v průměru ročně vstupovalo do prvního manželství okolo pěti procent těch, kdo tuto možnost měli.

Graf č. 9 **Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin** (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

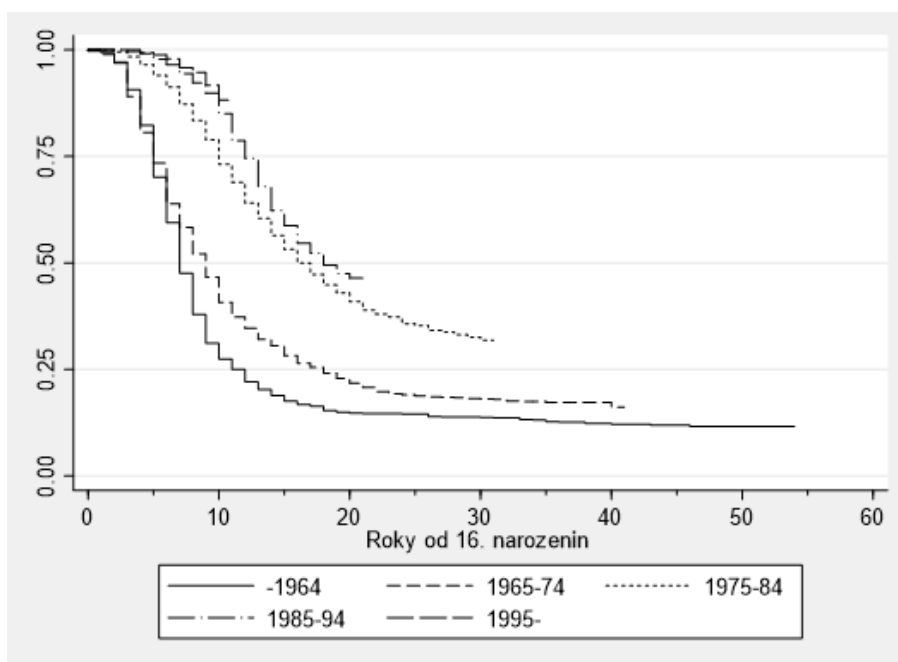
Pozn.: $N = 5\,569$

Ve věku 26 let podle našich dat zůstávalo nicméně bez zkušenosti s prvním manželstvím okolo 60 % respondentů (viz graf č. 9). Po tomto věku se intenzita uzavírání prvních manželství výrazně snižuje (na hladinu okolo 2 % ze všech svobodných). Okolo věku 36 let tak bez zkušenosti s manželstvím zůstává cca jedna třetina populace. Protože v pozdějším věku jsou vstupy do manželství už jen velmi málo časté, zůstává cca jedna čtvrtina respondentů trvale svobodných.

Graf č. 10 ukazuje, jak se intenzita vstupování do prvních manželství proměnila napříč kohortami narozených. V nejstarší kohortě (narození do roku 1964) má pokles křivky přežití rychlý nástup a sahá až do cca 26 let věku (kdy mimo manželství zůstává už jen cca čtvrtina respondentů), další pokles je poté jen pomalý a ve věku 40 zůstává bez zkušenosti s manželstvím jen přibližně 15 % dotázaných.

V grafu č. 10 se pak křivky přežití pro další kohorty postupně posouvají nahoru, což značí nižší intenzity vstupování do prvních manželství. Např. v kohortě lidí narozených mezi roky 1965 až 1974 je ve věku 26 let bez zkušenosti s manželstvím 41 % dotázaných, v kohortě 1975 až 1984 je to 73 % dotázaných a v kohortě 1985 až 1994 dokonce plných 85 % dotázaných. V nejmladší kohortě (narození po roce 1995) se zdá, že intenzita vstupování do manželství již dále neklesala a ve věku 26 let je bez zkušenosti s manželstvím 88 % dotázaných.

Graf č. 10 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin a kohorty narození (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

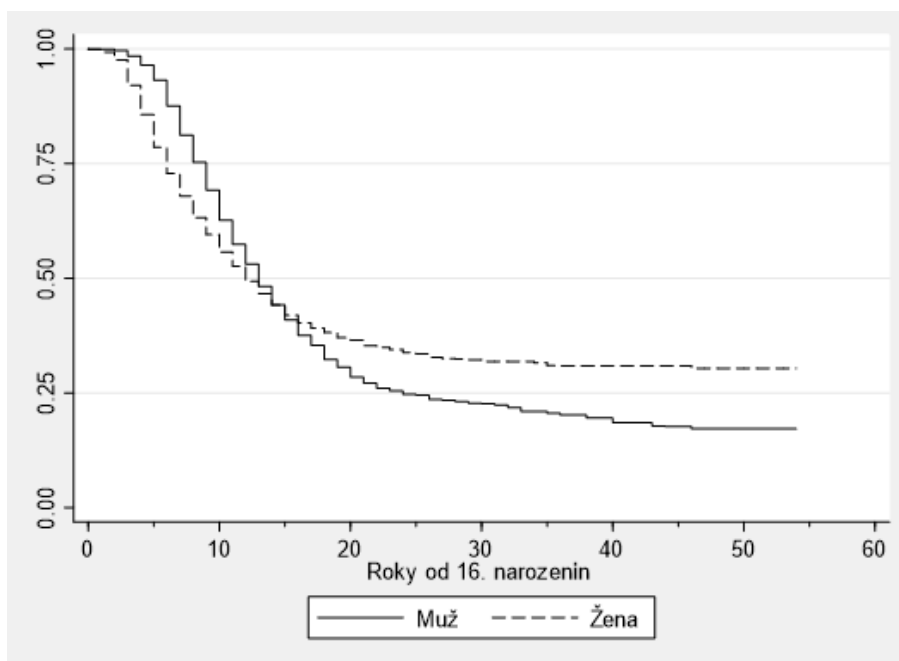

Pozn.: $N = 5\,569$

2. Partnerství

Graf č. 11 ukazuje, jak se liší intenzita sňatečnosti podle pohlaví. Vidíme, že na počátku životní dráhy je intenzita vstupování do manželství vyšší u žen než u mužů. Například ve věku 26 let zůstává bez zkušenosti s manželstvím 62 % mužů a 56 % žen. Graf nicméně také poněkud překvapivě ukazuje, že se obě křivky okolo třicátého roku věku (14 let po šestnáctých narozeninách) protnou, protože intenzita prvosňatečnosti u žen klesá s věkem rychleji než u mužů. Ve věku 30 let tak bez zkušenosti s manželstvím zůstává jen 28 % mužů, ale 37 % žen (viz graf č. 11). To může naznačovat sňatkovou tíseň danou nerovnováhami ve věkové struktuře populace, nebo změnu preferencí části žen, které raději než suboptimální partnerství volí životní a rodičovskou sólo životní dráhu (Morávková & Kreidl, 2017). Graf č. 11 také indikuje, že celoživotně bez zkušenosti s manželstvím zůstane 17 % mužů a 30 % žen.

Graf č. 11 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin a pohlaví (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

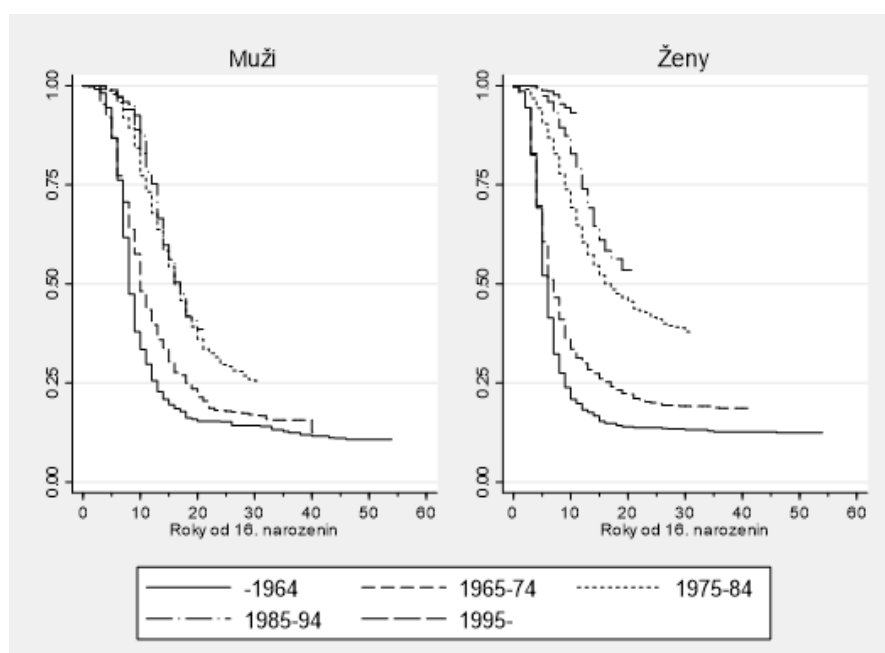

Pozn.: $N = 5\,569$

Graf č. 12 ukazuje křivky přežití zvláště podle pohlaví a kohorty narození a nabízí tak odpověď na otázku, ve kterých kohortách se intenzity prvosňatečnosti u žen začaly oproti mužům oslabovat. V grafu č. 12 vidíme, že křivky přežití v obou nejstarších kohortách jsou u mužů a žen velmi podobné: sice i zde vidíme dřívější vstupy do manželství u žen, ale i zde je muži s malým zpožděním „doženou“ a ve věku 36 let (tj. 20 let po šestnáctých narozeninách) jsou kumulativní výskyty prvních manželství ve starších kohortách prakticky identické. V kohortě narozených do roku 1964 je ve věku 36 let bez zkušenosti s manželstvím 15 % mužů a 14 % žen. V kohortě 1965 až 1974 jde o 21 % mužů a 22 %

žen. V kohortě narozené v letech 1975 až 1984 se ale kumulativní intenzity prvosňatečnosti u mužů a žen začínají významně odchylovat. V této kohortě je ve věku 36 let bez zkušenosti s manželstvím 36 % mužů, ale už 46 % žen (viz graf č. 12). V nejmladší kohortě se rozdíl mezi muži a ženami ještě zvýrazní a vidíme, že ve věku 36 let je bez zkušenosti s manželstvím 39 % mužů, ale plných 54 % žen!

Graf č. 12 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin, pohlaví a kohorty narození (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

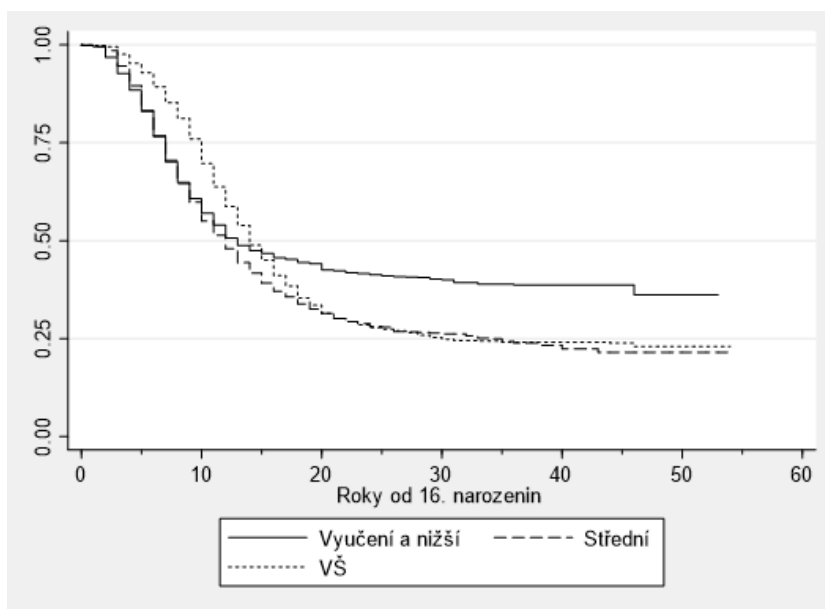
Pozn.: $N = 5\,569$

Graf č. 13 zachycuje křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle dosaženého vzdělání respondentů. Vidíme zde potvrzení významné nerovnosti na vstupu do prvního manželství (srov. Kreidl, 2012). Na počátku životní dráhy vykazují vysokoškoláci nejnižší tendenci vstupovat do manželství (což odpovídá obecné představě o ideálním řazení tranzic životní dráhy, kde manželství následuje až po ukončení vzdělávání a zahájení výdělečné práce, viz Hasmanová Marhánková & Kreidl, 2012). Ve vyšším věku ale intenzita prvosňatečnosti u méně vzdělaných rychle klesá, zatímco u vysokoškoláků akceleruje. Ve věku 26 let tak bez zkušenosti s manželstvím najdeme 57 % lidí se základním a neúplným středním vzděláním, 55 % středoškoláků a 70 % vysokoškoláků. Ve věku 36 let jsou ale tyto údaje už 43 % (u ZŠ a vyučených) a shodně 31 % u středo- a vysokoškoláků (viz graf č. 13). Podle dat z výzkumu *Současná česká rodina* zůstává celoživotně bez

2. Partnerství

zkušenosti s manželstvím více než třetina lidí se základním a neúplným středním vzděláním, ale jen asi pětina lépe vzdělaných.

Graf č. 13 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin a dosaženého vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

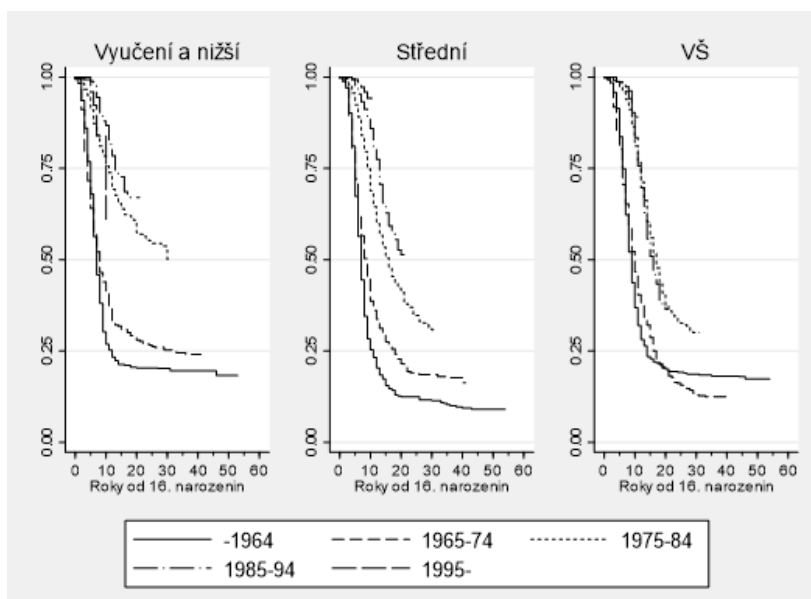
Pozn.: $N = 5\,569$

Graf č. 14 ukazuje, jak se ve vzdělanostních skupinách liší intenzita vstupů do prvního manželství podle kohort narození. Vidíme, že mezi lidmi s nejnižším vzděláním došlo k největšímu posunu mezi kohortami do roku 1974 a kohortami pozdějšími. Podobné seskupení kohorty vidíme i u vysokoškoláků (byť s vyššími kumulativními výskyty manželství ve všech kohortách). U středoškoláků vidíme posun v každé následující kohortě. Například v kohortě středoškoláků narozených do roku 1964 do 36 let věku zůstalo bez zkušenosti s manželstvím 12 % lidí, v následujících kohortách toto číslo stoupalo na 22 % (kohorta 1965–1974), 41 % (kohorta 1975–1984) a 51 % (kohorta 1985–1994). U vysokoškoláků vidíme sice také nárůst z 20 % (shodně kohorty do roku 1964 a kohorta 1965–1974) na 38 % (kohorta 1975–1984), ale poté následuje stabilizace (36 % v kohortě 1985–1994).

Zdá se, že se prvosňatečnost vysokoškoláků čím dál tím více odlišuje od zbytku společnosti. Vývoji stratifikace prvosňatečnosti podle vzdělání v nejmladší kohortě nepříkládáme zatím příliš velkou váhu. Lidé narození po roce 1995 totiž měli jen velmi krátký čas na vstup do manželství, a proto je u nich křivky přežití možné hodnotit jen do věku 26 let (tj. v grafech na ose x tedy do 10 let od šestnáctých narozenin) a proces tranzice do manželství u nich zdaleka není dokončen. V grafu č. 14 nicméně vidíme, že u respondentů se středním vzděláním zůstává bez zkušenosti s manželstvím 94 % lidí, zatímco u vysokoškoláků jde o 89 % (viz graf č. 14).

Pro usnadnění interpretace stejná data prezentujeme ještě v odlišné podobě, totiž rozčleněná podle kohort (viz graf č. 15). V rámci každé kohorty pak můžeme srovnat vzdělanostní skupiny a mezi kohortami navzájem porovnat i stupeň nerovnosti (tj. rozptyl jednotlivých křivek přežití). V grafu č. 15 vidíme, že určitá míra stratifikace vstupů do prvních manželství existovala ve všech kohortách. V té nejstarší kohortě (lidé narození před rokem 1965) je však stupeň nerovností malý a křivky nejsou seřazeny popořadě podle vzdělání. Do manželství nejvíce vstupovali lidé s dokončeným středním vzděláním (celkem jich do manželství podle našich dat vstoupilo více než 90 %). Lidé s nižším anebo vysokoškolským vzděláním vykazovali v této kohortě poněkud nižší tendenci vstupovat do manželství. Shodně jich do manželství nakonec vstoupilo lehce přes 80 procent (viz graf č. 15).

Graf č. 14 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin, dosaženého vzdělání a kohorty narození (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 5\,569$

V další kohortě (lidé narození 1965–1974) už se jednotlivé křivky seřadily sestupně podle dosaženého vzdělání: nejnižší tendenci vstupovat do prvních manželství mají lidé s nejnižším vzděláním (do manželství jich v této kohortě někdy vstoupilo 76 %, viz graf č. 15, druhý panel) a po nich následují lidé s dokončeným středním vzděláním (těch do manželství někdy vstoupilo 84 %) a vysokoškoláci (těch někdy do manželství v této kohortě vstoupilo 88 %).

V kohortě narozené mezi roky 1975 a 1984 se stratifikace tranzice do manželství dále rozvrstvila podle vzdělání a zvýraznily se rozdíly mezi lidmi s vyučením (nebo nižším vzděláním) na straně jedné a ostatními vzdělanostními skupinami na straně druhé. Ve třetím panelu grafu č. 15 vidíme, že mezi lidmi s nejnižším vzděláním v této kohortě do manželství nakonec vstoupila jedna polovina z nich

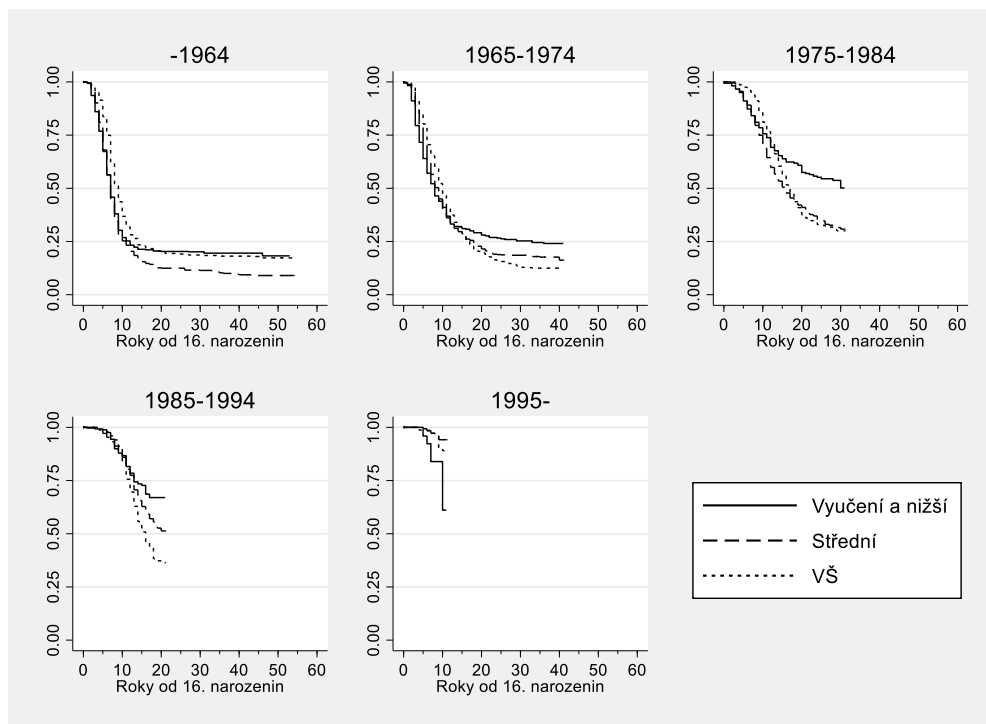
2. Partnerství

(údaj je vztažen k manželstvím uzavřeným do 31 let po šestnáctých narozeninách, tj. do věku 47 let). U středoškoláků a vysokoškoláků jde shodně o 70 procent. To už lze považovat za skutečně masivní rozdíl!

Životní dráhu lidí narozených v letech 1985 až 1994 jsme schopni sledovat až do věku 37 let (tedy do 21 let po jejich šestnáctých narozeninách). Jejich tranzice do manželství je zachycena ve čtvrtém panelu grafu č. 15. Ten ukazuje, že se v této kohortě vzdělanostní stratifikace vstupů do manželství ještě dále umocnila. Zejména markantní rozdíl je mezi lidmi s vyučením (nebo nižším vzděláním) na straně jedné a vysokoškoláky na straně druhé. Zatímco mezi vysokoškoláky v této kohortě někdy do manželství vstoupilo 64 procent jedinců, mezi lidmi s nejnižším vzděláním šlo jen o 33 procent lidí. V této kohortě se znovu objevil i rozdíl mezi středoškoláky (kterých do manželství vstoupilo 49 %) a vysokoškoláky (kterých, jak jsme už uvedli v předchozí větě, do manželství vstoupily dvě třetiny).

Údaje pro nejmladší kohortu v grafu č. 15 kvůli nižším počtům pozorování a sledovaných událostí raději detailněji neinterpretujeme.

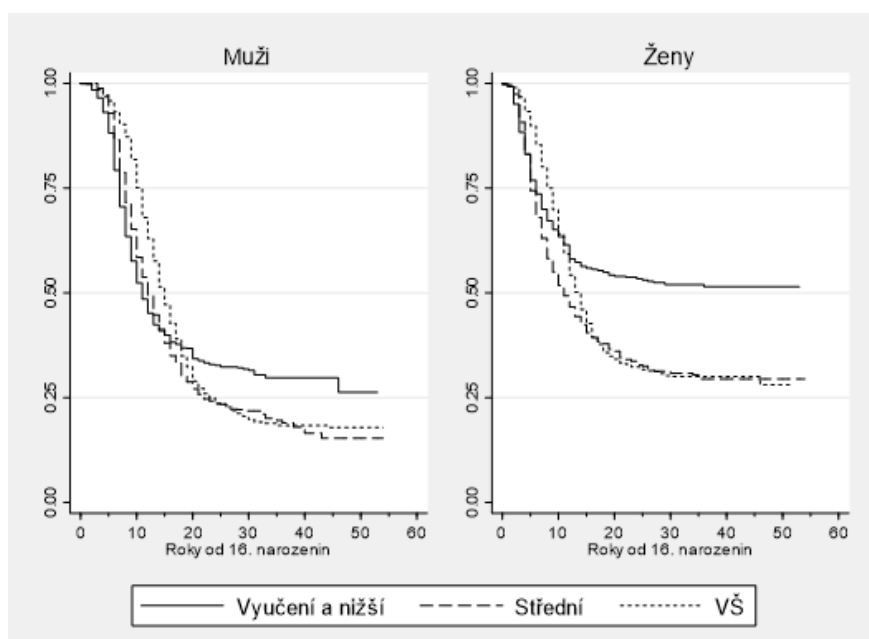
Graf č. 15 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin, kohorty narození a dosaženého vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 5\,569$

Graf č. 16 ukazuje, že vzdělanostní nerovnosti ve vstupech do prvních manželství jsou výraznější u žen než u mužů. Zatímco u mužů s nejnižším stupněm vzdělání (vyučení a méně) vstoupilo do manželství někdy 74 % z nich, u lépe vzdělaných mužů tak učinilo 85 % středoškoláků a 82 % vysokoškoláků. Rozdíl mezi krajními kategoriemi je tedy přibližně 10 procentních bodů. U žen je rozdíl mezi nejnižší a nejvyšší kategorií mnohem významnější. Zatímco u žen s nejnižším vzděláním prošlo tranzicí do manželství 48 % z nich, u vysokoškolaček jde o 72 %, tj. celkový rozdíl v kumulativní pravděpodobnosti je 24 procentních bodů.

Graf č. 16 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního manželství podle roků od šestnáctých narozenin, pohlaví a dosaženého vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 5\,569$

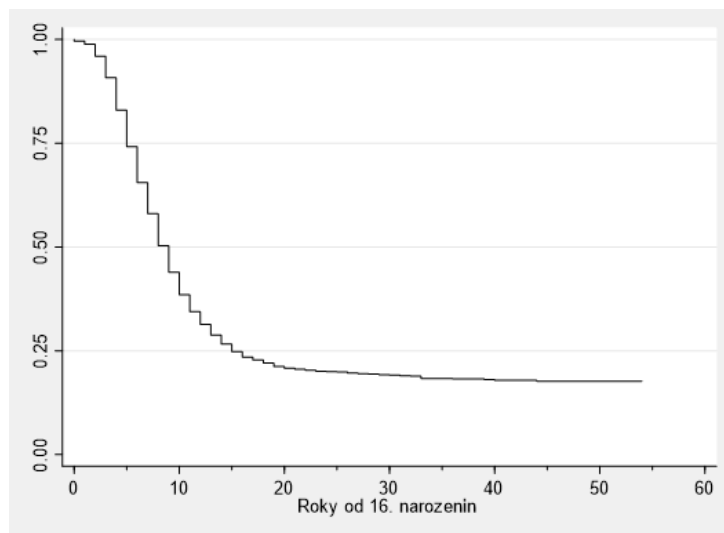
2.4.2 Vstupování do prvních koresidenčních svazků

Pokles sňatečnosti a masivní rozšíření nesezdaných soužití (tzv. kohabitací) je jednou z nejvýznamnějších změn v populačních chování české společnosti v posledních několika dekádách. Nesezdaná soužití se stala převažující podobou prvních koresidenčních svazků (Kreidl & Štípková, 2012) a pro některé (viz podkap. 2.3) se stala dokonce dlouhodobou nebo trvalou náhradou manželství a prostředím, v němž se rodí a vyrůstá velká řada dětí (Trávníčková & Kreidl, 2021). I proto se v této podkapitole věnujeme prvním koresidenčním partnerstvím bez ohledu na to, zda byla formalizována manželstvím, nebo šlo o svazky neformální. Analýza je založena na stejném popisečném nástroji – Kaplan-Meierových křivkách přežití.

2. Partnerství

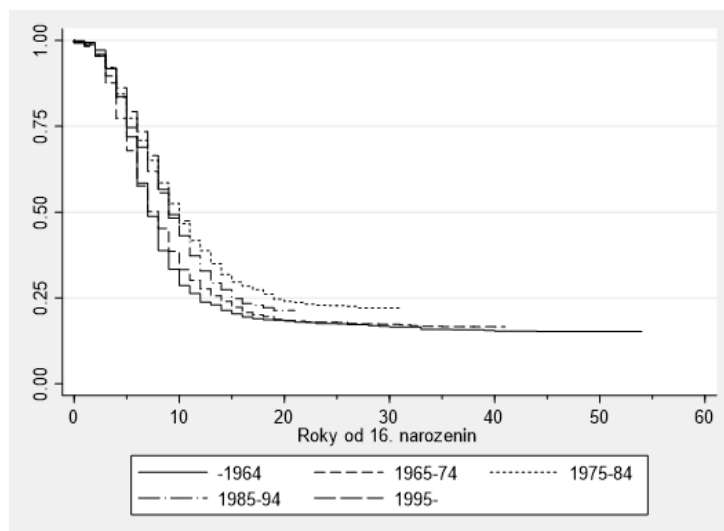
Graf č. 17 ukazuje, jak se v průběhu životní dráhy vyvíjel podíl osob, které neměly žádnou zkušenost s koresidenčním partnerstvím. Vidíme, že do dvacátých narozenin (na ose x jde o údaj 4 roky po šestnáctých narozeninách) vstoupilo do prvního koresidenčního svazku 17 % respondentů. Do věku 26 let pak šlo o 61 % lidí a do věku 36 let už o plných 79 % jedinců. Celkem během svého života někdy do koresidenčního partnerství vstoupilo 82 % lidí v našem datovém souboru.

Graf č. 17 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 5\,569$

Graf č. 18 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin a kohorty narození (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

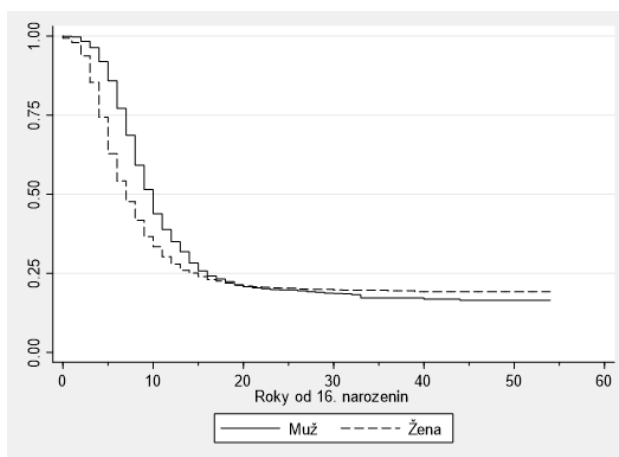

Pozn.: $N = 5\,569$

V grafu č. 18 vidíme, jak se intenzita vstupování do prvních koresidenčních svazků lišila mezi kohortami. Jednotlivé křivky přežití se sice odlišují a je zřetelné, že i u prvních koresidenčních svazků došlo k určitému odkládání prvních koresidenčních partnerství, ale odklady nejsou zdaleka tak masivní, jako tomu bylo u prvních manželství (viz výše graf č. 10). Například v kohortě narozené před rokem 1965 vstoupilo do prvního koresidenčního partnerství do věku 36 let 82 % lidí; stejný podíl najdeme v kohortě 1965 až 1974. Ve dvou mladších kohortách sice najdeme pokles, ale je jen mírný: v kohortě 1975 až 1984 mělo ve věku 36 let zkušenost s koresidenčním partnerstvím 76 % lidí a v kohortě 1985 až 1994 79 % jedinců.

Graf č. 19 dokladuje, že do prvních koresidenčních svazků vstupovaly poněkud rychleji ženy než muži. Například ve věku 26 let už mělo zkušenost se společným bydlením s partnerem 67 % žen, ale jen 56 % mužů. Obě křivky přežití se ale v následujících letech rychle vyrovnávají a ve věku 36 už má zkušenost s koresidenčním partnerstvím shodně 79 % žen i mužů a obě křivky jsou v pozdějším věku prakticky totožné. Jestliže jsme tedy viděli (viz graf č. 11), že klesl počet žen, které někdy vstoupily do manželství, neznamená to, že tyto ženy žily osaměle. Naopak, koresidenčnímu partnerství se nevyhýbaly, nicméně nebylo stvrzeno svatbou.

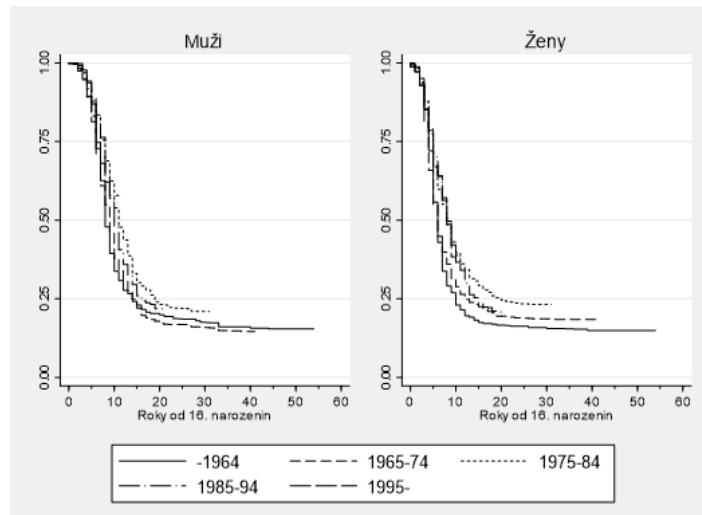
Graf č. 19 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin a pohlaví (čestší dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 5\,569$

V grafu č. 20 vidíme, jak se vyvíjely intenzity vstupování do prvních koresidenčních svazků napříč kohortami (a to zvláště mezi muži a ženami). V obou částech grafu vidíme podobný průběh křivek přežití a i velmi podobný vývoj v čase. Odklady prvních koresidenčních svazků se tedy odehrávaly v podobné míře u mužů i žen, i když u těch se zdá být mezi kohortami přece jen o trochu větší míra odlišností.

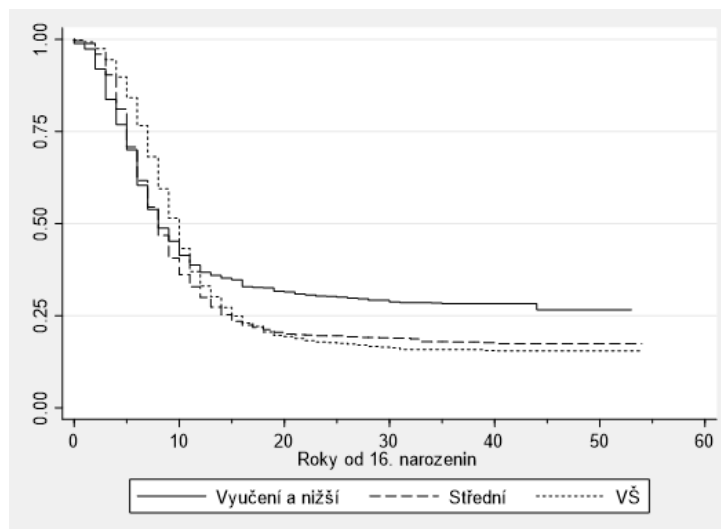
Graf č. 20 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin, pohlaví a kohorty (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 5\,569$

Graf č. 21 ukazuje, že první koresidenční partnerství byla stratifikována podobně jako první manželství. Nejčastěji do koresidenčních svazků vstupovali vysokoškoláci a středoškoláci, zatímco u lidí s nižším vzděláním jsou koresidenční svazky méně časté. Například ve věku 36 let mělo zkušenost s koresidenčním partnerstvím mezi respondenty bez maturity 69 % jedinců, zatímco mezi středoškoláky šlo o 80 % lidí a mezi vysokoškoláky 81 % respondentů. Ve věku 46 tyto podíly stouply na 71 % (lidé bez maturity), 81 % (středoškoláci) a 84 % (vysokoškoláci).

Graf č. 21 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

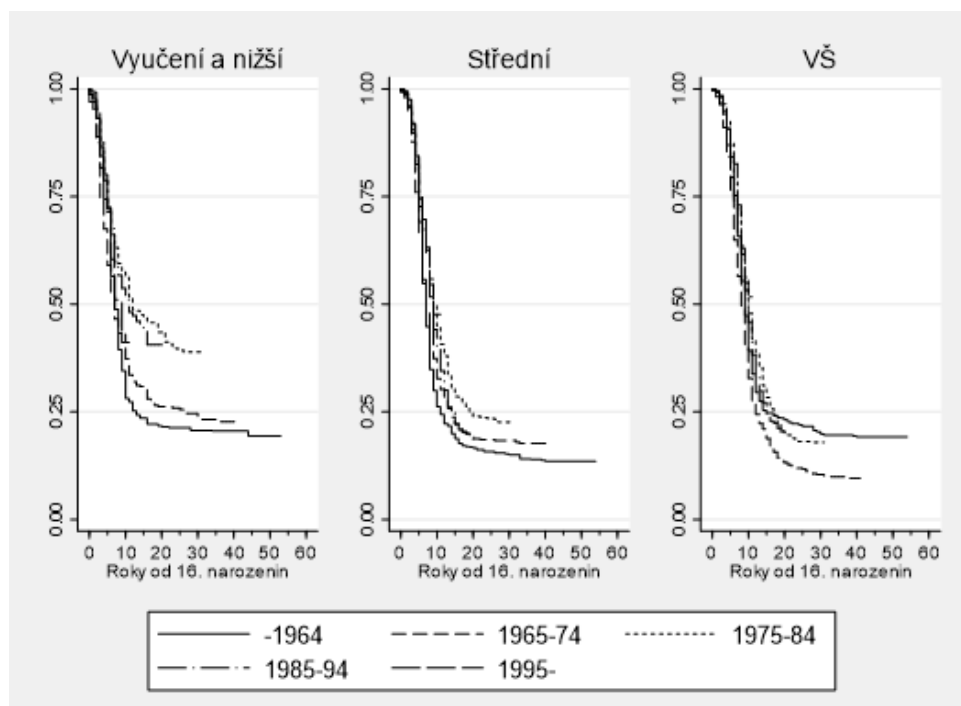

Pozn.: $N = 5\,569$

Graf č. 22 ilustruje, jak se křivky přežití pro jednotlivé kohorty vyvíjely v rámci vzdělanostních skupin. Z grafu je dobře patrné, že se pokles intenzity na vstupu do prvního koresidenčního svazku odehrál zřejmě výhradně u méně vzdělaných. Pro ilustraci se podíváme, jaká část každé vzdělanostní skupiny měla ve věku 36 let zkušenost s koresidenčním partnerstvím. U respondentů bez maturity jde o 78 % (v kohortě narozených do roku 1964), 74 % (kohorta 1965–1974), 57 % (kohorta 1975–1984) a 59 % (kohorta 1985–1994). Mezi nejstarší a nejmladší kohortou jde tedy o pokles o plných 19 procentních bodů. Oproti tomu mezi středoškoly je podíl lidí se zkušeností s koresidenčním vztahem na úrovni 83 % (nejstarší kohorta) a fakticky v mladších kohortách neklesá (81 % v kohortě 1985–1994). Podobně je tomu u vysokoškoláků, kde v nejstarší kohortě mělo ve věku 36 let zkušenost s koresidenčním vztahem 77 % jedinců a v kohortě 1985 až 1994 80 % respondentů (viz graf č. 22).

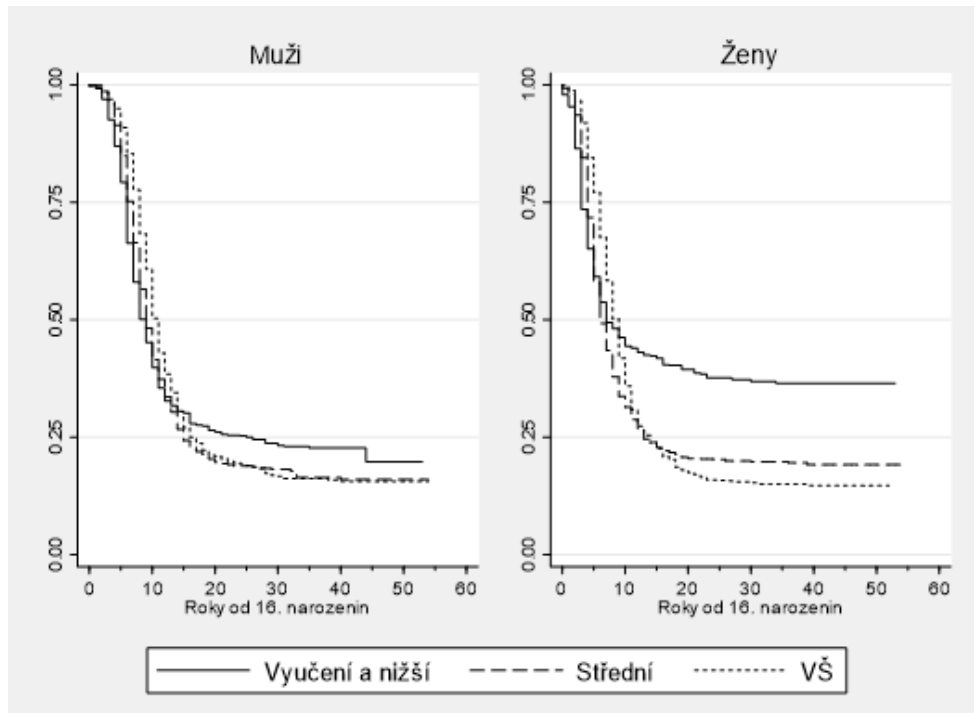
Podívejme se ještě, jak vypadá vzdělanostní nerovnost ve vstupu do prvních koresidenčních vztahů u mužů a žen. Graf č. 23 jasně ukazuje, že vliv vzdělání na tranzici do prvních koresidenčních vztahů je mnohem silnější u žen. Například ve věku 36 let mělo zkušenost s prvním koresidenčním svazkem 61 % žen bez maturity, ale 82 % žen s vysokoškolským vzděláním. To je rozdíl plných 21 procentních bodů. U mužů ve stejném věku jde o 74 % respondentů bez maturity a 79 % mezi vysokoškoláky, tj. rozdíl je jen 5 procentních bodů (viz graf č. 23, levý panel).

Graf č. 22 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin, vzdělání a kohorty (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 5\,569$

Graf č. 23 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro vstup do prvního koresidenčního svazku podle roků od šestnáctých narozenin, pohlaví a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

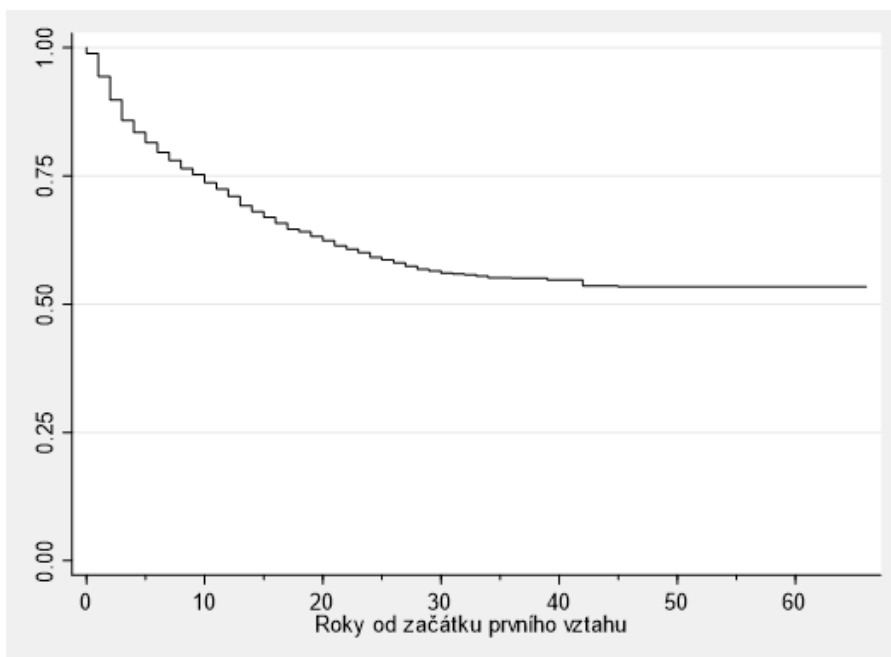
Pozn.: $N = 5\,569$

2.4.3 Rozpady prvních koresidenčních svazků

Zatímco o rozvodech a jejich stratifikaci v ČR se ví poměrně hodně (viz např. Fučík, 2023), stabilita všech prvních koresidenčních vztahů (tedy jak manželství, tak nesezdaných soužití) není zmapována. Nevíme proto, do jaké míry jsou první svazky jen relativně stabilním, nicméně poměrně krátkým „testovacím“ obdobím před manželstvím, nebo zda jde o málo stabilní alternativu k singlovství. Konečně by mohlo jít i o trvalou alternativu k manželství (srov. Kiernan, 2001; Heuveline & Timberlake, 2004). Proto v této podkapitole sledujeme rozpady prvních koresidenčních svazků. Případné tranzice z nesezdaného soužití do manželství jsou cenzorovány zprava (a nejsou tedy v analýze přežití považovány za „událost“).

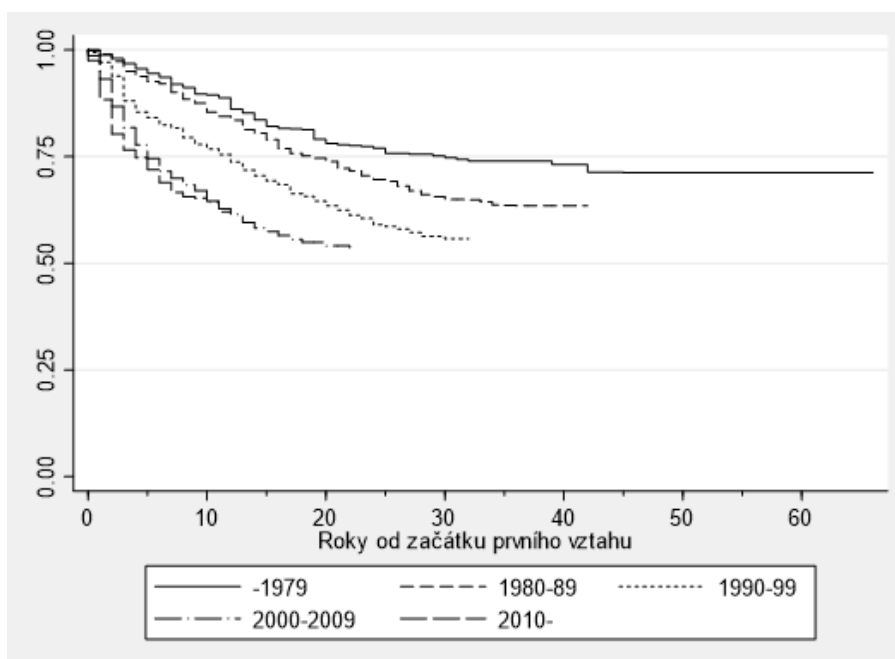
V grafu č. 24 můžeme vidět, že křivka přežití klesá poměrně rovnoměrně a pokles zpomaluje jen pozvolna. Například do 5 let od začátku prvního koresidenčního vztahu se 19 % vztahů rozpadne. Po 10 letech se rozpadne 26 % vztahů a po 30 letech 44 % vztahů. Celkem se během života respondentů výzkumu *Současná česká rodina* rozpadlo 47 % jejich prvních partnerských vztahů.

Graf č. 24 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 4\ 016$

Graf č. 25 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 4\ 016$

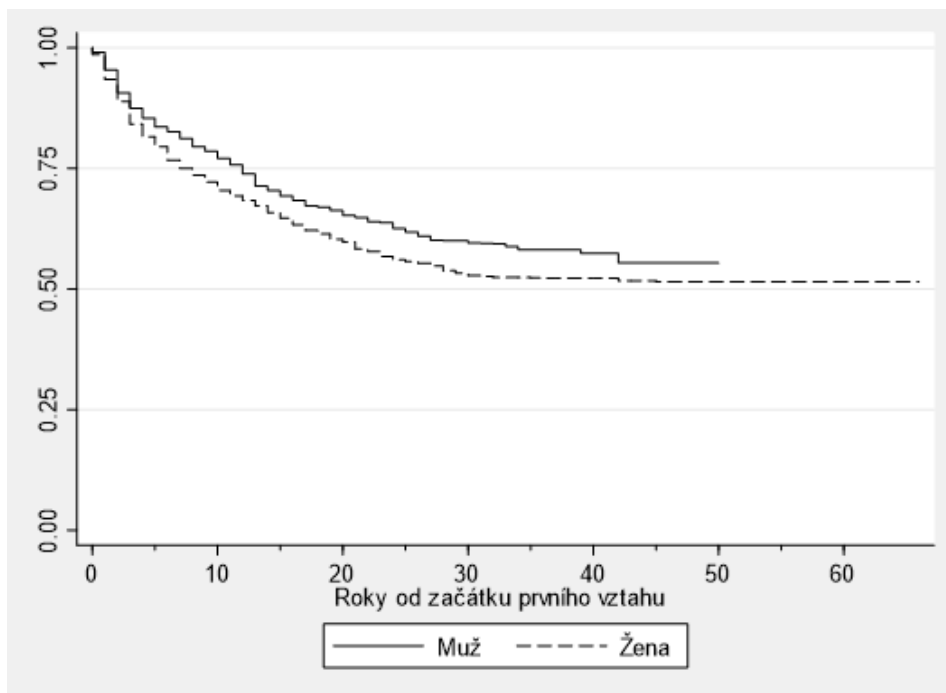
2. Partnerství

Graf č. 25 ukazuje, jak postupně **napříč kohortami narůstala nestabilita prvních koresidenčních vztahů**. Když se podíváme na vztahy, které vznikly před rokem 1980, vidíme, že se v prvních 10 letech rozpadlo 11 % z nich. V kohortě vztahů zahájených v letech 1980 až 1989 už šlo o 15 % rozpadlých vztahů, v kohortě 1990 až 1999 dokonce už o 23 % prvních vztahů a v kohortě 2000 až 2009 už o plných 36 % vztahů. Poté se partnerská nestabilita zřejmě už dále nezvyšovala, neboť v kohortě vztahů, které vznikly po roce 2010, se do 10 let trvání rozpadlo 35 % z nich.

V grafu č. 26 můžeme vidět, že první koresidenční vztahy jsou zřejmě poněkud méně stabilní u žen než u mužů (snad proto, že některé ženy své první vztahy navazují se staršími rozvedenými partnery, což jsou vztahy obecně méně stabilní). Z grafu můžeme vyčíst, že se první vztah do 10 let rozpadl 30 procentům žen, ale jen 23 procentům mužů. Do 20 let trvání první vztah zanikl pro 40 % žen a jen 35 % mužů.

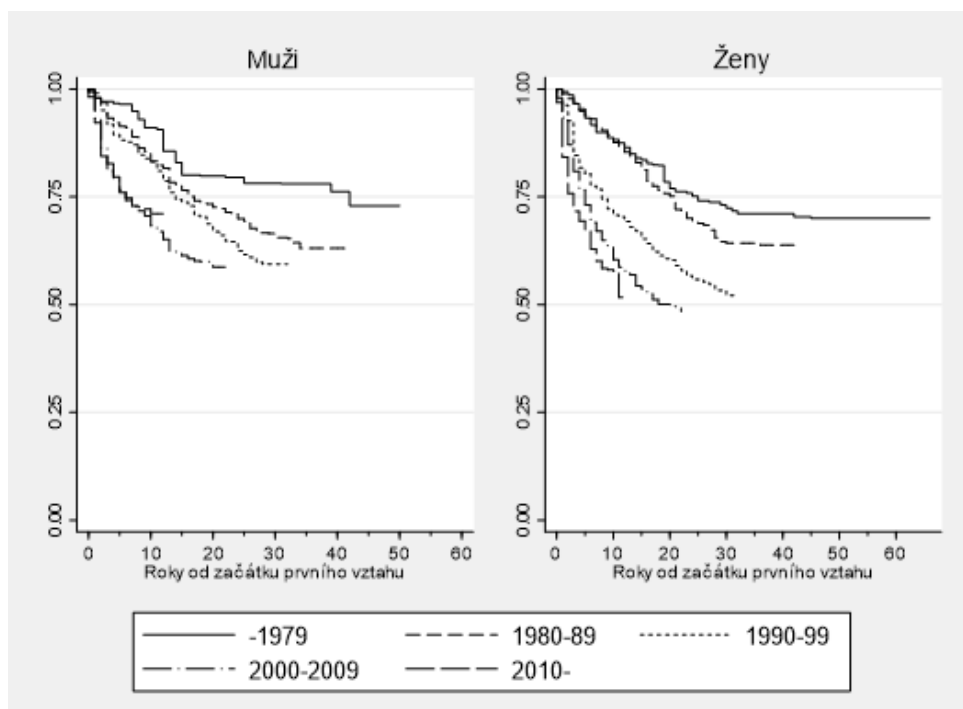
Z grafu č. 27 poznáme, že **nestabilita prvních koresidenčních svazků narůstala rychleji u žen než u mužů**. Když srovnáme podíl rozpadlých vztahů v nejstarší kohortě (vztahy vzniklé do roku 1979), vidíme, že je u mužů i žen prakticky shodný (v prvních deseti letech zaniklo 9 % vztahů u mužů a 12 % u žen). V kohortě 1990 až 1999 ale jde už o 17 % vztahů u mužů a 29 % u žen a v nejmladší kohortě jde o 29 % u mužů a 42 % u žen (viz graf č. 27).

Graf č. 26 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roku od začátku vztahu a pohlaví (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: N = 4 016

Graf č. 27 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu, pohlaví a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

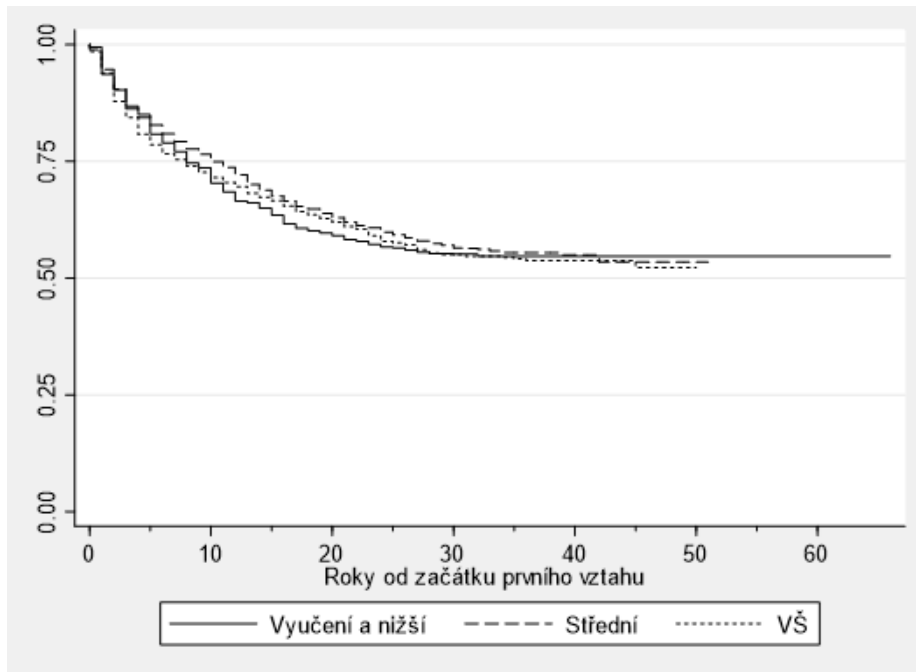
Pozn.: $N = 4\,016$

Graf č. 28 dokládá, že je nestabilita prvních koresidenčních svazků shodná ve všech vzdělanostních skupinách. To je významný rozdíl oproti manželstvím, jejichž nestabilita je v ČR podle vzdělání velmi silně stratifikována (viz Fučík, 2023). Když se nicméně podíváme, jak se nestabilita prvních koresidenčních partnerství vyvíjela v rámci jednotlivých vzdělanostních skupin (viz graf č. 29), všimneme si významných odlišností. Podívejme se znovu na podíl svazků, které se rozpadly během prvních deseti let. Zatímco mezi lidmi bez maturity tento podíl narostl z 15 % (kohorta do roku 1979) na 50 % (kohorta po roce 2010), mezi středoškoláky došlo k nárůstu z 11 % (kohorta do roku 1979) na 38 % (kohorta po roce 2010) a mezi vysokoškoláky jsme zaznamenali nárůst z 8 % na 29 % (viz graf č. 29). Graf č. 30 pak dokládá, že ke vzdělanostní diferenciaci nestability prvních koresidenčních svazků došlo až v posledních dvou nejmladších kohortách – tj. v těch svazcích, které započaly po roce 2000.

Graf č. 31 shrnuje nestabilitu prvních koresidenčních svazků podle vzdělání, a to odděleně pro muže a ženy. I když v obou panelech grafu č. 31 vidíme určitou nerovnost, podstatný rozdíl mezi muži a ženami je v tom, která skupina vykazuje největší nestabilitu. Zatímco mezi muži se první koresidenční svazky rozpadají nejčastěji vysokoškolákům, u žen vidíme největší nestabilitu mezi méně vzdělanými (zatímco vysokoškolačky mají první koresidenční svazky nejstabilnější).

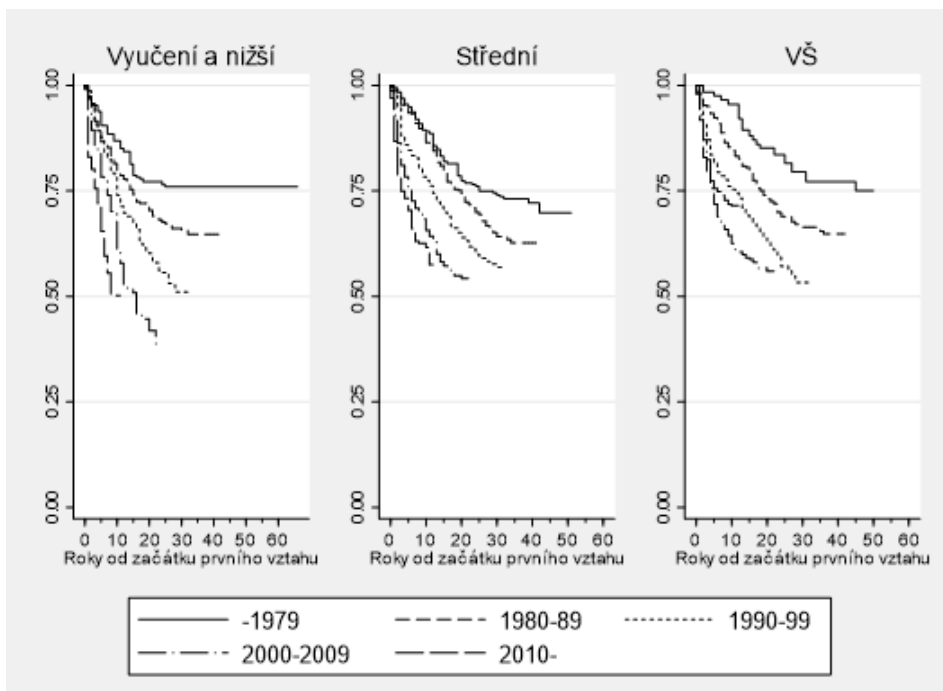
2. Partnerství

Graf č. 28 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

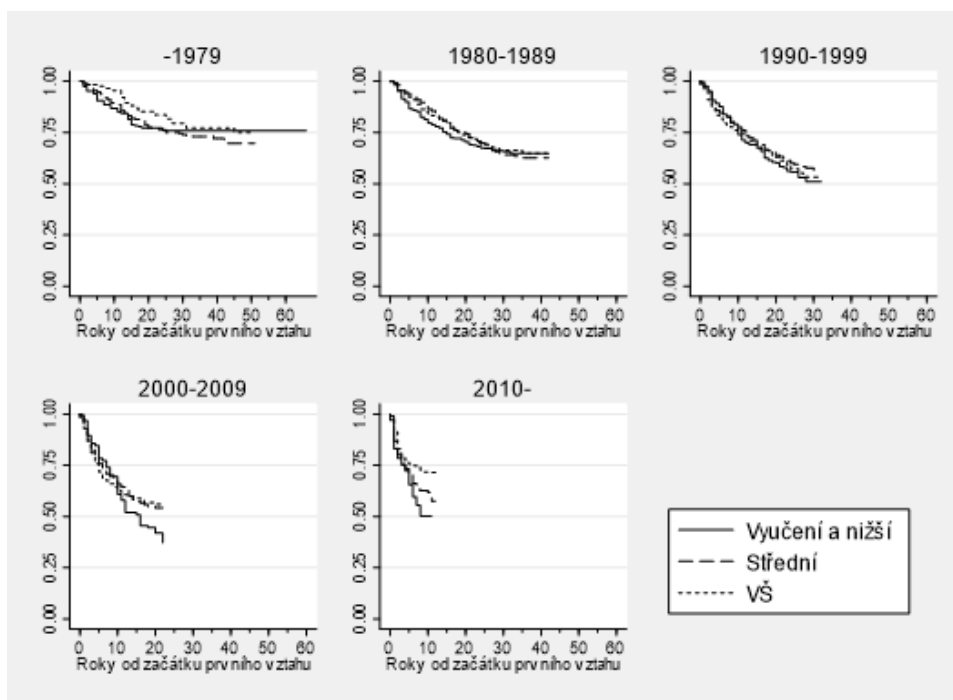
Pozn.: $N = 4\ 016$

Graf č. 29 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu, vzdělání a kohorty vzniku svazku (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

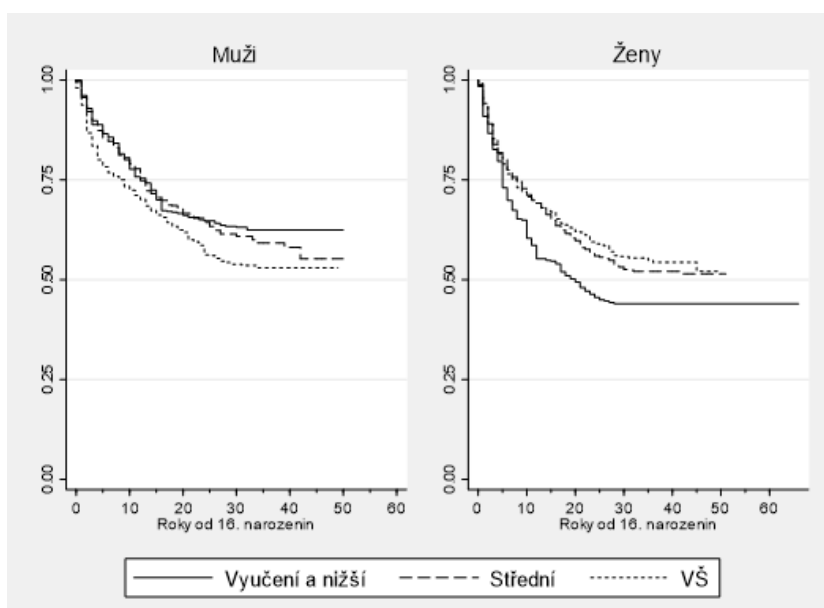
Pozn.: $N = 4\ 016$

Graf č. 30 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu, vzdělání a kohorty vzniku svazku (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 4\ 016$

Graf č. 31 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního koresidenčního svazku podle roků od začátku vztahu, pohlaví a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

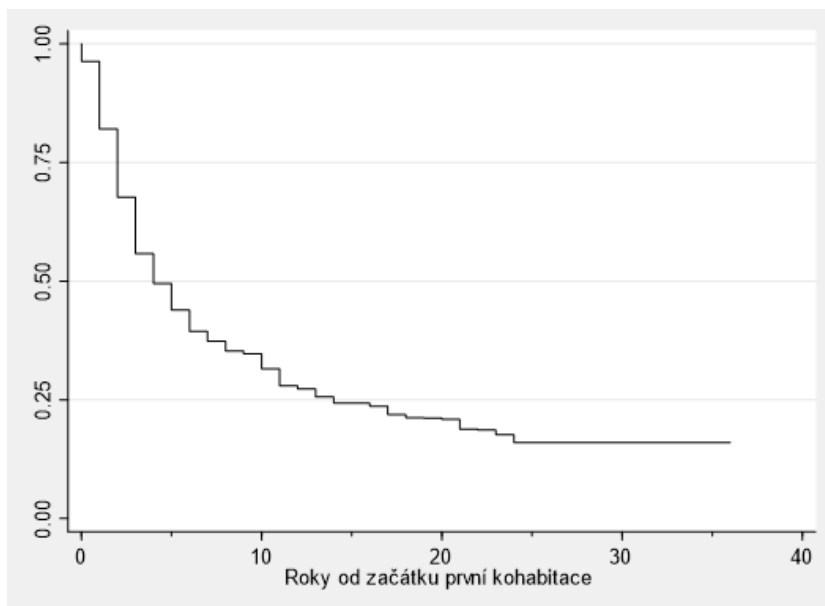
Pozn.: $N = 4\ 016$

2.4.4 Rozpady prvních nesezdaných soužití

Podívejme se ještě, jaká je nestabilita prvních svazků, pokud vezmeme do úvahy jen vztahy nesezdané (v této analýze jsou vstupy do manželství cenzorované, tj. v každý časový okamžik bereme v úvahu pouze přetrvávající kohabitanace). O údajích můžeme také přemýšlet tak, že jde o stabilitu přetrvávajících kohabitací, tj. těch, které se dříve nerozpadly ani se neproměnily v manželství.

Graf č. 32 ukazuje kumulovanou nestabilitu těchto prvních nesezdaných soužití. Vidíme zde, že se třetina těchto vztahů rozpadne nejpozději do dvou let. Po čtyřech letech už se nesezdaných soužití rozpadla plná polovina a po deseti letech už dvě třetiny. I přes tuto celkově vysokou nestabilitu **po 20 letech přetrvává jedna pětina nesezdaných soužití. Zdá se tedy, že pro podstatnou část kohabituujících nejde jen o dočasné řešení, ale o trvalou alternativu k jiným typům partnerského soužití.**

Graf č. 32 **Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu** (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

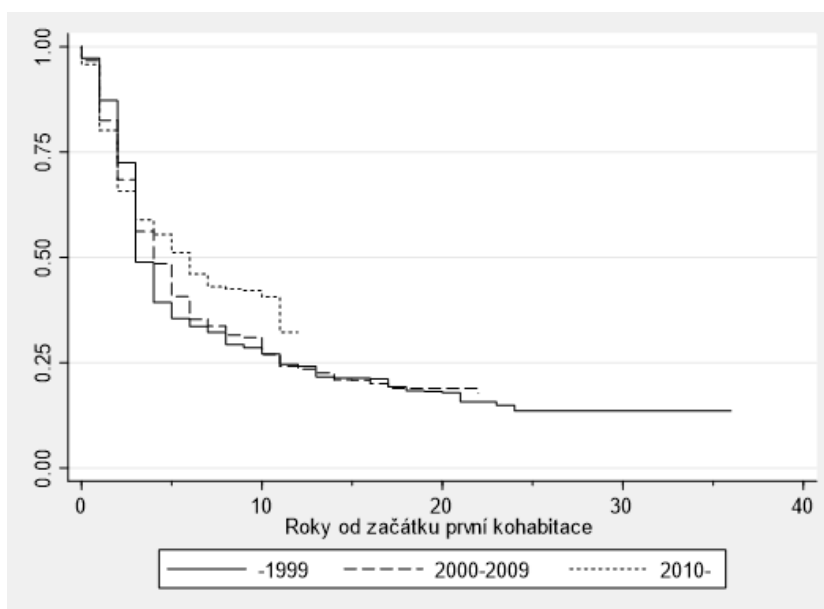

Pozn.: $N = 1\,104$

Podívejme se ještě, zda se nestabilita prvních kohabitací proměnila v čase, tj. napříč kohortami (které jsou zde definovány rokem, kdy vztah vznikl). Graf č. 33 ukazuje, že nestabilita nesezdaných soužití zejména v poslední kohortě významně poklesla. V obou starších kohortách (vztahy vzniklé do roku 1999 a vztahy vzniklé mezi roky 2000–2009) se v prvních deseti letech trvání rozpadlo shodně 73 % kohabitací. V nejmladší kohortě (vztahy vzniklé po roce 2010) se do deseti let rozpadlo jen 59 %

prvních kohabitací. Z toho můžeme usuzovat, že **počet lidí, pro které je první kohabitace dlouhodobým partnerským uspořádáním** (a alternativou k jiným druhům vztahů), **narostl, a tyto vztahy jsou tedy čím dál stabilnější.**

Graf č. 33 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

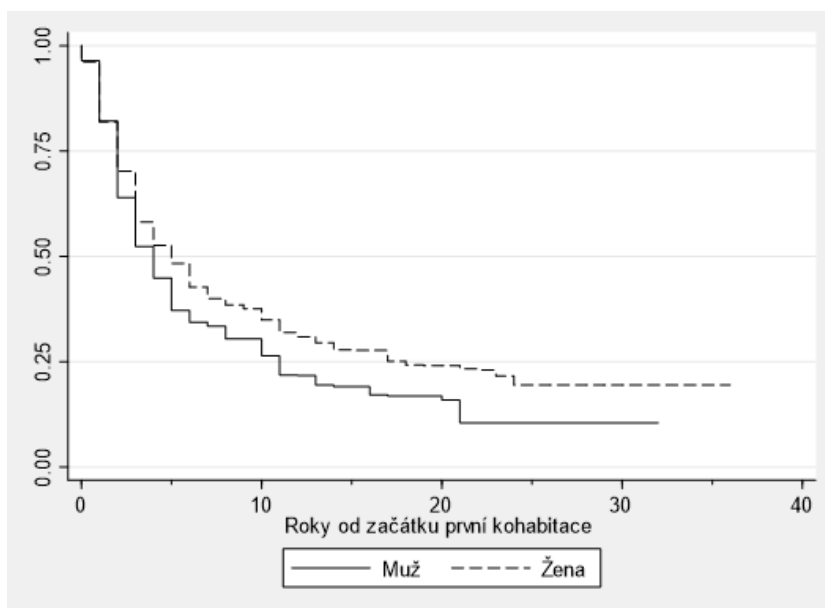
Pozn.: $N = 1\,104$

V grafu č. 34 dobře vidíme, že nestabilita prvních kohabitací je vyšší u mužů než u žen (tato nerovnováha opět může být způsobena tím, s kým muži/ženy tyto svazky uzavírají; proto efekty nemusejí být symetrické). Například v prvních deseti letech se mužům rozpadlo 74 % prvních kohabitací, zatímco u žen jde o 65 %. V prvních dvaceti letech jde o 84 % u mužů a 76 % u žen.

Graf č. 35 nabízí ještě podrobnější vhléd a ukazuje, že stabilita prvních kohabitací narostla v poslední kohortě jen u mužů. Například v prvních deseti letech se mužům rozpadlo 81 % prvních kohabitací (v kohortě do roku 1999), respektive 79 % (v kohortě 2000–2009). V nejmladší kohortě ale zaznamenáme u mužů jen 63 % rozpadlých prvních kohabitací. U žen podobný nárůst stability nespátřujeme (viz graf č. 35, pravý panel).

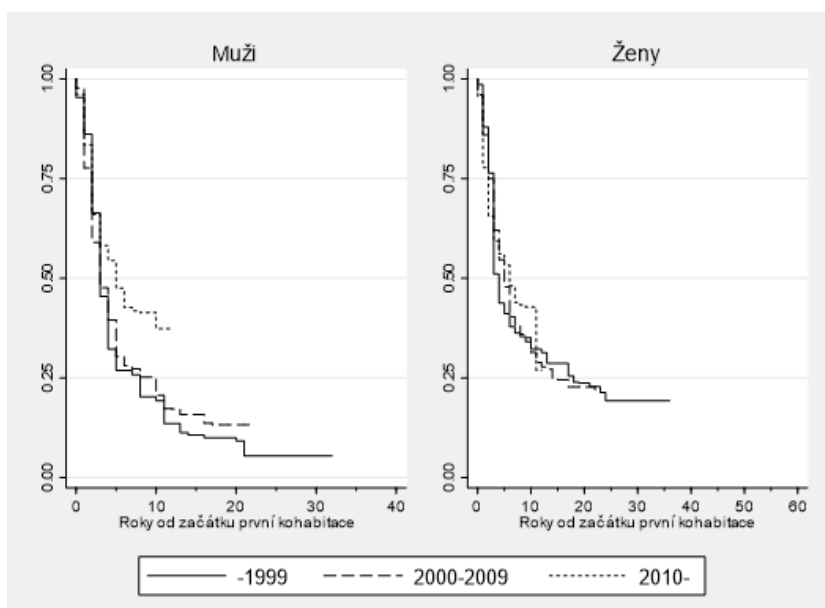
2. Partnerství

Graf č. 34 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 1\,104$

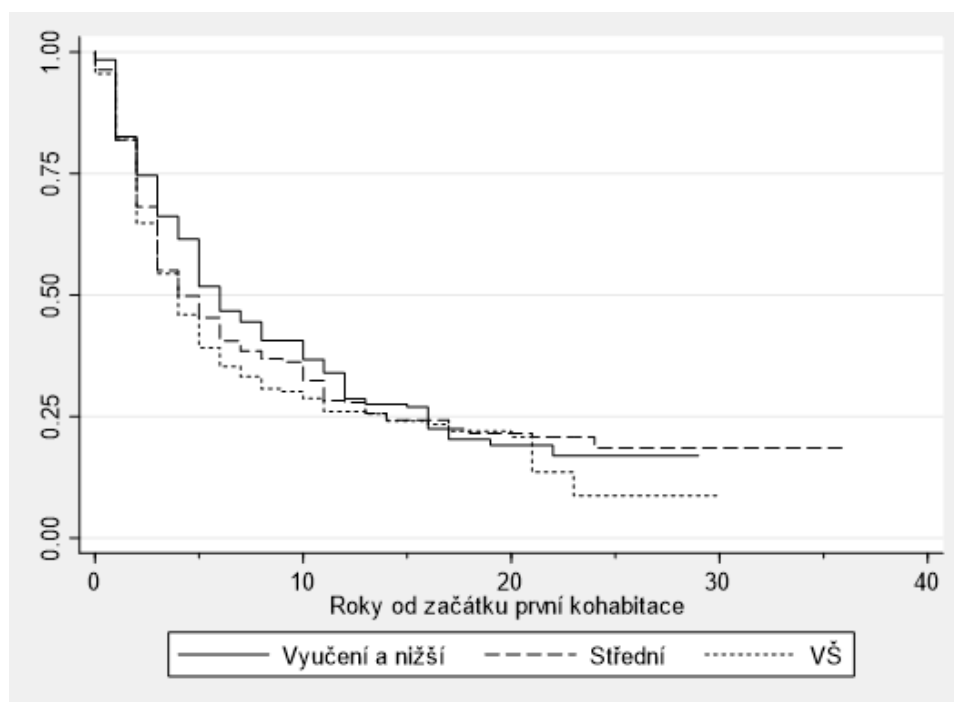
Graf č. 35 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu, pohlaví a kohorty vzniku vztahu (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

Pozn.: $N = 1\,104$

Srovnáme ještě nestabilitu prvních nesezdaných soužití podle dosaženého vzdělání. Graf č. 36 ukazuje, že jsou jednotlivé křivky přežití prakticky (i statisticky: test shodnosti $\chi^2 = 3,28$, d. f. = 2, $p = 0,1944$) totožné. Pro ilustraci: v prvních dvaceti letech se lidem bez maturity rozpadlo 81 % prvních kohabitací, maturantům 78 % a vysokoškolákům 79 %, což jsou skutečně triviální rozdíly (viz graf č. 36).

Graf č. 36 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro rozpad prvního nesezdaného svazku podle roků od začátku vztahu a vzdělání (čeští dospělí dotázaní v letech 2020–2022)

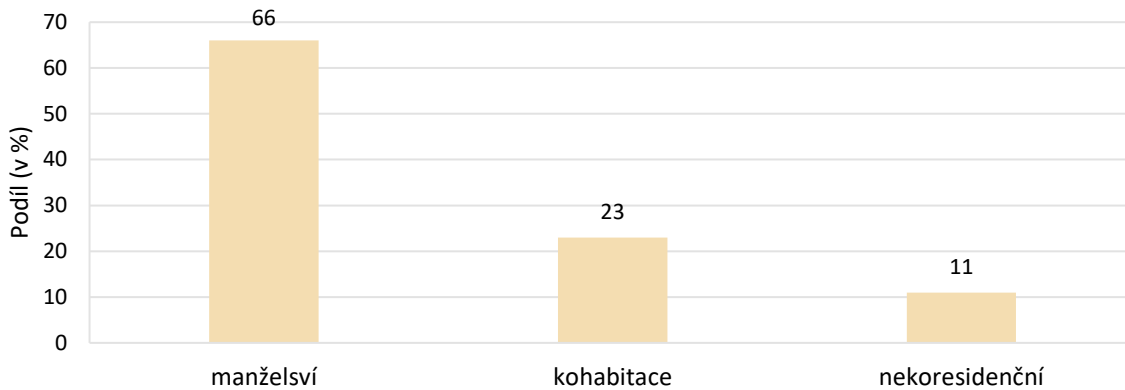
Pozn.: $N = 1\ 104$

2.5 Současné partnerství: kvalita vztahu a přemýšlení o rozchodu

Pro tuto kapitolu vybíráme z datového souboru osoby, které v současné době mají partnera či partnerku, ať už sdílejí společnou domácnost, či nikoli. Soubor také omezuje na heterosexuální svazky (respondentů deklarujících partnerství s osobou stejného pohlaví je v souboru malé množství, které znemožňuje jejich detailnější třídění) a dále pak dle potřeby v návaznosti na další použité proměnné, u nichž se mohou vyskytovat chybějící hodnoty (např. věk, vzdělání a také proměnné sloužící k popisu kvality partnerství). V takto definovaném souboru převažují osoby ženaté či vdané (66 % s použitím vah). Necelou čtvrtinu (23 %) tvoří pak osoby v nesezdaných koresidenčních svazcích (tedy kohabitacích) a 11 % osoby, které partnera či partnerku mají, ale nebydlí společně, tzv. living apart together, zkráceně LAT svazky (viz graf č. 37).

2. Partnerství

Graf č. 37 Respondenti s partnerem dle typu svazku (v %)

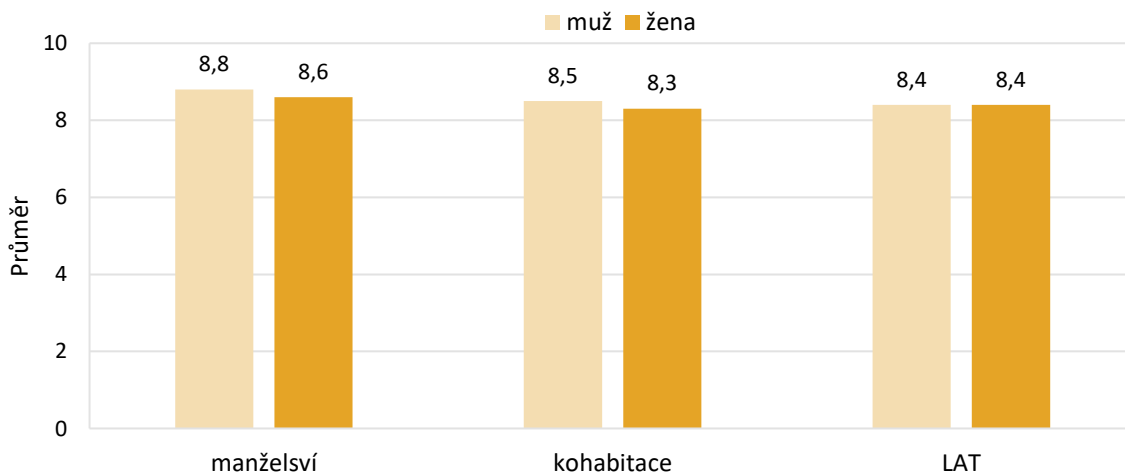

Pozn.: N = 4 255, váženo

2.5.1 Partnerská spokojenost

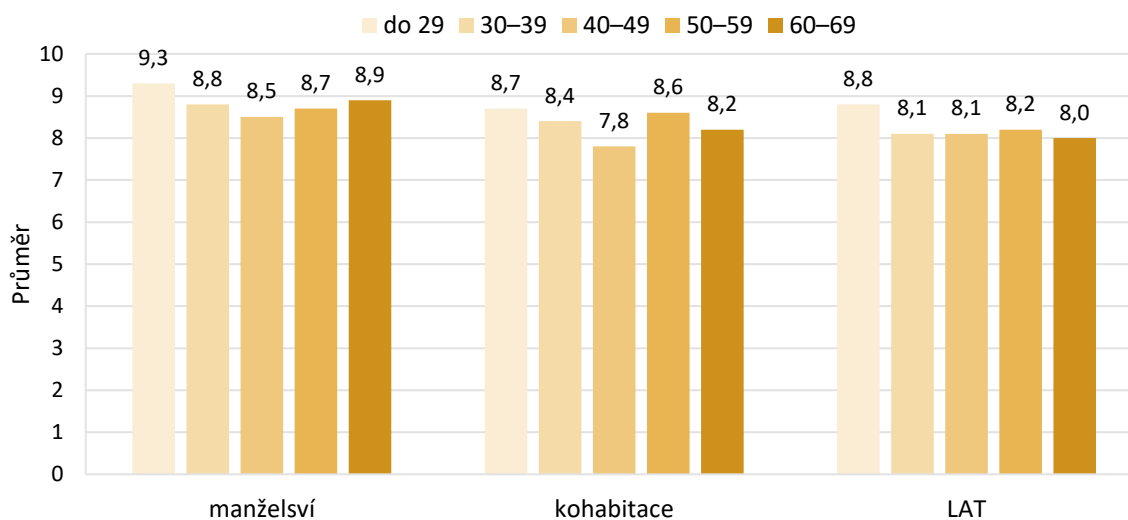
Nejprve se podíváme na subjektivně vnímanou partnerskou spokojenost. O spokojenosti se současným vztahem respondenti referovali s použitím škály 0 až 10, kde 0 znamenala „zcela nespokojen/a“, 10 „zcela spokojen/a“ a 5 tvořila pomyslný střed, tedy „ani spokojen/a, ani nespokojen/a“. Průměrná hodnota v celém podsouboru činila 8,6, indikující obecně vysokou partnerskou spokojenost. Spokojenost byla vysoká i napříč jednotlivými typy partnerství a příliš se dle typu nelišila. O málo vyšší byla spokojenost respondentů žijících v manželství (průměr 8,7); partnerská spokojenost v kohabitacích a neresidenčních svazcích byla vyrovnaná (průměr 8,4).

Graf č. 38 Průměrná partnerská spokojenost dle typu svazku a pohlaví

Pozn.: N = 4 255, váženo; průměr z odpovědí na škále (0) zcela nespokojen/a až (10) zcela spokojen/a

Graf č. 39 Průměrná partnerská spokojenost podle typu svazku a věku

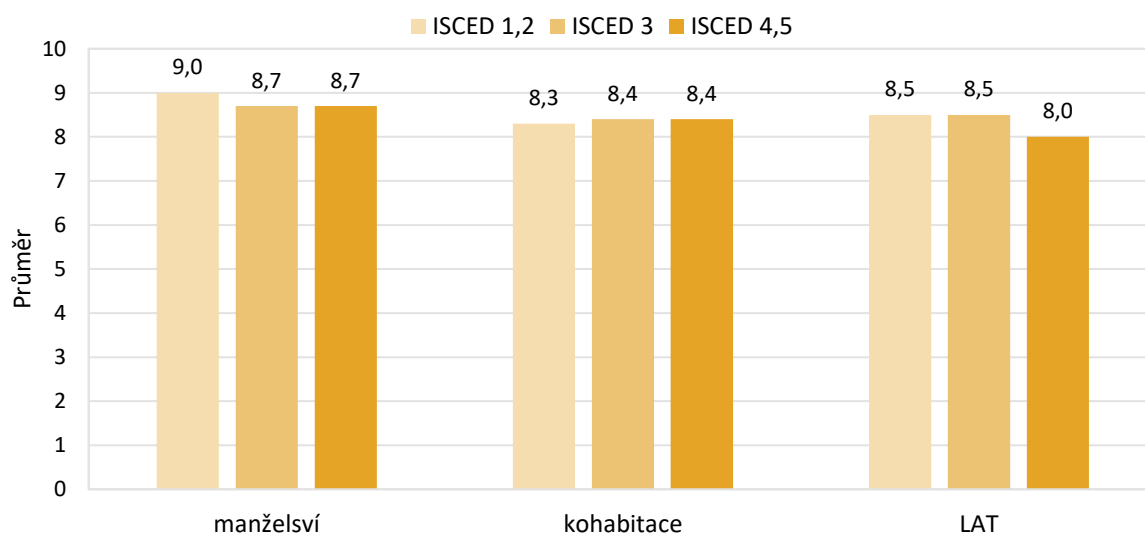

Pozn.: $N = 4\ 255$, váženo; průměr z odpovědí na škále (0) zcela nespokojen/a až (10) zcela spokojen/a

Muži i ženy napříč typy svazků byli ve svém hodnocení poměrně vyrovnaní, ačkoli v manželstvích i kohabitacích byly ženy s partnerstvím poněkud méně spokojeny než muži; rozdíly jsou však ve věcné rovině téměř zanedbatelné (0,2 bodu; viz graf č. 38). Větší variabilitu zaznamenáváme při dělení dle věkových skupin, jak vizuálně shrnuje graf č. 39. Z něj je patrných několik věcí: bez ohledu na věk a typ svazku zůstává partnerská spokojenost vysoká (průměr 8 a více bodů na 11bodové škále); nejvyšší spokojenost systematicky, tj. bez ohledu na věk, ovšem udávají lidé v manželství. Výjimkou byla věková skupina 50–59 let, kde nebyl podstatný rozdíl mezi manželstvím a kohabitací. Nejnižší průměrná spokojenost charakterizovala kohabitace ve věkové skupině 40–49 let (7,8), což může odrážet normativní očekávání, která se k této životní etapě pojí, případně i vliv rozpadu prvního manželství na subjektivní vnímání následného koresidenčního svazku.

Nejspokojenější byli ženatí a vdané ve věkové skupině do 29 let (průměr 9,3), nejméně spokojení pak ve skupině 40–49 let (průměr 8,5). Mezi sezdanými šedesátníky se pak již spokojenost opět blížila devíti bodům (průměr 8,9). V obecnější rovině tyto výsledky tak ilustrují obvyklý trend, tedy že průběh manželské spokojenosti má v čase tvar písmene U – dosahuje vysokých hodnot na začátku partnerství, v jeho průběhu klesá, ovšem v pozdějších fázích opět roste. Podobnou tendenci vidíme i v případě kohabitace, ačkoli zde spokojenost v nejstarší sledované věkové skupině 60–69 let klesá, nestoupá. Naopak partnerská spokojenost u osob v neresidenčních svazcích výrazně klesá již ve skupině třicátníků a poté de facto stagnuje.

Graf č. 40 Průměrná spokojenost s partnerstvím podle typu svazku a výše vzdělání (ISCED)

Pozn.: N = 4 255, váženo; průměr z odpovědí na škále (0) zcela nespokojen/a až (10) zcela spokojen/a

Graf č. 40 potvrzuje vysokou partnerskou spokojenost v manželství i pro jednotlivé vzdělanostní skupiny. V rámci skupiny ženatých a vdaných byla přitom subjektivní spokojenost s partnerstvím nejvyšší mezi osobami se základním vzděláním či vyučením (průměr 9,0; srov. 8,7 pro zbylé dvě vzdělanostní skupiny). Mezi kohabituujícími byly průměry napříč vzděláním téměř totožné. U svazků neresidenčních to byly osoby s vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním, které uváděly v průměru o 0,5 bodu nižší spokojenost než respondenti ze zbylých dvou kategorií.

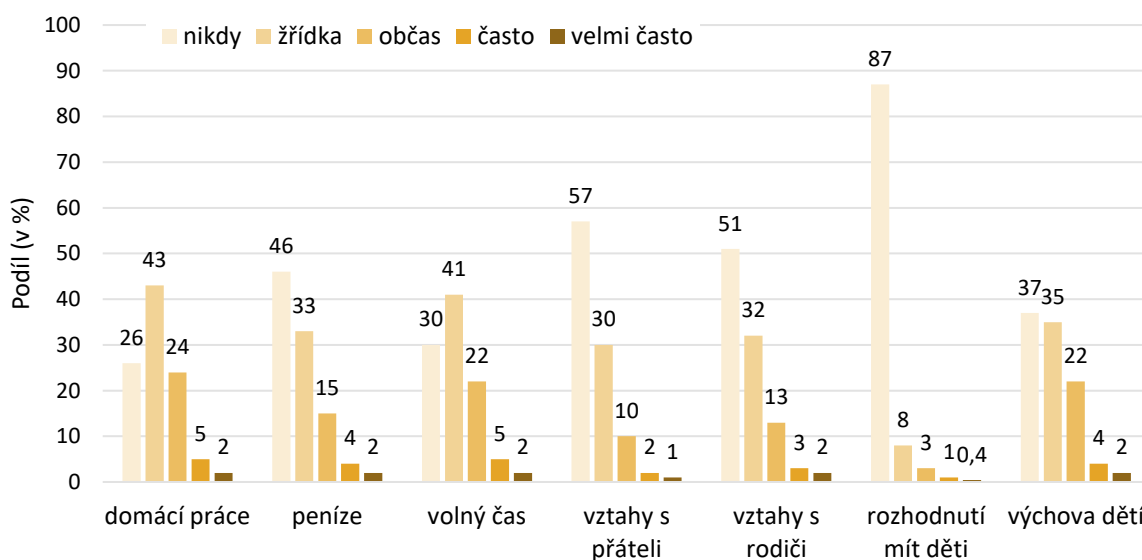
2.5.2 Neshody v partnerství

Respondentům byla v rámci šetření předložena sedmipoložková baterie zjišťující frekvenci případných neshod kvůli domácím pracím, penězům, trávení volného času, vztahům s přáteli, vztahům s rodiči, rozhodnutí mít děti a výchově dětí. Pro tuto popisnou analýzu v našem podsouboru respondentů ponecháváme jen ty, kteří zodpověděli všechny otázky v baterii tak, abychom mohli referovat o průměrné hodnotě napříč všemi sedmi položkami. Respondenti vybírali z odpovědí (1) nikdy – (2) zřídka – (3) občas – (4) často – (5) velmi často. Nízká průměrná hodnota napříč baterií tedy indikuje nízkou míru konfliktu/neshod; vysoká hodnota indikuje konfliktní partnerství.

Nejprve se podívejme na jednotlivé položky; podíly zachycuje graf č. 41. Dle výpovědí respondentů není ani jedna z položek výrazným zdrojem partnerských neshod; frekvence neshod byla nízká – odpovědi „často“ a „velmi často“ byly zastoupeny poměrně řídce. Nejméně časté byly neshody o fertilitních plánech, tedy o tom, zdali mít, či nemít děti. Celých 87 % respondentů v partnerském podsouboru uvedlo, že takovýto typ neshod nemají nikdy. Je ale třeba poznamenat, že pro některé respondenty (například starší osoby s ukončenou fertilitní drahou) tato položka zřejmě nebyla

relevantní a „nikdy“ tedy mohlo být spíše ekvivalentem „nehodí se“ nežli skutečným popisem stavu.¹ Partneri také často neměli neshody o vztazích s přáteli (58 % uvedlo „nikdy“), o vztazích s rodiči (51 % uvedlo „nikdy“) a o penězích (46 % uvedlo „nikdy“). Občasné neshody ohledně domácích prací mělo 24 % respondentů, ohledně volného času 22 % respondentů a o výchově dětí také 22 % respondentů.

Graf č. 41 Frekvence neshod v partnerství ve vybraných oblastech (v %)

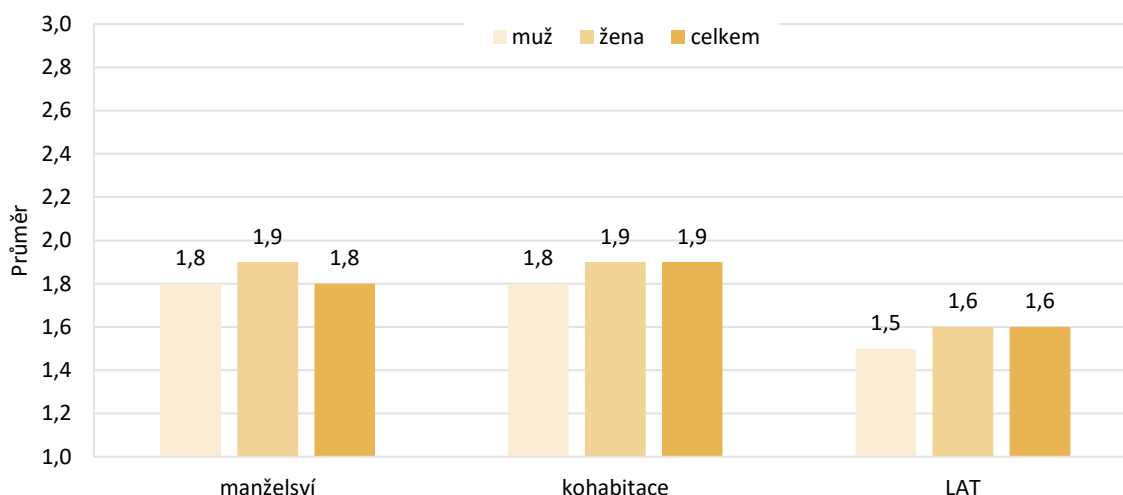
Pozn.: N = 3 685, váženo

Průměr ze všech sedmi položek v celém podsouboru dosahuje hodnoty 1,8 bodu a potvrzuje, že partnerství našich respondentů byla spíše nekonfliktní, tj. bez častých neshod. Totéž platí i pro jednotlivé typy svazků. Rozdíl v průměrech mezi manželstvím a kohabitací je marginální (1,8 a 1,9). Nejméně konfliktním typem bylo pak neresidenční partnerství (1,6), pravděpodobně proto, jak jsme již nastínili, že některé ze sedmi položek jsou pro partnery, kteří spolu nebydlí, méně relevantní nežli pro ty, kteří společnou domácnost sdílejí – a tím pádem se s menší frekvencí stávají předmětem partnerských neshod. Například spory o domácí práce nikdy nemělo 23 % respondentů v manželstvích, 20 % respondentů v nesezdaných soužitích, ale celých 62 % respondentů v LAT svazcích; a o nakládání s penězi se nikdy nehádalo 45 % ženatých a vdaných, 38 % kohabituujících, ale 67 % respondentů, kteří s partnerem či partnerkou nebydlí.

¹ Nicméně pokud pro kontrolu spočítáme průměr jen například pro respondenty do 40 let, je rozložení odpovědí de facto totožné – neshody o plánech mít děti nikdy nemělo 84 % osob.

2. Partnerství

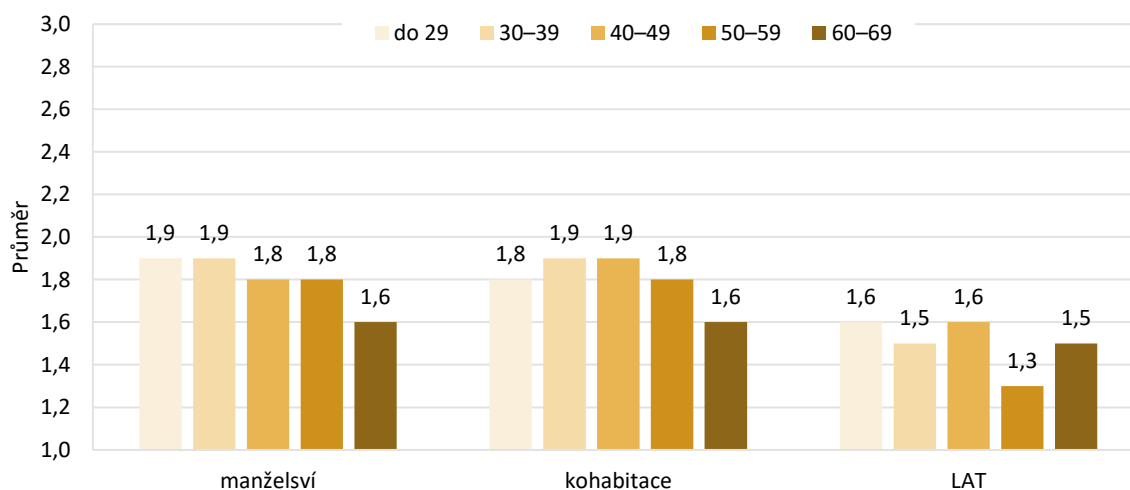
Graf č. 42 Průměr napříč sedmi položkami baterie partnerských neshod dle typu svazku (celkem a podle pohlaví)

Pozn.: N = 3 685, váženo; průměr z odpovědí na škále (1) nikdy – (2) zřídka – (3) občas – (4) často – (5) velmi často

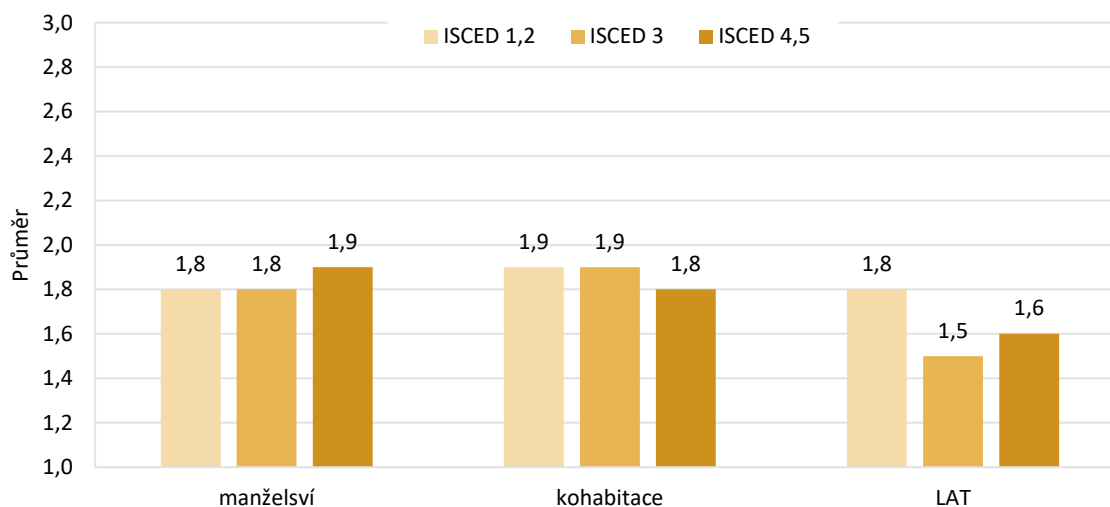
Průměry jsou napříč typy partnerství vyrovnané i dle pohlaví (viz graf č. 42). Nijak zvlášť se nelišily ani dle kombinace typu svazku a věku, ačkoli v případě manželství i nesezdaného soužití vidíme pokles frekvence neshod (průměr 1,6) mezi šedesátníky, opět zřejmě s tím, jak některé partnerské situace ztrácejí na relevantnosti (např. výchova dětí). V případě LAT pozorujeme nejnižší průměrnou hodnotu mezi padesátníky, jinak jsou průměry vcelku vyrovnané napříč věkovými skupinami (viz graf č. 43).

Graf č. 43 Průměr napříč sedmi položkami baterie partnerských neshod dle typu svazku a věku

Pozn.: N = 3 685, váženo; průměr z odpovědí na škále (1) nikdy – (2) zřídka – (3) občas – (4) často – (5) velmi často

Graf č. 44 Průměr napříč sedmi položkami baterie partnerských neshod dle typu svazku a stupně vzdělání

Pozn.: N = 3 685, váženo; průměr z odpovědí na škále (1) nikdy – (2) zřídka – (3) občas – (4) často – (5) velmi často

Co se týče dělení dle vzdělání, průměry byly pro jednotlivé vzdělanostní skupiny vyrovnány jak v rámci manželství, tak v rámci kohabitací (viz graf č. 44). Ve skupině osob s neresidenčním partnerem byly neshody poněkud méně časté mezi osobami s maturitou (průměr 1,5) a osobami vysokoškolsky vzdělanými (průměr 1,6).

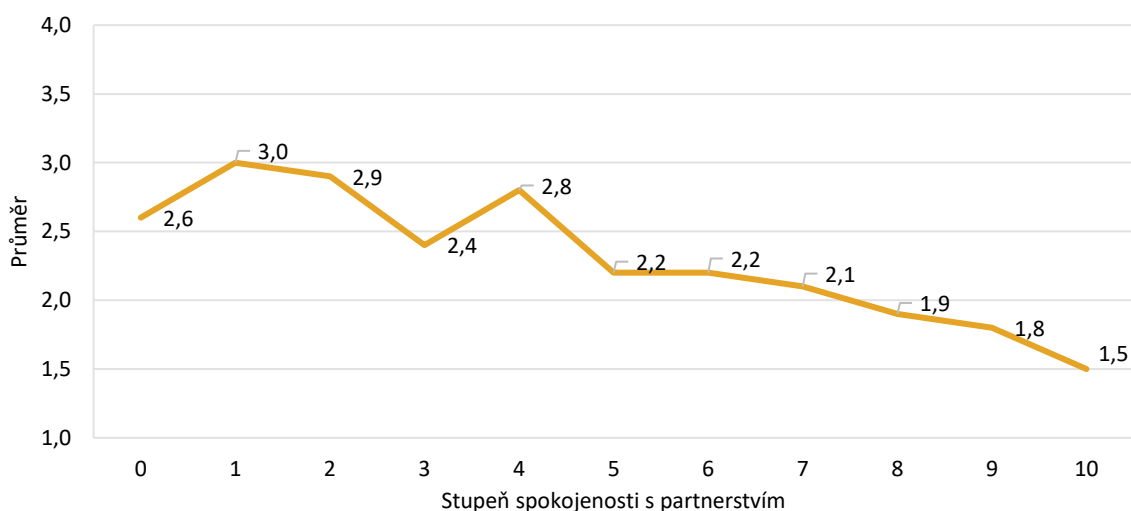
V návaznosti na první část této kapitoly se můžeme také podívat, jak spolu souvisí frekvence neshod a partnerská spokojenost. Graf č. 45 tedy zachycuje průměr sedmipoložkové baterie neshod pro jednotlivé stupně spokojenosti. Tak, jak bychom očekávali, průměr klesá s narůstající partnerskou spokojeností, vztah mezi oběma proměnnými je tedy negativní. Rozdíl mezi oběma extrémy 11bodové škály je navíc poměrně výrazný (1,1). Zatímco tedy pro kategorii „zcela spokojen/a (10)“ vychází frekvence neshod jako „nikdy-zřídka“, pro kategorii „zcela nespokojen/a (0)“ již průměr indikuje neshody „zřídka-občas“. Vyšší frekvence neshod je pak patrná pro celou levou stranu škály spokojenosti, až do hodnoty 4.

Na závěr podkapitoly se ještě můžeme podívat, jakým způsobem partnerskou spokojenost ovlivňuje způsob, jakým partneri své neshody řeší, respektive jak daný respondent na konflikt s partnerem či partnerkou reaguje. Respondenti byli dotázáni, jak často řeší partnerské neshody čtyřmi možnými způsoby²: „vyhnete se debatě a raději ustoupíte“, „projevíte klidně svůj nesouhlas“, „horlivě se hádáte nebo křičíte“, „odmítnete o tom mluvit“. Průměrnou spokojenost pro různé frekvence těchto čtyř řešení shrnuje graf č. 46.

² Znění otázky: „Páry se vypořádávají s vážnými neshodami různými způsoby. Když máte s Vaším partnerem/partnerkou vážné neshody, jak často je řešíte, že...“

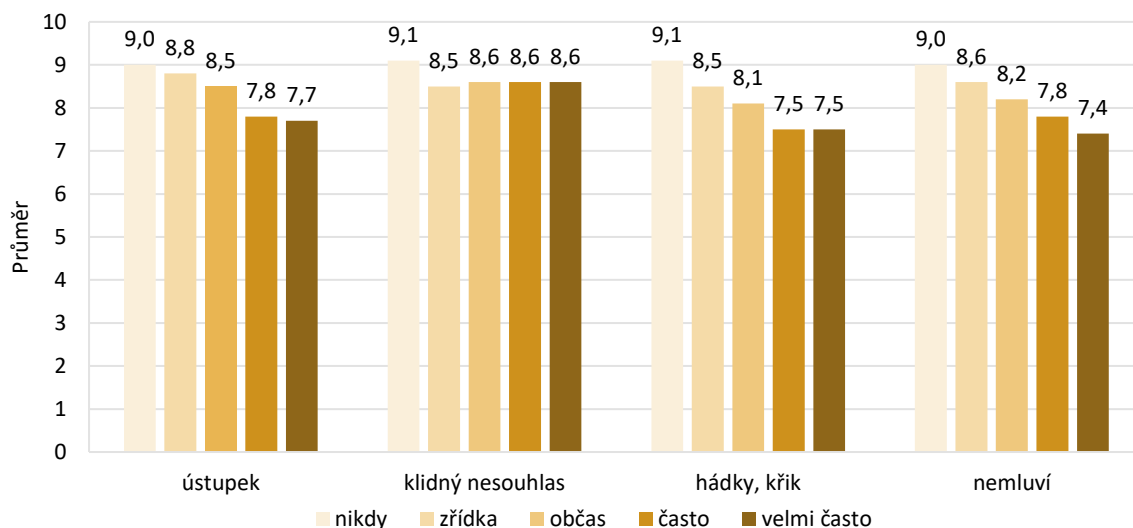
2. Partnerství

Graf č. 45 Průměr neshod pro jednotlivé stupně spokojenosti s partnerstvím (škála 0–10)

Pozn.: N = 3 685, váženo; stupeň spokojenosti s partnerstvím na škále (0) zcela nespokojen/a až (10) zcela spokojen/a; průměr z odpovědí na škále (1) nikdy – (2) zřídka – (3) občas – (4) často – (5) velmi často

Graf č. 46 Průměrná partnerská spokojenost dle frekvence čtyř různých způsobů řešení partnerských neshod

Pozn.: N = 4 180, váženo; průměr z odpovědí na škále (0) zcela nespokojen/a až (10) zcela spokojen/a

Obecně lze říci, že spokojenost se výrazně snižuje se zvyšující se frekvencí tří způsobů řešení: respondent partnerovi ustoupí, respondent se horlivě hádá nebo křičí, respondent o problému odmítne mluvit. Pro řešení, kde respondent „projevív svůj klidný nesouhlas“, je průměrná spokojenost napříč frekvencemi vyrovnána, s jednou výjimkou – zajímavé je, že nejvyšší spokojenost (průměr 9,1)

uváděli respondenti, kteří „klidným nesouhlasem“ partnerské spory neřeší nikdy. „Nikdy“ zde tedy pravděpodobně indikuje spíše to, že respondenti nemají s partnerem časté spory, než že by nikdy neřešili spory klidně.

2.5.3 Přemýšlení o rozchodu

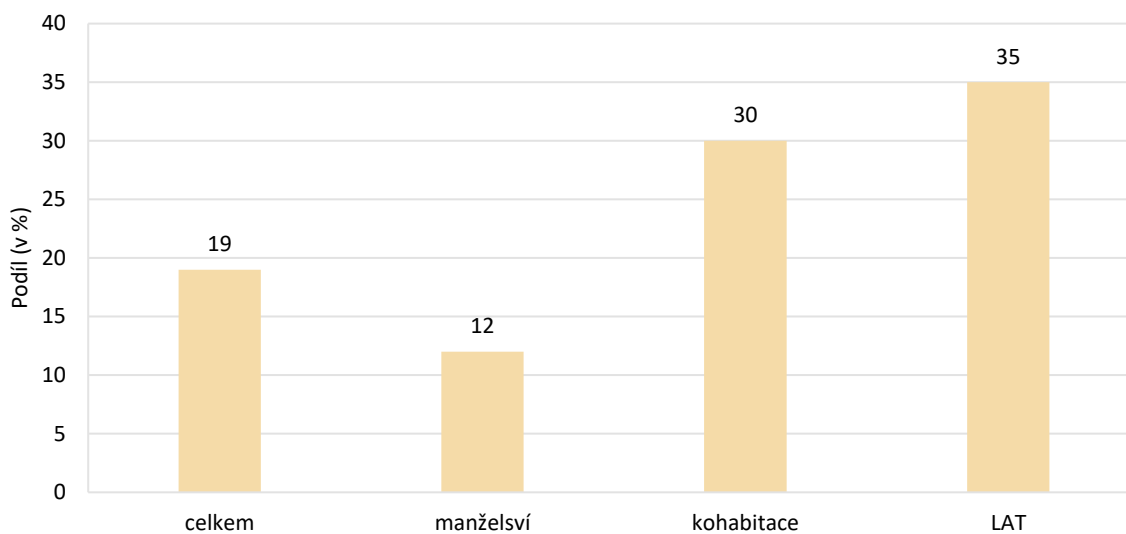
Pro poslední část naší explorační kvality partnerství podsoubor dále omezujeme jen na ty respondenty, kteří se vyjádřili k tomu, zdali pomýšlejí na rozchod se současným partnerem či současnou partnerkou. Otázka přitom necílila jen na ty, kteří s partnerstvím byli nespokojeni nebo kteří zažívali častější neshody. Naopak byla formulována následovně: „I lidé, kteří vycházejí s partnerem dobře, si někdy nejsou jisti, zda bude jejich manželství nebo partnerství fungovat. Přemýšleli jste během posledních 12 měsíců o ukončení Vašeho vztahu?“ Respondenti odpovídali jednoduše „ano“ či „ne“.

V celém partnerském podsouboru o rozchodu přemýšlelo 19 % respondentů. Na rozdíl od neshod v tomto případě už ale pozorujeme značnou variabilitu napříč typy partnerství (viz graf č. 47a). Mezi ženatými a vdanými přemýšlelo během posledního roku o rozchodu 12 % osob. Ve skupině kohabituujících už to ale bylo procent 30 a mezi lidmi s nerezidenčním partnerem či partnerkou 35 %.

Tento základní pohled dále rozšiřuje graf č. 47b, který nesezdaná soužití dělí do tří kategorií dle přítomnosti dětí v domácnosti a dle jejich vztahu k partnerům. Tyto kategorie konkrétně jsou: kohabitace se spolubydlíci dětmi, které jsou biologickými potomky obou partnerů (tj. partneři bydlí pouze se společnými dětmi); kohabitace se spolubydlíci dětmi, které nejsou výlučně biologickými potomky obou partnerů (různé rodinné konfigurace, kdy ne všechny děti v domácnosti jsou společnými potomky obou partnerů); kohabitace bez spolubydlících dětí (ať už proto, že děti bydlí samostatně, nebo proto, že partneři nemají děti ani společně, ani každý zvlášť). Poněkud překvapivě graf č. 47b ukazuje, že z těchto tří typů byly nejméně nestabilní nesezdané svazky s koresidenčními dětmi, které nejsou výlučně vlastními potomky obou partnerů – v takovýchto svazcích totiž o rozchodu přemýšlelo jen 23 % respondentů, zatímco mezi kohabituujícími pouze s vlastními dětmi to bylo 31 %, téměř tolik, jako mezi kohabituujícími osobami bez spolubydlících dětí (35 %). Tato posledně jmenovaná skupina byla současně ve svých úvahách o ukončení partnerství srovnatelná s respondenty, kteří partnera či partnerku mají, ale nebydlí společně. Ještě poznamenejme, že ani nejstabilnější svazky s dětmi se neblížily stabilitě manželství, kde, jak již bylo řečeno, o rozchodu uvažovalo pouze 12 % respondentů. Nezdá se tedy, že by přítomnost dětí byla zvlášť výrazným stabilizačním faktorem tohoto typu partnerství.

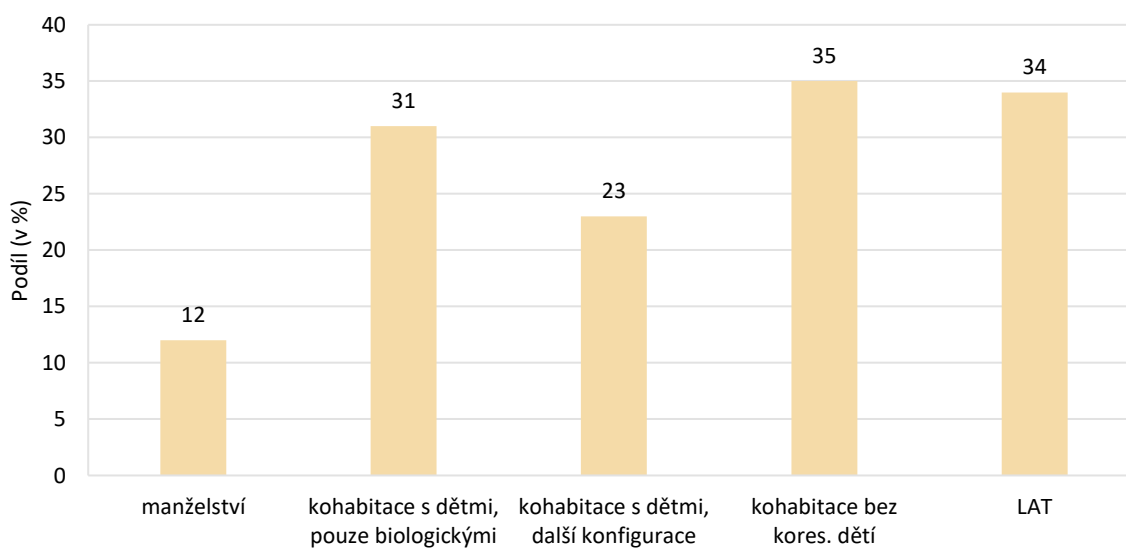
2. Partnerství

Graf č. 47a Podíl odpovědi „ano“ na otázku ohledně přemýšlení o rozchodu s partnerem (dle typu partnerství a celkem, v %)

Pozn.: N = 3 584, váženo

Graf č. 47b Podíl odpovědi „ano“ na otázku ohledně přemýšlení o rozchodu s partnerem; dle typu partnerství, s kohabitacemi v členění dle koresidence s dětmi a dle typu dětí (pouze biologické vs. ostatní možné rodinné konfigurace, v %)

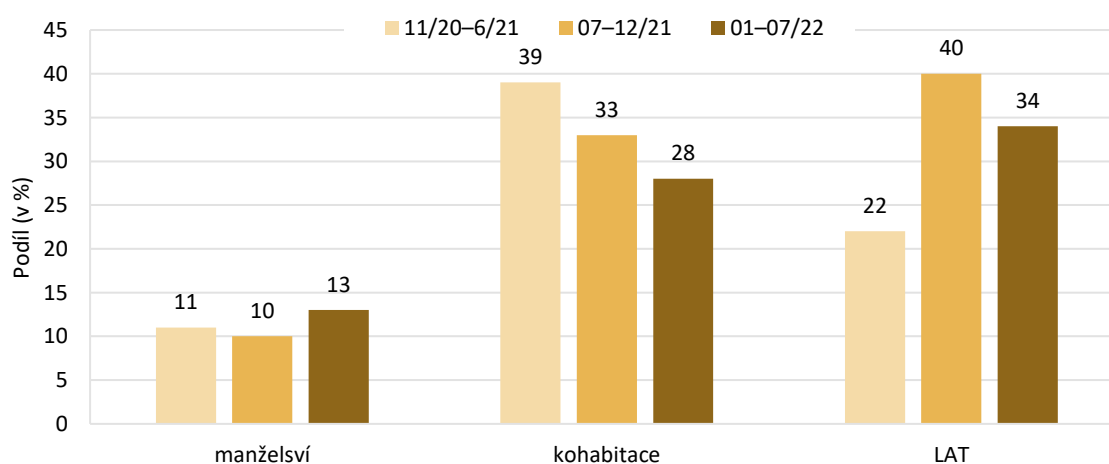

Pozn.: N = 3 363, váženo. Graf je zpracován na základě nižšího počtu pozorování než graf č. 47a. Podíly pro manželství a LAT se tedy oproti grafu č. 47a mohou mírně lišit.

Zároveň se můžeme podívat, co se dělo s přemýšlením o ukončení partnerství v průběhu terénních prací, konkrétně jak lidé v různých typech svazků o rozchodu uvažovali v různých fázích sběru dat, které byly poznamenány řadou dramatických událostí. Konkrétně první (rozšířený) půlrok sběru dat se přibližně kryje s kontinuálním růstem denních nálezů covidem-19, který na jaře 2021 vyústil až v plošný zákaz cestování mezi okresy.³ Nutné je ovšem dodat, že údaje z období listopad 2020 až červen 2021 jsou spíše orientačního charakteru, neboť počet sesbíraných dotazníků byl v této době nízký, a nízké je tedy i zastoupení osob v jednotlivých kombinacích typů svazků a přemýšlení o rozchodu. Mezi událostmi druhého půlroku (červenec–prosinec 2021) lze zmínit nástup varianty Omicron, rozšířené možnosti testování a očkování a díky nim i méně přísná protipandemická opatření, ale i krach některých alternativních dodavatelů energií. Poslední období do července 2022 bylo ve svém počátku stále ještě poznamenáno pandemií covidu-19, poté též konfliktem na Ukrajině a k němu přidruženými důsledky, zejména zvyšováním cen.

Graf č. 48 ukazuje, že lidé v manželství pomýšleli na rozchod zhruba stejně v listopadu 2020 – červnu 2021, červenci–prosinci 2021 i v lednu–červenci 2022. Mezi respondenty, kteří žili v nesezdaných soužitích, byl podíl nejvyšší na začátku sledovaného období (39 %) a v čase postupně klesal. Podíl osob pomýšlejících na rozchod mezi respondenty s nerezidenčním partnerem byl naopak nejvyšší ve druhém půlroce sběru dat.

Graf č. 48 Podíl odpovědi „ano“ na otázku ohledně přemýšlení o rozchodu s partnerem dle typu partnerství a fáze sběru dat (v %)

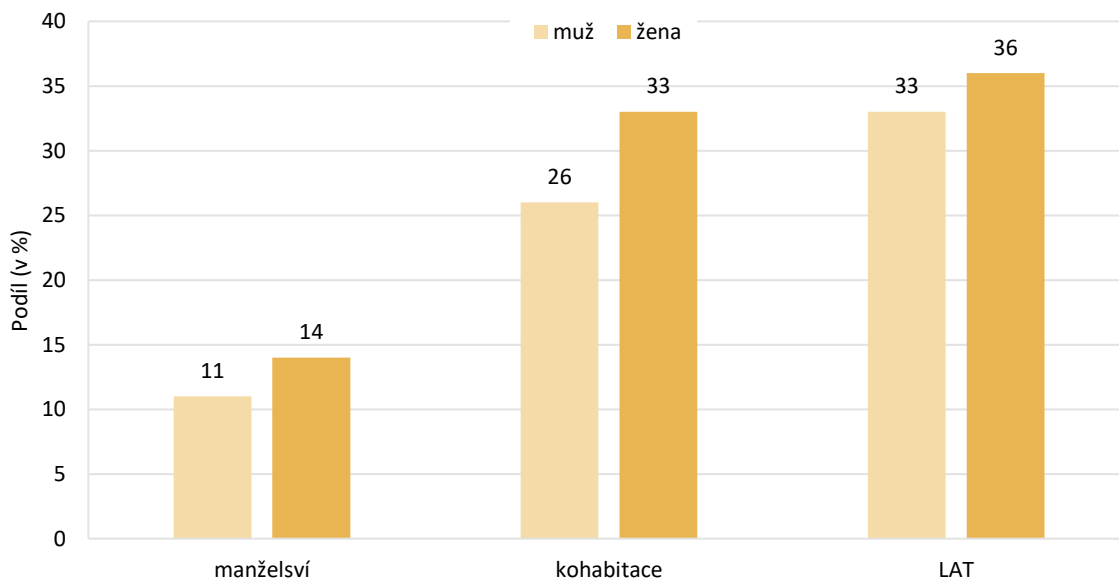
Pozn.: N = 3 584, váženo

³ Dotazníky z tohoto důvodu nebyly sbírány po celé vymezené období. Současně řekněme i to, že nesledujeme, jak se v čase mění postoje týchž respondentů, nýbrž to, jak respondenti v různých typech svazků o svých postojích referovali v různých fázích terénních prací.

2. Partnerství

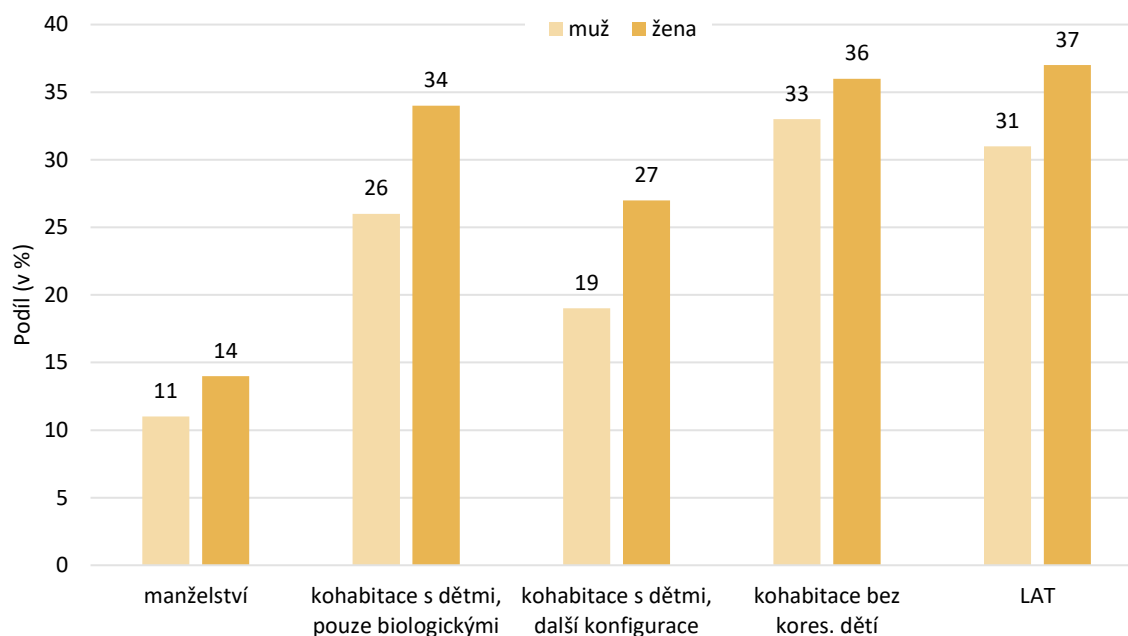
Vrátíme-li se k základním charakteristikám jednotlivců, pak graf č. 49a ukazuje, že ženy ve všech třech typech svazků přemýšlely o rozchodu o něco častěji než muži. Nejvíce byl tento rozdíl patrný v kohabitacích – o rozchodu s partnerkou zde přemýšlelo 26 % mužů, ale o rozchodu s partnerem 33 % žen; rozdíl tedy činil 7 procentních bodů (avšak byl jen 3 pro manželství a LAT). Tento základní přehled opět rozvíjí graf č. 49b, který přidává detailnější členění nesezdaných svazků dle přítomnosti a typu dětí. I v tomto případě vidíme, že přemýšlení o rozchodu bylo častější u žen napříč všemi třemi typy. Nejméně nestabilními kohabitacemi byly opět svazky, kde rodiče nebydlí výhradně s vlastními dětmi, a to zejména pro muže, z nichž o rozchodu v posledním roce přemýšlelo jen 19 % (žen 27 %). Kohabitanice bez spolubydlících dětí a partnerství LAT byly opět srovnatelné.

Graf č. 49a **Podíl osob, které v posledním roce přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství a pohlaví (v %)**

Pozn.: N = 3 584, váženo.

Graf č. 49b Podíl osob, které v posledním roce přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství a pohlaví, s kohabitacemi v členění dle koresidence s dětmi a dle typu dětí (pouze biologické vs. ostatní možné rodinné konfigurace, v %)

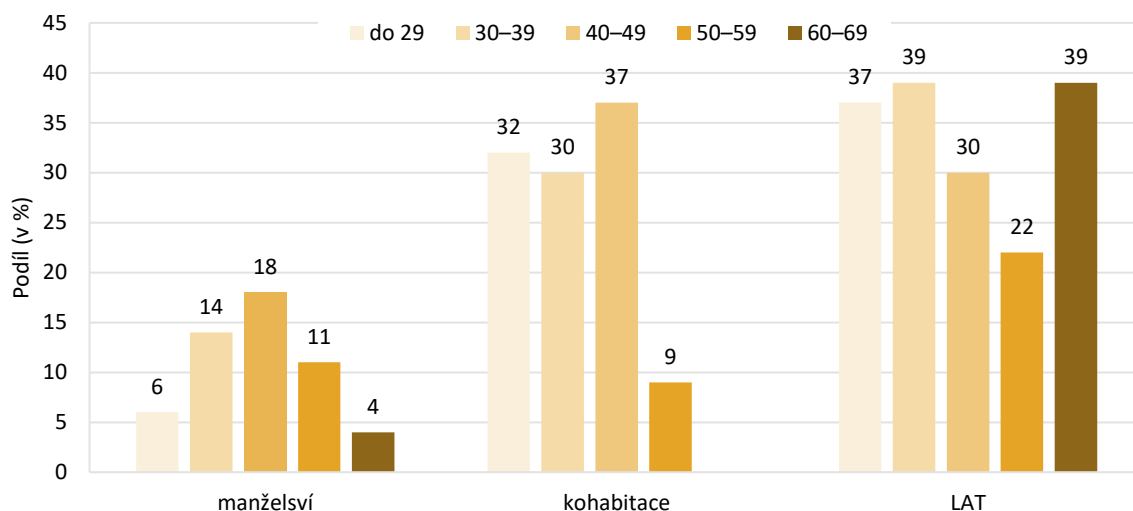

Pozn.: $N = 3\,363$, váženo. Graf je zpracován na základě nižšího počtu pozorování než graf č. 49a. Podíly pro manželství a LAT se tedy oproti grafu č. 49a mohou mírně lišit.

V případě dělení dle věkových skupin (viz graf č. 50) čtenáře upozorníme, že některé buňky v kontingenční tabulce věku a přemýšlení o rozchodu byly jen velmi řídky obsazené; tam, kde byl počet (vážených) pozorování menší než pět, podíl v grafu neuvádíme (kohabituji šedesátníci). Graf č. 50 opět ukazuje typický průběh partnerské spokojenosti v manželstvích, o němž jsme již hovořili – mezi ženatými a vdanými do 29 let na rozchod v posledním roce pomýšlelo 6 % respondentů, mezi čtyřicátníky už to bylo 18 %, ale mezi šedesátníky jen 4 %. Pro kohabitace a LAT partnerství již něco takového nepozorujeme. Ve skupině kohabituji nejčastěji osoby ve věku 40–49 (37 %) a nejméně často osoby ve věku 50–59 let (9 %). Ve skupině bez residenčního partnera byli v pomýšlení na rozchod dvacátníci, třicátníci a šedesátníci srovnatelní (pod 40 %). Mezi padesátníky na ukončení partnerství ale pomýšlelo jen 22 % respondentů.

2. Partnerství

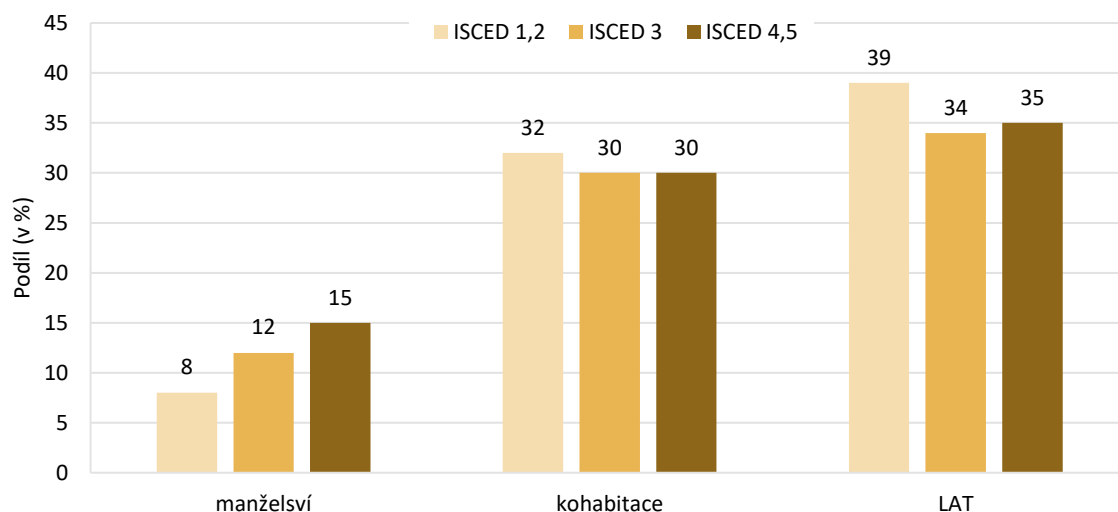
Graf č. 50 Podíl osob, které v posledním roce přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství a věkových skupin (v %)

Pozn.: N = 3 584, váženo

Přesuneme-li se ke vzdělání, pak graf č. 51 ukazuje, že přemýšlení o konci manželství bylo poněkud častější mezi lidmi s vysokoškolským vzděláním (15 %); přemýšlení o ukončení neresidenčního vztahu bylo nejčastější mezi lidmi s nejnižším stupněm vzdělání (39 %). Přemýšlení o ukončení současného nesezdaného soužití bylo napříč vzdělanostními skupinami vcelku vyrovnané.

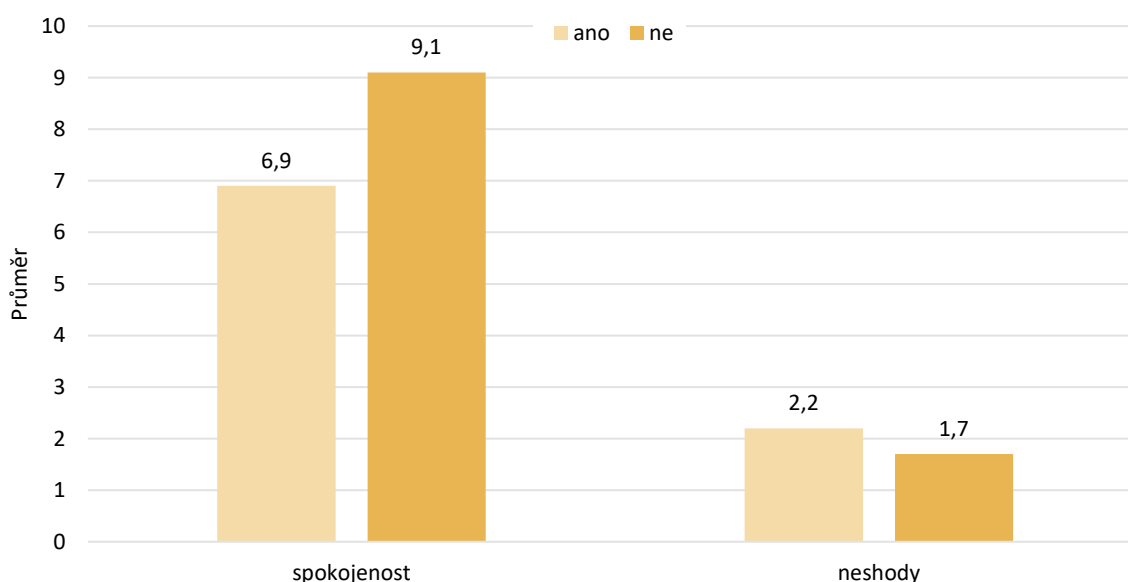
Graf č. 51 Podíl osob, které v posledním roce přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství a kategorií vzdělání (v %)

Pozn.: N = 3 584, váženo

Je ovšem zřejmé, že přemýšlení o rozchodu závisí na dalších charakteristikách partnerství a partnerů, nejen na typu či na základních demografiích. Jedním ze stěžejních elementů je přitom kvalita partnerství. Tu lze měřit celou řadou způsobů; v případě dat ze šetření *Současná česká rodina* máme k dispozici dva výše již diskutované indikátory: celkovou partnerskou spokojenost a frekvenci neshod s partnerem. Vztah mezi těmito proměnnými ilustrují grafy č. 52 a 53. Vliv kvality svazku na přemýšlení o rozchodu je z nich jasně patrný: ti, kteří na rozchod pomýšleli, byli se svým partnerstvím v průměru výrazně méně spokojeni (6,9), než ti, kteří o rozchodu během posledního roku neuvažovali (9,1). Současně měli i vyšší průměr napříč sedmipoložkovou baterií neshod (2,2 vs. 1,7). Totéž systematicky platí i pro jednotlivé typy partnerství (viz graf č. 52), tj. osoby (ať už v manželstvích, kohabitacích či neresidenčních partnerstvích), které v posledním roce o rozchodu neuvažovaly, byly v průměru výrazně více spokojené a měly v průměru méně časté neshody než ti, kteří o ukončení vztahu přemýšleli. Ještě dodejme, že v této fázi nejen analýzy, ale i celého projektu *Současné české rodiny* nelze vyvozovat jasné závěry o kauzalitě. V principu je tedy možné obojí – (1) subjektivně či objektivně snížená kvalita vztahu vede partnery k přemýšlení o rozchodu; (2) osoby, které chtějí vztah ukončit, častěji hledají ve vztahu problémy, které by toto rozhodnutí podpořily. Časovou souslednost bude možné prozkoumat po sesbírání dalších vln panelového výzkumu.

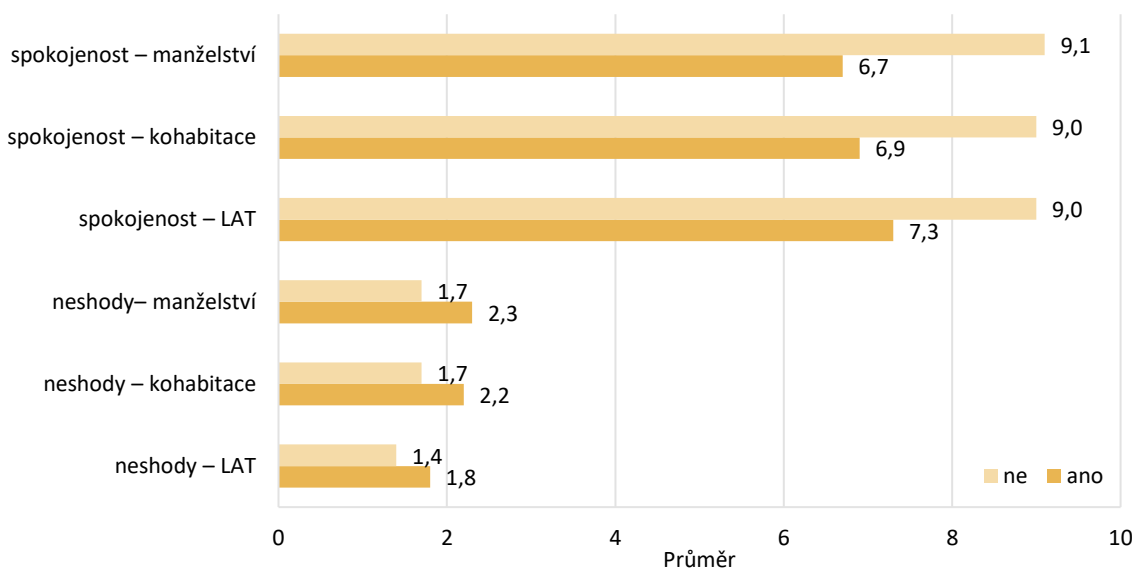
Graf č. 52 **Průměrná spokojenost s partnerstvím a průměr baterie neshod dle přemýšlení o rozchodu** (ano = přemýšlel/a; ne = nepřemýšlel/a)

Pozn.: N = 3 584, váženo; spokojenost: průměr z odpovědí na škále (0) zcela nespokojen/a až (10) zcela spokojen/a; neshody: průměr z odpovědí na škále (1) nikdy až (5) velmi často.

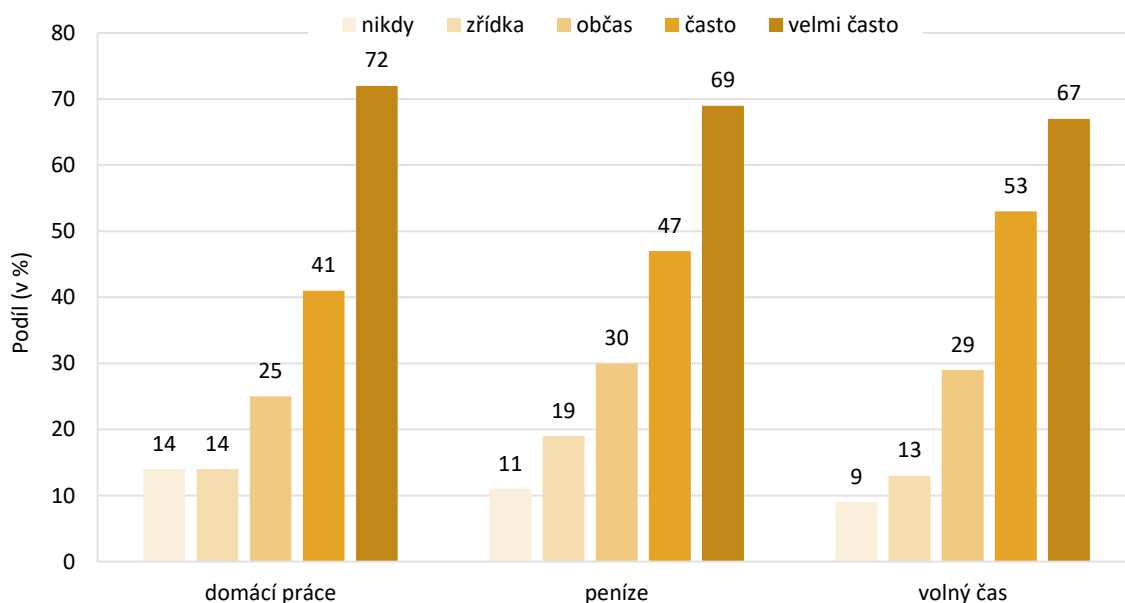
2. Partnerství

Graf č. 53 Průměrná spokojenost s partnerstvím a průměr baterie neshod dle přemýšlení o rozchodu pro jednotlivé typy partnerství (ano = přemýšlel/a; ne = nepřemýšlel/a)

Pozn.: N = 3 584, váženo; spokojenost: průměr z odpovědí na škále (0) zcela nespokojen/a až (10) zcela spokojen/a; neshody: průměr z odpovědí na škále (1) nikdy až (5) velmi často.

Graf č. 54 Podíl osob přemýšlejících o rozchodu podle frekvence neshod ohledně domácích prací, peněz a volného času (v %)

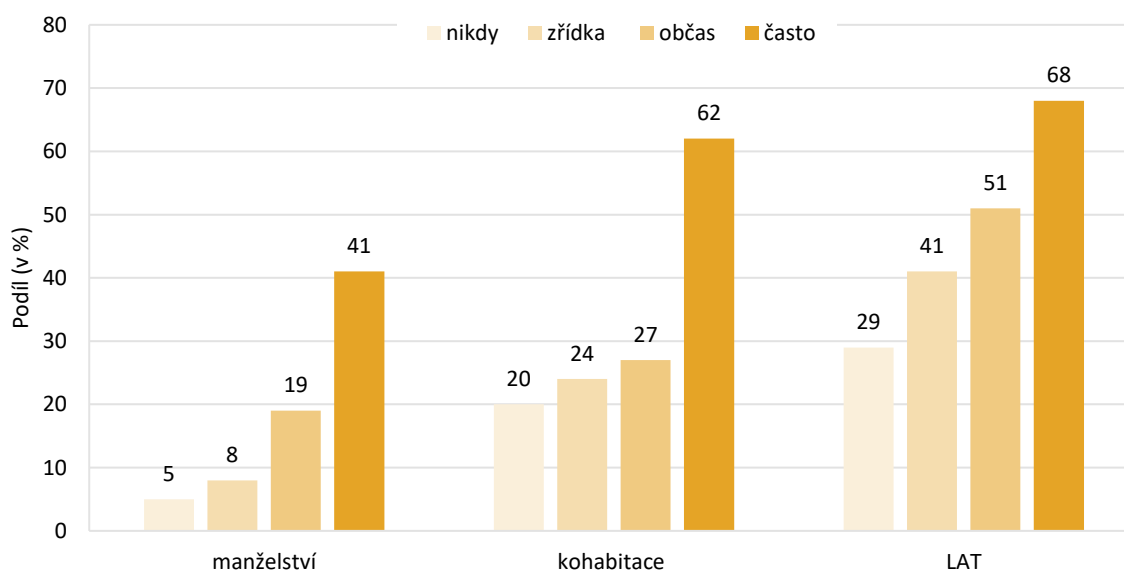

Pozn.: N = 3 584, váženo

Pro zajímavost se můžeme ještě podívat, jak vycházejí podíly přemýšlejících o rozchodu dle vybraných samostatných položek baterie neshod (nejvíce relevantních pro respondenty s různými charakteristikami). Jak ukazuje graf č. 54, podíl respondentů přemýšlejících o rozchodu výrazně stoupá s narůstající frekvencí neshod – a to de facto bez ohledu na konkrétní typ. Například u domácích prací na rozhodnutí přemýšlelo jen 14 % těch, kteří ohledně nich nemají s partnerem či partnerkou spory nikdy, ale celých 72 % těch, kteří měli kvůli domácím pracím neshody velmi často.

Totéž vidíme i napříč jednotlivými typy svazků; graf č. 55 tuto skutečnost ilustruje na příkladu neshod ohledně domácích prací. Jak už bylo řečeno na začátku této podkapitoly, každý z typů svazků má jinou „výchozí pozici“ (tj. různý podíl přemýšlejících o rozchodu). I přesto se ale přemýšlení o rozchodu s narůstající frekvencí neshod dále zvyšuje – u manželství a LAT spíše postupně, u kohabitací vizuálně skokově mezi kategoriemi „občas“ a „často / velmi často“.

Graf č. 55 Podíl osob přemýšlejících o rozchodu podle frekvence neshod ohledně domácích prací dle typu svazku (v %)

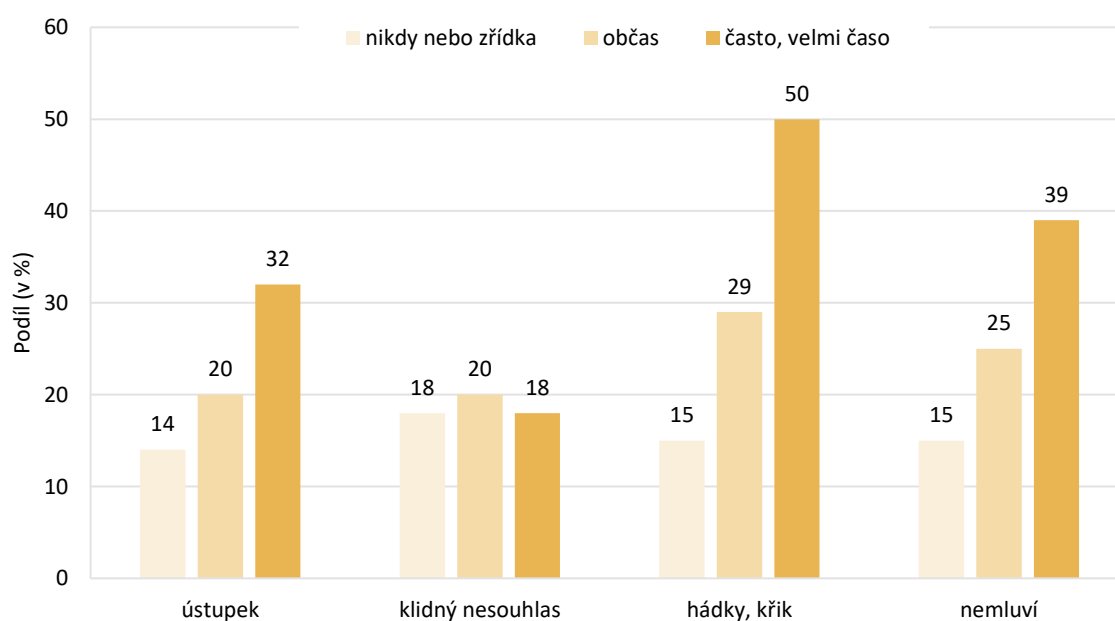
Pozn.: N = 3 584, váženo. Kategorie „často“ a „velmi často“ byly spojeny.

Na závěr se můžeme opět podívat na to, jaký má na přemýšlení o rozchodu vliv frekvence různých druhů řešení partnerských neshod. Jak už víme, respondenti byli dotázáni, jak často řeší partnerské neshody čtyřmi možnými způsoby: vyhnou se debatě a raději ustoupí, projeví klidně svůj nesouhlas, horlivě se hádají a křičí, odmítnou o problémech mluvit. Kvůli menší obsazenosti některých kategorií odpovědí je kolapsujeme do tří – „nikdy nebo zřídka“, „občas“ a „často nebo velmi často“.

2. Partnerství

Výsledek ukazuje graf č. 56. Z něj vidíme, že způsob řešení neshod má na přemýšlení o rozchodu zjevný vliv – se zvyšující se frekvencí ústupků, hádek a odmítnutí komunikace se zvyšuje též podíl respondentů přemýšlejících o rozchodu. Hádky a křik jsou přitom z hlediska koheze nejproblematičtější. Mezi respondenty, kteří takto neshody řeší často nebo velmi často, o rozchodu uvažovala hned polovina. Například u „ústupků“ to ale ve stejné situaci byla jen zhruba třetina. Podobně jako u partnerské spokojenosti, je i zde výjimkou „klidný nesouhlas“, u kterého podíly dosahují přibližně 20 % bez ohledu na frekvenci.

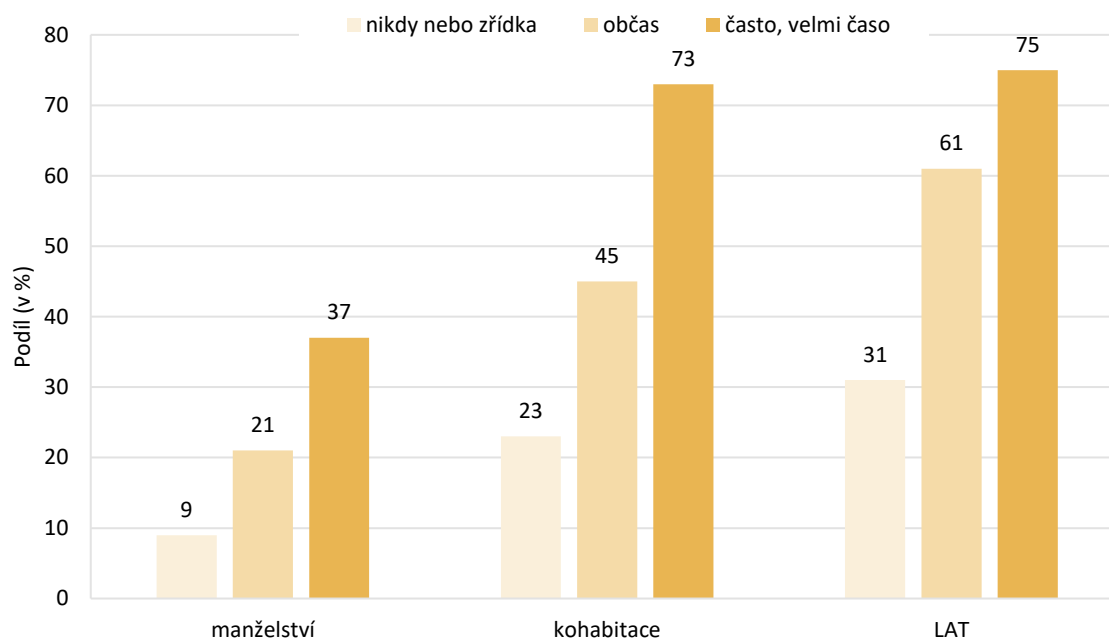
Graf č. 56 Podíl osob, které během posledního roku přemýšlely o rozchodu dle řešení neshod a jejich frekvence (v %)

Pozn.: N = 3 539, váženo

Graf č. 57 ještě ukazuje, že „hádky a křik“ destabilizovaly zejména nesezdaná soužití a neresidenční partnerství. Mezi ženatými a vdanými, kteří neshody hádkami řešili často či velmi často, na rozchod v posledním roce pomýšlelo 37 % osob; mezi kohabituujícími a samostatně bydlícími ve stejné situaci to ale byly tři čtvrtiny. Totéž je patrné i z relativního hlediska – mezi ženatými a vdanými byl rozdíl mezi oběma krajními kategoriemi (tj. „nikdy nebo zřídka“, „často nebo velmi často“) 28 procentních bodů (37–9), pro kohabituující a odděleně žijící respondenty až k 50 procentním bodům (73–23; 75–31).

Graf č. 57 Podíl osob, které během posledního roku přemýšlely o rozchodu dle typu partnerství, pro řešení neshod „hádkami a křikem“ (v %)

Pozn.: N = 3 539, váženo

2.5.4 Srovnání se začátkem milénia

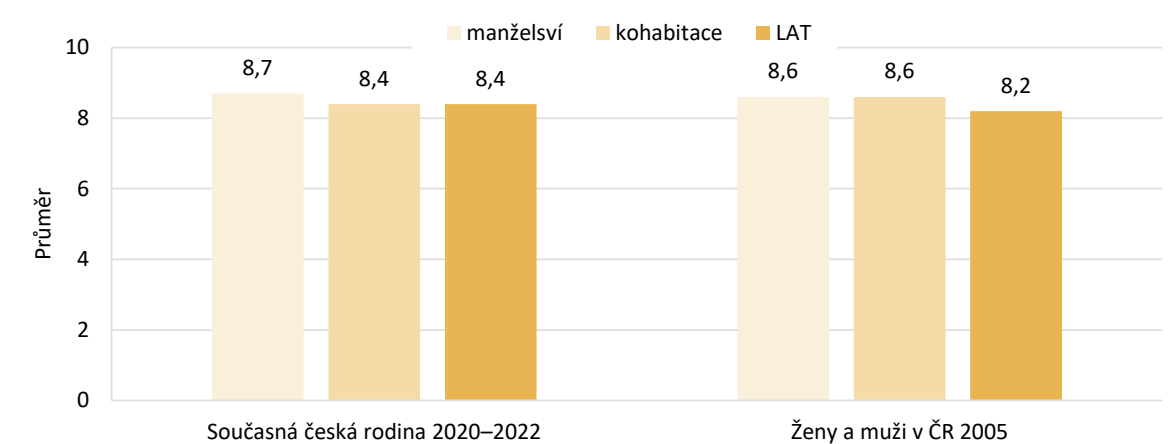
Jednou z otázek, které provázejí studium partnerství a partnerských vztahů, je také ta, zdali dochází k nějakým výraznějším posunům v čase. V případě dat *Současné české rodiny* lze toto téma poměrně snadno prozkoumat, a to s pomocí šetření *Ženy a muži a v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy* z roku 2005. Jedná se totiž o první vlnu prvního cyklu *Generations and Gender Survey*, tj. přímého předchůdce *Současné české rodiny* (první vlna druhého cyklu GGS). Dotazníky obou šetření se tedy to značné míry překrývají, vč. otázek na partnerskou spokojenost (škála 0–10) a přemýšlení o rozchodu (ano/ne).

Mezi respondenty s partnerem či partnerkou dosahovala v šetření *Současná česká rodina* průměrná spokojenost 8,6 bodu na škále 0 až 10, kde 0 znamenala „zcela nespokojen/a“ a 10 „zcela spokojen/a“. O necelých dvacet let dříve, v roce 2005, to bylo v průměru 8,5 bodu. Na první pohled tedy k žádnému významnému posunu v partnerské spokojenosti nedošlo: partnerská spokojenost byla vysoká a vysoká i zůstala. Jak ale ukazuje graf č. 58, dílčí změny přeci jen nastaly v rámci jednotlivých typů partnerství: na začátku dvacátých let 21. století byli se současným partnerstvím nejspokojenější respondenti žijící v manželství, zatímco spokojenost osob kohabitujiících a osob s neresidenčním partnerem byla vzájemně srovnatelná. Na začátku nového milénia byly naopak vzájemně srovnatelné kategorie manželství a kohabitace. Takovéto výsledky by mohly indikovat změnu vnímání (normativního, statusového, hodnotového) jednotlivých typů partnerství. Změna

2. Partnerství

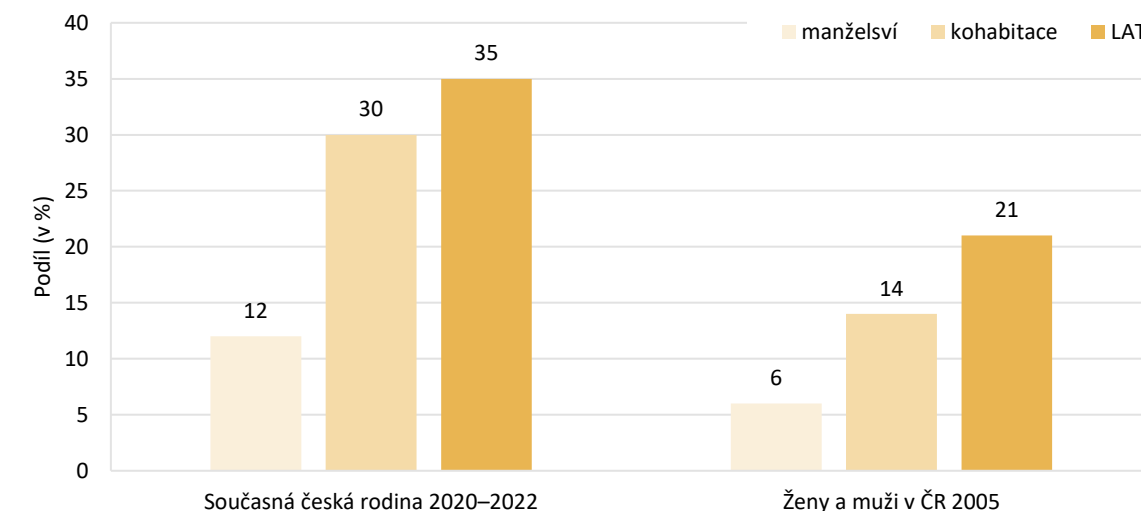
přítom jde proti tomu, co bychom očekávali – namísto sblížení manželství a kohabitací (dle předpokladu, že kohabitace je manželství na zkoušku nebo předstupeň k manželství) dochází ke sblížení kohabitací a neresidenčních svazků. To by mohlo mít nepříznivý vliv na kohezi nesezdaných soužití.

Graf č. 58 Průměrná spokojenost se současným partnerstvím dle typu svazku: srovnání šetření „Současná česká rodina“ (2020–2022, váženo) a „Ženy a muži v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy“ (2005)

Pozn.: průměr z odpovědí na škále (0) zcela nespokojen/a až (10) zcela spokojen/a

Graf č. 59 Podíl osob přemýšlejících o rozchodu (v %, odpovědi ano) dle typu svazku: srovnání šetření „Současná česká rodina“ (2020–2022, váženo) a „Ženy a muži v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy“ (2005)

Na rozdíl od partnerské spokojenosti data ukazují poměrně značný nárůst partnerské nestability (v rovině intencí). Rozdíly jsou patrné již v souhrnném pohledu: v roce 2005 na ukončení současného partnerství v posledním roce pomýšlelo 9 % respondentů, v letech 2020–2022 to ale bylo 19 %. Totéž ukazuje graf č. 59 pro dělení dle typu svazku: v šetření *Současná česká rodina* o rozchodu uvažovalo 12 % ženatých a vdaných, v šetření *Ženy a muži v ČR* to bylo jen 6 % – podíl se tedy v čase zdvojnásobil. Podíl také narostl ze 14 % na 30 % u kohabituujících a z 21 % na 35 % u osob s neresidenčním partnerem. Opět přitom v čase došlo k jistému sblížení kohabitačních a LAT vztahů. V roce 2005 rozdíl v podílech pro tyto dva typy partnerství činil sedm procentních bodů, v letech 2020 až 2022 to bylo pět procentních bodů.

Zdálo by se tedy, že **při podobné úrovni spokojenosti jsou nyní partnerství křehčí, než byla ještě před necelými dvaceti lety**, alespoň tedy co se týče uvažování o jejich ukončení. Není ale vyloučeno, že nová data zachycují přechodné vychýlení dané pandemií covidu-19, s níž se kryly terénní práce (Kreidl & Hubatková, 2023).

2.6 Postoje k manželství a nesezdanému soužití

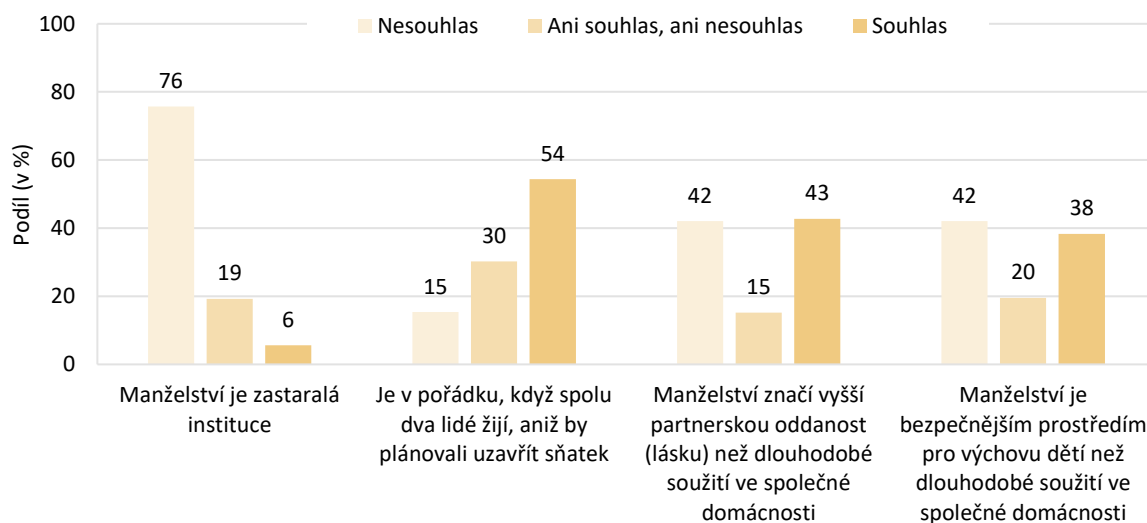
Zatímco v minulosti bylo manželství téměř samozřejmostí pro každý pár, který chtěl společně žít a vychovávat děti, ve 21. století už tomu tak není. Lidé dnes mají na výběr z mnoha dalších forem partnerství, jako je nesezdané soužití nebo oddělené soužití. Jaký dnes mají lidé v Česku názor na manželství a nesezdané soužití? Jak se postoje liší v závislosti na pohlaví, věku, vzdělání a partnerském statusu a jak se změnil v posledních 15 letech?

Graf č. 60 ukazuje, jak respondenti výzkumu *Současná česká rodina* souhlasili či nesouhlasili se čtyřmi výroky, které se týkají postojů k manželství a nesezdanému soužití:

1. Manželství je zastaralá instituce.
2. Je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek.
3. Manželství značí vyšší partnerskou oddanost (lásku) než dlouhodobé soužití ve společné domácnosti.
4. Manželství je bezpečnějším prostředím pro výchovu dětí než dlouhodobé soužití ve společné domácnosti.

Odpovědi pochází od vzorku 4 228 respondentů ve věku 18 až 69 let (nezávisle na jejich partnerském statusu), kteří v dotazníku uvedli svůj postoj ke všem těmto čtyřem výroky. Ve všech grafech jsou použity váhy, aby vzorek lépe reprezentoval českou populaci.

Graf č. 60 Souhlas s výroky o manželství a nesezdaném soužití (v %)

Pozn.: N = 4 228, vážená data

Čeští respondenti a respondentky měli k manželství ve většině pozitivní postoj (viz graf č. 60). Celých 76 % z nich vyjádřilo nesouhlas s výrokem, že manželství je zastaralá instituce. Pouze necelých 6 % lidí s tímto výrokem souhlasilo. K nesezdanému soužití respondenti ve srovnání s manželstvím vyjadřovali negativnější postoje, ačkoliv více než polovina z nich souhlasila, že je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek. Nesouhlas s tímto výrokem vyjádřilo 15 % lidí a necelá třetina měla neutrální postoj (nepřiklonili se ani k souhlasu, ani k nesouhlasu). Srovnání postojů k těmto dvěma výrokům napovídá, že lidé měli pozitivnější postoj k manželství než k nesezdanému soužití.

Další dva výroky se implicitně zaměřují na srovnání manželství a nesezdaného soužití. V prvním z nich měli respondenti ohodnotit tvrzení, že manželství značí vyšší partnerskou oddanost než dlouhodobé soužití ve společné domácnosti. Podíl souhlasících a nesouhlasících respondentů byl téměř vyrovnaný – 42 % nesouhlasilo a 43 % naopak souhlasilo, že manželství značí vyšší partnerskou oddanost (viz graf č. 60). Podobně na tom byl výrok „manželství je bezpečnějším prostředím pro výchovu dětí než dlouhodobé soužití ve společné domácnosti,“ s nímž také nesouhlasilo 42 % respondentů. Souhlas zde byl o něco nižší (38 %) než v případě výroku o partnerské oddanosti v manželství a nesezdaném soužití, ale rozdíl v souhlasu s oběma výroky byl minimální.

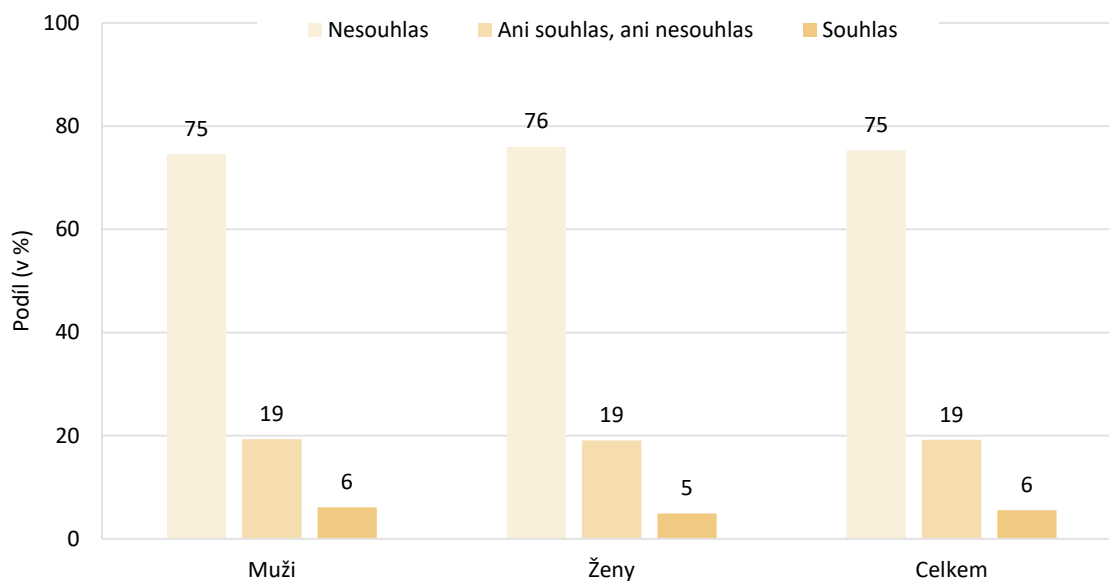
2.6.1 Postoje k manželství a nesezdanému soužití podle demografických charakteristik

Tato podkapitola se zaměřuje na souhlas s prvními dvěma výroky („manželství je zastaralá instituce“ a „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“) podle vybraných demografických charakteristik respondentů – pohlaví, věk, vzdělání a partnerský status. Analytický vzorek zde obsahuje 5 189 respondentů ve věku 18 až 69 let, kteří uvedli odpověď u obou dvou výroků, a zároveň u nich známe jejich demografické charakteristiky.

Pohlaví

Grafy č. 61 a 62 zobrazují distribuci souhlasu s výroky podle pohlaví respondentů. Data napovídají, že rozdíly v postojích mužů a žen k manželství a nesezdanému soužití jsou minimální, v řádu jednotek procentních bodů. Podíl mužů a žen, kteří souhlasí, že manželství je zastaralá instituce, se téměř neliší od celkového podílu souhlasících (6 %). Stejně je tomu v případě výroku „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“, s nímž souhlasilo 56 % mužů a 53 % žen.

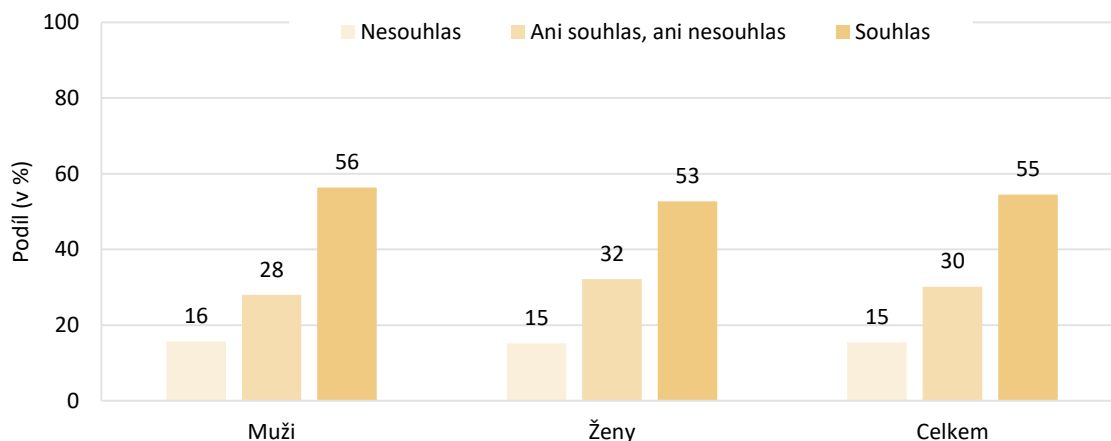
Graf č. 61 Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ podle pohlaví (v %)

Pozn.: N = 5 189, vážená data

2. Partnerství

Graf č. 62 **Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ podle pohlaví (v %)**

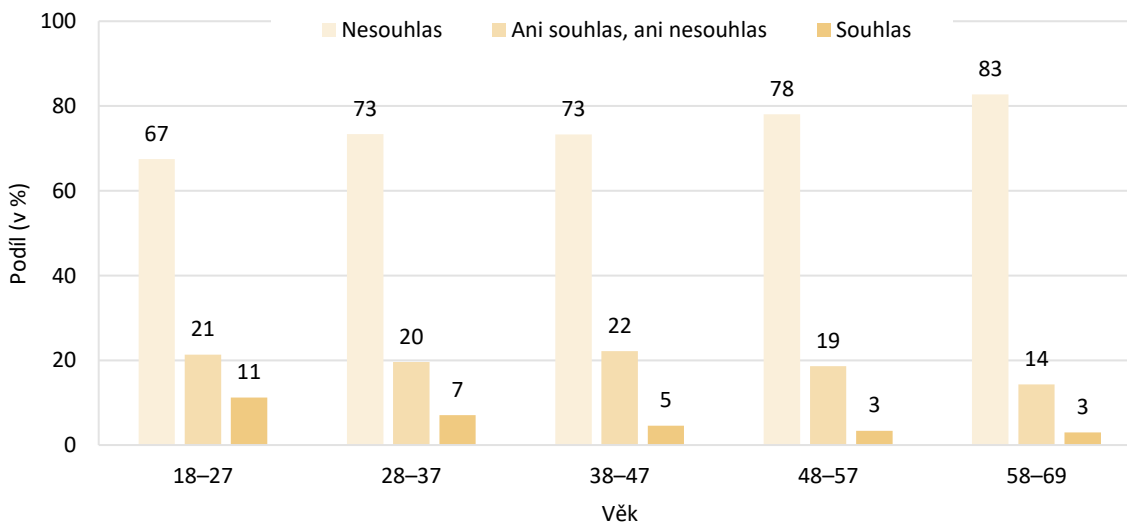

Pozn.: N = 5 189, vážená data

Věk

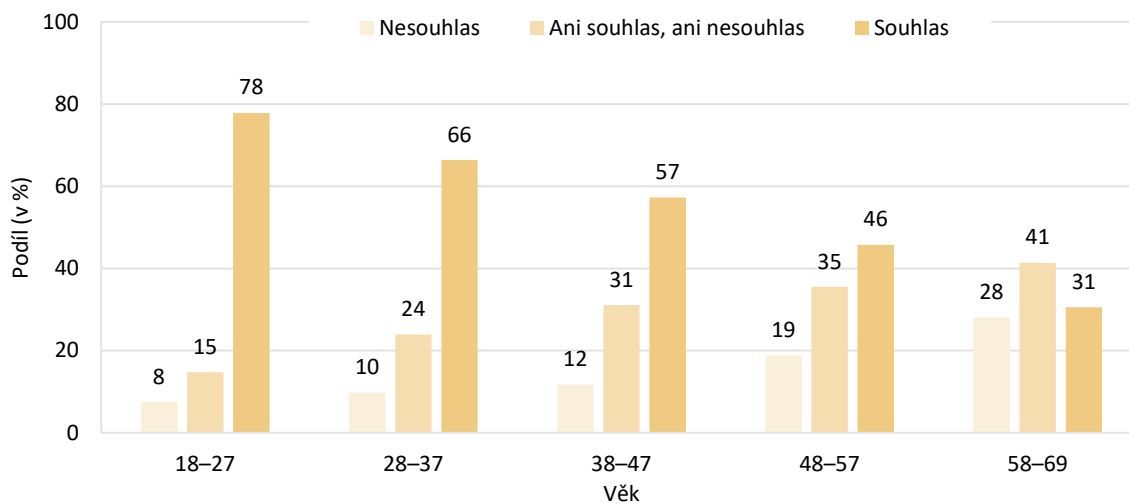
Postoje k manželství a nesezdanému soužití se výrazně liší na základě věku respondentů. Následující dva grafy ukazují, že čím vyšší věková kategorie, tím pozitivnější postoj k manželství a negativnější postoj k nesezdanému soužití lidé zastávají. Věkový rozdíl je propastný hlavně v případě nesezdaného soužití. Zatímco 78 % lidí ve věku 18 až 27 let souhlasilo, že je v pořádku, když spolu lidé žijí bez manželství, v kategorii lidí ve věku 58 až 69 let souhlasilo pouze 31 % lidí.

Graf č. 63 **Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ podle věku (v %)**

Pozn.: N = 5 189, vážená data

Graf č. 64 Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ podle věku (v %)

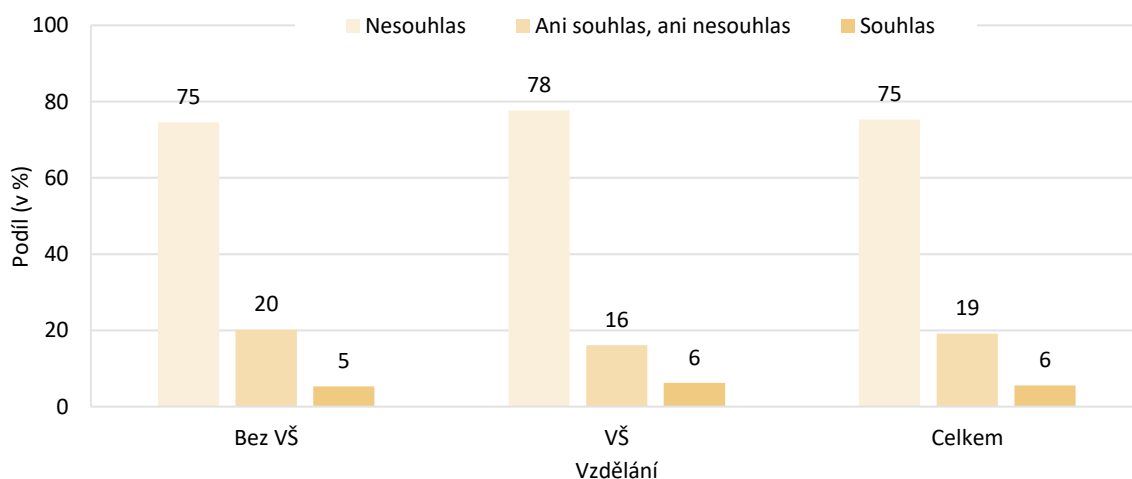

Pozn.: N = 5 189, vážená data

Vzdělání

Vzdělanostní rozdíly v postojích nejsou příliš výrazné. Co se týče postoje k manželství, lidé bez vysokoškolského vzdělání a s vysokoškolským vzděláním s výrokem souhlasili v podobné míře. V postoji k nesezdanému soužití se projevuje mírný vzdělanostní rozdíl – zatímco 53 % méně vzdělaných uznává soužití dvou lidí bez manželství, ve skupině lidí s vysokoškolským vzděláním je souhlas 60%.

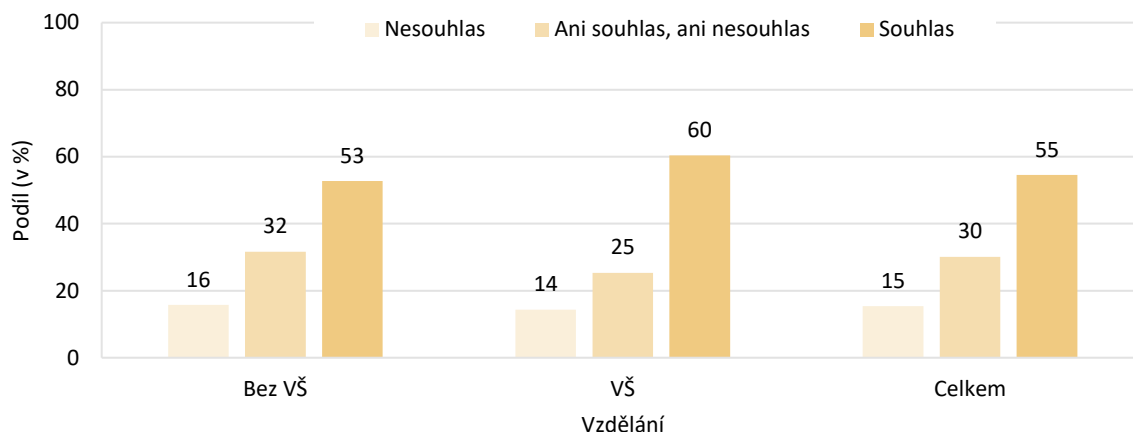
Graf č. 65 Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ podle vzdělání (v %)

Pozn.: N = 5 189, vážená data

2. Partnerství

Graf č. 66 **Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ podle vzdělání (v %)**

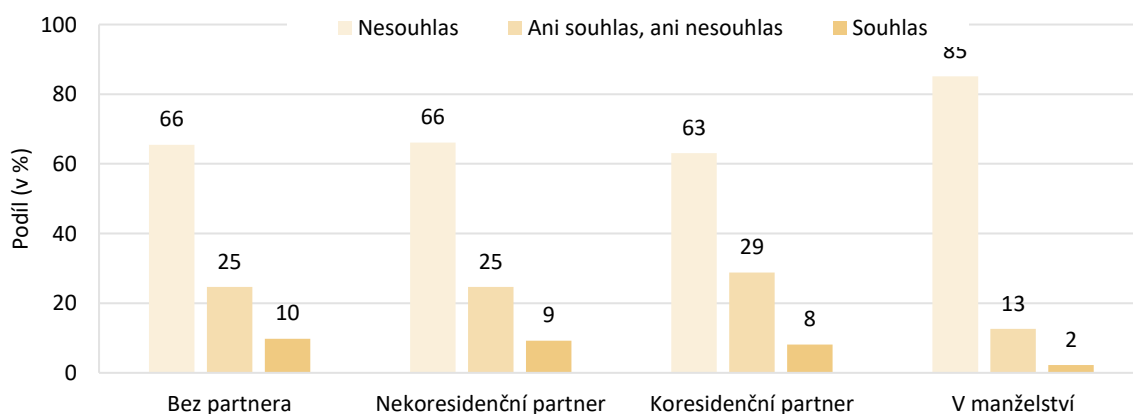

Pozn.: N = 5 189, vážená data

Partnerský status

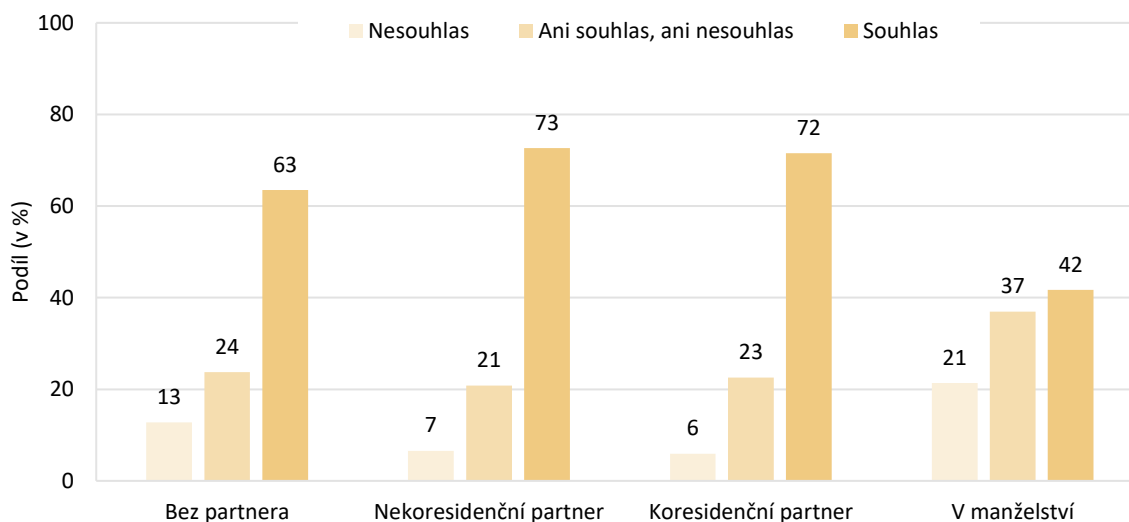
Grafy č. 67 a 68 zobrazují postoje podle partnerského statusu respondentů. U postoje k manželství lze vidět jasný vzorec, kdy lidé, kteří již jsou v manželství, mají výrazně pozitivnější postoj než ostatní respondenti. Ostatní skupiny respondentů, ať už mají koresidenčního partnera (tzn. žijí s partnerem v jedné domácnosti), nekoresidenčního partnera, či jsou nezadaní, se v postoji téměř neliší. Lidé v manželském svazku se od ostatních také odlišují ve svém negativnějším postoji k nesezdanému soužití – celých 21 % z nich nesouhlasilo, že je v pořádku, aby spolu dva lidé žili, aniž by plánovali sňatek. Další skupinou, která se od ostatních odchylovala, byli lidé bez partnera, kteří s tímto výrokem nesouhlasili ve 13 % případů.

Graf č. 67 **Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ podle partnerského statusu (v %)**

Pozn.: N = 5 189, vážená data

Graf č. 68 **Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ podle partnerského statusu (v %)**

Pozn.: N = 5 189, vážená data

2.6.2 Srovnání s postoji v roce 2005

Na postoje k manželství a nesezdanému soužití respondenti odpovídali nejen ve výzkumu *Současná česká rodina*, který patří do druhého cyklu šetření GGS, jehož sběr dat se v Česku konal mezi lety 2020 a 2022, ale i v předchozím kole šetření GGS, jehož první vlna se v Česku konala v roce 2005. Jak se za těch více než 15 let, které uběhly od prvního českého šetření GGS, změnily postoje k manželství a nesezdanému soužití? Přiklání se dnes lidé v Česku k jednomu či druhému typu soužití více než v minulosti? Na to se zaměřuje tato podkapitola.

Následující grafy zaznamenávají, jak se postoje v novějším šetření (v grafech je označené jako GGS2) liší od postojů respondentů v prvním cyklu šetření (tedy GGS1). Analýza byla provedena na datech respondentů, kteří uvedli odpověď u souhlasu s výroky „manželství je zastaralá instituce“ a „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ a zároveň je u nich znám jejich partnerský status. Změna je sledovaná zvláště u skupin respondentů podle jejich partnerského statusu, jelikož, jak ukázala předchozí podkapitola, vdané ženy a ženatí muži se od ostatních skupin respondentů v postojích výrazně odlišují.

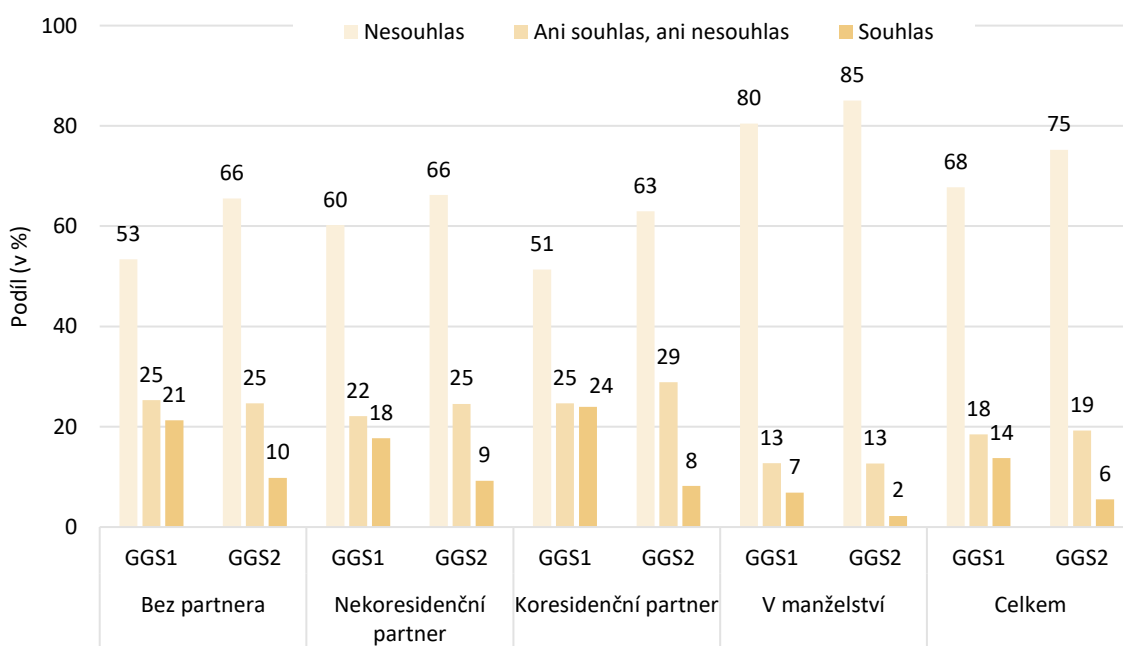
Graf č. 69 ukazuje změnu v postoji k manželství. Ke změně postoje došlo ve všech kategoriích partnerského statusu. Pokud se zaměříme na respondenty jako celek, tak zatímco v GGS1 (tedy v roce 2005) 68 % respondentů nesouhlasilo, že manželství je zastaralá instituce, o přibližně 15 let později nesouhlas vzrostl na 75 %. Postoj k manželství se tedy mezi lety stal o něco pozitivnějším.

2. Partnerství

Nejméně se změnily postoje lidí, kteří jsou v manželství – ti už v dřívějším šetření s výrokem nesouhlasili v 80 % a mezi lety jejich nesouhlas vzrostl na 85 %. Nejvíce se změnilo postoje těch, kteří jsou nezadaní anebo žijí se svým partnerem v jedné domácnosti.

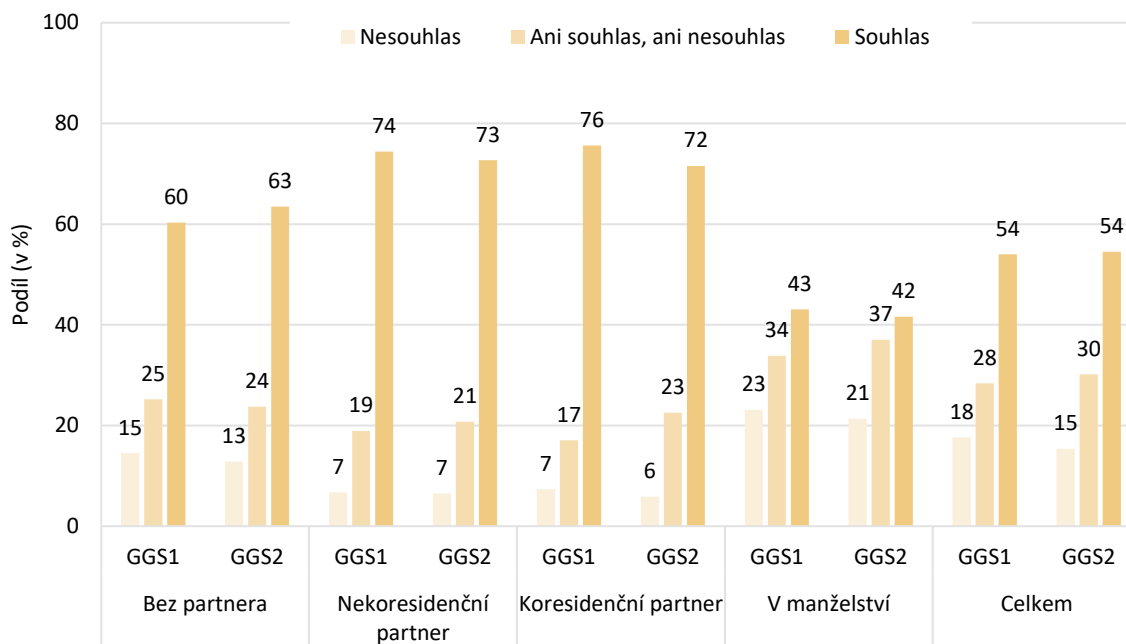
Graf č. 70 se zaměřuje na změnu v postoji k nesezdanému soužití. Zde jsou změny podstatně menší než v případě postoje k manželství. V obou šetřeních 54 % z celkového počtu respondentů souhlasilo, že je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek. Podíváme-li se zvlášť na jednotlivé kategorie partnerského statusu, v žádné nedošlo k výrazné změně v souhlasu s tímto výrokem.

Graf č. 69 Souhlas s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ v roce 2005 (GGS1) a v letech 2020–2022 (GGS2) podle partnerského statusu (v %)

Pozn.: N = 8 858 (GGS1) a N = 5 202 (GGS2), vážená data

Graf č. 70 Souhlas s výrokem „je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by plánovali uzavřít sňatek“ v roce 2005 (GGS1) a v letech 2020–2022 (GGS2) podle partnerského statusu (v %)

Pozn.: $N = 8\,858$ (GGS1) a $N = 5\,202$ (GGS2), vážená data

2.7 Partnerská homogamie

Následující část zprávy se zaměřuje na partnerskou homogamii a heterogamii – tedy na to, jak jsou si partneři podobní z hlediska různých charakteristik, jako je vzdělání, věk nebo profese. Homogamie označuje situaci, kdy jsou partneři v nějakém ohledu stejní. Vzdělanostně homogamní partnerství je takové, v němž mají oba partneři stejné vzdělání. Heterogamie označuje naopak situaci, ve které se od sebe partneři v nějakém ohledu odlišují – dosáhli například odlišných stupňů vzdělání. Páry mohou být v jedné charakteristice (např. věk) homogamní a v jiné (např. vzdělání) zase heterogamní.

Analýza v této kapitole je založená na datech respondentů, kteří uvedli, že v době sběru dat měli partnera. Do analýzy byli zařazeni pouze respondenti, kteří uvedli svůj partnerský status, vzdělání sebe i partnera, věk sebe i partnera a pohlaví sebe i partnera (část zaměřená na profesní homogamii je dále omezená pouze na partnerství, v nichž známe profesei obou partnerů). Ponechány byly pouze páry, v nichž oba partneři v době sběru dat měli alespoň 18 let. Většina kapitoly se zaměřuje na páry opačného pohlaví a na konci kapitoly následuje analýza homogamie v párech stejného pohlaví (ta je však založena na velmi malém vzorku, protože data neobsahují mnoho párů stejného pohlaví).

2. Partnerství

2.7.1 Vzdělanostní homogamie

Při analýze vzdělanostního párování je vzdělání partnerů rozděleno do tří kategorií: nízké (maximálně nižší sekundární vzdělání), střední (vyšší sekundární vzdělání nebo post-sekundární) a vysoké (terciární vzdělání). Z celkového počtu 4 123 partnerství měli v 51 % párů oba partneři stejný stupeň vzdělání. Ve 30 % párů měla vyšší vzdělání žena a v 19 % párů měl vyšší vzdělání muž (viz graf č. 71).

Tabulka č. 4 ukazuje distribuci všech kombinací vzdělání muže a ženy v páru (procenta vyjadřují podíl dané kombinace v celkovém vzorku 4 123 párů). Na diagonále leží vzdělanostně homogamní partnerství (tzn. oba partneři jsou stejně vzdělání). Úplně nejčastější je mezi českými páry kombinace středního vzdělání obou partnerů. Celkem 30,5 % párů spadalo do této kategorie. Další nejčastější kombinací je vysoké vzdělání obou partnerů – do této kategorie spadalo 15,7 % párů. Páry, v nichž mají oba partneři nízké vzdělání, byly výrazně méně zastoupeny (4,3 %).

Nad diagonálou se nachází páry, v nichž má muž vyšší vzdělání než žena, a pod diagonálou naopak páry, v nichž je žena vzdělanější než muž. Z tabulky je zřejmé, že všechny typy vzdělanostní hypogamie (tzn. žena je vzdělanější než muž) jsou častější než všechny typy vzdělanostní hypergamie (tzn. muž je vzdělanější než žena). Pokud se zaměříme na páry, v nichž má vyšší vzdělání žena, nejčastější kombinací vzdělání bylo vzdělání střední a nízké (15 % z celkového vzorku). Opačná kombinace (muž se středním vzděláním a žena s nízkým vzděláním) se objevila u 8 % párů. V párech, v nichž byl muž vzdělanější než žena, byla nejčastější kombinace vysokého a středního vzdělání (10 % z celkového vzorku). V párech se vzdělanější ženou se kombinace vysokého a středního vzdělání objevila v 13 % případů. Kombinace nízkého a vysokého stupně vzdělání se vyskytovala nejméně často (2 % v případě vzdělanějších žen a 1 % v případě vzdělanějších mužů).

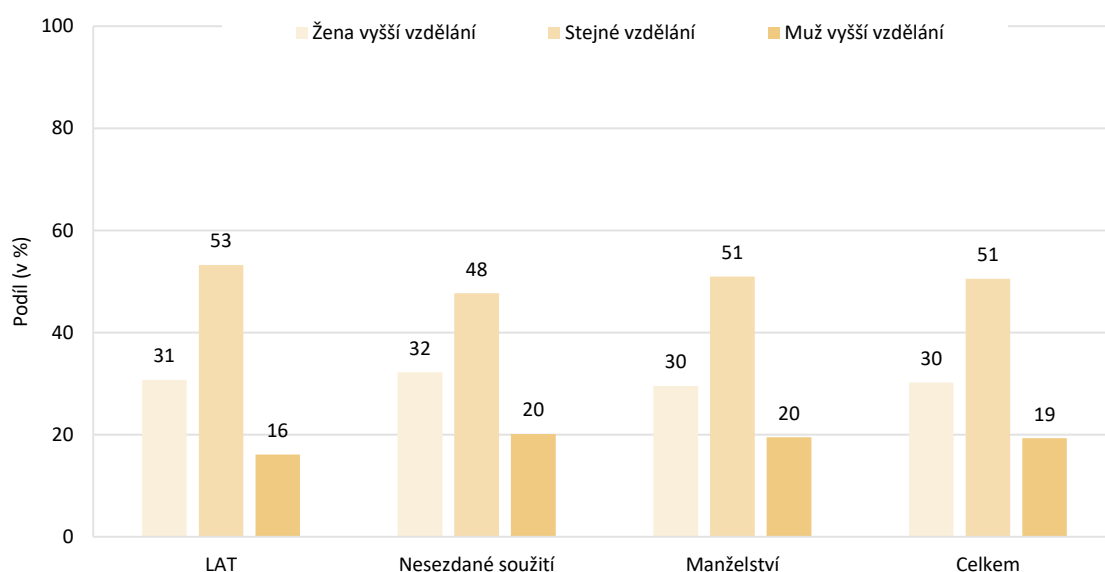
Tabulka č. 4 **Kombinace vzdělání ženy a vzdělání muže v partnerství (v %)**

Vzdělání ženy	Vzdělání muže			
	nízké	střední	vysoké	celkem
Nízké	4,3 %	8,2 %	1,2 %	13,7 %
Střední	15,1 %	30,5 %	9,9 %	55,5 %
Vysoké	2,2 %	13,0 %	15,7 %	30,8 %
Celkem	21,6 %	51,6 %	26,8 %	100 % (4 123)

Pozn.: N = 4 123, vážená data

Následující graf č. 71 zobrazuje, jak se z hlediska vzdělanostního párování liší různé typy partnerství. LAT („living apart together“) označuje páry žijící odděleně; dále se v grafu nachází páry žijící v nesezdaném soužití a manželství. Nejvíce homogamní jsou páry žijící odděleně – v 53 % mají partneri stejné vzdělání. Z hlediska výskytu homogamie se ale jednotlivé typy partnerství liší minimálně. Po vzdělanostní homogamii je ve všech typech partnerství nejčastější hypogamie, tedy situace, kdy má žena vyšší vzdělání než muž – podíl hypogamních partnerství se pohybuje mezi 30 a 32 %. Opačná kombinace, tedy hypergamie, se vyskytuje výrazně méně – podíl hypergamních partnerství se pohybuje mezi 16 a 20 %.

Graf č. 71 Vzdělanostní homogamie/heterogamie podle typu partnerství (v %)

Pozn.: N = 4 123, vážená data

2.7.2 Věková homogamie

Následující část kapitoly se věnuje párování podle věku. Tabulka č. 5 kategorizuje věkové rozdíly mezi ženami a muži v partnerství. Nejčastěji zastoupená jsou partnerství, ve kterých je muž o 2 až 5 let starší než žena (35 %). Za nimi následují partnerství, v nichž je rozdíl ve věku partnerů menší než 2 roky (33 %) a je možné je považovat za věkově homogamní. V 15 % vztahů je muž starší o více než 5 let a maximálně 10 let a párů, v nichž je muž starší o více než 10 let, je ve vzorku 5 %. Partnerství, v nichž je žena starší než muž, jsou výrazně méně častá. V 9 % párů je žena o 2 až 5 let starší než muž, a v 2 % párů je žena starší o více než 5 let a maximálně 10 let. Párů, v nichž je žena starší o více než 10 let, je pouze 0,5 %.

2. Partnerství

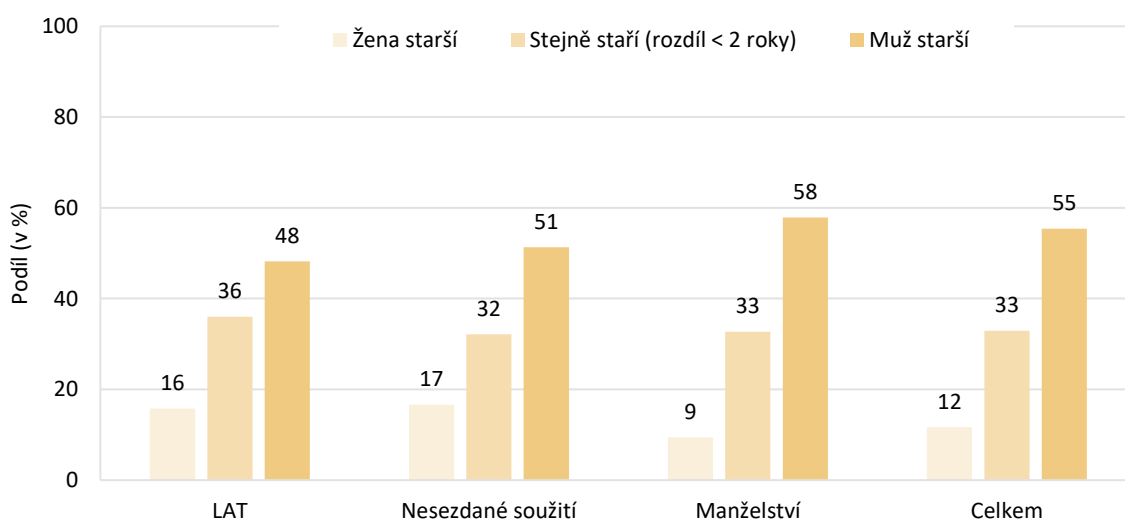
Tabulka č. 5 **Věkové rozdíly v partnerství**

Žena starší o více než 10 let	Žena starší o více než 5 let	Žena starší o 2–5 let	Žena a muž stejně staří (rozdíl menší než 2 roky)	Muž starší o 2–5 let	Muž starší o více než 5 let	Muž starší o více než 10 let	Celkem
0,5 %	2,4 %	8,8 %	32,9 %	35 %	15 %	5,4 %	100 % (4 123)

Pozn.: N = 4 123, vážená data

Graf č. 72 ukazuje, jak se věková homogamie a heterogamie liší podle typu partnerství. Kategorie „stejně staří“ obsahuje pouze páry, v nichž je rozdíl mezi věkem partnerů menší než dva roky; další dvě kategorie obsahují páry, v nichž je muž nebo žena alespoň o dva roky starší.

Graf č. 72 **Věková homogamie/heterogamie podle typu partnerství (v %)**

Pozn.: N = 4 123, vážená data

Z celkového počtu 4 123 párů jich 33 % bylo věkově homogamních (věkový rozdíl mezi partnery dosahoval méně než dvou let). Ve většině partnerství (55 %) byl muž alespoň o dva roky starší než žena. Žena byla o alespoň dva roky starší než muž pouze ve 12 % partnerských vztazích. Kombinace staršího muže a mladší ženy byla nejčastější mezi manželskými páry – v 58 % z nich byl muž alespoň o dva roky starší. Opačná situace, kdy je žena alespoň o dva roky starší než muž, nastala jen u 9 % manželských párů. Mezi páry žijícími odděleně (LAT) byl ve 48 % partnerství muž starší než žena

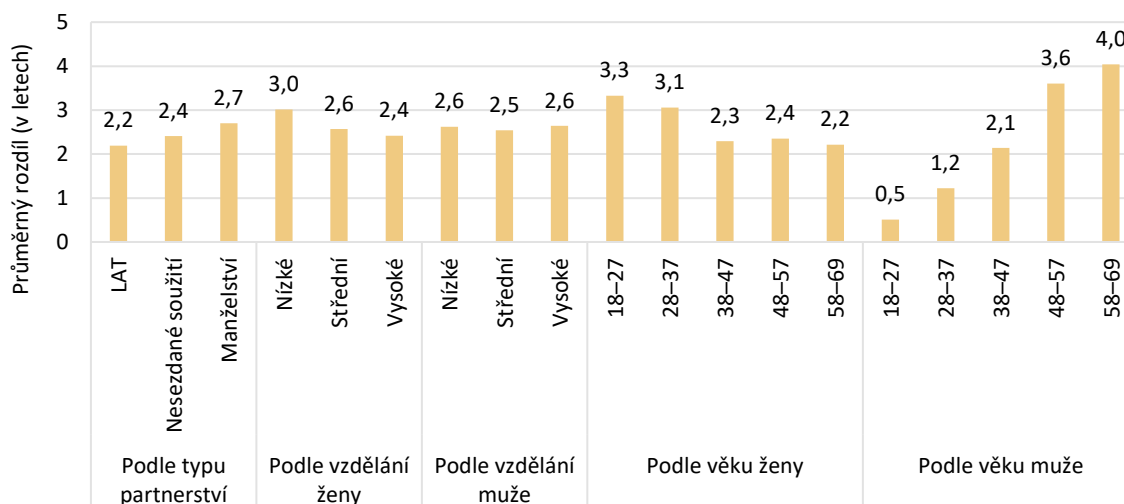
a mezi páry žijícími v nesezdaném soužití byl muž starší než žena v 51 %. Kombinace starší ženy a mladšího muže se objevila v 16 % LAT párů a 17 % párů v nesezdaném soužití. Podíl věkové homogamie byl ve všech typech partnerství podobný, od 32 % nesezdaných soužití po 36 % LAT párů.

Následující graf ukazuje, jaké jsou průměrné rozdíly mezi věkem muže a ženy podle typu partnerství, vzdělání ženy, vzdělání muže, věku ženy a věku muže. Ve všech analyzovaných kategoriích je průměrný rozdíl vyšší než 0, což znamená, že muži jsou průměrně starší než ženy ve všech kategoriích. Průměrný věkový rozdíl mezi muži a ženami v celkovém vzorku je 2,6 let.

Výrazné rozdíly je možné vidět v jednotlivých věkových kategoriích mužů. Zatímco v kategorii 18 až 27 let je průměrný rozdíl mezi věkem muže a ženy pouze 0,5 roku, s přibývajícím věkem mužů se zvyšuje věkový rozdíl mezi muži a jejich partnerkami. Muži ve věkové kategorii 58 a více let jsou průměrně o 4 roky starší než jejich partnerky. Mezi věkem žen a věkovým rozdílem mezi jejich mužskými protějšky a jimi je vztah opačný – průměrný věkový rozdíl je nejvyšší mezi ženami, kterým je 18 až 27 let. Jejich partneři jsou průměrně o 3,3 roku starší. Mezi nejstaršími ženami ve věku 58 a více let je průměrný věkový rozdíl muže a ženy 2,2 roku.

Co se týče věkových rozdílů podle typu partnerství, v manželství jsou muži průměrně o 2,7 let starší, v nesezdaných soužitích o 2,4 let a v LAT partnerstvích o 2,2 let. Věkové rozdíly se příliš neliší podle vzdělání žen ani vzdělání mužů.

Graf č. 73 Průměrný rozdíl mezi věkem muže a věkem ženy v partnerství podle typu partnerství, vzdělání ženy, vzdělání muže, věku ženy a věku muže, v letech

Pozn.: N = 4 123, vážená data

2. Partnerství

2.7.3 Profesionální homogamie

Tabulka č. 6 zobrazuje kombinaci povolání ženy a muže v partnerství. Povolání jsou klasifikována na základě mezinárodní klasifikace International Classification of Occupations (ISCO). V této analýze jsou jednotlivá povolání klasifikace ISCO rozdělena do tří širších kategorií podle úrovně dovednosti potřebné pro vykonávání jednotlivých povolání (podle International Labour Organization, 2023). Povolání, která jsou v klasifikaci ISCO na 1., 2. a 3. úrovni (zákonodárci a řídicí pracovníci, specialisté, techničtí a odborní pracovníci), vyžadují vysokou úroveň dovedností. Povolání na 4. až 8. úrovni klasifikace ISCO (úředníci; pracovníci ve službách a prodeji; kvalifikovaní pracovníci v zemědělství; lesnictví a rybářství, řemeslníci a opraváři; obsluha strojů a zařízení, montéři) vyžadují střední úroveň dovedností. Poslední kategorie obsahuje povolání na 9. úrovni klasifikace ISCO (pomocní a nekvalifikovaní pracovníci), která vyžaduje nízkou úroveň dovedností.

Procenta v tabulce č. 6 vyjadřují podíly jednotlivých kombinací povolání ženy a muže v celkovém počtu 2 194 partnerství. Na diagonále se nachází páry, které jsou profesně homogamní (tzn. spadají do stejné ze tří širších kategorií klasifikace ISCO). Nejčastější je kombinace dvou partnerů s povoláním na nejvyšších úrovních ISCO (41 % párů). Druhou nejčastější kombinací je žena v nejvyšší kategorii povolání a muž ve střední kategorii povolání (21 % párů). Opačná kombinace, tedy muž v nejvyšší kategorii a žena ve střední kategorii, se vyskytuje v 18 % párů. Ve 13 % párů se žena i muž nacházejí ve střední kategorii povolání. Kombinace, v nichž se alespoň jeden z partnerů nachází v nejnižší kategorii povolání (ISCO 9), jsou nejméně časté.

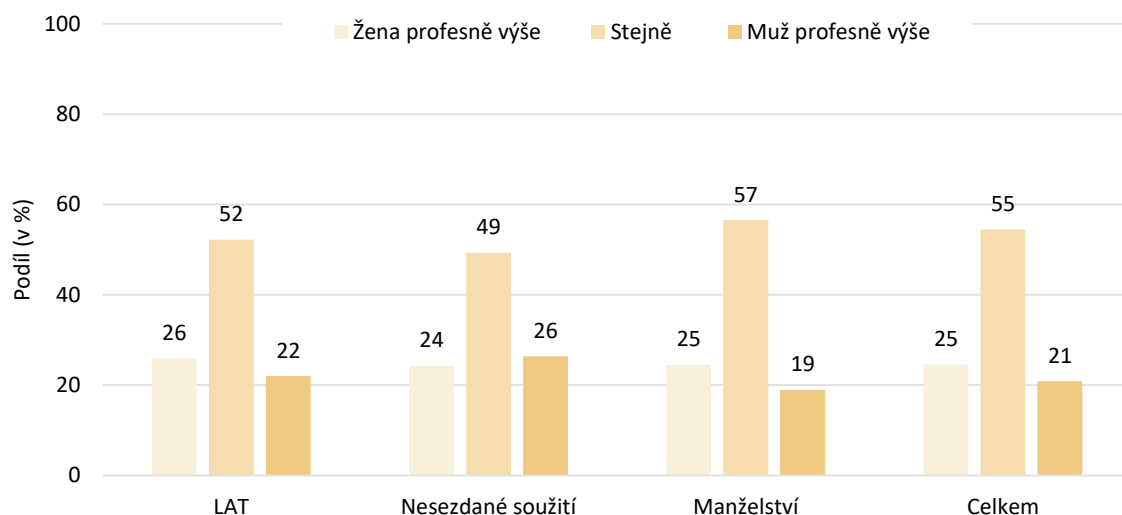
Tabulka č. 6 **Kombinace povolání ženy a povolání muže v partnerství** (na základě klasifikace povolání ISCO, v %)

Povolání ženy	Povolání muže			celkem
	ISCO 1–3	ISCO 4–8	ISCO 9	
ISCO 1–3	41,0 %	21,4 %	1,9 %	64,4 %
ISCO 4–8	17,8 %	12,7 %	1,3 %	31,8 %
ISCO 9	1,4 %	1,8 %	0,7 %	3,9 %
Celkem	60,2 %	35,9 %	3,9 %	100 % (2 194)

Pozn.: N = 2 194, vážená data

V grafu č. 74 vidíme distribuci profesionální homogamie a heterogamie v různých typech partnerství. Profesionální homogamie je nejčastější v manželských párech – v 57 % z nich spadají muž i žena do stejné kategorie. Mezi páry žijícími odděleně (LAT) je 52 % profesně homogamních a mezi páry v nesezdaném soužití je 49 % profesně homogamních.

Graf č. 74 Profesní homogamie/heterogamie podle typu partnerství (v %)

Pozn.: N = 2 194, vážená data

2.7.4 Homogamie ve stejnopohlavních partnerstvích

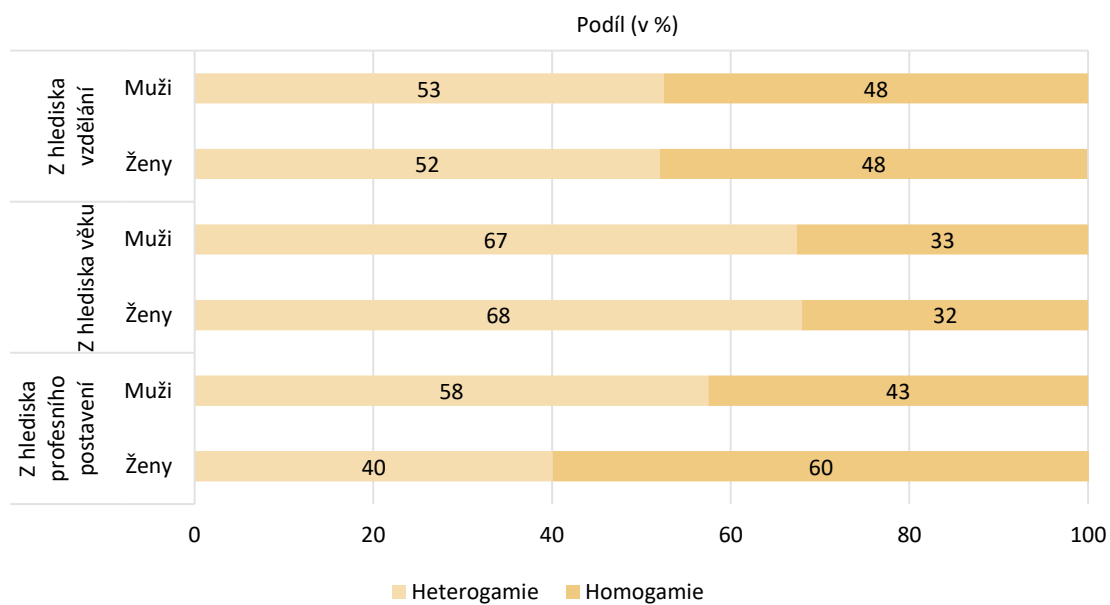
Následující graf nabízí pohled na homogamii a heterogamii ve stejnopohlavních partnerstvích. Graf č. 75 zobrazuje podíly homogamních a heterogamních partnerství z hlediska tří charakteristik – vzdělání, věk a profesní postavení. Rozlišeny jsou partnerské vztahy mužů a žen. Za vzdělanostně homogamní jsou považovány páry, v nichž mají oba partneři stejný stupeň vzdělání (rozlišeny jsou tři vzdělanostní kategorie – nízké, střední, vysoké – stejně jako u párů opačného pohlaví v podkapitole 2.7.1 Vzdělanostní homogamie). Za věkově homogamní považujeme páry, u nichž je věkový rozdíl partnerů menší než dva roky (stejně jako u párů opačného pohlaví v podkapitole 2.7.2 Věková homogamie). Za profesně homogamní páry jsou považovány ty, v nichž se oba partneři nachází ve stejné ze tří širších kategorií profesního postavení – stejně jako u párů opačného pohlaví v podkapitole 2.7.3 Profesní homogamie. Graf zahrnuje pouze 47 párů stejného pohlaví, u nichž bylo známé vzdělání, věk i profese obou partnerů. Kvůli nízkému počtu párů je analýza prezentována spíše pro zajímavost a její závěry nelze generalizovat.

Z hlediska vzdělání bylo homogamních 48 % párů stejného pohlaví (viz graf č. 75) – výskyt homogamie je srovnatelný s páry opačného pohlaví, mezi nimiž bylo vzdělanostně homogamních 51 % párů (viz graf č. 71). Věková homogamie byla u stejnopohlavních párů méně častá než homogamie vzdělanostní. Mezi 33 % mužských párů a 32 % ženských párů byl věkový rozdíl mezi partnery menší než dva roky. Podíl věkové homogamie je opět stejný jako u párů opačného pohlaví, v nichž podíl věkově homogamních párů dosahoval 33 % (viz graf č. 72). Z hlediska profesního postavení (děleno do tří širších kategorií podle klasifikace ISCO; viz tabulka č. 4) je homogamních

2. Partnerství

43 % partnerství mužů a 60 % partnerství žen. Pro srovnání, mezi páry opačného pohlaví se profesní homogamie vyskytovala v 55 % (viz graf č. 74).

Graf č. 75 Homogamie a heterogamie z hlediska vzdělání, věku a profesního postavení mezi stejnopohlavními páry (v %)

Pozn.: N = 47, vážená data

3. Rodičovství

Neméně dynamickou proměnou, jaké jsme svědky na poli partnerského chování, prošlo v posledních desetiletích rodičovství. To přestalo být úzce navázáno na partnerství, alespoň v jeho formalizované podobě institutu manželství, neboť zhruba polovina dětí se v současné české společnosti rodí mimo manželství a okolo 15 % novorozených dětí nemá v době narození ani otce uvedeného v rodném listě (Němečková & Šťastná, 2016; ČSÚ, 2021). Řada z partnerů žijících v nesezdaném soužití sice po narození dítěte/děti uzavře sňatek, nicméně výzkumy (Kuchařová et al., 2022, 67–70) zároveň poukazují na to, že křehkost nesezdaného soužití je dle výzkumů ještě větší než křehkost manželství, což ilustruje i podkapitola 2.4.4.

Zcela zásadní proměnou pak prošlo rodičovství z pohledu věku, ve kterém je realizováno, ale také z pohledu počtu dětí, které rodiče za svůj život přivedou na svět nebo přivést chtějí. Významná část šetření *Současná česká rodina* je věnována právě plodnosti – realizované v průběhu životní dráhy, ale také plánované nebo chtěné. V této kapitole se tedy budeme podrobněji věnovat několika oblastem souvisejícím s rodičovstvím a reprodukcí populace. Na úvod shrneme hlavní rysy proměny reprodukce z režimu, který lze označit za časnou a častou plodnost, na režim plodnosti realizované ve výrazně vyšším věku, ve kterém není rodičovství automatickou součástí životní dráhy drtivé většiny žen a ve které povolna oslabuje dominance dvou a více dětných rodin.

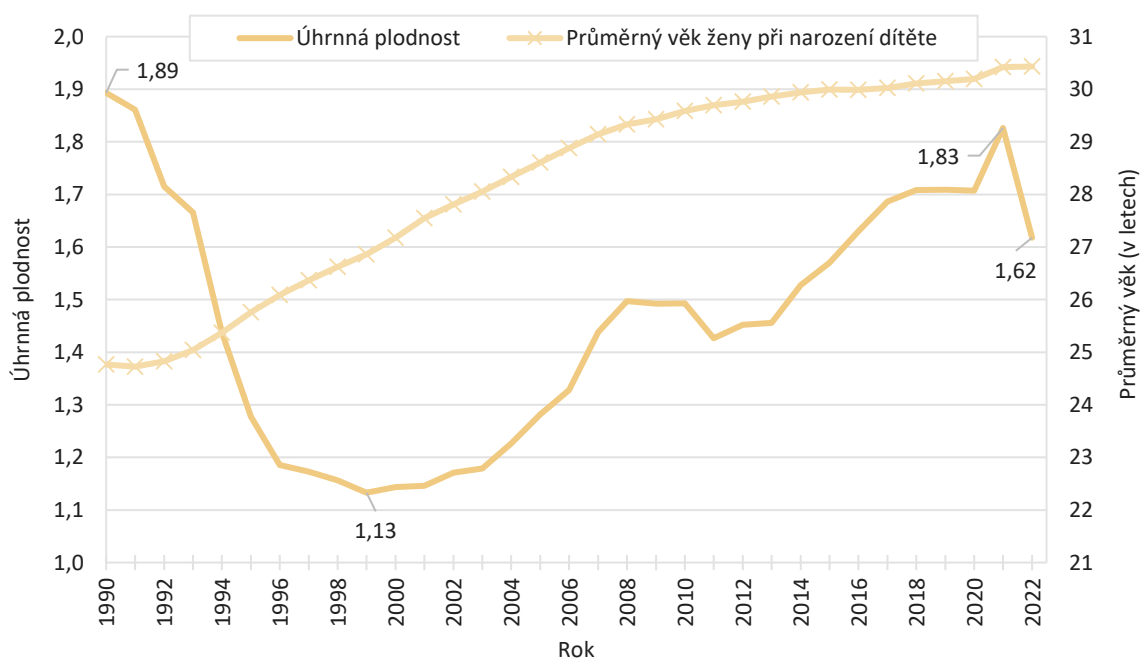
V dalších částech se zaměříme na informace, které jdou daleko za detail demografické statistiky a které je možné čerpat pouze z výběrových šetření – nejprve se zaměříme na časování rodičovství v životních drahách mužů a žen různých generací a různých vzdělanostních stupňů. Další část je věnována otázkám ideální velikosti rodiny jakožto deklarovaného společenského ale také osobního ideálu včetně individuálních reprodukčních plánů. Další část bude věnována podmínkám a bariérám rodičovství, neboť v kontextu reprodukčních plánů je nezbytné zjišťovat také to, jak lidé hodnotí naplnění různých podmínek pro realizaci rodičovství nebo jaké dopady předpokládají, že by (další) rodičovství mělo na různé stránky jejich života. Klíčovou otázkou pro budoucí demografický vývoj i pro oblast sociální a rodinné politiky totiž je, do jaké míry mohou být deklarované rodičovské plány v budoucnu transformovány do reálného reprodukčního chování.

3.1 Rodičovství v demografických datech – hluboká proměna reprodukčních vzorců

3.1.1 Úroveň a časování plodnosti v kalendářních letech

Od počátku 90. let 20. století došlo v České republice k výrazné změně časování a intenzity plodnosti, která je nejzřetelněji patrná z průřezových statistických dat zaměřených na plodnost. V 90. letech 20. století započal velmi rychlý proces odkladu plodnosti do vyššího věku, což se nejprve odrazilo v prudkém snížení intenzity plodnosti. Jak je patrné z grafu č. 76, zatímco počátkem 90. let se úhrnná plodnost pohybovala na úrovni 1,9 dítěte a průměrný věk ženy při narození dítěte byl kolem 25 let, v roce 1999 jsme zaznamenali dosud historicky nejnižší úroveň úhrnné plodnosti (1,13 dítěte) a nárůst průměrného věku žen při narození dítěte téměř na 27 let.

Graf č. 76 Vývoj úhrnné plodnosti a průměrného věku žen při narození prvního dítěte v letech 1990–2022

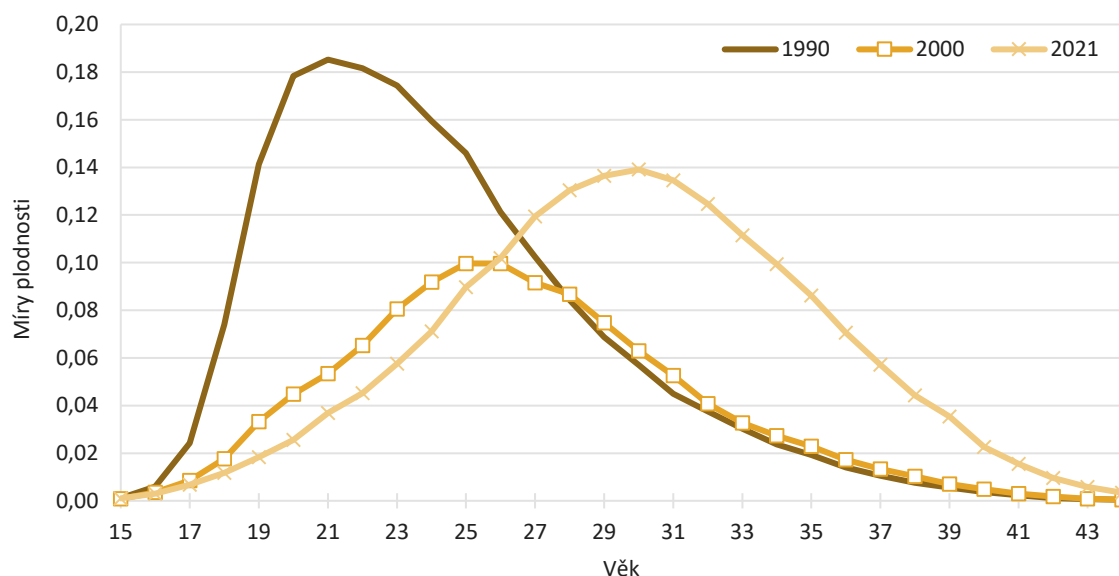

Zdroj: ČSÚ 2023c

Poté se úhrnná plodnost začala opět zvyšovat (k hodnotě 1,5 v roce 2008). Po mírném poklesu a stabilizaci v období ekonomické krize roku 2009 pokračoval její nárůst až do roku 2021, kdy úhrnná plodnost dosahovala 1,83, což byla hodnota, která Českou republiku řadila v mezinárodním srovnání

k evropským zemím s nejvyšší úrovní plodnosti (vyšší úrovně plodnosti dosáhla v roce 2021 z evropských zemí pouze Francie, a to 1,84, průměr zemí EU-27 dosahoval 1,57 dítěte; Eurostat, 2023). V následujícím roce naopak ukazatel úhrnné plodnosti prudce poklesl na 1,62 (2022). Tyto výrazné výkyvy v ukazateli úhrnné plodnosti v letech 2021 a 2022 jsou částečně způsobeny metodologickými faktory týkajícími se odhadu počtu žen ve věku 15 až 49 let (mezi roky 2020 a 2021 došlo ke skokovému poklesu odhadu počtu žen v reprodukčním věku z důvodu zpřesnění novými – nižšími – údaji ze *Sčítání lidu, domů a bytů 2021*, v roce 2022 byl zase počet žen ve věku 15 až 49 let skokově navýšen v důsledku zahrnutí ukrajinských občerek s udělenou dočasnou ochranou v souvislosti s válečným konfliktem na Ukrajině do demografické statistiky České republiky). I bez těchto změn by však úroveň úhrnné plodnosti v posledním sledovaném roce oproti předešlým létům výrazně poklesla (ČSÚ ještě v březnu 2023 publikoval odhad úhrnné plodnosti za rok 2022 bez uvažování osob s udělenou dočasnou ochranou na úrovni 1,66; ČSÚ, 2023b).

Graf č. 77 Míry plodnosti podle věku v letech 1990, 2000 a 2021

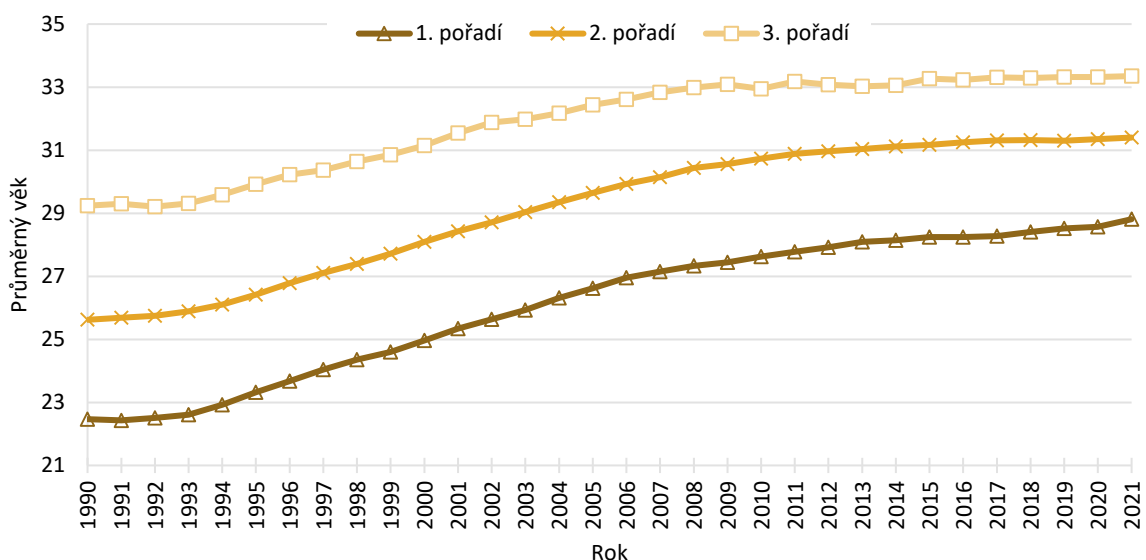
Zdroj: Human Fertility Database

Zvyšování průměrného věku ženy při narození dítěte se v období ekonomické krize po roce 2009 začalo postupně zpomalovat, mezi roky 2015 a 2020 lze hovořit téměř o stabilizaci na hranici 30 let (viz graf č. 76). Právě posun plodnosti do vyššího věku žen je považován za klíčovou charakteristiku výrazných změn reprodukčního chování, jejichž jsme za poslední 3 dekády svědky. Graf č. 77 dokládá celkový posun věkového profilu žen při narození dítěte do výrazně vyššího věku – zatímco v roce 1990 byl modus měr plodnosti ve věku 21 let, v roce 2021 to je téměř o 10 let později ve věku 30 let. Tento věkový profil plodnosti je posledních 15 let poměrně stabilizovaný při stálém mírném nárůstu

3. Rodičovství

intenzity plodnosti ve věkové skupině 31 až 39 let. Nepředpokládá se tedy, že by trend realizace plodnosti ve vyšším věku případně další stárnutí českých rodiček mělo oslabovat. V rámci vyspělých zemí jsou totiž české rodičky stále hodnoceny jako spíše mladší. České prvorodičky se svým průměrným věkem 28,8 v roce 2021 zařadily pod průměr EU-27, který činil 29,7 let, a ve srovnání s některými evropskými zeměmi, především těmi v jižní Evropě, jsou české prvorodičky stále o téměř 3 roky mladší (Eurostat, 2023). Roky 2021 a 2022 představují plodnost realizovanou v krizovém období pandemie covidu-19 a ukazují další zvýšení průměrného věku žen při narození dítěte na 30,4 roky. Ve světle série krizí odstartovaných celosvětovou pandemií covidu-19 je proto riziko dalšího odkladu plodnosti do vyššího věku a s tím souvisejícího dalšího poklesu transversálních ukazatelů úrovně plodnosti velmi reálné.

Graf č. 78 Průměrný věk ženy při narození dítěte dle pořadí (1990–2021)

Zdroj: Human Fertility Database

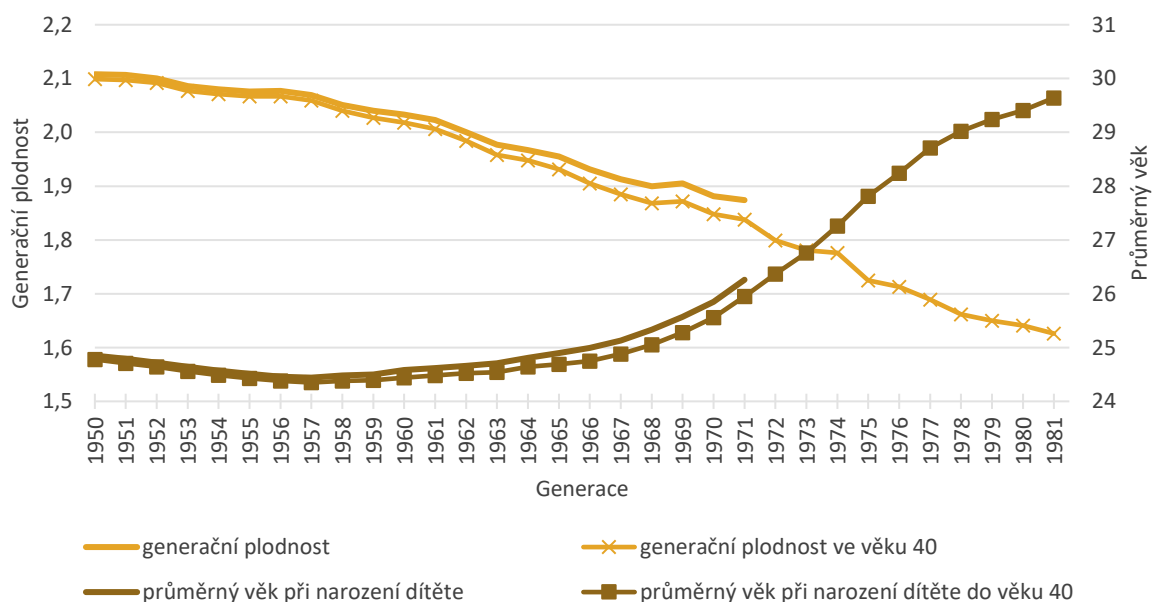
Nejdynamičtěji probíhal odklad plodnosti do vyššího věku u plodnosti prvního pořadí – za posledních 21 let stoupl průměrný věk prvorodiček o 6,3 roku, zatímco průměrný věk ženy při narození 2. dítěte vzrostl o 5,8 roku a průměrný věk ženy při narození dítěte 3. pořadí o 4,1 roku (viz graf č. 78). Zatímco v roce 1990 se pouze 4 % z živě narozených dětí 1. pořadí narodila matkám starším 30 let, v roce 2021 to bylo již 45 %.

3.1.2 Úroveň a časování plodnosti v generačním pohledu

Z generačního pohledu je možné říci, že životní dráhy českých žen před rokem 1989 byly vysoce standardizované, důležité životní události, jako je manželství a rodičovství, zažívaly téměř všechny ženy a v relativně nízkém věku (Sobotka et al., 2008). Politické a ekonomické změny v 90. letech 20. století však vedly k výrazné diverzifikaci životních trajektorií (Chaloupková, 2010; Bartošová et al., 2012), ať již partnerských (viz kap. 2), nebo rodičovských.

Generace žen narozené v 50. a první polovině 60. let realizovaly své mateřství v nízkém věku, průměrný věk při narození dítěte nepřesahoval 25 let a v generacích konce 50. let se ještě snížil pod hodnotu 24,5 roku vlivem akcelerace plodnosti pro-populačními opatřeními 70. let (viz graf č. 79). Ani zde se však již od generace 1954 nesetkáváme s konečnou plodností přesahující 2,1 dítěte, i když ještě ženy z generace 1962 porodily v průběhu svého života v průměru 2 děti (viz graf č. 79).

Graf č. 79 **Generační plodnost (celkem a do věku 40) a generační průměrný věk ženy při narození dítětem (generace 1950–1981)**

Zdroj: Human Fertility Database

Období politické a ekonomické transformace od první poloviny 90. let 20. století zastihlo v klíčovém věku reprodukce mezi 20. a 30. rokem věku generace žen narozené ve 2. polovině 60. let. Právě generaci žen 1965 je možné označit jako tu, u které se začal prosazovat proces odkladu plodnosti

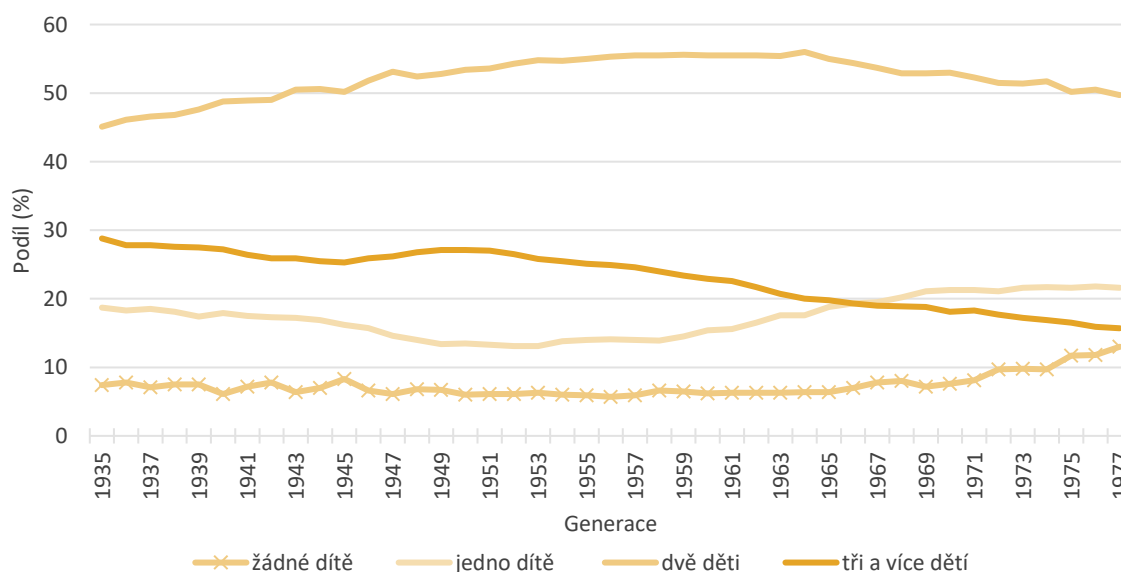
3. Rodičovství

do vyššího věku. Reprodukce byla sice stále většinou realizována v mladším věku a ženy z těchto generací měly i nadále první dítě brzy (většinou před dosažením 24 let věku), nicméně poprvé zde byly zaznamenány známky odkladu mateřství do pozdějšího věku. Tento odklad v mladších generacích výrazně posílil. Graf č. 79 ukazuje dynamický nárůst průměrného věku při narození dítěte pro generace narozené v 70. letech 20. století a pouze mírný náznak zpomalování u generací přelomu 70. a 80. let. Spolu s tím jsme svědky rychlého poklesu generační plodnosti měřené ve dvou okamžicích – na konci reprodukčního věku jako konečná plodnost a ve věku 40 let, která nám dovoluje odhadnout konečnou úroveň plodnosti mladších generací (tyto generace sice ještě nedosáhly věku 50 let, nicméně vzhledem ke stále nízkému podílu plodnosti realizované po 40. roce věku tento ukazatel dobře vystihuje trend konečné plodnosti u mladších generací žen). Z údajů je patrné, že konečná plodnost žen narozených na počátku 70. let klesla pod 1,9 dítěte, konečná plodnost žen narozených na konci 70. let nepřesáhne úroveň 1,7 dítěte.

3.1.3 Ženy podle počtu dětí

Z hlediska počtu narozených dětí v české populaci dlouhodobě dominují ženy se dvěma dětmi. Nejsilněji byl model dvoudětné rodiny zastoupen v generacích žen narozených mezi roky 1955 a 1965, kde podíl žen se dvěma dětmi přesahuje 55 %. Jsou to zároveň generace, které dosahovaly historicky nejnižší úroveň konečné bezdětnosti a v nichž se častěji setkáme se ženami se třemi a více dětmi než s matkami jediného dítěte (viz graf č. 80).

Graf č. 80 Podíl žen podle počtu dětí (generace 1935–1977)

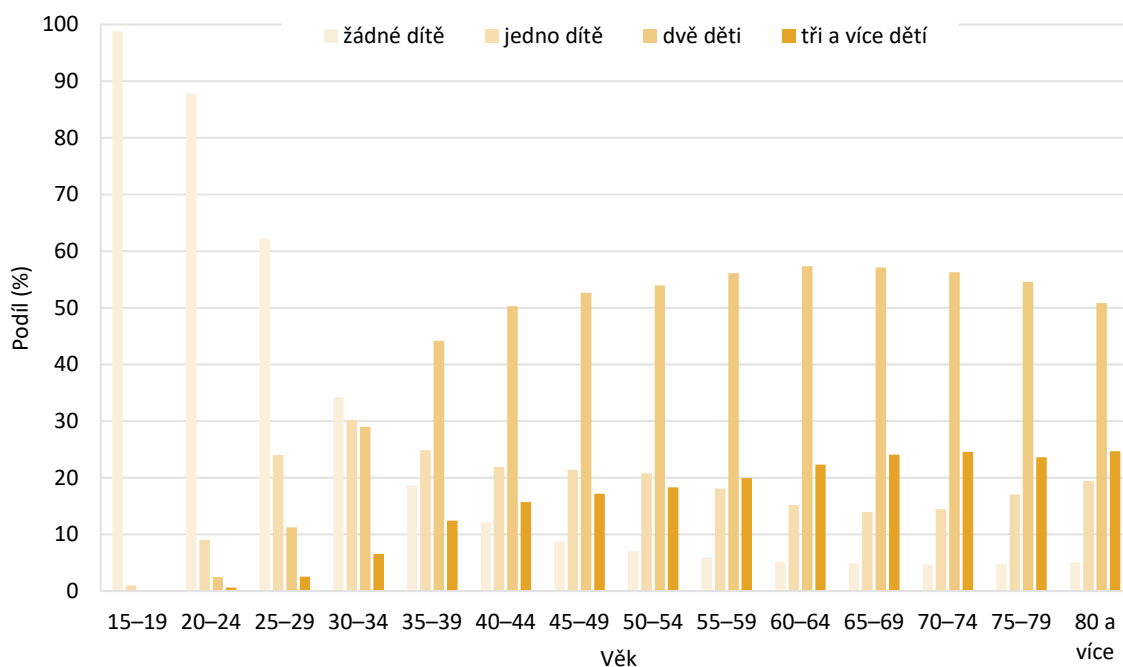

Zdroj: Human Fertility Database

Podíl žen se dvěma dětmi od generace 1965 postupně klesá, u generace narozené v roce 1977 pravděpodobně zůstane již na úrovni 50 %. Stejně tak je patrný dlouhodobý a pozvolný pokles podílu žen se třemi a více dětmi, které v generacích narozených do poloviny 50. let tvořily čtvrtinu, v nejmladší zachycené generaci se bude podíl žen se třemi a více dětmi pohybovat okolo 16 %. Setrvalý nárůst je patrný naopak v podílu trvale bezdětných žen a žen s jedním dítětem. Zastoupení žen s jedním dítětem ve sledovaných generacích narostlo z hodnot okolo 13 % v generacích 50. let na úroveň překračující 20 % v generacích přelomu 60. a 70. let. Úroveň konečné bezdětnosti se začíná výrazněji zvyšovat od generací přelomu 60. a 70. let, u generace 1977 pravděpodobně dosáhne hodnot okolo 13 %.

Data nejnovějšího *Sčítání lidu, domů a bytů 2021* nám umožňují nahlédnout na strukturu žen podle počtu dětí také v mladších věkových kategoriích, tedy tam, kde ještě nelze hovořit o ukončené nebo téměř ukončené plodnosti. Graf č. 81 potvrzuje koncentraci plodnosti až za hranicí věku 30 let, neboť do věku 30 let dominují v populaci bezdětné ženy, které ještě ve věku 25 až 29 let tvoří 62 %. Podíly bezdětných žen a žen s jedním nebo dvěma dětmi jsou téměř vyrovnané ve věku 30 až 34 let a pohybují se okolo 30 %. Podíly bezdětných žen přesahují ještě ve věku 35 až 39 let úroveň 18 % a ve věku 40 až 44 let dosahují 12 %. Také z těchto dat je tedy patrný nárůst předpokládané konečné bezdětnosti žen v mladších generacích, neboť po 40. roce věku je úroveň realizované plodnosti v české populaci na velmi nízké úrovni.

Graf č. 81 Ženy podle počtu dětí a věku, SLDB 2021

Pozn.: bez kategorie „nezjištěný počet dětí“

Zdroj: ČSÚ, 2023a

Dále je patrné, že zatímco u žen starších 55 let jsou častěji zastoupeny matky tří a více dětí v porovnání s matkami jediného dítěte, v případě žen mladších 55 let je situace opačná – každá čtvrtá žena je matkou pouze jednoho dítěte a tento podíl mírně narůstá s klesajícím věkem směrem k věku 40 let. V mladších věkových skupinách jsou podíly žen s jedním dítětem ještě vyšší, nicméně zde je reálná možnost, že část těchto žen ještě zrealizuje plodnost vyššího pořadí.

3.2 Rodičovství a reprodukce v životní dráze respondentů šetření „Současná česká rodina“

Reprodukce a rodičovství jsou jedněmi z hlavních témat šetření *Současná česká rodina*. Mezinárodní dotazník je sestaven mj. tak, aby umožnil podrobné analýzy reprodukční historie jedinců. Nespornou výhodou dat tohoto výběrového šetření je, že se můžeme detailněji věnovat také tranzici k otcovství u mužů, kteří v klasických analýzách plodnosti vystavěných na datech demografické statistiky tradičně absentují z důvodu nedostupnosti nebo horší kvality dat ve srovnání se ženami (např. až od roku 2007 sleduje a publikuje ČSÚ data o otcích také u dětí narozených mimo manželství, analýza mužské plodnosti založená na těchto datech však nemůže být úplná, neboť až u 15 % novorozených dětí údaje o otci dlouhodobě chybí; Němečková & Štastná, 2016). Stejně jako byl v kapitole 2 věnován podrobný prostor různým partnerským tranzicím, začneme analýzu dat o reprodukci identifikací proměn tranzice z bezdětnosti k rodičovství tak, jak se modifikovala v generačním pohledu.

Generační přístup ke studiu plodnosti je stále důležitější součástí pochopení změn reprodukčního chování populace, a to nejen v období výrazných meziročních změn, které mohou některé běžně užívané ukazatele intenzity plodnosti (typicky ukazatel úhrnné plodnosti) krátkodobě vychýlit. Generační přístup pak například zkoumá nejen odklad plodnosti do vyššího věku, ale také to, zda je plodnost ve vyšším věku skutečně realizována a do jaké míry původní odklad kompenzuje (podrobně i pro Českou republiku viz Šprocha, 2014; Kocourková et al., 2022).

V následující části využíváme primárně přístup studia životní dráhy v kombinaci s generačním pohledem ke zobrazení časování tranzice k rodičovství. Detailní informace šetření *Současná česká rodina* umožňují realizovat tuto analýzu pro ženy i muže podle generace i vzdělání.

Pro analýzu výskytu a časování rodičovských tranzicí využíváme přístup analýzy životních událostí (event history analysis) obdobně jako v kapitole 2 při detailní analýze formování a rozpadu koresidenčních vztahů. Využíváme analýzu přežívání a analytickou metodu Kaplan-Meier. Následující grafy tak zobrazují tzv. křivky přežití, které reprezentují podíl dotázaných, kteří v daném věku ještě nezažili studovanou rodičovskou tranzici, tj. zůstávají v daném věku stále bez biologického potomka (v případě analýzy časování narození 1. dítěte). Pro postihnutí již naznačených výrazných generačních změn v reprodukčních vzorcích využíváme srovnání na základě pohlaví a generační příslušnosti, kdy definujeme následující generace, které se fundamentálně odlišují v závislosti na konkrétním

reprodukčním modelu: (1) nejstarší generace narozené před rokem 1965 představují reprodukční model časně a vysoké plodnosti, (2) generace 1965 až 1969 představují ty, u kterých pozvolna započal proces odkladu plodnosti, (3) generace 1970 až 1979 jsou generacemi, u kterých byl proces odkladu plodnosti nejrychlejší a (4) generace 1980 a mladší pak představují ty, u kterých dochází ke stabilizaci modelu pozdější plodnosti a proces odkladu plodnosti do vyššího věku zde začíná zpomalovat. Generační členění dat pro obě pohlaví děláme na základě generační plodnosti žen, generační členění pro muže tedy neměníme, ač je zřejmé, že muž v páru je obvykle starší (viz kap. 2). Vzhledem k tomu, že různé generace se také výrazně liší z hlediska vzdělanostní trajektorie a obecně výše ukončeného vzdělání, zařazujeme do analýzy také srovnání z hlediska nejvyššího ukončeného vzdělání sledovaného ve 3 hlavních skupinách – základní a střední vzdělání bez maturity, střední vzdělání s maturitou vč. nástavbového studia a terciární vzdělání.

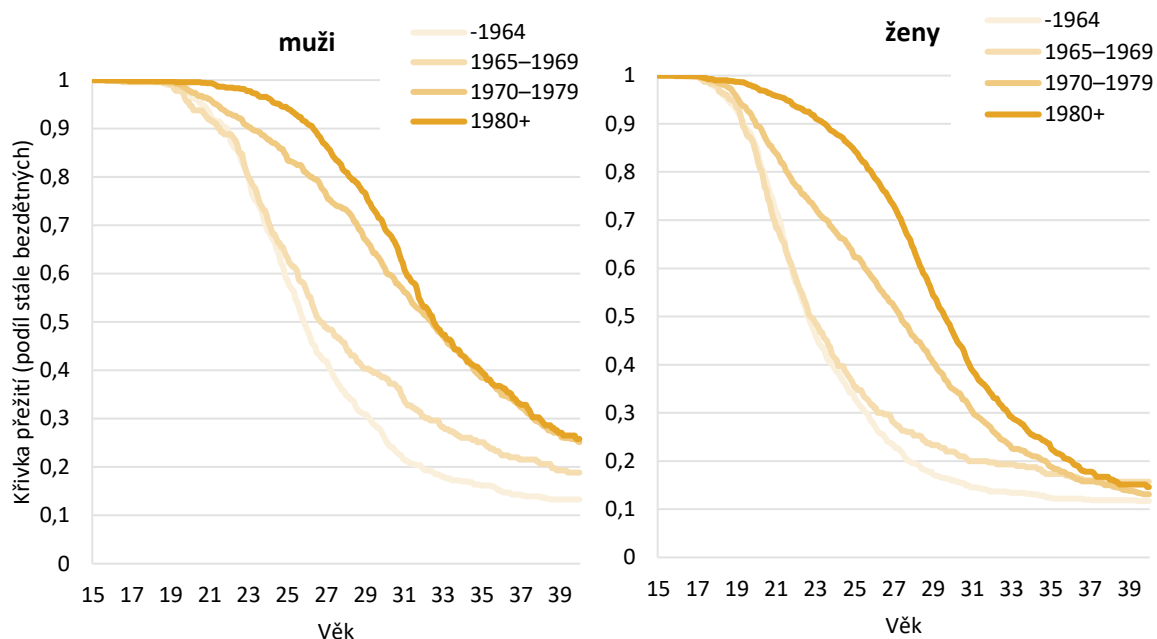
Graf č. 82 ukazuje tranzici k rodičovství pro muže a ženy podle sledovaných generací. Je patrné, že dvě nejstarší generace se časováním narození dítěte velmi podobají až do věku okolo 25 let. Je možné říci, že do tohoto věku probíhala ve sledovaných nejstarších generacích reprodukce dominantně v rámci režimu časně plodnosti a z historického hlediska je možné ji zasadit nejpozději do počátku 90. let, kdy poslední generace roku 1969 dosahovala právě věku 25 let. U těch mužů a žen příslušejících ke generacím 2. poloviny 60. let, kteří se nestihli stát rodičem do 25 let, je ve vyšším věku patrné zpomalování přechodu k rodičovství a jeho pozvolné posouvání do vyššího věku oproti starší srovnávané generaci. Výrazněji především u mužů. V důsledku to vede také k vyššímu podílu bezdětných osob při dosažení 40 let věku – zatímco v generacích narozených do roku 1964 zůstává bezdětných 13 % u mužů a 12 % u žen, v generacích 2. poloviny 60. let je to 19 % u mužů a 16 % u žen ve věku 40 let.

Generace narozené po roce 1970 mají již od samého začátku reprodukčního věku trajektorii přechodu k rodičovství výrazně diferencovanou. V mladším věku přecházejí k rodičovství pomaleji než starší generace, nejméně výrazný posun je patrný u osob narozených po roce 1980. Z nich ve věku 30 let zůstává bezdětná bezmála polovina žen a 69 % mužů. Především u žen je však patrný akcelerovaný přechod k rodičovství a poměrně výrazně rychlý pokles podílu žen zůstávajících stále bez vlastních dětí mezi věkem 27 a 33 let (viz graf č. 82), což ve výsledku v modelech vede k tomu, že se úroveň bezdětnosti ve věku 40 let neodlišuje od podílu bezdětných žen v generaci 2. poloviny 60. let. Graf č. 82 tedy naznačuje, že odložené porody prvního dítěte se daří ve vyšším věku ve velké míře realizovat, což pro českou populaci ukazují také další studie využívající jiných analytických postupů (např. Šprocha, 2014).

V případě mužů je patrný taktéž výrazný posun rození 1. dětí do vyššího věku, nicméně ve vyšším věku se zdá, že nedochází k dostatečně rychlé realizaci otcovství na to, aby nenarůstaly generační rozdíly v podílu bezdětných mužů ve věku 40 let. Modely ukazují, že podíl bezdětných mužů ve věku 40 let ve sledovaných generacích postupně narůstá z 13 % v generacích 1964 a starších na 25 % v generacích 70. a 80. let (viz graf č. 82).

3. Rodičovství

Graf č. 82 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro začátek rodičovství (narození 1. dítěte) podle věku a generace (muži a ženy narození v letech 1951–2004)

Pozn.: Do analýzy vstupují dotázaní respondenti, kteří uvedli datum narození 1. dítěte nebo kteří byli v době dotazování bezdětní, analýza nezahrnuje respondenty, kteří deklarují narození 1. dítěte před dosažením 15. narozenin nebo u kterých nebylo uvedeno datum narození 1. dítěte věcně smysluplné (např. datum narození dítěte předcházelo datu narození respondenta atd.). Pro vyšší přesnost je věk při narození dítěte počítán v měsících.

Tabulka č. 7 Časování narození 1. dítěte (muži a ženy dle generací, 25., 50. a 75. věkový percentil z křivek přežití)

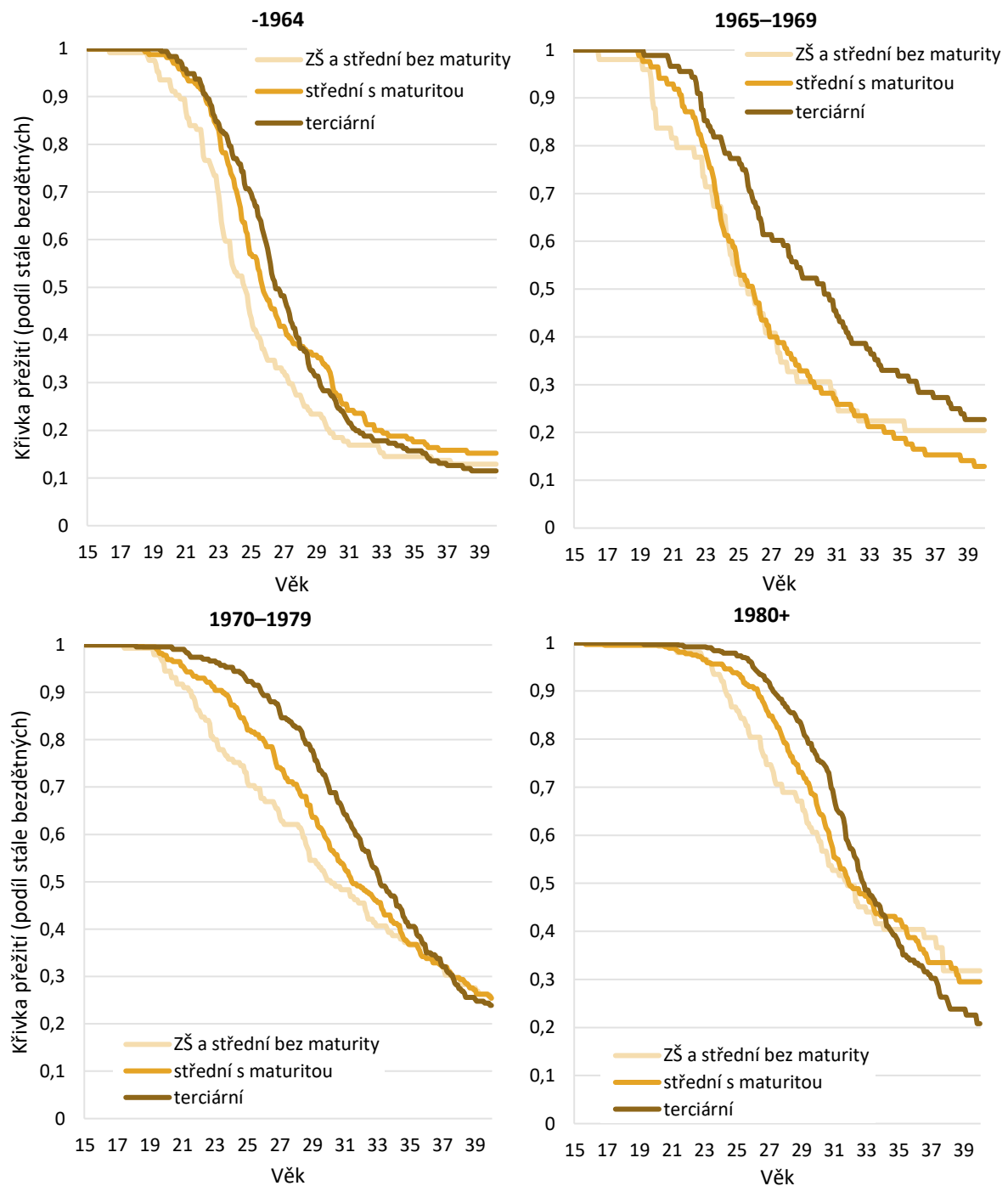
Percentil	muži				ženy				rozdíl muži – ženy			
	– 1964	1965–1969	1970–1979	1980+	– 1964	1965–1969	1970–1979	1980+	– 1964	1965–1969	1970–1979	1980+
75%	23,4	23,6	27,3	29,2	20,8	20,6	22,5	26,8	2,7	3,0	4,8	2,4
50% (medián)	25,8	26,8	32,4	32,6	22,7	22,8	27,4	29,6	3,2	4,0	5,0	3,0
25%	30,2	35,2	40,4		26,6	28,4	32,4	34,3	3,6	6,8	8,0	

Tabulka č. 7 ukazuje věky, ve kterých zůstává stále bezdětných 75 %, 50 % a 25 % mužů a žen ze sledovaných generací. 50. percentil tedy představuje věkový medián, tj. věk, do kterého se stane rodiči prvního dítěte 50 % mužů a žen z dané generace. Je zřejmé, že muži časují své otcovství do vyššího věku oproti ženám, a je také patrné, že v generacích, ve kterých byl přechod k modelu

pozdní plodnosti nejintenzivnější, se také výrazně zvýšil věkový rozdíl mužů a žen – zatímco věkový medián u nejstarších a nejmladších sledovaných generací je u mužů vyšší zhruba o 3 roky v porovnání s ženami, v generacích 2. poloviny 60. let a 70. let narostl rozdíl věkového mediánu na 4 až 5 roků. Je patrné, že v procesu odkladu plodnosti muži odsouvali narození 1. dítěte ještě rychleji než jejich vrstevnice, což částečně také souvisí s tím, že formovali partnerství a rodičovský pár většinou se ženami v průměru mladšími. Při sledování nejmladší generace se naopak zdá, že spolu s výrazným zpomalením procesu odkladu plodnosti se věk začátku rodičovství mužů a žen přiblížil více, než tomu bylo v nejstarších generacích. Jak rozdíl věkového mediánu, tak rozdíl věku, ve kterém zůstává bezdětných ještě 3/4 osob, je u generací narozených po roce 1980 nižší než u generací narozených před rokem 1964 (o 0,2 v případě věkového mediánu, o 0,3 v případě 75. percentilu); 25. percentil nelze v případě mužů určit, neboť zatím jich v dané generaci zůstává bezdětných více než 25 %.

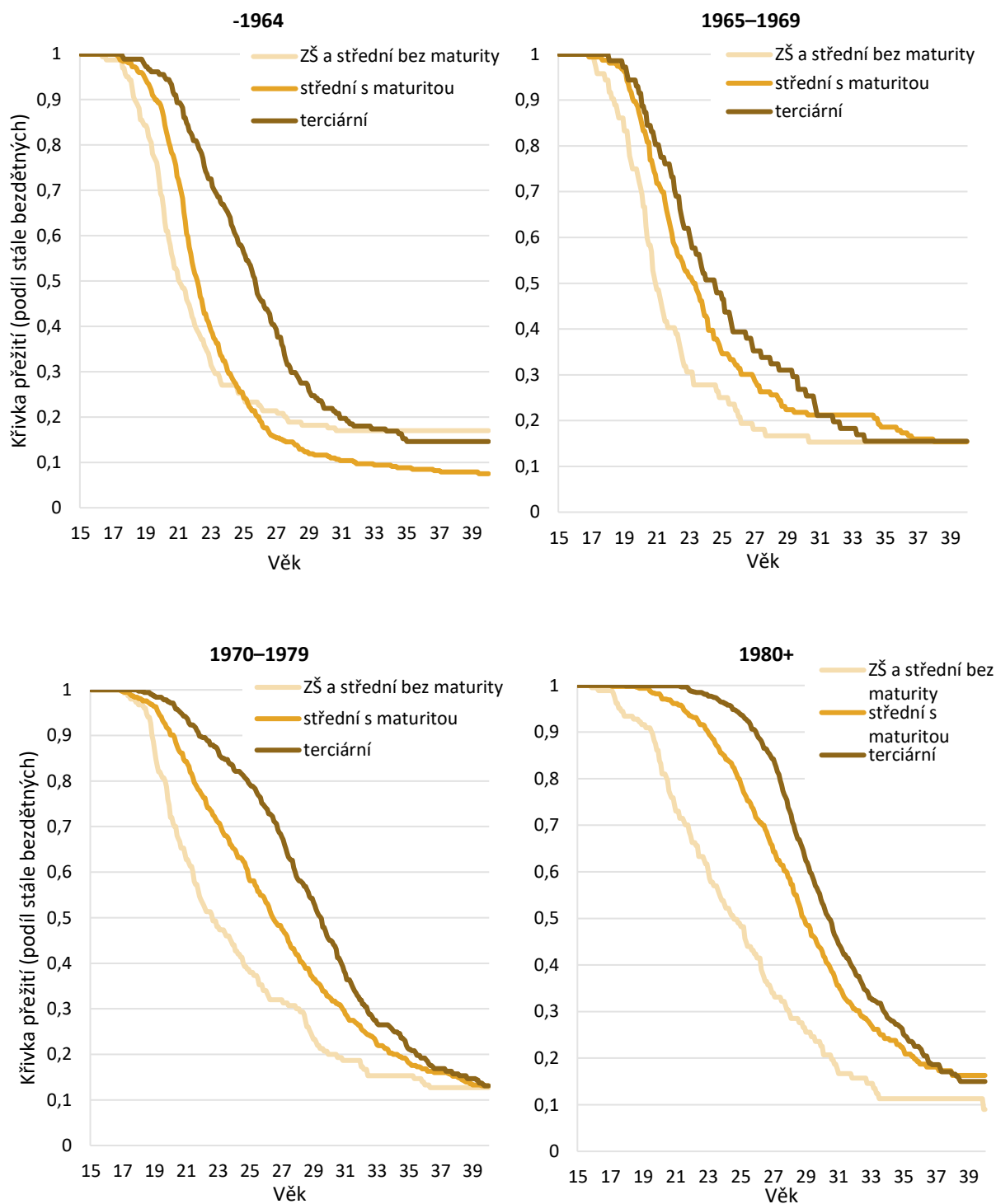
Grafy č. 83 a 84 se zaměřují vedle generačního pohledu také na časování vstupu do rodičovství z hlediska nejvyššího ukončeného vzdělání respondentů a respondentek. Vzhledem k rychle stoupajícímu podílu osob s terciárním vzděláním v mladších generacích je důležité analyzovat, jak se vzdělanostní aspirace a s tím prodlužující se doba studia odrážejí v časování rodičovských tranzicí. U mužů je patrná postupná výraznější diferenciací časování otcovství v závislosti na nejvyšším ukončeném vzdělání (viz graf č. 83). Zatímco v nejstarších generacích narozených před rokem 1965 jsou rozdíly podle vzdělání poměrně malé, již v generacích 1965 až 1969 vidíme posouvající se otcovství do vyššího věku u mužů s terciárním vzděláním při setrávajícím velmi podobném časování otcovství u obou nižších vzdělanostních kategorií. V generacích narozených po roce 1970 je zřetelný celkový posun otcovské tranzice do vyššího věku ve všech vzdělanostních stupních, ale také vyšší heterogenita časování otcovství, které je spolu s rostoucím stupněm vzdělání posouváno stále do vyššího věku. Na rozdíl od žen (podrobněji dále) je tedy možné říci, že muži bez maturity časují otcovskou tranzici do nižšího věku, muži s vysokoškolským vzděláním začínají s přechodem k otcovství nejpozději. Nicméně po 30. roce věku se situace mění, zatímco realizace otcovských plánů u mužů s nižším vzděláním zpomaluje a zdá se, že v nejmladších generacích budou dosahovat nejvyšší úrovně bezdětnosti, přechod k otcovství u vysokoškolsky vzdělaných mužů pokračuje neméně rychlým tempem, což zřejmě povede k nižší úrovni bezdětnosti.

Graf č. 83 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro začátek rodičovství pro začátek rodičovství (narození 1. dítěte) podle věku, generace a nejvyššího ukončeného vzdělání, muži narození v letech 1951–2004

Pozn.: Do analýzy vstupují respondenti, kteří uvedli vyšší vzdělání a datum narození 1. dítěte, příp. byli v době dotazování bezdětní. Věk při narození dítěte je počítán v měsících.

Graf č. 84 Kaplan-Meierovy křivky přežití pro začátek rodičovství (narození 1. dítěte) podle věku, generace a nejvyššího ukončeného vzdělání, ženy narozené v letech 1951–2004

Pozn.: Do analýzy vstupují respondenty, které uvedly vyšší vzdělání a datum narození 1. dítěte, příp. byly v době dotazování bezdětné. Věk při narození dítěte je počítán v měsících.

V případě žen (viz graf č. 84) je výrazná odlišnost reprodukčního chování vysokoškolaček patrná ve všech sledovaných generacích. Zajímavé však je, že na rozdíl od mužů se časování mateřství u žen středoškolsky vzdělaných s maturitou ve sledovaných generacích stále více podobá časování mateřství žen s terciárním vzděláním. Modely ukazují, že generace 70. let, které nejméně odsouvaly plodnost do vyššího věku, se ve věku mezi 20. a 30. rokem výrazně odlišovaly v časování narození 1. dítěte v závislosti na vzdělání, ve věku 40 let se však zdá, že je podíl žen zůstávajících stále bez 1. dítěte ve všech sledovaných vzdělanostních stupních stejný. Další posun mateřství u středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných žen oproti ženám bez maturity v nejmladších generacích naznačuje možnou diferenciaci úrovně konečné bezdětnosti, nicméně na definitivní potvrzení úrovně heterogenity bezdětnosti dle vzdělání v nejmladších generacích bude nezbytné jejich dlouhodobější sledování. Řada žen z nejmladších sledovaných generací ještě nezačala svoji reprodukční dráhu a v modelech se objevují jako tzv. cenzurovaná pozorování.

3.3 Ideální velikosti rodiny – počet dětí jako společenská norma a osobní ideál

3.3.1 Reprodukční plány ve vztahu k představě o ideálním počtu dětí

Představy o ideálním počtu dětí v rodině jsou v české společnosti dlouhodobě poměrně stabilní. Jak ukazují dlouhodobé výzkumy *Naše společnost* (CVVM), okolo 70 % českých občanů starších 15 let označuje jako ideální počet dětí v rodině dvě, více dětí deklaruje jako ideál stabilně necelá čtvrtina osob a okolo 7 % označuje jako ideál 1 dítě. Bezdětnost se neřadí mezi ideální modely rodinného života s 1 % odpovědí a ani tato představa mezi roky 2004 a 2020 ve společnosti nijak neposiluje (Čadová, 2020).

Výzkum *Současná česká rodina* umožňuje sledovat nejen počet dětí jako sdílenou společenskou normu, ale také ideální počet dětí vztažený k osobní perspektivě jednotlivce. Zaměřujeme se přitom na osoby v reprodukčním věku, což nám umožní dále sledovat také disparitu mezi osobním ideálem a skutečně plánovaným počtem dětí.

Výsledky v této kapitole ukazují, že všechny 3 uvedené perspektivy hodnocení počtu dětí v rodině se výrazně odlišují, což poukazuje na důležitost analýzy reprodukčních ideálů a rodičovských plánů v kontextech formulace položených otázek i potenciálně odlišného vnímání ideálu jako společenské normy a osobního ideálu, který je zjevně ovlivňován kontextem vlastní životní dráhy a osobních preferencí.

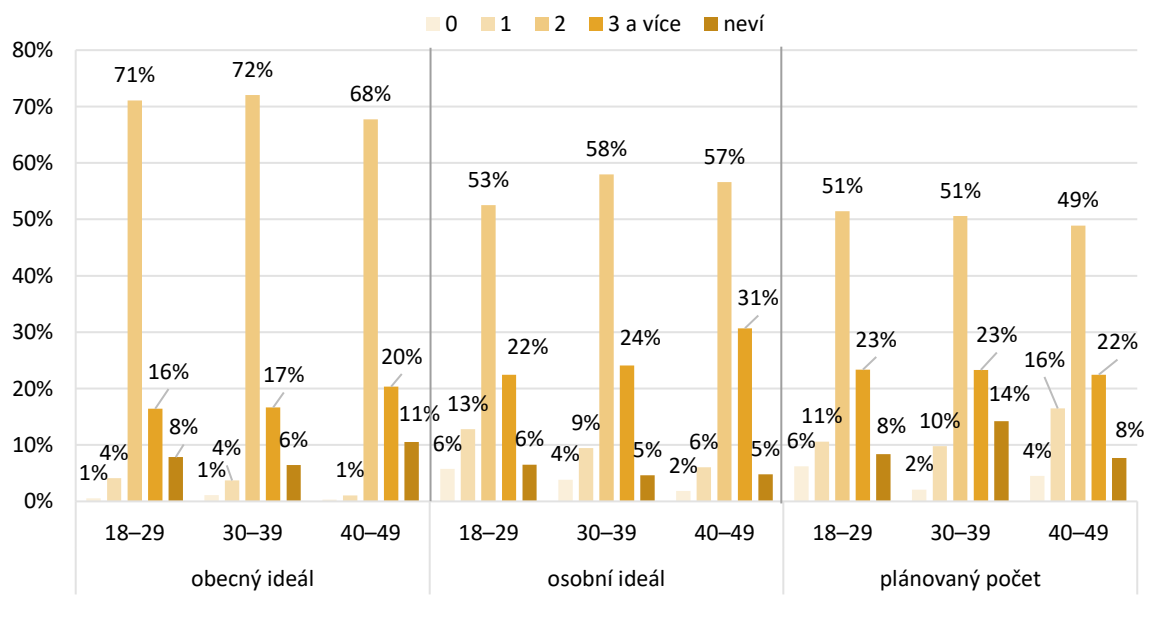
Jako obecný ideál a společenskou normu vztaženou k počtu dětí označujeme odpovědi na otázku „Obecně řečeno, jaký je dle Vašeho názoru ideální počet dětí v rodině?“. Další otázka pak dotazovala osobní ideál vztažený v osobním preferencím respondenta/ky: „Pro Vás osobně, jaký je ideální počet

děti, které byste chtěl/a mít?“. Plánovaný počet dětí pak vznikl kombinací proměnných udávajících dosavadní počet biologických dětí respondenta/ky, do budoucna plánovaný počet dětí a případně se započtením těhotenství probíhajícího v době vyplnění dotazníku.

Obecně dominující ideál dvou dětí v rodině je deklarován okolo 70 % žen v reprodukčním věku a je velmi stabilní napříč věkovými skupinami (viz graf č. 85). Takto silná orientace na dvoudětnou rodinu má hluboké kořeny v reálném reprodukčním chování, neboť české ženy patřily dlouhou dobu v rámci Evropy k těm, které během svého života přivedou na svět nejčastěji právě dvě děti (Sobotka & Beaujouan, 2014). Nejčastěji se tak dělo v generacích žen narozených v 50. a 60. letech 20. století, ze kterých okolo 55 % (v závislosti na konkrétní kohortě narozených) mělo dvě děti (Šprocha et al., 2016). Příčinou jasné dominance dvoudětného modelu rodiny v daných generacích byl na jedné straně pokles podílu žen se třemi a více dětmi, na druhé pak velmi nízká bezdětnost (až na úrovni okolo 5 %), ale i klesající jednodětnost (více např. Šprocha et al., 2016).

Druhým nejčastěji uváděným ideálním počtem jsou tři děti v rodině, který v rovině obecného ideálu uvádí pětina žen v reprodukčním věku (16–17 % žen ve věku do 39 let a 20 % žen ve věku 40–49 let; viz graf č. 85). Hodnoty pod úrovní prosté reprodukce se v deklarovaných obecných ideálech žen vyskytují velmi okrajově. Necelá desetina žen ve věku do 39 let a každá desátá žena ve věku 40 až 49 let pak na otázku ideálního počtu dětí v rodině odpověděla „nevím“.

Graf č. 85 **Obecný ideál a osobní ideál počtu dětí a plánovaný počet dětí, ženy ve věku 18–49 let dle hlavních věkových skupin (v %)**

Pozn.: všechny ženy mladší 50 let, které odpověděly na otázky: N = 1 809 obecný ideál, N = 1 807 osobní ideál, N = 1 814 plánovaný počet dětí; vážená data

Obdobné rozložení názorů na ideální počet dětí v rodině vidíme, zaměříme-li se na ženy v reprodukčním věku, které jsou v heterosexuálním partnerství (viz graf č. 86). Tato podskupina byla použita s cílem zhodnotit také genderový aspekt deklarovaných ideálů. Protože však z mužů na otázky ohledně ideálního a/nebo plánovaného počtu dětí odpovídali pouze ti, kteří měli v době dotazování partnerku v reprodukčním věku, genderové hledisko lze porovnávat právě pouze mezi podskupinou respondentů a respondentek s partnerem/partnerkou (viz grafy č. 86 a 87).

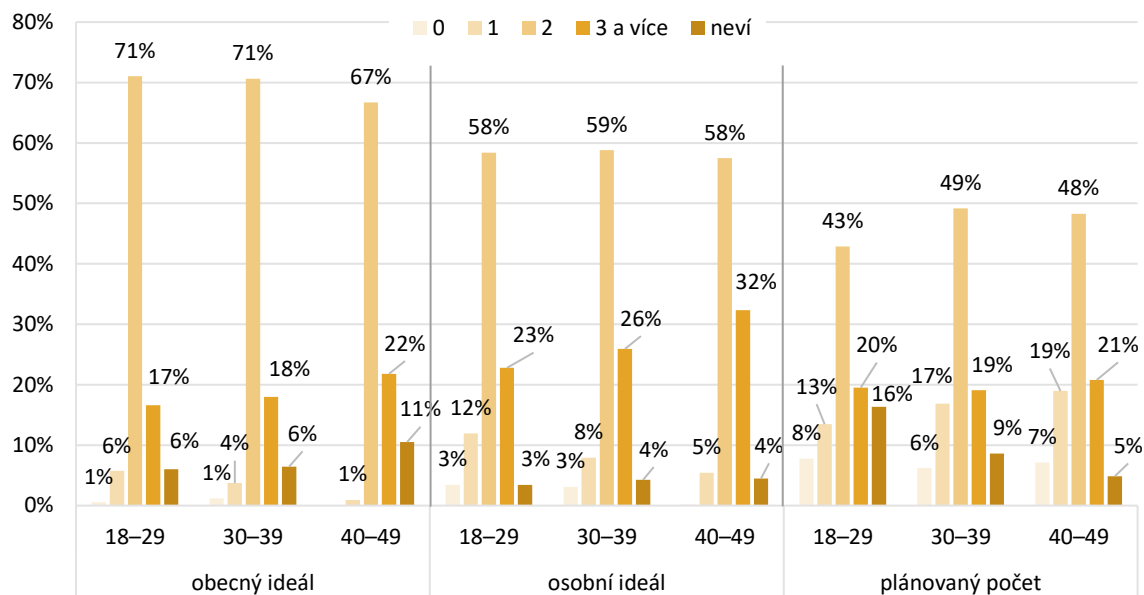
Z tohoto srovnání je zajímavé, že muži s partnerkou deklarují častěji než ženy obecný ideál tří a více dětí v rodině. Především v nejmladší skupině 18 až 29 let dosahuje rozdíl oproti ženám 11 procentních bodů, což může ukazovat na selekci prorodinně smýšlejících mužů v rámci partnerských vztahů v této nejmladší věkové skupině. Do věku 30 let totiž zůstává téměř polovina mužů single, na rozdíl od žen (srov. grafy č. 4 a 5). Názor single mužů na ideální počet dětí však zjišťován nebyl. Vedle častěji deklarovaného ideálu velké rodiny zůstává však také u mužů s partnerkou dominantním obecným ideálem dvoudětná rodina, ideál bezdětnosti nebo jednoho dítěte v rodině je stejně vzácný jako v deklaracích žen.

Oproti obecnému ideálu jsou **deklarované osobní ideály ohledně počtu dětí**, které by respondenti chtěli mít, výrazně odlišné. **V osobní rovině je patrný ústup od ideálu vlastní dvoudětné rodiny**, kterou deklaruje 53–58 % žen v reprodukčním věku (viz graf č. 85), tedy výrazně méně než při hodnocení ideálu jako obecné normy (u nejmladší věkové skupiny dosahuje tento rozdíl dokonce 18 procentních bodů). U starších žen směřujících k závěru svého reprodukčního období je to především ve prospěch osobního ideálu 3 a více dětí, který se však výrazně odlišuje od reálného reprodukčního chování této věkové kohorty, neboť ženám ve věku 40 až 49 let se dle dat SLDB 2021 narodilo 3 a více dětí pouze v 16 % případů (viz graf č. 88; ČSÚ, 2023). Osobní ideál tří a více dětí je u této nejstarší věkové skupiny také výrazně častější než reálné plánování 3 a více dětí (31 % osobní ideál vs. 22 % reálný plán; viz graf č. 85).

Především **u nejmladších žen však posiluje také osobní ideál jednoho dítěte** (13 % žen ve věku do 29 let), ale také ideál bezdětnosti (6 % žen ve věku do 29 let; viz graf č. 85). Obdobně je patrné **posilování jednodětnosti, případně bezdětnosti také u reálně plánovaného počtu dětí**. Zatímco mezi ženami do 39 let plánuje pouze jedno dítě každá desátá, mezi ženami ve věku 40 až 49 let je to 16 % žen, což je téměř 3x častěji, než by odpovídalo deklarovanému osobnímu ideálu u nejstarší sledované skupiny žen (viz graf č. 85).

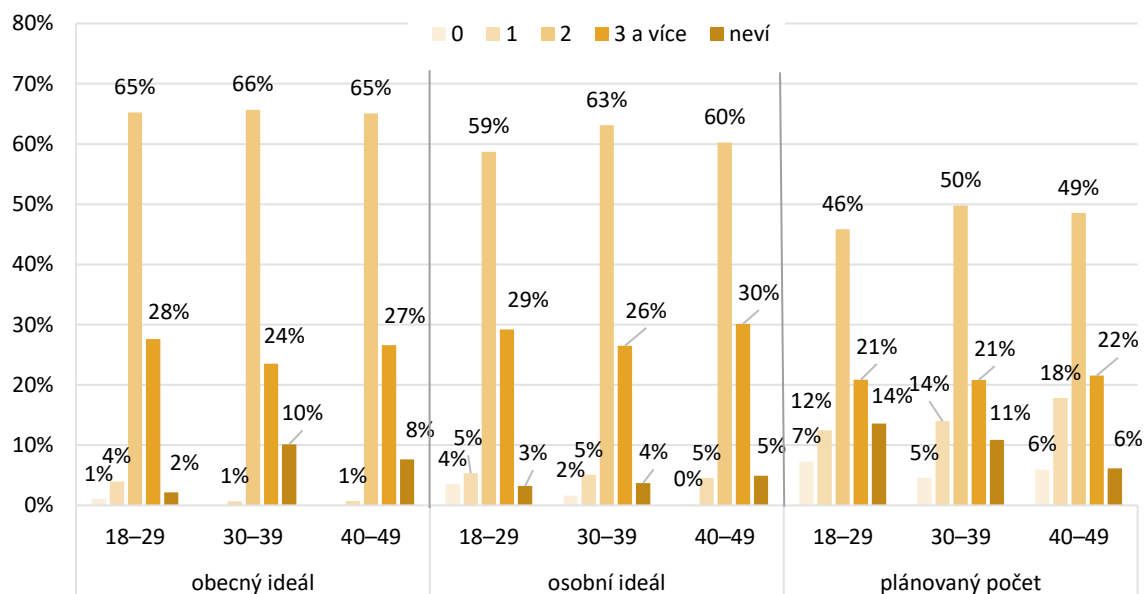
Ženy s partnerem se od žen celkem příliš neodlišují, především v nižším věku vykazují mírně vyšší prorodinnou orientaci v případě osobního deklarovaného ideálu (viz graf č. 86). Tato prorodinná orientace mladších osob v partnerském vztahu je ještě zřetelnější u mladých mužů do 29 let v podobě posílení modelu rodiny se 2 a více dětmi a především oslabení osobního ideálu rodiny s jedním dítětem (viz graf č. 86). Zdá se, že i v osobním ideálu je představa bezdětnosti velmi vzácná a deklarované podíly se pohybují výrazně pod hodnotou, které dosahuje reálná bezdětnost žen blížících se konci reprodukčního období (dle odhadů bezdětnost žen před 50. rokem věku od generací 1975 již překračuje úroveň 10 %; viz Human Fertility Database, 2023). Této hodnotě se však začíná přibližovat podíl žen s partnerem, které v realitě žádné dítě dle svých slov neplánují, neboť jejich podíl dosahuje 6–8 % (viz graf č. 86).

Graf č. 86 Obecný a osobní ideál počtu dětí a plánovaný počet dětí, ženy ve věku 18–49 let s partnerem dle hlavních věkových skupin (v %)

Pozn.: ženy mladší 50 let v heterosexuálním partnerství, které odpověděly na otázky: N = 1 383 obecný ideál, N = 1 381 osobní ideál, N = 1 394 plánovaný počet dětí; vážená data

Graf č. 87 Obecný a osobní ideál počtu dětí a plánovaný počet dětí, muži ve věku 18–49 let s partnerkou v reprodukčním věku dle hlavních věkových skupin (v %)

Pozn.: muži mladší 50 let v heterosexuálním partnerství se ženou mladší 50 let, kteří odpověděli na otázky: N = 1 251 obecný ideál, N = 1 243 osobní ideál, N = 1 237 plánovaný počet dětí; vážená data

U **reálně plánovaného počtu dětí** jsme již některé základní odlišnosti zmínili. Shrňeme-li nejdůležitější fakta – **přetrvává model dvoudětné rodiny, oproti ideálním představám však dvě děti plánuje pouze polovina žen, v případě žen a mužů v partnerském vztahu dokonce méně než polovina** (srov. grafy č. 85–87). Výrazně **častěji oproti osobním ideálům je reálně plánována bezdětnost a jednodětnost**. V tomto ohledu se ženy s partnerem a muži s partnerkou výrazně neodlišují. Tři a více dětí reálně plánuje každá pátá žena, což především u žen s partnerem více koresponduje s deklarovaným obecným ideálním počtem dětí, neboť v osobních ideálech se alespoň 3 děti vyskytují častěji.

Za povšimnutí stojí také **poměrně velká nejistota ohledně reálně plánovaného počtu dětí**, která se často zvyšuje v mladším věku. U žen obecně se pohybuje mezi 8 a 14 %, zajímavé je, že u žen i mužů s partnerkou je v nejmladší věkové skupině ještě vyšší mezi 14 a 16 % (viz grafy č. 86 a 87).

Při souhrnném zhodnocení **diskrepance mezi deklarovaným obecným ideálním počtem dětí a osobním ideálním počtem dětí**, který by respondentka chtěla mít, je možné říci, že třem čtvrtinám žen se tyto ideály překrývají (viz tabulka č. 8). Častěji jsou to ženy blížící se konci reprodukčního období (věk 40–49 let), ženy vdané a také ty, které již matkami jsou. U 14 % žen se setkáme s tím, že obecný ideální počet dětí v rodině je vyšší, než jaký si představují ideální počet samy pro svoji rodinu. V této skupině jsou častěji mladé ženy do 30 let věku, ženy mimo heterosexuální partnerský vztah (single ženy nebo ve stejnopohlavním partnerství) a ženy bez zkušenosti vlastního biologického rodičovství. Stejně zastoupení má i druhá skupina, u které naopak nalézáme diskrepanci směrem k preferování vyššího ideálního počtu dětí ve vlastním životě, než jaký deklarují coby společenský ideál (13 % žen). Do této skupiny se častěji řadí ženy se základním vzděláním a ženy, které jsou již matkami vlastních dětí (viz tabulka č. 8).

Tabulka č. 8 **Shoda obecného a osobního ideálního počtu dětí, faktory přispívající k vyšší shodě nebo diskrepanci** (všechny ženy ve věku 18–49 let)

	Obecný i osobní ideál počtu dětí stejný	Obecný ideál vyšší než osobní	Osobní ideál vyšší než obecný
Podíl v populaci žen 18–49 let	73 %	14 %	13 %
Věk	ženy ve věku 40–49 let	mladé ženy ve věku 18–29 let	
Vzdělání			ženy se základním vzděláním
Partnerský status	vdané ženy	single ženy	
		ženy ve stejnopohlavních párech	
Rodičovský status	matky	bezdětné ženy	matky

Pozn.: Pro zhodnocení shody nebo diskrepance mezi obecným a osobním ideálem byly porovnávány původní deklarované ideální počty dětí, a nikoli počty kategorizované do 4 skupin s poslední kategorií 3 a více dětí.

Při souhrnném zhodnocení **diskrepance mezi deklarovaným osobním ideálem a reálným plánem počtu dětí** (viz tabulka č. 9) je podíl žen, u kterých se obě hodnoty shodují, stejný jako v případě obecného a osobního ideálu – ¾ žen deklarují stejný osobní ideál i reálný plánovaný počet dětí. Zanedbatelný podíl (4 %) deklaruje, že reálně plánuje vyšší počet dětí, než jaký považují za osobní ideál – jsou to častěji ženy se základním vzděláním, ženy v nesezdaném soužití a ženy, které jsou již matkami. Může zde tedy sehrávat skutečnost také to, že v realitě mají tyto ženy z různých důvodů již více dětí, než kolik hodnotí jako ideální vzhledem ke své osobní situaci. Naopak silně je zastoupena skupina žen, které deklarují, že reálný plánovaný počet dětí je v jejich případě nižší, než co pro sebe osobně považují za ideál. Jsou to častěji ženy ve věku 40–49 let a ženy žijící single bez partnera (viz tabulka č. 9). Je možné usuzovat, že vliv zde může mít také to, že tyto ženy nestihly realizovat všechny své reprodukční plány a že se partnerská životní dráha neodvívěla tak, aby bylo možné rodičovské ideály naplnit.

Tabulka č. 9 **Shoda osobního ideálního počtu dětí a reálně plánovaného počtu dětí, faktory přispívající k vyšší shodě nebo diskrepanci** (všechny ženy ve věku 18–49 let)

	Osobní ideál i reálný plán počtu dětí stejný	Reálný plán vyšší než osobní ideál	Osobní ideál vyšší než reálný plán
Podíl v populaci žen 18–49 let	74 %	4 %	22 %
Věk	ženy ve věku 18–29 let		ženy ve věku 40–49 let
Vzdělání		ženy se základním vzděláním	
Partnerský status	vdané ženy	ženy v nesezdaném soužití	single ženy
Rodičovský status		matky	

Pozn.: Pro zhodnocení shody nebo diskrepance mezi osobním ideálem a plánem byly porovnávány původní deklarované ideální počty dětí, a nikoli počty kategorizované do 4 skupin s poslední kategorií 3 a více dětí.

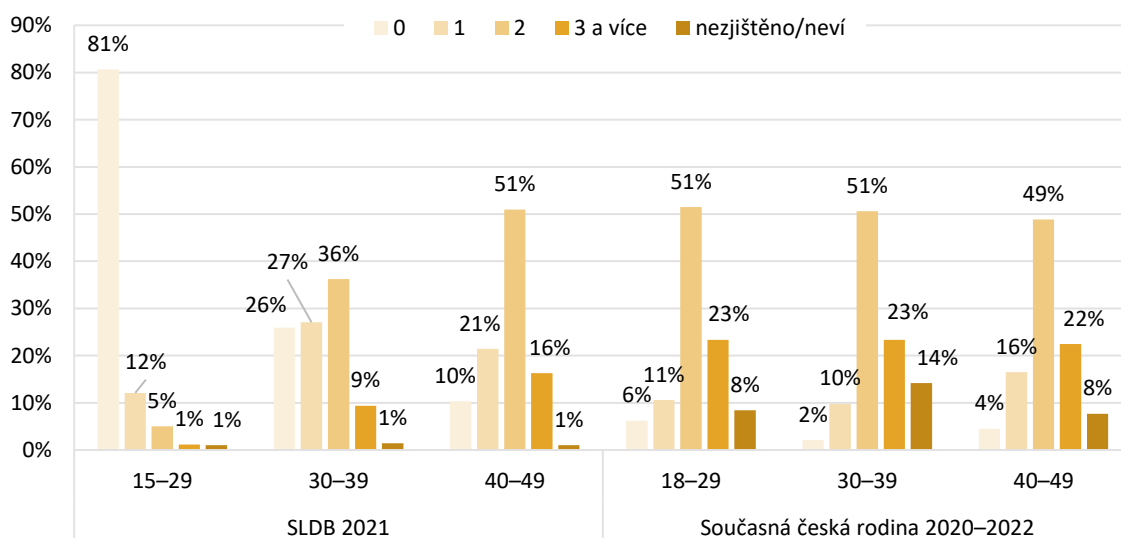
Vzhledem k tomu, že *Sčítání lidu, domů a bytů* proběhlo v roce 2021 a krylo se tedy s obdobím sběru dat šetření *Současná česká rodina*, můžeme plánované počty dětí deklarované respondentkami v šetření porovnat s realizovanou plodností ve stejných hlavních věkových skupinách zjištěnou v SLDB 2021 (viz graf č. 88). Je zřejmé, že v nejmladší věkové skupině do 29 let je dosud většina deklarovaných plánů nerealizována, a proto zde spatřujeme největší rozdíl mezi dosud uskutečněnou plodností a deklarovaným plánem, především díky výrazné dominanci bezdětných žen. Naopak plánovaná a realizovaná plodnost žen ve věku 40 až 49 let si je svým profilem velmi podobná. Je však patrné, že reprodukční aspirace jsou i v této skupině mírně vyšší především z hlediska častější deklarace plánu mít 3 a více dětí (22 %) oproti skutečnosti (16 % žen se 3 a více dětmi dle SLDB

3. Rodičovství

2021). Méně často je plánována jednodětnost a bezdětnost, data SLDB však ukazují vyšší zastoupení žen zůstávajících ve věku 40 až 49 let bezdětné (10 % oproti plánovaným 4 %) nebo s jedním biologickým dítětem (21 % oproti 16 % plánovaným). Vzhledem k nízké úrovni plodnosti realizované v české populaci ve věku 40 a více let je pravděpodobné, že reprodukční aspirace deklarované ženami v této věkové skupině nebudou zcela naplněny.

Ženy ve věku 30 až 39 let jsou v tomto porovnání značně heterogenní skupinou, část žen své reprodukční plány již realizovala a nejčastěji jsou v tomto věku zastoupené ženy se dvěma dětmi (36 % dle SLDB 2021), naopak nezanedbatelná část ještě s jejich realizací nezačala (viz graf č. 88) – SLDB 2021 zachytilo 26 % bezdětných žen ve věku 30 až 39 let, zatímco podle reprodukčních plánů deklarovaných stejně starými ženami bez dítěte plánují setrvat pouze 2 % žen. Do jaké míry se ženám v tomto věku podaří naplnit reprodukční plány bude záležet na řadě okolností. Z hlediska bližšího pochopení faktorů, které mohou přispívat k realizaci relativně vysokých reprodukčních aspirací, nebo naopak jejich realizaci oddalovat či zcela přehodnocovat, bude nezbytné vrátit se s časovým odstupem k dotázaným ženám a realizovat v ideálním případě další dvě plánované vlny dotazování stejných respondentek.

Graf č. 88 Porovnání plánovaného počtu dětí v šetření „Současná česká rodina“ a reálného počtu dětí dle SLDB 2021 dle hlavních věkových skupin (v %)

Pozn.: Současná česká rodina – vážená data

Zdroj: ČSÚ, 2023a a data Současná česká rodina, vlastní zpracování

3.3.2 Nejistota v otázce plánování rodičovství

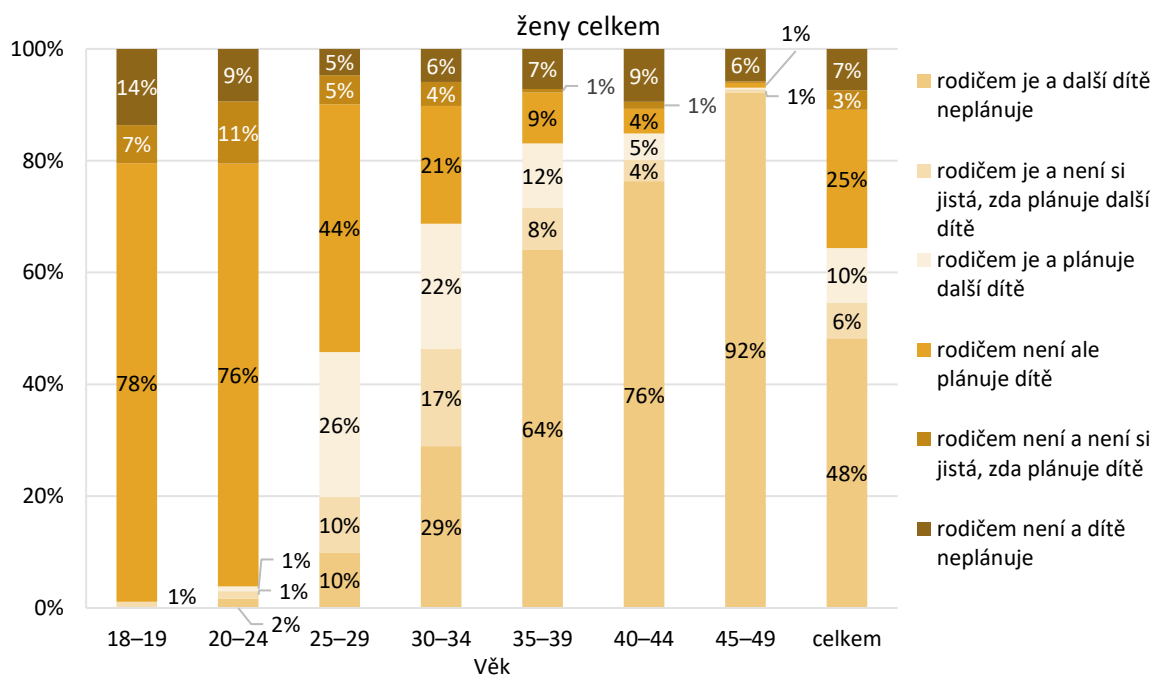
V předešlé kapitole byla naznačena nejistota ohledně reprodukčních a rodičovských plánů, a to především v mladším věku a u žen i mužů v partnerství. V této podkapitole se blíže zaměříme na tuto nejistotu ohledně plánovaných dětí a na to, zda se vyskytuje u dosud bezdětných lidí, nebo naopak u lidí, kteří již zkušenost s rodičovstvím mají. Podrobně se zaměříme také na další reprodukční plány s ohledem na současný rodičovský status. Sledovány budou opět všechny ženy v reprodukčním věku a poté ženy a muži, kteří byli v době dotazování v heterosexuálním partnerství pro komparaci genderového hlediska.

Mezi mladými ženami do 25 let věku je patrná **nejvyšší nejistota ohledně reprodukčních plánů**, ale také **nejčastější odmítání rodičovství** (viz graf č. 89). Každá pátá žena v této věkové skupině není matkou a dítě do budoucna neplánuje, nebo si není jistá, zda se plánuje matkou stát. U žen **ve věku 25 až 34 let**, tedy ve věku, kdy je nejčastěji v České republice realizována plodnost, své mateřství odmítá nebo o něm není rozhodnuta každá desátá žena, přičemž podíl odmítajících a nerozhodnutých je zhruba stejný (viz graf č. 89). Ve věkové skupině 25 až 29 let je nejvyšší zastoupení žen, které (další) dítě plánují, přičemž 44 % žen dosud matkami není, ale mateřství ve své životní dráze plánuje, 26 % žen již alespoň jedno dítě má a plánuje další. Každá desátá žena pak matkou již je, ale není si jistá, zda plánuje další dítě. Tento podíl matek nejistých ohledně svých dalších reprodukčních plánů výrazně narůstá ve věkové skupině 30 až 34 let, kde tvoří 17 % žen. Je zřejmé, že na další reprodukci takto nerozhodnutých žen-matek budou mít vliv okolnosti v životní dráze a životní podmínky. V této věkové skupině již dle svého mínění naopak ukončila reprodukci téměř třetina žen, neboť 29 % deklaruje, že již matkami jsou a další dítě/děti neplánují. Naopak každá čtvrtá žena ve věku 30 až 34 let dosud matkou není, ale mateřství plánuje.

Od věku 35 let již dominují ženy, které dle své deklaráce děti mají a žádné další neplánují (viz graf č. 89). Ve věku 35 až 39 let ještě každá pátá žena dítě plánuje (přičemž 9 % žen má tento plán jako aktuálně bezdětné a 12 % již zkušenost s mateřstvím má), nerozhodnutých zůstává 8 %, v tomto věku jsou to však již téměř výhradně ty, které již alespoň jedno dítě mají, a nejistota tedy panuje okolo dalšího rozšiřování rodiny, nikoli ohledně realizace mateřství jako takového. Po 40. roce věku jsou již reprodukční plány na (další) dítě spíše vzácné, je však možné se s nimi stále setkat jak mezi matkami, tak mezi bezdětnými (viz graf č. 89).

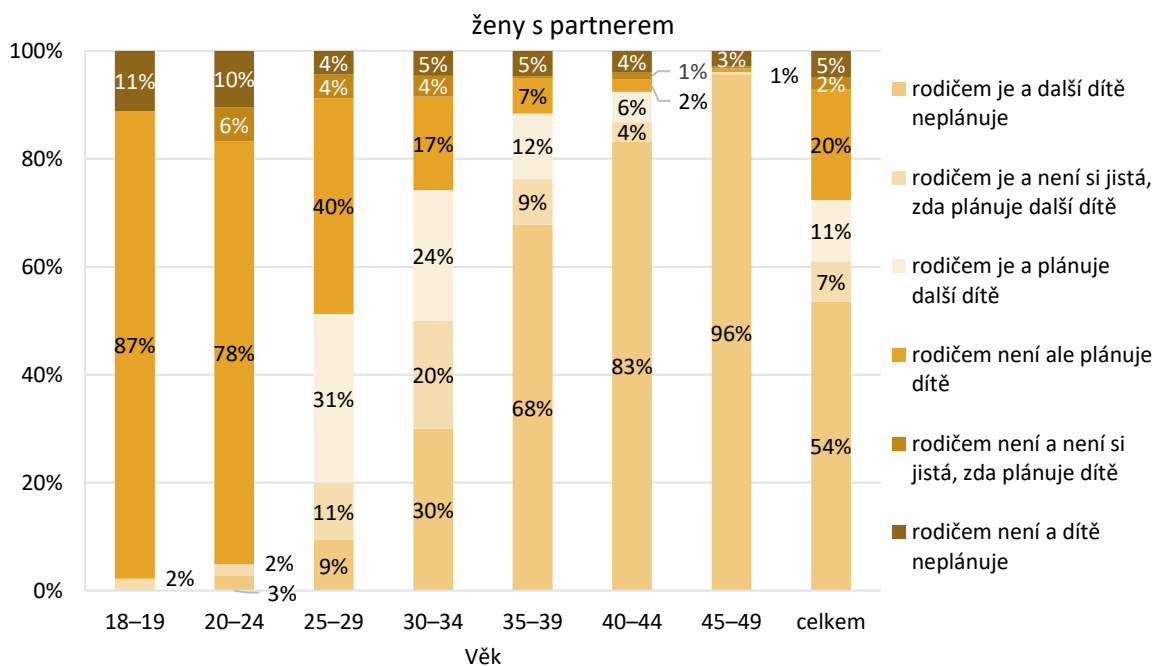
3. Rodičovství

Graf č. 89 Ženy ve věku 18–49 let dle současného rodičovství a reprodukčních plánů (v %)

Pozn.: ženy mladší 50 let, které odpověděly na otázky o počtu biologických dětí a reprodukčních plánech: N = 1 820; vážená data

Graf č. 90 Ženy ve věku 18–49 let s partnerem dle současného rodičovství a reprodukčních plánů (v %)

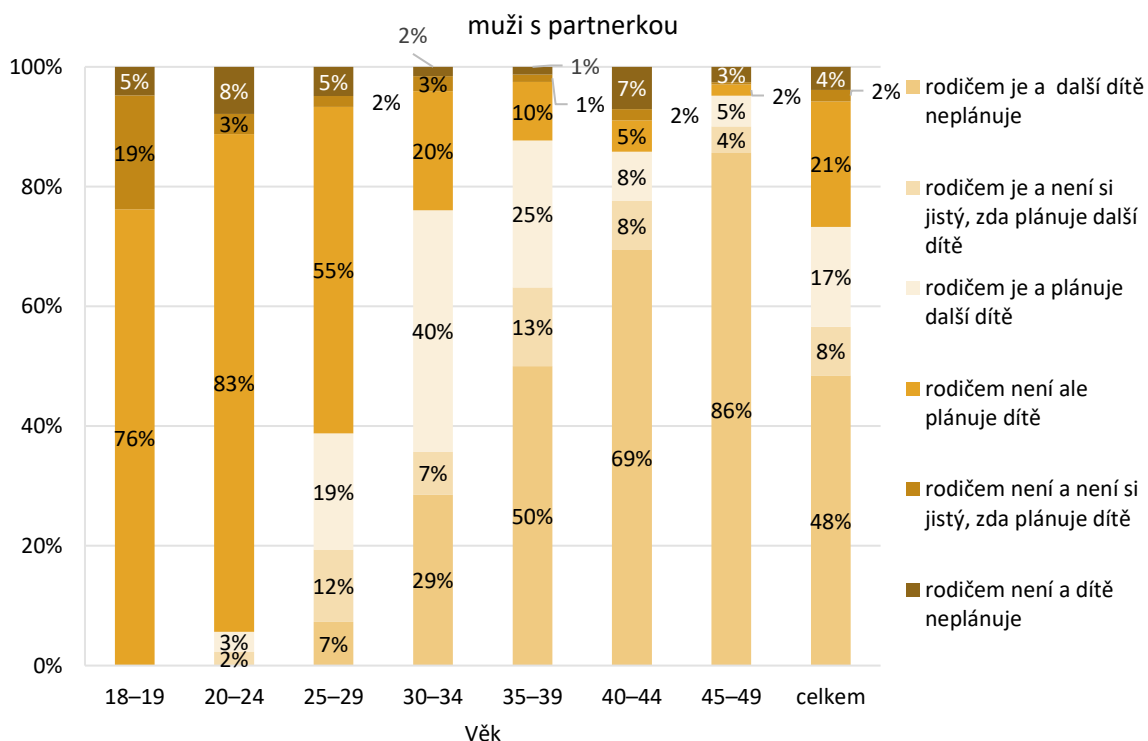

Pozn.: ženy mladší 50 let v heterosexuálním partnerství s mužem, které odpověděly na otázky o počtu biologických dětí a reprodukčních plánech: N = 1 395; vážená data

Zaměříme-li se na **reprodukční plány žen, které mají partnera**, pak především v nejmladších věkových skupinách výrazně ustupuje podíl nerozhodnutých, nicméně nijak výrazně se nemění podíl žen, které děti nemají a v budoucnu ani neplánují, neboť také v této skupině žen mateřství neplánuje každá desátá žena mladší 25 let (viz graf č. 90). Ve věku 25 až 34 let je podobně jako v případě všech žen nejistota ohledně reprodukčních plánů deklarována ve stejné míře jako celkové odmítnání rodičovství.

Při porovnání s reprodukčními plány mužů, kteří jsou v heterosexuálním partnerském vztahu, nepozorujeme výrazné odlišnosti (viz graf č. 91). Výjimku tvoří nejmladší věková kategorie mužů mladších 20 let, kde se zdá být nejistota ohledně rodičovství výrazná, tento výsledek však může být citelně ovlivněn velmi nízkým absolutním počtem mužů v tomto věku, kteří deklarují, že jsou v partnerském vztahu.

Graf č. 91 Muži ve věku 18–49 let s partnerkou v reprodukčním věku dle současného rodičovství a reprodukčních plánů (v %)

Pozn.: muži mladší 50 let v heterosexuálním partnerství se ženou mladší 50 let, kteří odpověděli na otázky o počtu biologických dětí a reprodukčních plánech: N = 1 246; vážená data

V případě mužů s partnerkou se nepotvrzují dřívější zjištění ohledně výrazné nejistoty v reprodukčních plánech u mladých mužů (Kyzlinková & Štastná, 2016). Existence partnerství se tak zdá v případě mužů zcela určující při formulaci reprodukčních plánů. Předchozí výsledky zaměřené na všechny muže bez rozlišení jejich partnerského statusu indikovaly, že v roce 2010 významný podíl mužů na celém věkovém spektru deklaroval, že rodičem není a dítě buďto vůbec neplánuje (13 % ve věku 24–29 let až 18 % ve věku 40+), nebo rodičem není a zároveň neví, zda plánuje nebo neplánuje nějaké děti (27 % mužů ve věku 25–29 let s postupným poklesem podílu na 11 % ve věku 35–39 let; Kyzlinková & Štastná 2016). Studie dále doložila, že především vzdělání a partnerský status byly podstatným prediktorem toho, že bezdětný muž ve svém životě děti skutečně plánoval (Kyzlinková & Štastná 2016).

Srovnatelnou analýzu není možné na datech šetření *Současná česká rodina* zopakovat, neboť na reprodukční plány byli muži dotazováni pouze v případě, že měli partnerku v reprodukčním věku. Výsledky ale potvrzují, že v případě existence partnerského vztahu jsou reprodukční plány v závislosti na aktuálním rodičovském statusu velmi podobné mezi ženami a muži (srov. grafy č. 90 a 91). Podrobnější pozornost by se tedy měla zaměřit především na muže s nízkým dokončeným vzděláním, neboť analýzy Kyzlinkové a Štastné (2016) ukázaly, že muži s nejnižším vzděláním v současné české společnosti častěji zůstávají mimo důležité životní tranzice, jakými je rodičovství a také stabilnější partnerství či manželství. To potvrzují také nejnovější data šetření *Současná česká rodina* (srov. podkap. 2.3).

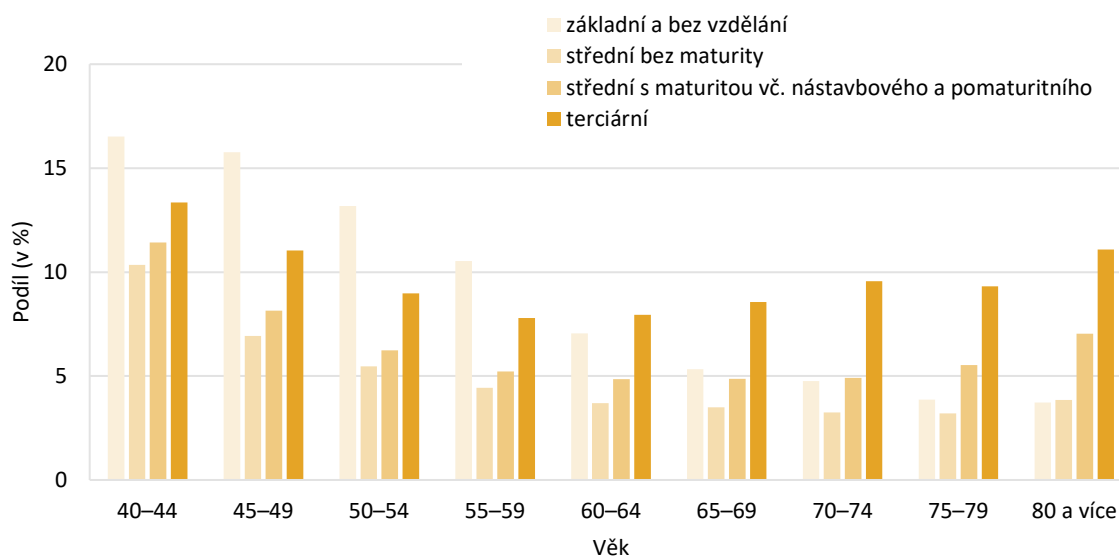
3.3.3 Bezdětnost v reprodukčních plánech

Úroveň konečné bezdětnosti byla po řadu generací v české populaci velmi nízká, jak ukazuje již podkapitola 3.1.3, dosahovala úrovně mezi 5–7 %. V mladších generacích sledujeme její pozvolný nárůst na předpokládanou hodnotu okolo 12–16 % v generacích narozených v průběhu 80. let (Šprocha, 2022). V deklarovaných představách o reprodukci však zůstává trvalá bezdětnost zastoupená pouze marginálně. Data šetření *Současná česká rodina* ukazují, že se přitom nejedná pouze o reprodukci společenské normy týkající se mateřství a ideální velikosti rodiny. Podkapitola 3.3.1 ukázala, že rostoucí konečná bezdětnost se nepropisuje do konkrétních reprodukčních plánů, které respondenti a respondentky uvádějí, protože u žen zůstává plánovaná bezdětnost bez ohledu na věk pod úrovní nejnižší konečné bezdětnosti zaznamenané právě v generacích narozených v polovině minulého století (srov. grafy č. 80 a 85).

Pro podrobnější dokreslení bezdětnosti v měnícím se reprodukčním chování se zaměříme na diferenciaci tohoto fenoménu v závislosti na nejvyšším ukončeném vzdělání. Vzdělanostní struktura české populace se totiž v posledních desetiletích výrazně proměnila a současné mladé generace ve věku nejvyšší intenzity plodnosti jsou historicky nejvzdělanější, výrazně rychleji přitom narůstá podíl vysokoškolsky vzdělaných žen oproti mužům vysokoškoláků. Zatímco ve *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* mělo ve věku 30 let 23,5 % žen vysokoškolské vzdělání, mezi muži to bylo 18,1 %. Během

deseti let se však tento rozdíl dramaticky prohloubil a zatímco v roce 2021 byl každý čtvrtý třicetiletý muž vysokoškolák (25 %), u žen dosáhl ve stejném věku podíl vysokoškolsky vzdělaných 41 % (ČSÚ, 2023a). Vysokoškolačky, které ve starších generacích dosahovaly nejvyšší úroveň konečné bezdětnosti (srovnej graf č. 92) a celkově vykazovaly nejnižší úroveň konečné plodnosti⁴, se stávají stále početněji zastoupenou skupinou v populaci současných i budoucích rodiček, jejichž reprodukce bude výrazně ovlivňovat úroveň celkové plodnosti české populace. Jestliže se v roce 2011 ze všech živě narozených dětí každé čtvrté narodilo matce vysokoškolačce, v roce 2022 mělo matku s terciárním vzděláním již 37 % novorozenců (ČSÚ 2023e).

Graf č. 92 Podíl bezdětných žen ve věku 40 a více let v datech SLDB 2021 dle věkové skupiny a nejvyššího ukončeného vzdělání (v %)

Zdroj: SLDB 2021, ČSÚ 2023a, vlastní zpracování

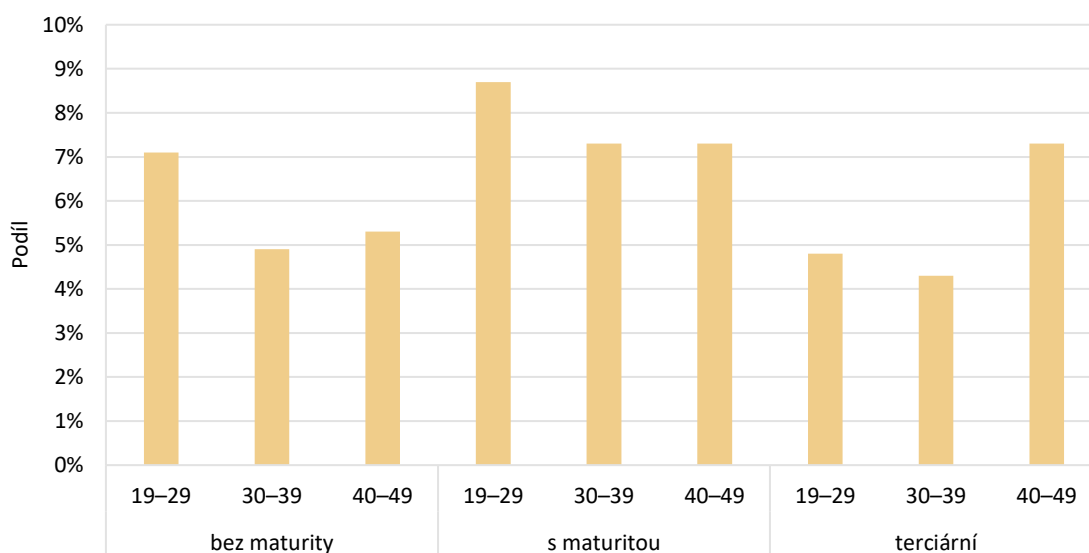
Graf č. 92 ze SLDB 2021 ukazuje, že bezdětnost byla až do generací narozených za přelomu 50. a 60. let (ženy ve věku 60–64 let v okamžiku sčítání) nejčastější u vysokoškolsky vzdělaných žen, nejméně častá naopak u žen se středním vzděláním bez maturity. Graf č. 92 dále ukazuje, že u mladších žen začíná být bezdětnost nejčastější u nejméně vzdělaných žen, ve věku 40 až 44 let

⁴ Podle dat SLDB 2011 byl rozdíl v generační plodnosti u žen s ukončenou reprodukcí (ve věku 45–49 let) mezi nejméně a nejvíce vzdělanou skupinou žen 0,45 dítěte. Vysokoškolačky dosahovaly generační plodnosti okolo 1,75 dítěte a naopak ženy se základním nebo nižším vzděláním okolo 2,20 dítěte (ČSÚ, 2013). Dle nejnovějších dat SLDB 2021 přesáhl průměrný počet dětí na 1 ženu v generačním pohledu u žen ve věku 45–49 let hodnotu 2 pouze u žen se základním vzděláním (Baštecká, 2022).

3. Rodičovství

jich bezdětných zůstávalo ještě více než 16 % a není pravděpodobné, že by se tento podíl do konce reprodukčního období výrazněji snížil. Je patrné, že úroveň konečné bezdětnosti narůstá v mladších generacích ve všech vzdělanostních stupních, a také to, že vysokoškolačky sice zůstávají skupinou s druhou nejvyšší úrovní bezdětnosti, rozdíl oproti ženám středoškolsky vzdělaným s maturitou se však postupně snižuje. Ve všech sledovaných věkových skupinách (a tedy generacích) platí, že nejnižší úrovně konečné bezdětnosti dosahují ženy se středním vzděláním bez maturity.

Graf č. 93 **Plánovaná bezdětnost žen ve věku 18–49 let podle hlavních věkových skupin a dosažené úrovně vzdělání (v %)**

Podíváme-li se souhrnně na další reprodukční plány podle toho, zda žena nebo muž již dítě má nebo ne (viz tabulka č. 10), je patrné, že u části žen i mužů bude o konečné úrovni bezdětnosti a celkové plodnosti rozhodovat také to, jak bude přehodnocena nejistota ohledně budoucí reprodukce, kterou v souboru zaznamenáváme. Zatímco v celkové populaci žen reprodukčního věku je 7 % žen bezdětných, které zároveň ani dítě mít neplánují, další 3,6 % žen dítě nemá, ale ani neví, zda jej mít chce. Celkově každá desátá žena v reprodukčním věku (bez ohledu na to, zda má, nebo nemá partnera) neví, zda plánuje (další) dítě. Stejný podíl nerozhodnutých o dalších reprodukčních plánech nalézáme mezi muži s partnerkou v reprodukčním věku (viz tabulka č. 10)

Z hlediska plánované bezdětnosti deklarované v šetření *Současná česká rodina* jsou zřetelné dvě skutečnosti (viz graf č. 93): 1) úroveň plánované bezdětnosti je téměř ve všech vzdělanostních skupinách a věcích nižší, než co napovídají data ze sčítání; 2) patrná je také nižší diferenciací plánované bezdětnosti v závislosti na vzdělání, než jakou ukazují celková data za populaci. Zatímco

data SLDB 2021 (viz graf č. 92) naznačují více než dvojnásobný rozdíl v podílech bezdětných žen mezi vzdělanostní skupinou v nejnižší a nejvyšší zaznamenanou úrovni bezdětnosti (pro ženy ve věku 45 a více let), v deklarovaných reprodukčních plánech jsou rozdíly výrazně nižší (viz graf č. 93). Je zajímavé, že nejčastěji deklarují plán zůstat bezdětné ženy středoškolsky vzdělané s maturitou, a to bez ohledu na věk (viz graf č. 93). Tato vzdělanostní skupina přitom v generačních datech dosahuje dlouhodobě druhé nejnižší úrovně bezdětnosti (viz graf č. 92). U žen do 30 let se středním vzděláním s maturitou se plánovaná bezdětnost přibližuje úrovni 10 %. Vysokoškolsky vzdělané ženy do 40 let věku naopak deklarují plán zůstat bezdětné spíše výjimečně, plánovaná bezdětnost pod 5 % je dokonce nižší, než historicky nejnižší úroveň konečné bezdětnosti zachycená v generacích žen 50. let (srov. graf č. 80). Vzhledem k tomu, že vysokoškolačky zároveň časněji vstupují do mateřství do výrazně vyššího věku než ženy méně vzdělané, a to napříč generacemi (srov. graf č. 84), bude úroveň konečné bezdětnosti záviset mj. na tom, jak se jim relativně vysoké reprodukční plány podaří naplnit. Vyšší podíl vysokoškolaček plánujících bezdětnost ve věku 40 až 49 let (viz graf č. 93) nepovídá, že ne všem se mateřská tranzice zdařila podle představ a vyšší podíl deklarující nulový reprodukční plán zřejmě reflektuje nízké reprodukční šance po 40. roce věku.

Tabulka č. 10 Plány na další dítě podle pohlaví a přítomnosti biologického dítěte (abs. a v %)

	Děti	Plány mít (další) dítě (abs.)			Celk.	Plány mít (další) dítě (v %)			Celk.
		ano	neví	ne		ano	neví	ne	
Žena	ano	178	116	878	1 172	9,8 %	6,4 %	48,2 %	64,4 %
	ne	450	63	135	648	24,7 %	3,5 %	7,4 %	35,6 %
	celk.	628	179	1 013	1 820	34,5 %	9,8 %	55,7 %	100,0 %
Žena s partnerem	ano	159	104	747	1 010	11,4 %	7,5 %	53,5 %	72,4 %
	ne	285	31	69	385	20,4 %	2,2 %	4,9 %	27,6 %
	celk.	444	135	816	1 395	31,8 %	9,7 %	58,5 %	100,0 %
Muži s partnerkou	ano	208	101	604	913	16,7 %	8,1 %	48,5 %	73,3 %
	ne	261	24	48	333	20,9 %	1,9 %	3,9 %	26,7 %
	celk.	469	125	652	1 246	37,6 %	10,0 %	52,3 %	100,0 %

3.4 Rodičovství jako norma

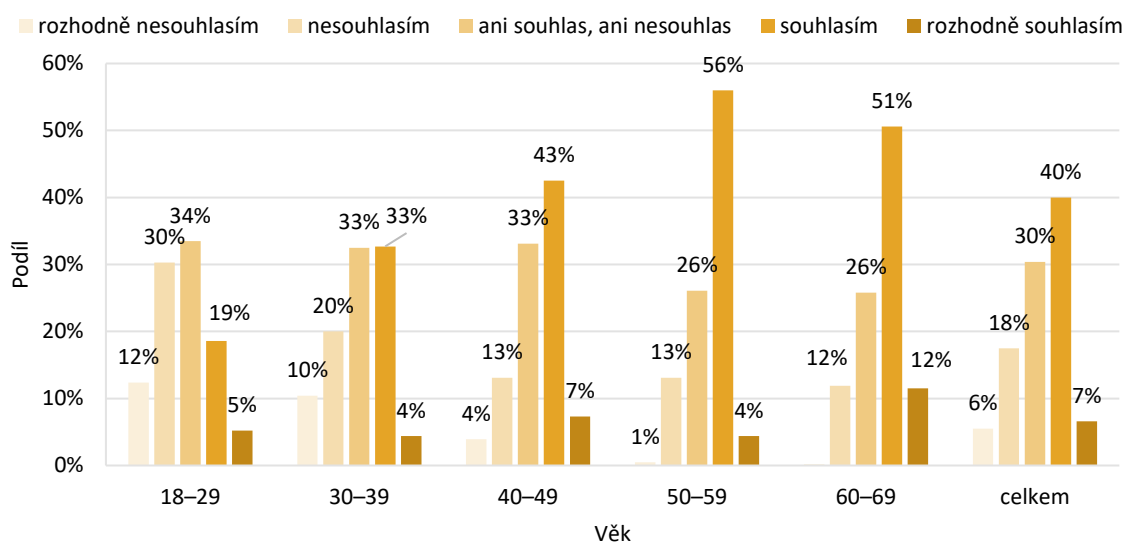
3.4.1 Rodičovství jako společenská norma

Vzhledem k nízkým plánům na bezdětnost je zajímavé sledovat, jak se u věkových, ale také vzdělanostních skupin proměňuje obecný názor na normativitu mateřství a otcovství. V šetření *Současná česká rodina* k tomu slouží dva výroky: „*Žena potřebuje mít děti k naplnění svého života.*“ a „*Muž potřebuje mít děti k naplnění svého života.*“, na které respondenti odpovídali na pětibodové škále – (1) rozhodně nesouhlasím až (5) rozhodně souhlasím.

Z hlediska věku spatřujeme výraznou liberalizaci názoru na to, zda **žena potřebuje k naplnění svého života mít děti**, či nikoli, v nejmladších skupinách respondentů do 30 let (viz grafy č. 94 a 95). U mužů starších 30 let a žen starších 40 let dominuje souhlas s tímto výrokem, který se zvyšuje spolu s narůstajícím věkem. Naopak v nejmladší generaci je nejen výrazně silněji zastoupen nesouhlasný názor, ale výrazně také narůstá podíl těch, kteří nesouhlasí „rozhodně“, a to především u žen. U mužů do 30 let jich s tvrzením nesouhlasí 40 % (12 % rozhodně a 30 % spíše). Mezi ženami do 30 let každá čtvrtá rozhodně nesouhlasí s tím, že žena potřebuje k naplnění svého života děti, další třetina žen s tímto tvrzením spíše nesouhlasí. U žen nesouhlas s tvrzením převažuje také ve věkové skupině 30 až 39 let, ve které rozhodně nesouhlasí 14 % žen a spíše nesouhlasí každá čtvrtá. V kontrastu s velmi nízkými podíly žen i mužů, kteří dle svých deklarací neplánují mít v životě děti, je tedy patrné, že především ženy ve věku nejvyšší intenzity plodnosti nepodmiňují naplnění života ženy mateřstvím. Relativně vysoké reprodukční plány počítající s mateřstvím v rámci životní dráhy těchto žen jsou tedy motivovány jinými faktory a bezdětnost není vnímána jako překážka pro to prožít naplněný život. V této situaci pak mohou vnější podmínky mateřství a rodičovství, kterým se budou věnovat závěrečné části této zprávy, sehrávat výraznou roli v reálném reprodukčním chování, neboť mladé generace spatřují více alternativ k naplnění života, které nejsou nutně spojeny s prokreační rodinou.

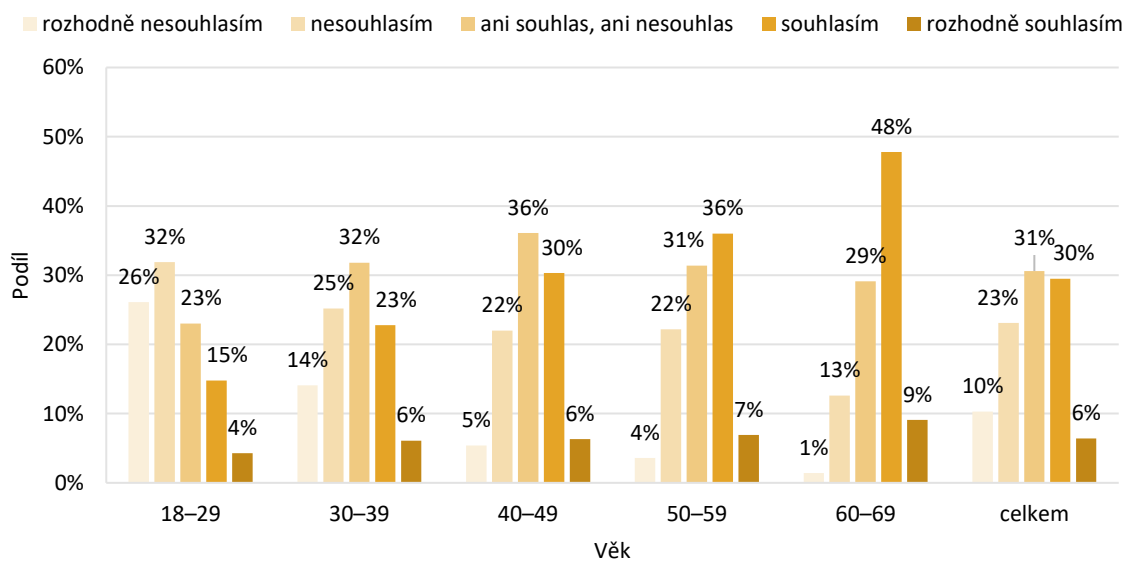
Z hlediska **vzdělání** je patrné, že u mužů jsou názory na výrok „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“ ve všech vzdělanostních skupinách velmi podobné (viz graf č. 96) s dominancí souhlasu s daným výrokem (43–48 % dle vzdělanostního stupně), následovaného nevyhraněným postojem („ani souhlas, ani nesouhlas“) a s nejnižším podílem těch, kteří s výrokem nesouhlasí (pětina až čtvrtina dle úrovně vzdělání). Ženy v porovnání s muži s výrokem častěji nesouhlasí, a to napříč vzdělanostními skupinami. Výrazně se pak odlišují postoje vysokoškoláček, u nichž dominuje nesouhlas – celkem 38 % s daným výrokem nesouhlasí, každá desátá přitom deklaruje rozhodný nesouhlas (viz graf č. 97). 28 % vysokoškoláček nemá vyhraněný názor („ani souhlas, ani nesouhlas“) a nejnižší podíl ze všech sledovaných vzdělanostních skupin s výrokem souhlasí (každá třetí vysokoškolsky vzdělaná žena).

Graf č. 94 Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, muži ve věku 18–69 let, podle věku (v %)

Pozn.: N = 2 416; váženo

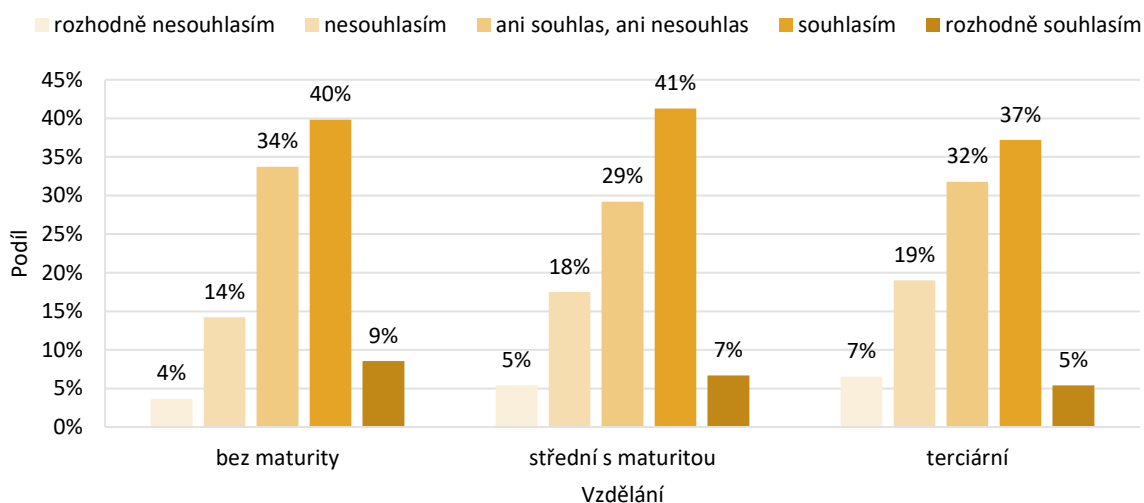
Graf č. 95 Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle věku (v %)

Pozn.: N = 2 679; váženo

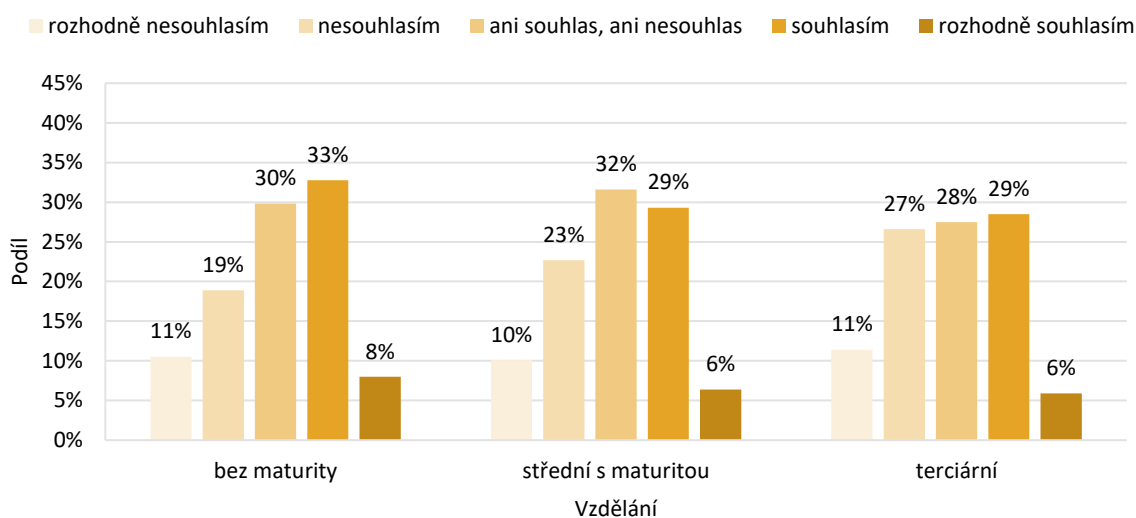
3. Rodičovství

Graf č. 96 Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, muži ve věku 18–69 let, podle vzdělání (v %)

Pozn.: N = 2 412; váženo

Graf č. 97 Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle věku (v %)

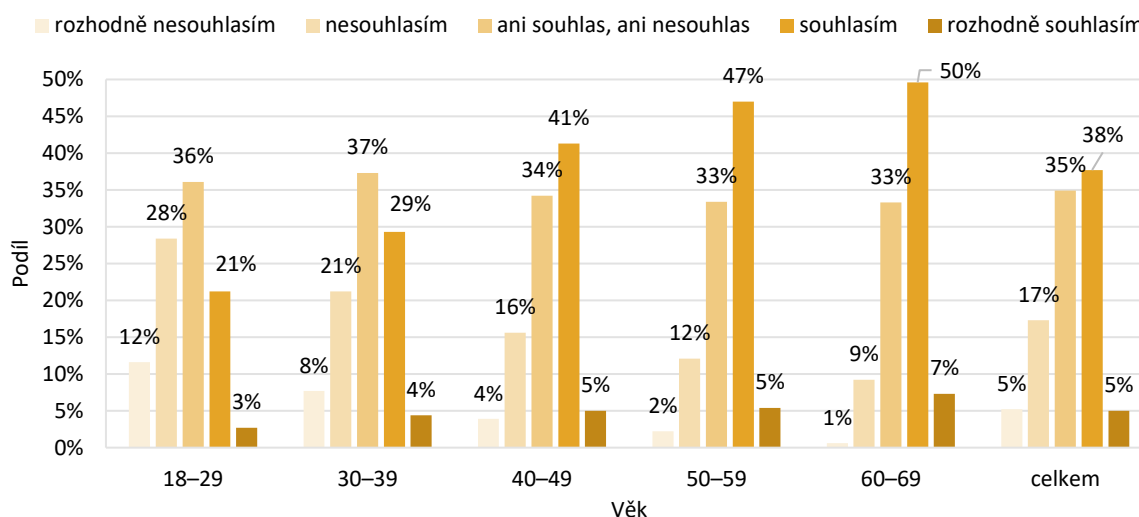

Pozn.: N = 2 672; váženo

V případě výroku „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“ vidíme výraznější oslabení zastoupení souhlasného stanoviska na úkor nárůstu ambivalentních odpovědí („ani souhlas, ani nesouhlas“), a to především v deklaracích žen. Ženy starší 40 let nejčastěji odpovídají, že s tímto názorem nemohou ani souhlasit, ani nesouhlasit. Ženy v nejstarší sledované věkové kategorii a ženy do 30 let s tímto výrokiem nejčastěji nesouhlasí, každá pátá žena mladší 30 let přitom rozhodně

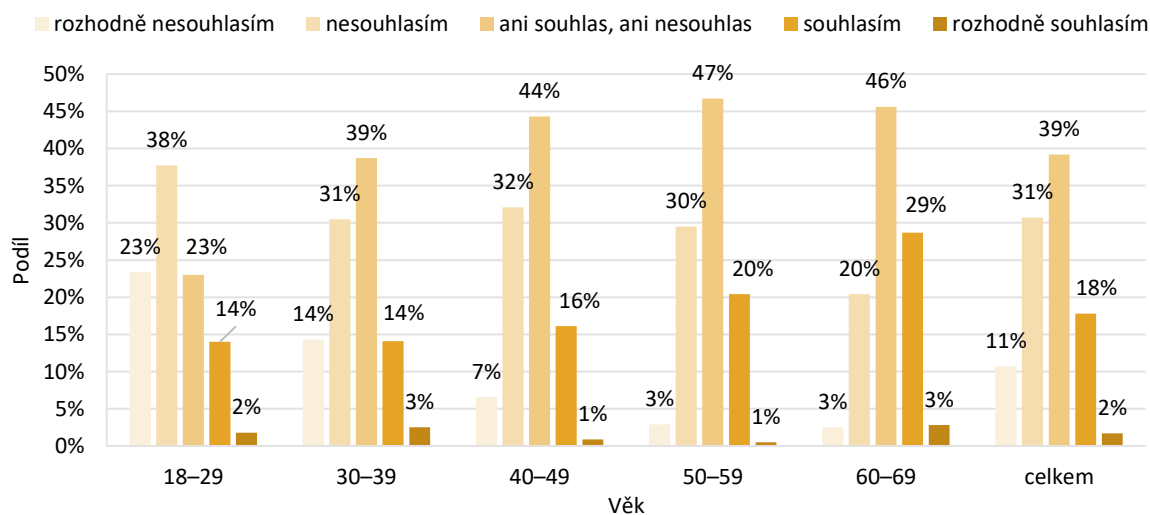
nesouhlasí (viz graf č. 99). Je zřejmé, že v očích žen není otcovství většinou chápáno jako hodnota, bez níž by zůstával život muže nenaplněn. Optika mužů je v tomto případě odlišná – muži starší 40 let nejčastěji souhlasí s tím, že muž potřebuje mít děti k naplnění svého života, muži ve věku 30 až 39 let nejčastěji nevolili souhlas, ale ani nesouhlas a pouze nejmladší věková skupina deklarovala nejčastěji – ve 40 % případů – nesouhlas s výrokem (viz graf č. 98).

Graf č. 98 Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, muži ve věku 18–69 let, podle věku (v %)

Pozn.: N = 2 541; váženo

Graf č. 99 Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle věku (v %)

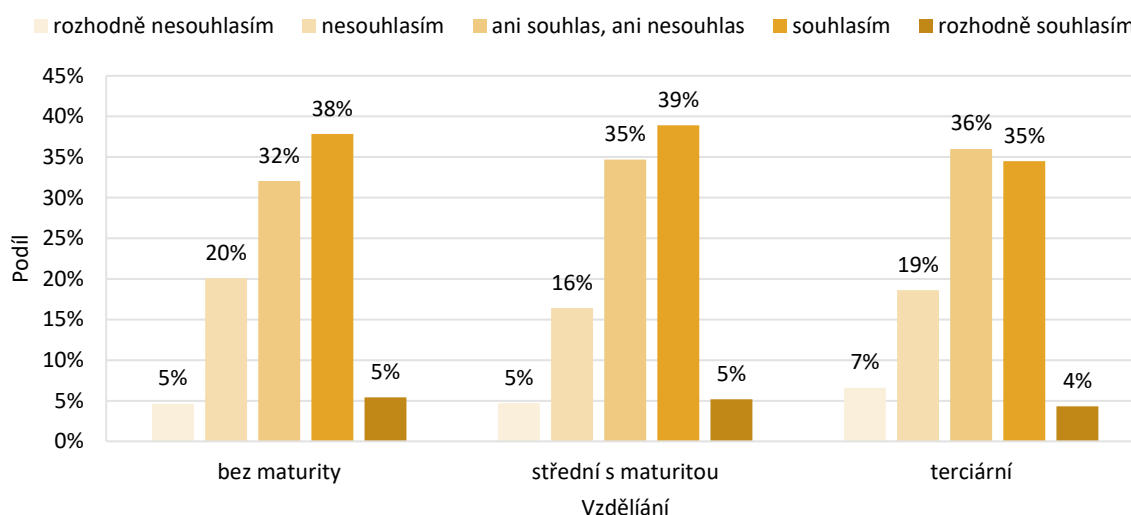

Pozn.: N = 2 402; váženo

3. Rodičovství

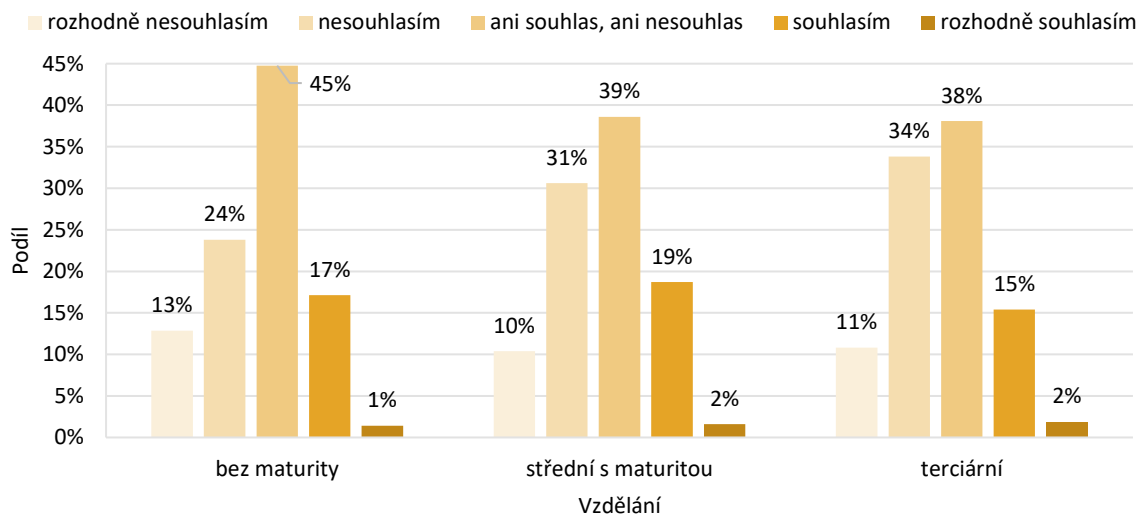
Z hlediska **vzdělání** nalézáme opět výrazně odlišné postoje mužů a žen (viz grafy č. 100 a 101). Zatímco muži všech vzdělanostních kategorií nejčastěji souhlasí s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, souhlasnou odpověď nalezneme u žen nejméně často. Ženy bez maturity nejčastěji ani nesouhlasí, ani souhlasí (ve 45 %), ženy s maturitním vzděláním a vyšším však nejčastěji s výrokem nesouhlasí (41–45 %).

Graf č. 100 **Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, muži ve věku 18–69 let, podle věku (v %)**

Pozn.: N = 2 538; váženo

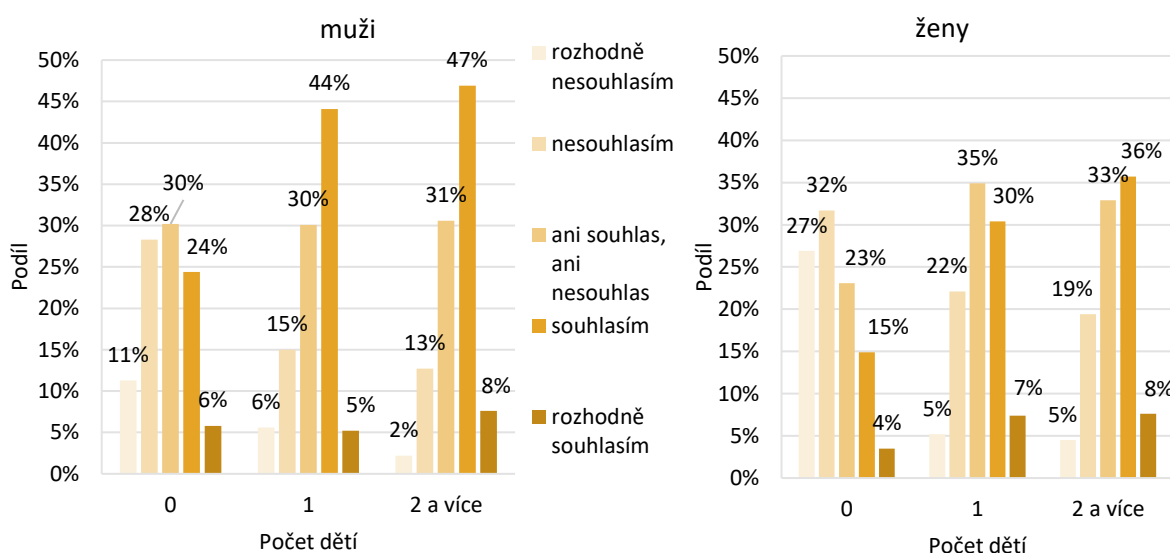
Graf č. 101 **Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle věku (v %)**

Pozn.: N = 2 392; váženo

Z hlediska toho, zda jsou respondenti sami rodiči biologických dětí, či nikoli, panuje **nejvýraznější nesouhlas** s výrokem, že muž nebo žena potřebují mít děti k naplnění svého života, **mezi bezdětnými**. Častější je mezi bezdětnými ženami (58 % nesouhlasí s výrokem týkajícím se naplnění života ženy a 60 % nesouhlasí s výrokem o naplnění života muže), ale u bezdětných mužů představuje nesouhlasná odpověď také nejčastější variantu (40 % u obou výroků). Naopak je možné říci, že u mužů i žen souhlas s oběma výroky posiluje spolu s rostoucí počtem vlastních dětí, které respondent/ka má (viz grafy č. 102 a 103).

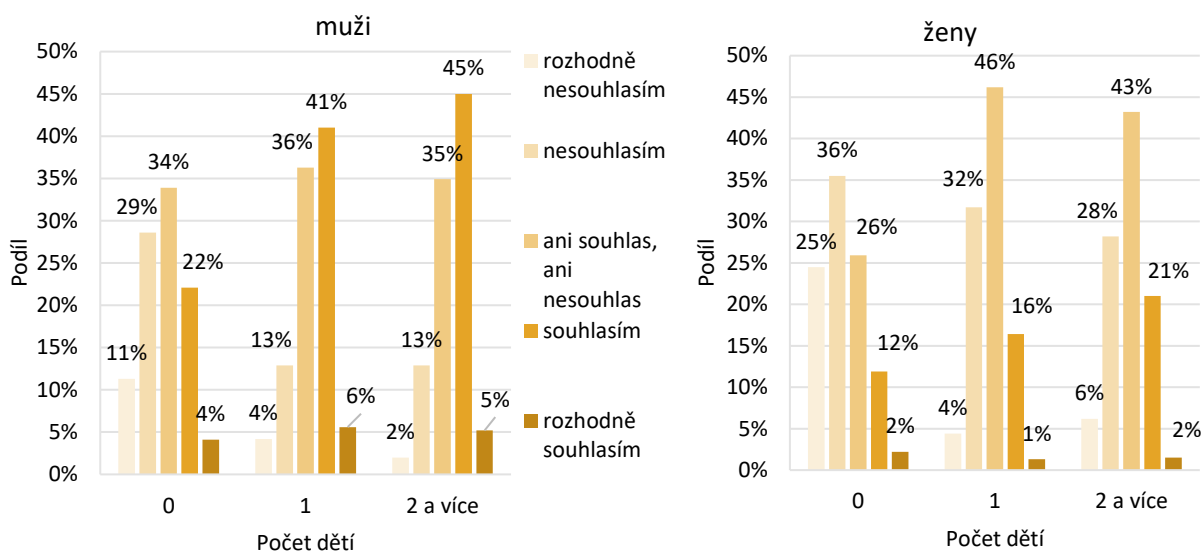
Graf č. 102 Souhlas s výrokem „žena potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy a muži ve věku 18–69 let, podle počtu biologických dětí (v %)

Pozn.: N = 2 411 muži; N = 2 671 ženy; váženo

V obecné rodině zde tedy spatřujeme jistý odklon od přesvědčení, že rodičovství je jednou z podmínek pro to, aby byl život jedince naplněn. Tato relativizace rodičovství jako podmínky pro naplnění života je silně zastoupena především mezi ženami mladými a vzdělanými. V kontextu analýzy jejich reálných reprodukčních plánů to neznamená, že by mateřství přestávalo být důležitou hodnotou, neboť mladé vzdělané ženy mateřství ve své životní dráze ve velké většině plánují. Ukazuje to však na rozšiřující se škálu možností, které mohou být chápány jako důležité podmínky pro naplnění vlastního života a osobní seberealizaci. Zároveň to může naznačovat rostoucí důležitost vhodných podmínek pro mateřství a rodičovství, ať již v osobní rovině, nebo rovině strukturálních podmínek. V okamžiku, kdy totiž rodičovství přestává být podmínkou pro naplnění osobního života, mohou nevyhovující podmínky snáze vyústit v jeho odklad nebo přehodnocení celkových reprodukčních plánů.

Graf č. 103 **Souhlas s výrokem „muž potřebuje mít děti k naplnění svého života“, ženy ve věku 18–69 let, podle počtu biologických dětí (v %)**

Pozn.: N = 2 535 muži; N = 2 392 ženy; váženo

3.4.2 Věkové normy rodičovství a percepce sociálního okolí

Na interpersonální úrovni může být pocíťován normativní tlak spojený s rodičovstvím – u bezdětných spojený s přechodem k rodičovství, u rodičů pak s obecně sdíleným ideálem dvoudětného modelu rodiny. Bezdětné ženy mohou vnímat přání svého partnera stát se rodičem či přání svých rodičů mít vlastní vnoučata. Také vrstevnická skupina, přátelé, známí nebo kolegové od určitého věku ve stále vyšší míře vstupují do rodičovské fáze.

V šetření *Současná česká rodina* bylo zjišťováno, jak respondenti vnímají tento potenciální tlak ze strany svého partnera/ky, svých rodičů a přátel. Znění otázky bylo následující: „*Další výroky se týkají toho, co by si ostatní lidé mohli myslet, kdybyste měl/a v příštích 3 letech (další) dítě. Uvedte, prosím, do jaké míry s těmito výroky souhlasíte nebo nesouhlasíte.*“

- *Většina mých přátel se domnívá, že bych měl/a mít (další) dítě.*
- *Mojí rodiče se domnívají, že bych měl/a mít (další) dítě.*
- *Můj/moje partner/ka se domnívá, že bychom měli mít (další) dítě.*

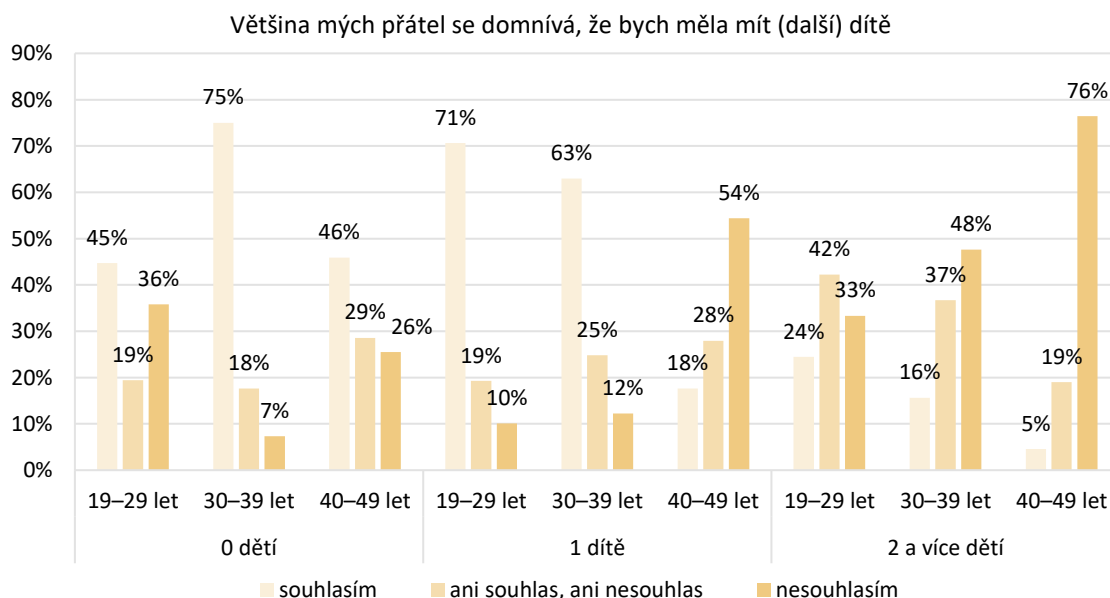
Respondenti a respondentky odpovídali na pětibodové škále *rozhodně nesouhlasím – nesouhlasím – ani souhlas, ani nesouhlas – souhlasím – rozhodně souhlasím*, která byla pro účely následující

analýzy sloučením krajních kategorií na obou stranách zjednodušena na tříbodovou škálu *nesouhlasím – ani souhlas, ani nesouhlas – souhlasím*.

Vzhledem k tomu, že společenské normy se týkají nejen představ o počtech dětí, ale také o jejich vhodném načasování (více viz např. Klímová Chaloupková, 2022), porovnáváme výše uvedené výroky u žen podle tří hlavních věkových skupin a také podle počtu biologických dětí, které již mají.

Výsledky ukazují, že ženy tento normativní tlak svého okolí vnímají (viz grafy č. 104–106), a to především pokud dosud ve své životní dráze nenaplnily dvoudětný rodinný model a jsou stále ve věku, kdy je reprodukce běžná. **Bezdětné ženy** ve věku 30 až 39 let výraznou většinou souhlasí s tím, že si většina jejich přátel (75 % souhlasí), jejich rodiče (82 % souhlasí) i partner (61 % souhlasí) myslí, že by měly mít dítě. Souhlas s tímto tvrzením dominuje také u žen ve věku 19 až 29 let, i když není nadpoloviční. Naopak klesá především v případě výroku o partnerovi u žen, které překročily 40. rok věku (viz graf č. 106).

Graf č. 104 **Souhlas s výrokem „většina mých přátel se domnívá, že bych měla mít (další) dítě“ dle věku a počtu biologických dětí, ženy 18–49 let (v %)**

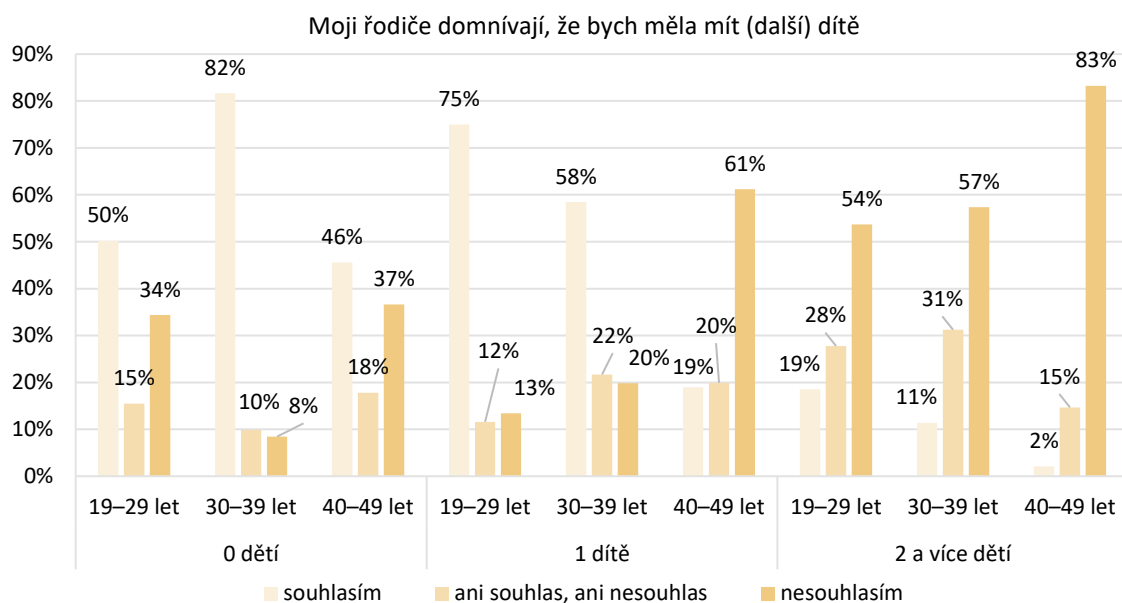

Pozn.: $N = 852$ (0 dětí); $N = 575$ (1 dítě); $N = 1\,171$ (2 a více dětí); váženo

Obdobné je vnímání názorů okolí v případě stejně starých **žen s jedním dítětem**. Silná pozice dvoudětného modelu se projevuje dominujícím přesvědčením žen mladších 40 let o tom, že se jejich rodiče a partner, ale také přátelé domnívají, že by měly mít další dítě (viz grafy č. 104–106). Toto přesvědčení výrazně slábne až u věkové kategorie 40 až 49 let.

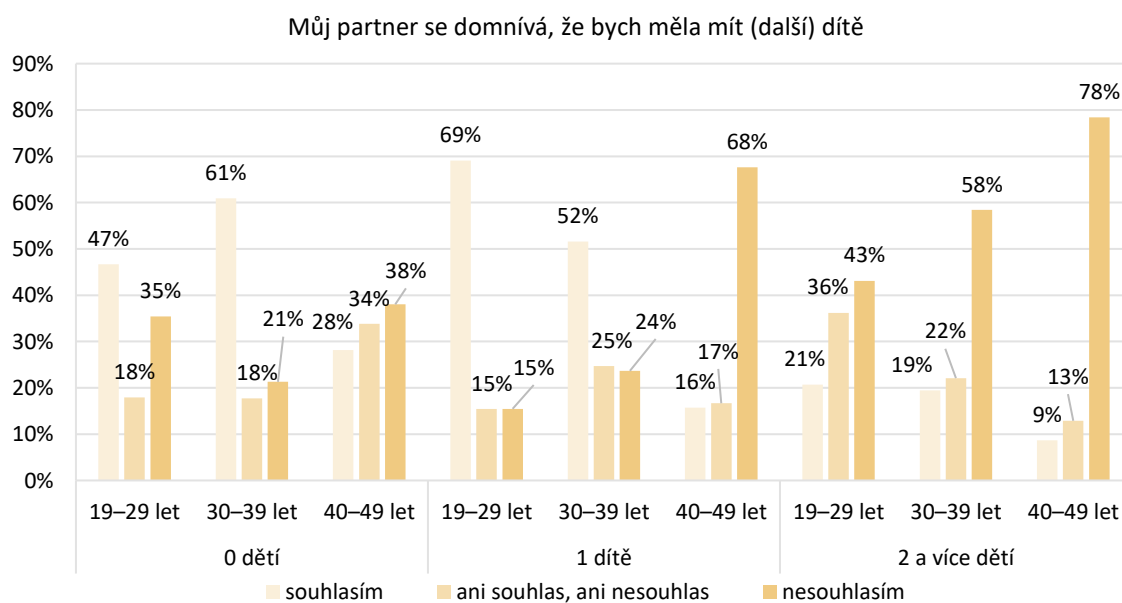
3. Rodičovství

Graf č. 105 Souhlas s výrokem „moji rodiče se domnívají, že bych měla mít (další) dítě“ dle věku a počtu biologických dětí, ženy 18–49 let (v %)

Pozn.: N = 902 (0 dětí); N = 590 (1 dítě); N = 1 224 (2 a více dětí); váženo

Graf č. 106 Souhlas s výrokem „můj/moje partner/ka se domnívá, že bychom měli mít (další) dítě“ dle věku a počtu biologických dětí, ženy 18–49 let (v %)

Pozn.: N = 675 (0 dětí); N = 590 (1 dítě); N = 1 229 (2 a více dětí); váženo

Diametrálně odlišné názory nalezneme u **žen se dvěma a více dětmi**, a to bez ohledu na jejich věk. Tyto ženy nejčastěji naopak nesouhlasí s tím, že by se jejich sociální okolí domnívalo, že by měly mít ještě další dítě. Úvahu o dalším dítěti pak spíše připouštějí v případě svých přátel, kdy v mladším věku ještě každá čtvrtá žena s tvrzením souhlasí a velký podíl sice neprojevil ani souhlas, ale ani nesouhlas (42 %). V případě vnímaného názoru vlastních rodičů a partnera však většina žen se dvěma a více dětmi s výrokem o možném dalším dítěti nesouhlasí.

3.5 Různé podoby rodičovství

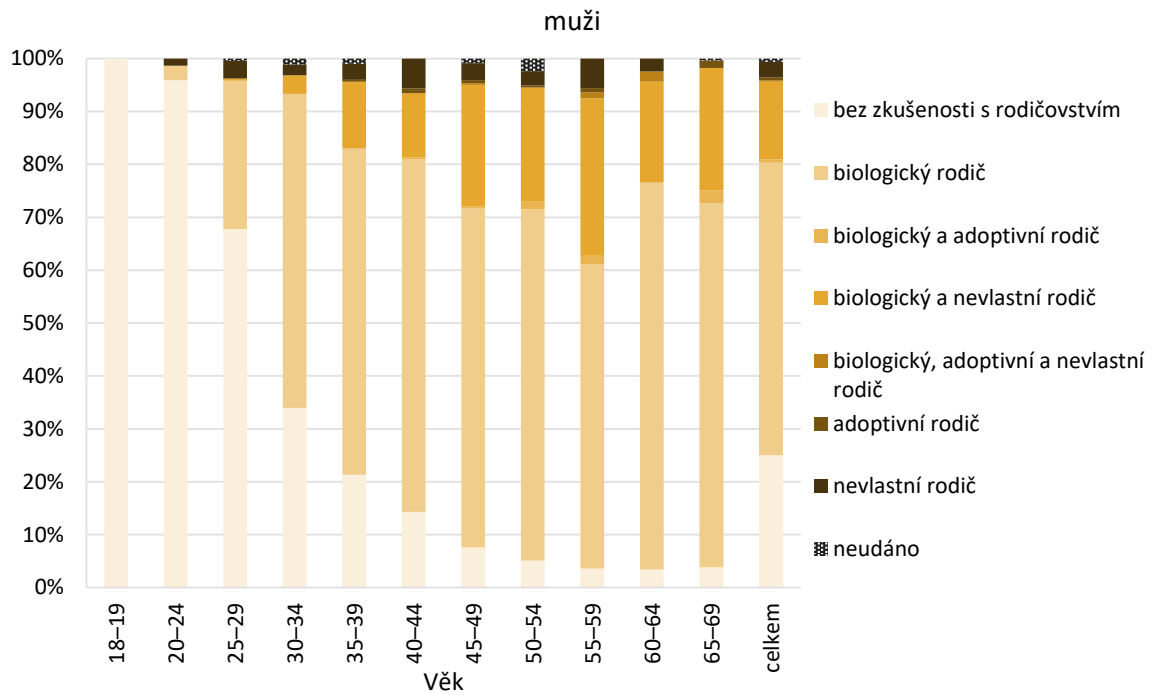
Dosud byla pozornost zaměřena především na reprodukci a počet dětí, které jsou primárně chápány jako biologičtí potomci respondenta (nediskutujeme zde možné dopady reprodukční medicíny, kterým se blíže věnuje další ze závěrečných zpráv projektu – Kocourková et al., 2023). Spolu s křehkostí partnerských vztahů, dlouhodobě vysokou úrovní rozvodovosti, ale také nízkou stabilitou jiných forem partnerství, ve kterých je realizována reprodukce, především nesezdaných soužití, se v průběhu své životní dráhy řada mužů a žen setkává také se sociálním rodičovstvím, které se vztahuje nejčastěji k dětem druhého z partnerů s předchozích vztahů, ale také na osvojené děti nebo děti svěřené do pěstounské péče.

Grafy č. 107 a 108 ukazují, s jakým typem rodičovství mají dospělí muži a ženy zkušenost v závislosti na jejich věku. Díky podrobným otázkám v šetření *Současná česká rodina* je možné odlišit nejen biologické a nevlastní děti (děti současného nebo minulého/minulých partnerů/partnerek), ale také děti adoptované. V návaznosti na to rozlišujeme biologické rodiče, kteří mají/měli alespoň jedno vlastní dítě, adoptivní rodiče, kteří deklarovali, že někdy v životě adoptovali alespoň jedno dítě, a nevlastní rodiče, kteří deklarovali, že žili nebo stále žijí s partnerem/partnerkou, který/á měl/a alespoň jedno dítě z předešlého vztahu. V grafech je tedy znázorněna kumulativní – celoživotní zkušenost s různými podobami rodičovství. Neznamená to tedy, že v okamžiku šetření musely být respondenty aktuálně žity všechny uvedené formy rodičovství.

Z grafů je patrné, že s rostoucím věkem nejprve narůstá podíl osob se zkušeností s biologickým rodičovstvím, díky věkovým rozdílům v partnerstvích (viz podkap. 2.6.2) dříve u žen. Ještě před 30. rokem věku začíná především u žen narůstat podíl těch, které mají zkušenost s rolí nevlastního rodiče, tedy jsou nebo byly v partnerství, kde měl partner děti z předešlých vztahů. Ve věku 25 až 29 let má tuto zkušenost každá desátá žena, o deset let později již každá čtvrtá žena a 16 % mužů. Naopak bez jakékoli zkušenosti s rodičovstvím zůstává ve věku 34 až 39 let v současné době každý čtvrtý muž a 13 % žen. Se sociálním rodičovstvím, tedy jak s nevlastními dětmi partnera, tak ve výrazně nižší míře s adopcí, mají nejčastěji zkušenost ženy i muži, kteří překročili věk 50 let – nejčastěji tuto zkušenost deklarují ženy ve věku 50 až 54 let (každá třetí žena) a muži ve věku 55 až 59 let (téměř 40 %).

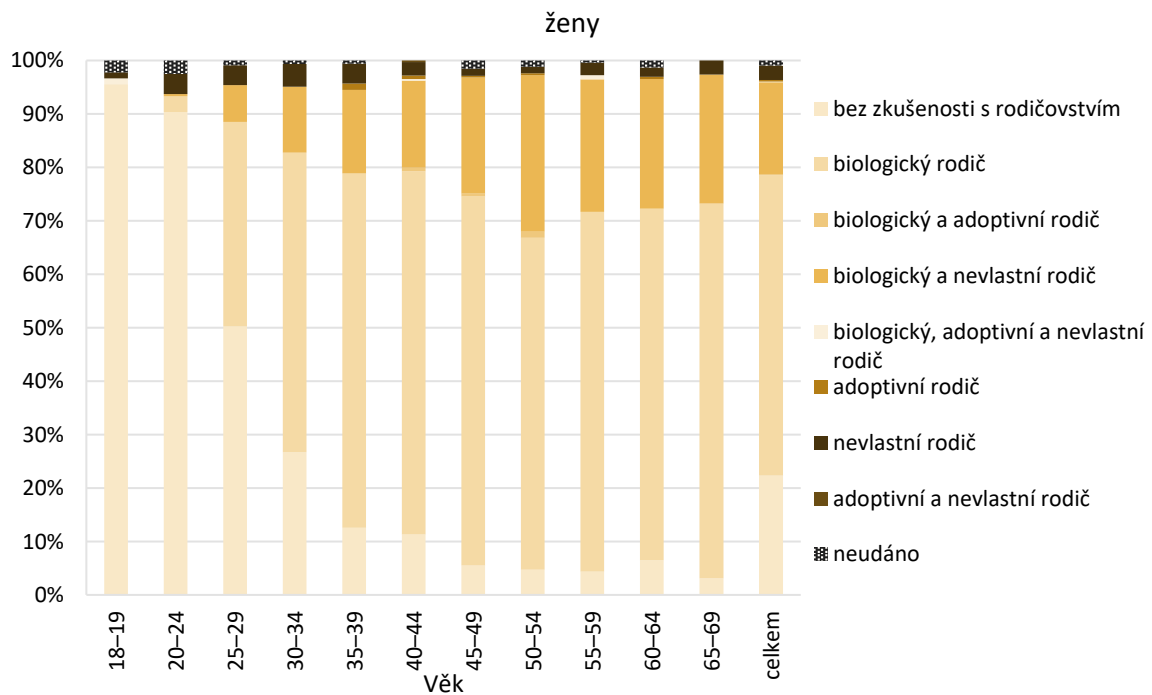
3. Rodičovství

Graf č. 107 Formy rodičovství v průběhu životního cyklu, muži 18–69 let (v %)

Pozn.: N = 2 722 mužů; vážená data

Graf č. 108 Formy rodičovství v průběhu životního cyklu, ženy 18–69 let (v %)

Pozn.: N = 2 845 žen; vážená data

3.6 Percepce vlivu rodičovství na různé oblasti života

Při detailním hodnocení reprodukčních plánů je důležité zaměřit se na to, jak dotázaní hodnotí dopad případného dalšího potomka na jednotlivé sféry svého života. V šetření *Současná česká rodina* je k tomu využita baterie otázek, na které odpovídali respondentky v reprodukčním věku a respondenti s partnerkou v reprodukčním věku bez ohledu na to, zda reálně (další) dítě plánují/chtějí, či nikoli. Kromě obecného zhodnocení percepce nám tedy takto dotazovaná otázka umožní porovnat, zda ti, kteří v budoucnu dítě chtějí a plánují, hodnotí jeho dopad do některých oblastí pozitivněji, než ti, kteří (další) dítě neplánují.

Otázka zní: *„I když možná nemáte v úmyslu mít (další) dítě, chtěli bychom i přesto znát Váš názor na tuto možnost. Předpokládejme, že byste v budoucích 3 letech měl/a (další) dítě. Zajímalo by nás, jaký vliv by to mohlo mít na různé stránky Vašeho života.“* Vybrané oblasti života byly: a) *možnost dělat si, co chcete*; b) *množství peněz, které můžete utratit*; c) *možnost realizovat se v životě jiným způsobem*; d) *radost a uspokojení ze života*; e) *Vaše pracovní příležitosti*; f) *pracovní příležitosti Vašeho/Vaší partnera/partnerky*; g) *péče a zajištění ve stáří*; h) *vztah mezi Vámi a Vaším partnerem/partnerkou*. Dopad byl hodnocen na škále: (1) *mnohem lepší – lepší – ani lepší, ani horší – horší – (5) mnohem horší*.

Odpovědi na tuto otázku hodnotíme zvláště za muže a ženy a dále podrobněji dle počtu biologických dětí respondenta, dle věku a v závěrečné části se zaměřujeme na ženy s jedním a se dvěma dětmi a porovnáváme percepce přínosu možného dalšího potomka dle toho, zda jej ve svých deklaracích skutečně plánují, či nikoli.

Z hlediska široce rozšířeného modelu dvoudětné rodiny je důležité zaměřit se právě na matky jednoho dítěte, protože realizace či nerealizace dvoudětného modelu rodiny v současné době výrazně ovlivňuje celkovou úroveň reprodukce. Zaměření na ženy se dvěma dětmi je zajímavé z hlediska hodnocení potenciálu, který by mohly vícedětné rodiny mít pro úroveň reprodukce.

Tabulka č. 11 zobrazuje průměrné skóre odpovědí **všech žen do věku 50 let**, které dále členíme dle počtu dosud narozených dětí. Vzhledem ke konstrukci škály od 1 (mnohem lepší) po 5 (mnohem horší) je možné označit průměrnou odpověď 3 jako neutrální, průměr nižší než 3 jako kladný přínos a průměr vyšší než 3 jako negativní přínos. Vedle toho tabulka ještě zobrazuje u každého výroku podíl kladných hodnocení, tedy podíl respondentů, kteří u dané položky odpověděli „mnohem lepší“ nebo „lepší“.

Kladně je hodnocen především dopad případného (dalšího) potomka **na radost a uspokojení ze života**, kde jeho dopad celkově hodnotí jako mnohem lepší nebo lepší 60 % respondentek. Ze statistického hlediska kladněji hodnotí dopad bezdětné ženy a ženy s jedním dítětem. Především matky se 2 dětmi se v průměru více blíží neutrální kategorii „ani lepší, ani horší“, nicméně také u nich zůstává průměrné hodnocení na pomyslné kladné části škály.

Celkové průměrné skóre zůstává **na straně kladného hodnocení** ještě u hodnocení dopadů dítěte **na péči a zajištění ve stáří respondenta** (kde se pro mnohem lepší nebo lepší vliv vyslovilo 42 % respondentek) a při hodnocení **vztahu mezi respondentkou a jejím partnerem** (kde mnohem lepší nebo lepší vliv očekává 35 % respondentek). U obou těchto výroků opět platí, že v průměru lepší předpokládaný dopad deklarují bezdětné ženy nebo ženy s jedním dítětem oproti matkám s více dětmi, kde je již rozdíl průměrného skóre v odpovědích matek 2 a matek 3 a více dětí zanedbatelný.

Na opačném pólu hodnocení se ocitají především výroky hodnotící dopad dítěte v materiální oblasti a v oblasti osobní i pracovní seberealizace respondentky. V průměru nejhůře je hodnocen dopad na množství peněz, které respondentka může utratit (průměr 4,02 na škále 1 až 5), přičemž **nejhůře hodnotí dopad do oblasti financí bezdětné ženy**. Dále je v průměru nejhůře hodnocen dopad na pracovní příležitosti a na možnost dělat, co respondentka chce (shodně průměr 3,87). U těchto výroků je zajímavá diferenciací hodnocení dopadu dle počtu dětí, neboť v případě dopadu na disponibilní objem financí a osobní volnost (možnost dělat si, co chci) hodnotí dopad v průměru nejpozitivněji ženy s jedním dítětem. Je možné vyslovit domněnku, že ženy, které mají zkušenost s rodičovstvím a často preferují dvoudětný model rodiny, vnímají i případné dopady druhého dítěte do oblasti financí a osobní volnosti kladněji, než ženy bez zkušenosti s mateřstvím a než ženy, které mohou v dominantním dvoudětném modelu považovat svoji reprodukci za ukončenou a případné dopady dalšího dítěte na analyzované oblasti vnímají výrazně negativněji. Tuto domněnku se pokusíme podrobněji analyzovat v závěru kapitoly dle toho, jaké nalezneme rozdíly mezi ženami, které plánují další dítě, a mezi těmi, které další dítě, alespoň v blízké budoucnosti, nechtějí.

V případě hodnocení dopadu dalšího dítěte na možnost dělat si, co chci, a na možnost realizovat se jiným způsobem, se průměrné hodnocení s rostoucím počtem vlastních dětí posouvá více k negativnímu pólu a především v případě hodnocení dopadu na pracovní příležitosti uvádějí ženy se dvěma a více dětmi potenciální dopad jako v průměru horší (průměrná odpověď 3,96 u žen se dvěma dětmi a 4,02 u žen se 3 a více dětmi). Znamená to tedy, že **ženy s alespoň 2 dětmi vnímají, že by další dítě mělo vedle disponibilního objemu peněz nejhorší vliv na jejich pracovní příležitosti**, což jasně ukazuje na výrazné rezervy v komplexních a flexibilních nástrojích napomáhajících skloubení práce a rodiny, které mohou ženy v České republice využívat.

Dopad na pracovní příležitosti partnera je odhadován jako v průměru neutrální (nejblíže odpovědi ani lepší, ani horší), pouze u žen s jedním dítětem je opět možný dopad v průměru hodnocen mírně směrem ke kladnému pólu (průměrný odpověď 2,95 na škále 1 až 5). To dobře odráží dominantní úlohu žen při zajištění péče o nejmenší děti. S příchodem dalšího dítěte je v deklaracích žen spojeno výrazné zhoršení pracovních příležitostí matek, ale žádnou změnu nepozorujeme v očekávaných dopadech na pracovní příležitosti jejich partnerů.

Tabulka č. 11 **Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)**

Vliv na:	Počet dětí				Celkem	Hodnocení mnohem lepší + lepší, v %	N (platných odpovědí)
	0	1	2	3 a více			
možnost dělat si, co chci**	3,87	3,72	3,94	3,91	3,87	6 %	1 597
množství peněz, které můžu utratit***	4,10	3,85	4,02	4,06	4,02	3 %	1 670
možnost realizovat se v životě i jiným způsobem***	3,31	3,54	3,73	3,80	3,55	13 %	1 608
radost a uspokojení ze života***	2,22	2,21	2,49	2,32	2,32	60 %	1 592
pracovní příležitosti***	3,77	3,81	3,96	4,02	3,87	4 %	1 644
pracovní příležitosti vašeho partnera*	3,05	2,95	3,06	3,11	3,04	7 %	1 406
péče a zajištění ve stáří***	2,48	2,75	2,97	3,02	2,74	42 %	1 358
vztah mezi vámi a vaším partnerem***	2,37	2,69	3,01	3,04	2,72	35 %	1 293

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty z odpovědí na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší) na otázku: „I když možná nemáte v úmyslu mít (další) dítě, chtěli bychom i přesto znát Váš názor na tuto možnost. Předpokládáme, že byste v budoucích 3 letech měl/a (další) dítě. Zajímalo by nás, jaký vliv by to mělo na různé stránky vašeho života.“ Váženo.

Tabulka č. 11 analogicky zobrazuje průměrné skóre odpovědí na baterii otázek a podíl kladných hodnocení, tentokrát však pouze pro ženy **do věku 50 let žijící v heterosexuálním partnerství**. Hlavní závěry jsou v této podskupině stejné jako v případě celkového hodnocení (viz tabulka č. 9), toto zúžení nám však umožní lepší srovnání s hodnocením dopadů dítěte do vybraných sfér života v deklaracích mužů, které sledujeme taktéž pouze v heterosexuálním partnerství se ženou mladší 50 let.

Tabulka č. 12 **Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let s partnerem, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)**

Vliv na:	Počet dětí				Celkem	Hodnocení mnohem lepší + lepší, v %	N (platných odpovědí)
	0	1	2	3 a více			
možnost dělat si, co chci*	3,96	3,72	3,91	3,86	3,88	5 %	1 224
množství peněz, které můžu utratit***	4,11	3,79	3,97	4,02	3,98	3 %	1 273
možnost realizovat se v životě i jiným způsobem***	3,33	3,51	3,70	3,79	3,57	12 %	1 221
radost a uspokojení ze života***	2,18	2,15	2,47	2,29	2,29	60 %	1 217
pracovní příležitosti**	3,84	3,77	3,93	4,04	3,88	3 %	1 250
pracovní příležitosti vašeho partnera*	3,03	2,95	3,06	3,10	3,03	6 %	1 197
péče a zajištění ve stáří***	2,47	2,75	2,92	3,01	2,76	41 %	1 038
vztah mezi vámi a vašim partnerem***	2,36	2,66	3,04	3,04	2,77	31 %	1 097

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty z odpovědí na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší) na otázku: „I když možná nemáte v úmyslu mít (další) dítě, chtěli bychom i přesto znát Váš názor na tuto možnost. Předpokládáme, že byste v budoucích 3 letech měl/a (další) dítě. Zajímalo by nás, jaký vliv by to mělo na různé stránky vašeho života.“ Váženo.

Při porovnání, jak muži a ženy žijící v heterosexuálním partnerství hodnotí možný dopad dalšího dítěte do sledovaných oblastí (viz tabulky č. 12 a 13), je zřejmé, že muži celkově v průměru hodnotí dopady mírně pozitivněji než ženy. I oni předpokládají nejvýraznější dopad na zlepšení radosti a uspokojení ze života (65 % hodnotí radost a uspokojení ze života jako lepší či mnohem lepší v případě narození dalšího dítěte). Naopak v průměru nejhůře hodnotí dopady na sféru osobní autonomie (možnost dělat si, co chci) a financí (množství peněz, které můžu utratit). Negativně je také hodnocen dopad možného dalšího dítěte na pracovní příležitosti jejich partnerek, a to bez ohledu na to, kolik dětí muži aktuálně mají. Obdobně jako v odpovědích žen není ani v odpovědích mužů předpokládána nějaká změna z hlediska zlepšení či zhoršení profesního uplatnění mužů.

Tabulka č. 13 **Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, muži s partnerkou ve věku do 50 let, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)**

Vliv na:	Počet dětí				Celkem	Hodnocení mnohem lepší + lepší, v %	N (platných odpovědí)
	0	1	2	3 a více			
možnost dělat si, co chci**	3,83	3,60	3,78	3,76	3,74	6 %	1 269
množství peněz, které můžu utratit***	3,86	3,70	3,76	3,74	3,77	3 %	1 337
možnost realizovat se v životě i jiným způsobem***	3,31	3,24	3,46	3,39	3,36	10 %	1 289
radost a uspokojení ze života**	2,00	2,02	2,41	2,58	2,23	65 %	1 273
pracovní příležitosti**	3,27	3,13	3,15	3,13	3,17	4 %	1 267
pracovní příležitosti vaší partnerky	3,78	3,67	3,81	3,82	3,77	3 %	1 287
péče a zajištění ve stáří***	2,45	2,61	2,89	2,98	2,72	41 %	1 169
vztah mezi vámi a vaší partnerkou***	2,20	2,67	2,78	2,86	2,62	38 %	1 203

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty z odpovědí na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší) na otázku: „I když možná nemáte v úmyslu mít (další) dítě, chtěli bychom i přesto znát Váš názor na tuto možnost. Předpokládáme, že byste v budoucích 3 letech měl/a (další) dítě. Zajímalo by nás, jaký vliv by to mělo na různé stránky vašeho života.“ Váženo.

Při posuzování dopadu dalšího dítěte na vybrané oblasti života mužů a žen **podle věku** se zaměříme především ne věkové skupiny do 29 let a 30 až 39 let, neboť toto jsou skupiny, ve kterých je primárně realizována reprodukce a kde mohou vnímané dopady spolurozhodovat při reálném uvažování o (dalším) dítěti. Pro porovnání zahrnujeme u žen také věkovou kategorii 40 až 49 let, nicméně toto je věk, ve kterém je realizován pouze nízký podíl celkové plodnosti české populace, a je tedy možné chápat dané výsledky jako odpovědi od skupiny žen, které mají ve většině již ukončenou reprodukci. V případě mužů, kteří odpovídali, pokud žijí s partnerkou mladší 50 let, zahrnujeme odpovědi až do věku 59 let.

Výsledky ukazují, že **hodnocení dopadů (dalšího) dítěte na osobní nezávislost („možnost dělat si, co chci“)** a **na finanční autonomii zůstává negativní bez ohledu na věk respondentek** (viz tabulka

3. Rodičovství

č. 14). V ostatních oblastech mají nejmladší ženy tendenci hodnotit dopady (dalšího) mateřství v průměru lépe, a to i v případě hodnocení vlivu (dalšího) dítěte na pracovní příležitosti.

Nejvýraznější rozdíly podle věku jsou patrné v hodnocení dopadů (dalšího) dítěte na vztah s partnerem a na péči a zajištění ve stáří, kdy ženy do 29 let hodnotí vliv (dalšího) dítěte lépe než ženy ve věkové skupině 30 až 39 let (v případě vztahu s partnerem průměrné hodnocení 2,29 mezi ženami do 29 let oproti 2,88 u skupiny 30 až 39 let; v případě péče a zajištění ve stáří hodnocení 2,4 oproti 2,78 u starších žen). Nejmladší ženy předpokládají, že by případný potomek měl v průměru lepší dopad také na jejich radost a uspokojení ze života (průměrné skóre 2,18) než u starších žen (průměrné skóre 2,36–2,40 pro ženy nad 30 let).

Tabulka č. 14 **Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)**

Vliv na:	Věk			Celkem	Hodnocení mnohem lepší + lepší, v %	N (platných odpovědí)
	18–29	30–39	40–49			
možnost dělat si, co chci	3,90	3,82	3,89	3,87	6 %	1 597
množství peněz, které můžu utratit	4,06	3,98	4,02	4,02	3 %	1 670
možnost realizovat se v životě i jiným způsobem***	3,33	3,62	3,66	3,55	13 %	1 608
radost a uspokojení ze života**	2,18	2,36	2,40	2,32	60 %	1 592
pracovní příležitosti**	3,75	3,88	3,96	3,87	4 %	1 644
pracovní příležitosti vašeho partnera	3,01	3,03	3,07	3,04	7 %	1 406
péče a zajištění ve stáří***	2,40	2,78	3,04	2,74	42 %	1 358
vztah mezi vámi a vašim partnerem***	2,29	2,88	2,94	2,72	35 %	1 293

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty z odpovědí na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší) na otázku: „I když možná nemáte v úmyslu mít (další) dítě, chtěli bychom i přesto znát Váš názor na tuto možnost. Předpokládejme, že byste v budoucích 3 letech měl/a (další) dítě. Zajímalo by nás, jaký vliv by to mělo na různé stránky vašeho života.“ Váženo.

Při porovnání mužů a žen žijících v heterosexuálním partnerství (viz tabulky č. 15 a 16) je patrné, že stejně jako v případě žen hodnotí nejmladší muži do 29 let dopady narození případného potomka v řadě oblastí lépe než starší muži. Především v oblasti osobního uspokojení (radost a uspokojení ze života) je však hodnocení nejmladších mužů ještě pozitivnější než hodnocení nejmladších žen

(průměrné skóre 1,99 u mužů do 20 let oproti 2,13 u stejně starých žen). Je patrné, že u mužů do 29 let žijících v heterosexuálním partnerství se setkáme s vyšší prorodinnou orientací, neboť, jak již bylo uvedeno, velká část jejich vrstevníků v tomto věku setrvává mimo partnerský vztah (viz podkap. 2.1). Naopak **dopady na osobní i finanční autonomii či pracovní příležitosti jsou mladými muži hodnoceny v průměru hůře než v případě starších mužů.** V tomto negativnějším hodnocení nejmladších mužů se situace liší v porovnání s ženami, kde tyto rozdíly v mladším věku nenacházíme (srov. tabulky č. 15 a 16), a je tedy otázkou, nakolik percepce horšího dopadu rodičovství do sféry hmotného zajištění, pracovního uplatnění a nezávislosti u nejmladších mužů bude formovat jejich reálné reprodukční chování co do časování i celkového počtu dětí.

Tabulka č. 15 **Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let s partnerem, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)**

Vliv na:	Věk			Celkem	Hodnocení mnohem lepší + lepší, v %	N (platných odpovědí)
	18–29	30–39	40–49			
možnost dělat si, co chci	3,93	3,81	3,91	3,88	5 %	1 224
množství peněz, které můžu utratit	4,02	3,94	3,98	3,98	3 %	1 273
možnost realizovat se v životě i jiným způsobem***	3,27	3,64	3,69	3,57	12 %	1 221
radost a uspokojení ze života**	2,13	2,32	2,38	2,29	60 %	1 217
pracovní příležitosti**	3,75	3,89	3,97	3,88	3 %	1 250
pracovní příležitosti vašeho partnera	2,97	3,03	3,08	3,03	6 %	1 197
péče a zajištění ve stáří***	2,39	2,77	3,04	2,76	41 %	1 038
vztah mezi vámi a vaším partnerem***	2,29	2,89	2,98	2,77	31 %	1 097

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty z odpovědí na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší) na otázku: „I když možná nemáte v úmyslu mít (další) dítě, chtěli bychom i přesto znát Váš názor na tuto možnost. Předpokládáme, že byste v budoucích 3 letech měl/a (další) dítě. Zajímalo by nás, jaký vliv by to mělo na různé stránky vašeho života.“ Váženo.

Tabulka č. 16 Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na věku, muži ve věku 18–59 let s partnerkou ve věku do 50 let, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)

Vliv na:	Věk				Celkem	Hodnocení mnohem lepší + lepší, v %	N (platných odpovědí)
	18–29	30–39	40–49	50–59			
možnost dělat si, co chci**	3,92	3,72	3,72	3,63	3,75	5 %	1 256
množství peněz, které můžu utratit***	3,96	3,74	3,74	3,70	3,78	3 %	1 317
možnost realizovat se v životě i jiným způsobem***	3,40	3,35	3,33	3,49	3,37	10 %	1 272
radost a uspokojení ze života**	1,99	2,20	2,36	2,34	2,23	65 %	1 259
pracovní příležitosti**	3,28	3,17	3,11	3,17	3,17	4 %	1 250
pracovní příležitosti vaší partnerky	3,86	3,80	3,73	3,73	3,78	3 %	1 270
péče a zajištění ve stáří***	2,37	2,55	2,96	3,10	2,71	41 %	1 150
vztah mezi vámi a vaší partnerkou***	2,21	2,71	2,71	2,80	2,62	38 %	1 182

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty z odpovědí na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší) na otázku: „I když možná nemáte v úmyslu mít (další) dítě, chtěli bychom i přesto znát Váš názor na tuto možnost. Předpokládáme, že byste v budoucích 3 letech měl/a (další) dítě. Zajímalo by nás, jaký vliv by to mělo na různé stránky vašeho života.“ Váženo.

Souhrnně lze říci, že případné další dítě je spojováno se zlepšením v oblastech osobní radosti a uspokojení a v oblasti interpersonálních vztahů (partnerský vztah, budoucí mezigenerační vztah v případě péče a zajištění ve stáří). Výrazně pozitivněji tento vliv hodnotí mladší ženy i muži a také bezdětní respondenti.

Zhoršení je předpokládáno především v osobní autonomii („možnost dělat si, co chci“), ale také v disponibilním objemu finančních prostředků („množství peněz, které můžu utratit“) a především v pracovních příležitostech – zde je muži a ženami hodnocen výrazně negativní dopad případného dítěte na pracovní uplatnění ženy, za pozornost však stojí, že i mladí muži v heterosexuálních partnerstvích hodnotí dopad potomka na jejich pracovní příležitosti hůře než starší respondenti.

3.6.1 Percepce vlivu dalšího dítěte u žen s jedním dítětem a se dvěma dětmi

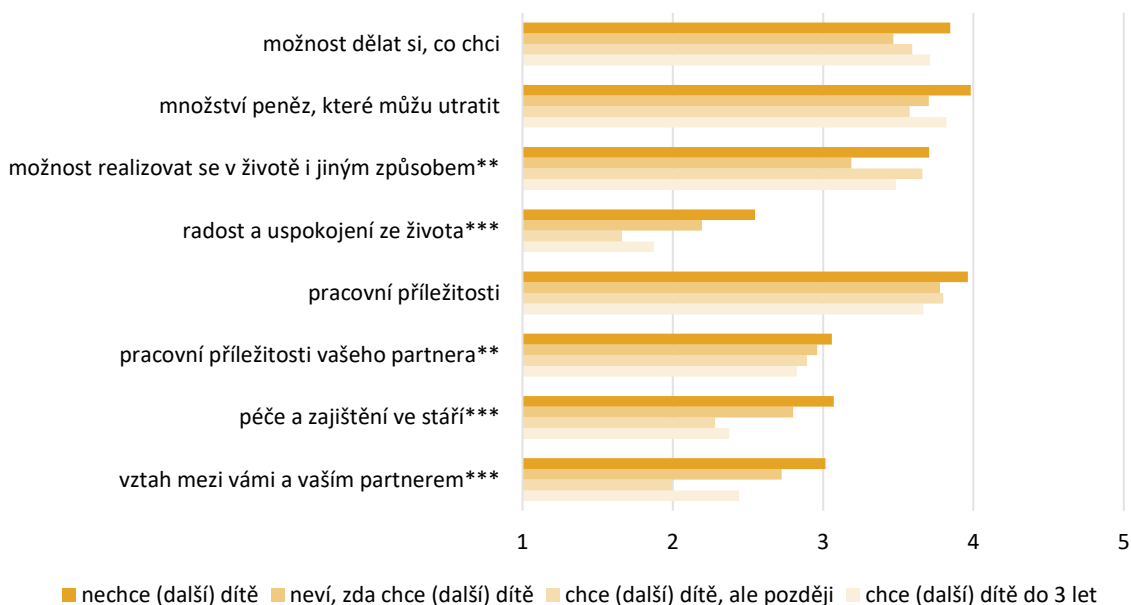
Samostatná podkapitola se zaměřuje pouze na ženy, které již matkami jsou, ale z hlediska počtu dětí je možné uvažovat o tom, že část z nich v budoucnosti další dítě ještě plánuje. Z hlediska bližšího pochopení faktorů, které mohou ovlivnit nejen reprodukční plány, ale také jejich pozdější realizaci, se zaměříme zvláště na matky 1 dítěte a na matky 2 dětí a podrobněji zanalyzujeme předpokládaný dopad případného dalšího dítěte na oblasti jejich života právě v kombinaci s tím, zda toto další dítě reálně do budoucna plánují, či nikoli. Kombinace dvou otázek nám navíc umožňuje specifikovat, zda rodičovství plánují v horizontu příštích tří let, nebo později. Kombinací odpovědi na dvě otázky ohledně možné budoucí reprodukce („*Máte v úmyslu mít (další) dítě v nejbližších 3 letech? Zohledněte prosím pouze biologické děti*“ a navazující otázky „*Za předpokladu, že nebudete mít (další) dítě v nejbližších 3 letech, zamýšlíte mít ještě někdy (další) dítě?*“) byla vytvořena proměnná podrobněji mapující budoucí reprodukční plány, která zahrnuje možnosti: *chce (další) dítě do 3 let – chce (další) dítě, ale později – neví, zda chce (další) dítě – nechce (další) dítě*. Optikou takto formulovaných reprodukčních plánů včetně jejich přibližného časování hodnotíme, jaký předpokládaný dopad by mělo další dítě do sledovaných oblastí života u žen, které již reálnou zkušenost s mateřstvím a péčí o dítě/děti mají. Právě realizace plodnosti druhého a potenciálně také třetího pořadí je důležitá pro konečnou úroveň plodnosti celé populace. Porozumění možným motivům a bariérám spojeným s dopadem druhého/třetího dítěte na různé sféry rodinného života je tak v centrálním zájmu studia reprodukčních plánů a jejich následné realizace.

Graf č. 109 ukazuje průměrné hodnocení vlivu dalšího dítěte na vybrané oblasti života pro ženy s 1 a se 2 dětmi a také podle toho, zda tyto ženy ve svých reprodukčních plánech počítají s rozšiřováním rodiny, či nikoli. Jednotlivé položky byly hodnoceny na škále (1) mnohem lepší až (5) mnohem horší. Čím blíže se tedy průměrné hodnocení přibližuje pólu 5, tím hůře je v dané oblasti hodnocen dopad případného dalšího potomka. Z grafu je zřejmé, že ženy, které ve svých reprodukčních plánech již s dalším dítětem nepočítají, hodnotí dopad dalšího mateřství ve většině oblastí hůře než ženy, které dítě někdy plánují nebo si svými reprodukčními plány nejsou zcela jisté. Větší rozdíly jsou pak evidentní v případě žen se 2 dětmi, kde je rozdíl negativního hodnocení žen neplánujících další dítě výraznější oproti ženám, které třetí dítě plánují nebo si nejsou jisté. Příklon průměrného hodnocení směrem od pomyslného středu (hodnota 3 = ani lepší, ani horší) k negativnímu pólu je u žen neplánujících mateřství patrný i v obecně kladně hodnocených položkách, jakými jsou dopad dalšího dítěte na péči a zajištění ve stáří nebo na partnerský vztah.

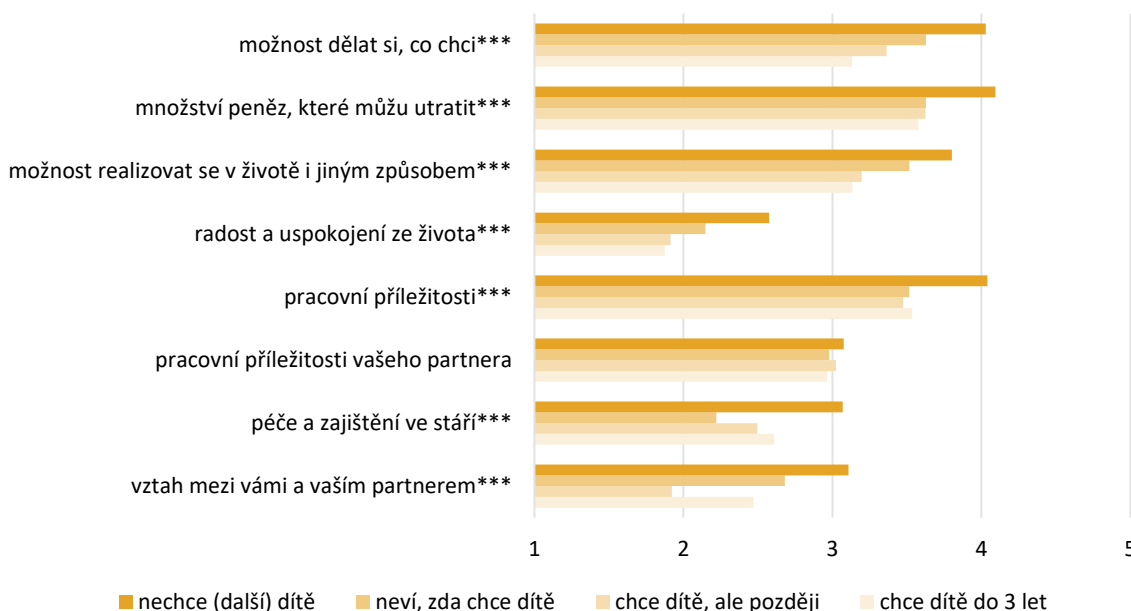
3. Rodičovství

Graf č. 109 Vliv dalšího dítěte na vybrané stránky života v závislosti na plánu mít (další) dítě, ženy ve věku 18–49 let s 1 a 2 dětmi, průměr na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší)

a) ženy s 1 dítětem

b) ženy se 2 dětmi

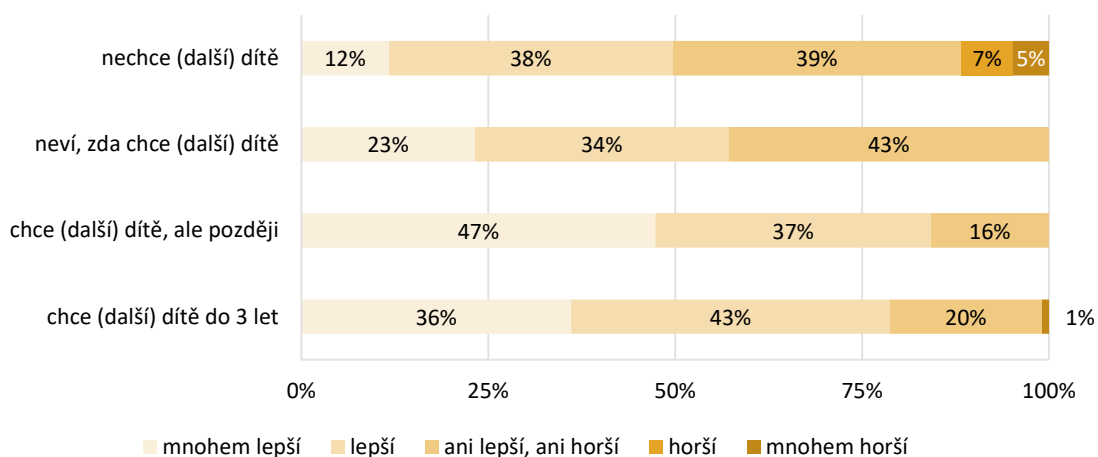

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty odpovědí na škále 1 (mnohem lepší) až 5 (mnohem horší) na otázku: „I když možná nemáte v úmyslu mít (další) dítě, chtěli bychom i přesto znát Váš názor na tuto možnost. Předpokládáme, že byste v budoucích 3 letech měl/a (další) dítě. Zajímalo by nás, jaký vliv by to mělo na různé stránky vašeho života.“ Ženy s 1 dítětem ($N = 263$ až 329 dle konkrétního výroku) a ženy se 2 dětmi ($N = 423$ až 549 dle konkrétního výroku). Váženo.

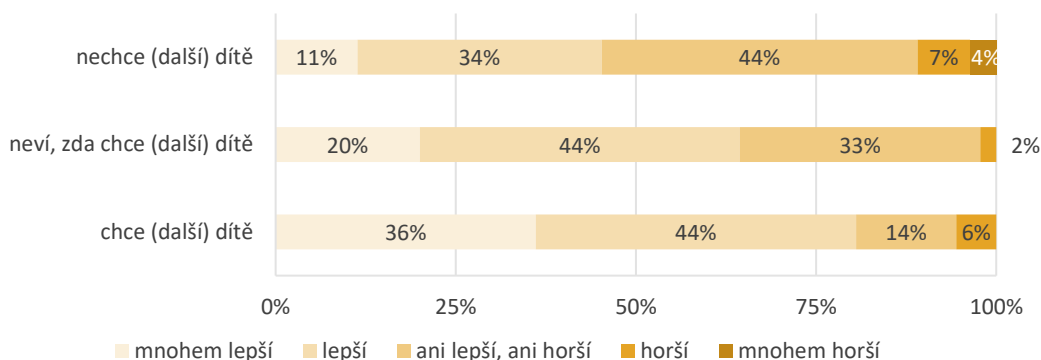
Podrobněji se zaměříme na oblasti, kde se podle průměrných skóre nejvíce odlišovaly odpovědi těch, které další dítě chtějí/plánují, od těch, které další dítě již nechtějí ani v blízké budoucnosti, ani později (v případě žen se dvěma dětmi byla z důvodu nízkých četností odpovědí sloučena možnost chce dítě do 3 let a chce dítě, ale později, neboť ženy se 2 dětmi majoritně již další děti neplánují).

Graf č. 110 Vliv dalšího dítěte na radost a uspokojení ze života, ženy ve věku 18–49 let (v %)

a) ženy s 1 dítětem

b) ženy se 2 dětmi

Pozn.: $N = 328$ (ženy s 1 dítětem) a $N = 521$ (ženy se 2 dětmi); vážená data

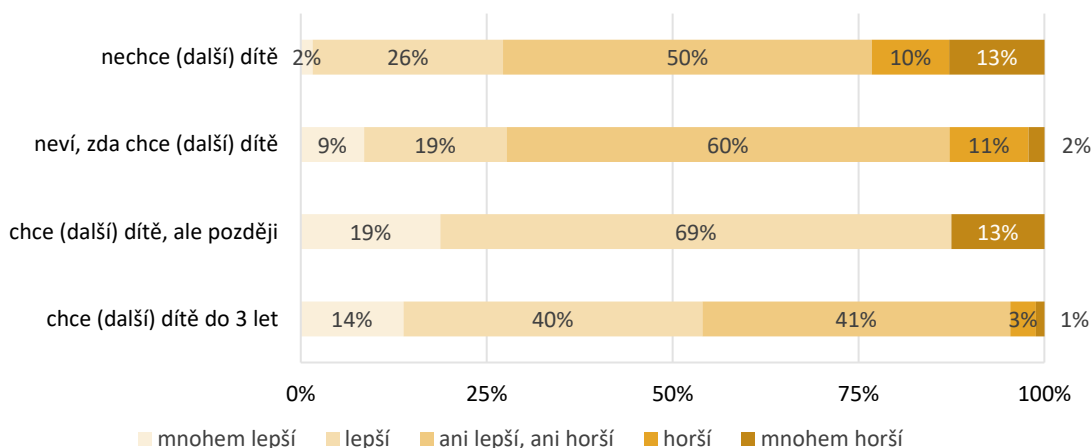
Obecně je v odpovědích nejpozitivněji hodnocen dopad dalšího případného dítěte **na radost a uspokojení ze života**. Podíváme-li se však podrobněji na rozložení odpovědí u žen s 1 dítětem (viz graf č. 110a) a u žen se dvěma dětmi (viz graf č. 110b), je zřejmé, že pozitivní dopad anticipují především ženy, které další dítě chtějí nebo plánují. U těch, pro které by bylo další dítě neplánované, předpokládá lepší radost a uspokojení ze života pouze polovina žen s jedním dítětem a méně než polovina žen se dvěma dětmi. Zhruba každá desátá žena by příchod neplánovaného dítěte hodnotila

3. Rodičovství

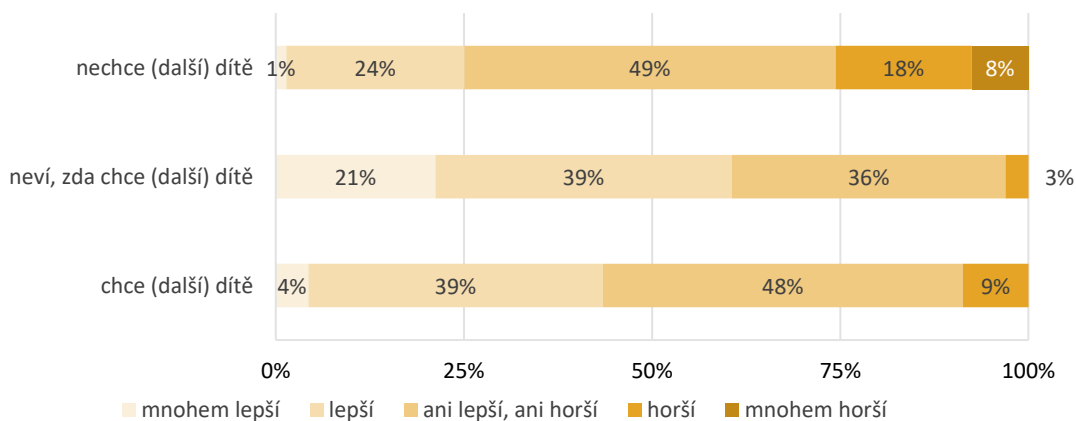
jako horší nebo mnohem horší pro její radost a uspokojení ze života. Nejčastější hodnocení zaznívající od žen, které další dítě neplánují, je neutrální možnost „ani lepší, ani horší“ dopad na radost a uspokojení ze života (viz graf č. 110a, b).

Graf č. 111 Vliv dalšího dítěte na péči a zajištění ve stáří, ženy ve věku 18–49 let (v %)

a) ženy s 1 dítětem

b) ženy se 2 dětmi

Pozn.: N = 275 (ženy s 1 dítětem) a N = 422 (ženy se 2 dětmi); vážená data

Z hlediska očekávaného vlivu dalšího dítěte **na péči a zajištění ve stáří** spatřujeme výrazné rozdíly jak mezi ženami, které další dítě do budoucna chtějí a které nikoli, ale také mezi matkami jednoho a dvou biologických dětí (viz graf č. 111a, b). Zlepšení v péči a zajištění ve stáří spojují s případným dalším dítětem především ženy, které plánují 2. dítě v delším časovém horizontu, ale také nadpoloviční většina těch, které chtějí mít druhé dítě do 3 let. Naopak matky jednoho dítěte, které

další již nechtějí nebo nevědí, zda plánují ještě druhé dítě, spatřují pozitivní přínos případného druhého dítěte v této oblasti pouze ve čtvrtině případů. Většina hodnotí přínos jako neutrální. Naopak téměř každá čtvrtá žena s jedním dítětem, která další dítě již nechce, hodnotí dopad potenciálního potomka na péči a zajištění ve stáří jako negativní (viz graf č. 111a).

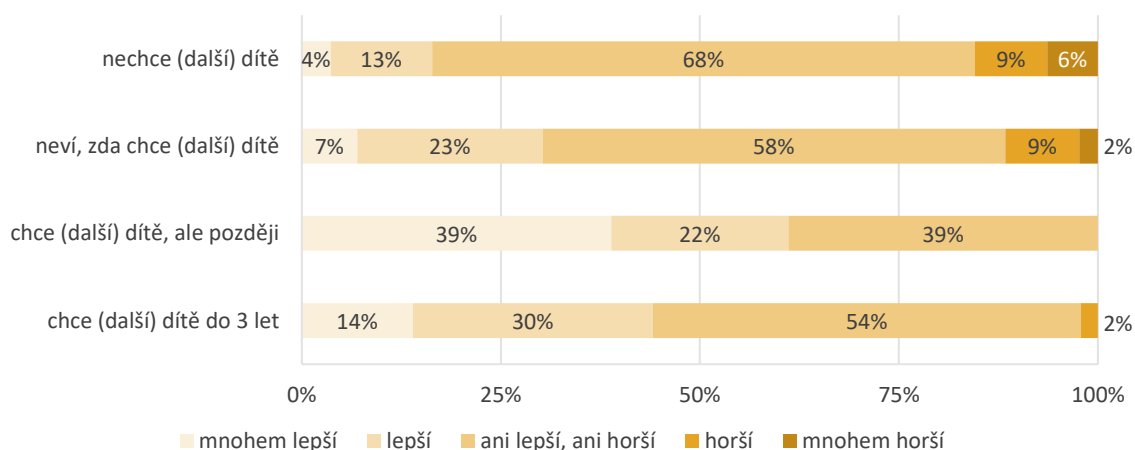
V případě žen se dvěma dětmi (viz graf č. 111b) spatřujeme na straně kladného hodnocení nižší podíly odpovědí, a to především u žen, které další, tedy třetí dítě chtějí nebo nevědí, zda jej chtějí. U žen plánujících třetí dítě téměř polovina neočekává ani zlepšení, ale ani zhoršení péče a zajištění ve stáří.

Poslední podrobněji zobrazenou oblastí je vliv případného dalšího potomka **na vztah respondentky s jejím partnerem** (viz graf č. 112a, b). Z výsledků je zřejmé, že v případě plánování dalšího dítěte je očekáván kladný vliv dalšího potomka na partnerský vztah především v případě žen s jedním dítětem (nadpoloviční pak v případě plánování dítěte 2. pořadí v horizontu delším než 3 roky). U žen, které mají již 2 děti a třetí dítě plánují, nebo si tímto plánem nejsou jisté, je nejčastěji anticipován neutrální dopad na partnerský vztah (ani lepší, ani horší), ale ze 40 % je předpokládáno také zlepšení partnerského vztahu (viz graf č. 112b).

Častěji se s očekáváním negativního dopadu na partnerský vztah setkáváme v případě hodnocení dopadů neplánovaného dítěte, tedy u skupiny žen, které již další dítě neplánují (u každé páté ženy se dvěma dětmi a u 15 % žen, které chtějí zůstat u jednoho dítěte). U žen neplánujících další dítě dominuje očekávání neutrálního dopadu na partnerství (ani lepší, ani horší; viz graf č. 112a, b).

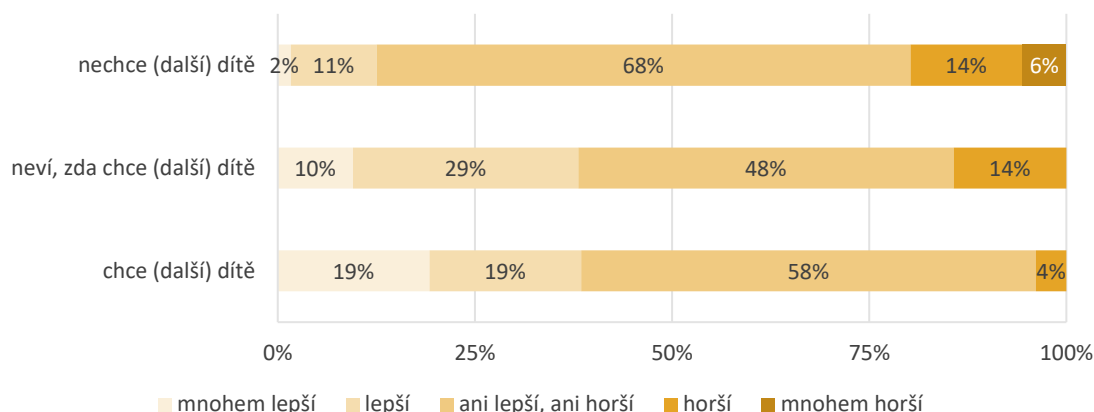
Graf č. 112 Vliv dalšího dítěte na vztah mezi respondentkou a jejím partnerem, ženy ve věku 18–49 let (v %)

a) ženy s 1 dítětem

3. Rodičovství

b) ženy se 2 dětmi

Pozn.: N = 264 (ženy s 1 dítětem) a N = 433 (ženy se 2 dětmi); vážená data

Souhrnně lze tedy říci, že ženy reálně plánující další dítě hodnotí jeho možné dopady pozitivněji než ženy, které další děti neplánují. Možný pozitivní dopad předpokládají především na svůj osobní život, ať už je pod tím chápána radost a uspokojení ze života, vztah s partnerem, nebo pocit, že další dítě by zlepšilo péči a zajištění svých rodičů ve stáří.

Přetrvávající tradiční rozdělení rolí v rodině, především v období, kdy jsou děti malé, se odráží také v tom, že respondenti ani respondentky, bez ohledu na to, zda dítě reálně plánují, či nikoli, nepředpokládají jakýkoli (negativní ani pozitivní) dopad na profesní život muže v rodině. Vzhledem k dominantní hlavní mateřské odpovědnosti za péči o děti, především v nižším věku, je naopak negativní dopad případného dalšího potomka na ženino profesní uplatnění jasně deklarován všemi skupinami respondentů.

Ženy, které plánují další dítě, pak jako jediné oblasti, na které bude mít jejich další mateřství horší vliv, označily vedle finanční situace právě svůj pracovní život a osobní volnost a seberealizaci (možnost dělat si, co chci; možnost realizovat se v životě i jiným způsobem).

3.7 Podmínky pro rodičovství

Vedle vnímaných dopadů potenciálního dalšího dítěte jsou v šetření *Současná česká rodina* zjišťovány také vybrané podmínky pro rodičovství, a to z hlediska toho, do jaké míry budou optikou respondentů a respondentek naplněny. Otázka zní: „*Další výroky se týkají podmínek k tomu, aby lidé měli (další) dítě. Bez ohledu na to, zda plánujete mít (další) dítě – myslíte si, že pro Vás budou tyto podmínky v příštích 3 letech splněny?*“ Výroky se týkaly následujících oblastí:

- a) *Z finančního hlediska si budu moci dovolit mít (další) dítě.*
- b) *Budu mít k dispozici vhodné bydlení, kde bych mohl/a mít (další) dítě.*
- c) *Budu dostatečně zdravý/á, abych mohl/a mít (další) dítě.*
- d) *Budu se cítit na dítě připraven/a.*
- e) *Budu mít vhodného partnera/partnerku, se kterým/ktou bych mohl/a mít (další) dítě.*
- f) *Budu schopen/a skloubit pracovní a rodinný život, pokud bych měl/a (další) dítě.*
- g) *Můj/moje partner/ka bude dostatečně zdravý/á, aby měl/a (další) dítě.* (dotazováni byli pouze muži)
- h) *Budu mít přístup k uspokojivé péči o děti, pokud bych měl/a (další) dítě.*
- i) *Budu mít nárok na dostatečnou rodičovskou dovolenou, pokud bych měla (další) dítě.*

Respondenti odpovídali na škále: (1) *určitě ne – pravděpodobně ne – nejsem si jistý/á – pravděpodobně ano – (5) určitě ano.*

Obdobně jako v případě percepce vlivu případného dalšího dítěte na vybrané stránky života (viz podkap. 3.5) hodnotíme podmínky rodičovství zvláště za muže a ženy a dále podrobněji dle počtu biologických dětí respondenta, dle věku a v závěrečné části se zaměřujeme na ženy s jedním a se dvěma dětmi a porovnáváme percepci přínosu možného dalšího potomka dle toho, zda jej ve svých deklaracích skutečně plánují, či nikoli. Využitím stejného třídění poskytneme čtenáři lepší možnost věcné komparace obou otázek u jednotlivých skupin respondentů nad rámec toho, co bude explicitně komentováno u prezentovaných výsledků.

Zaměříme-li se nejprve na všechny ženy v reprodukčním věku (viz tabulka č. 17), je zřejmé, že nejčastěji je deklarováno nenaplnění budoucích podmínek pro rodičovství v oblasti finanční situace, možnosti skloubit práci a rodinu, ale také v osobní rovině pocitu připravenosti na dítě. **Každá třetí žena uvádí, že si v příštích 3 letech určitě nebo spíše nebude moci dovolit z finančního hlediska mít (další) dítě.** Častěji se k negativnímu pólu hodnocení v průměru přiklánějí ženy se dvěma a více dětmi. Další výrazněji negativně hodnocenou oblastí, která navíc s finanční situací rodin s malými dětmi úzce souvisí, je **obava z nemožnosti skloubit rodinný a pracovní život v případě, pokud by žena měla (další) dítě.** 27 % žen předpokládá, že by v budoucích třech letech určitě nebo spíše nebyly tohoto skloubení schopny, dalších 25 % si touto skutečností není jisto. Ukazuje se navíc, že nejhůře své budoucí vyhlídky na možnosti skloubení práce a rodiny při dalším mateřství hodnotí ženy se dvěma dětmi, které mají vzhledem k počtu dětí s touto oblastí opakované zkušenosti. Další z oblastí řazených do hmotných podmínek pro (další) mateřství, jejíž splnění nepředpokládá významnější podíl žen, je oblast vhodného bydlení – 22 % žen uvádí, že určitě nebo pravděpodobně

nebudou mít k dispozici vhodné bydlení, kde by mohly mít (další) dítě, dalších 13 % si otázkou dostupnosti vhodného bydlení není jisté. V průměru nejhůře hodnotí budoucí perspektivy stran dostupnosti vhodného bydlení bezdětné ženy, což dobře odráží složitou bytovou situaci mladých lidí na počátku jejich partnerské a rodinné dráhy.

Téměř třetina žen také očekává, že se v budoucích třech letech určitě nebo spíše nebude cítit připravena na (další) dítě (každá pátá žena si v tomto hodnocení není jistá). V průměru nejhůře hodnotí budoucí pocit připravenosti na další dítě matky dvou dětí, což opět jasně dokumentuje dominantní dvoudětný model, který většina žen neplánuje rozšiřovat o dalšího potomka/potomky, a také matky tří a více dětí.

Naopak nejmenší podíl žen očekává, že by neměla přístup k uspokojivé péči o děti (pouze jedna z deseti žen uvádí, že určitě nebo pravděpodobně nebude mít přístup k uspokojivé péči o dítě, pokud by měla další dítě). To je zdánlivě v protikladu k výrazně častěji formulovaným obavám o nemožnosti skloubit pracovní a osobní život. V tomto pozitivním hodnocení se patrně odráží rozšířený model výhradní rodinné péče žen o děti v prvních letech jejich života (viz Palonciová & Höhne, 2023), který je ženám dostupný díky institutu dlouhé rodičovské dovolené, a ještě delšího období možného pobírání rodičovského příspěvku (v době vyplňování dotazníku ještě nebylo v platnosti zkrácení maximální možné doby pobírání rodičovského příspěvku ze 4 let na 3, platné od roku 2024). Tomu totiž odpovídá obdobně nízký podíl žen, které předpokládají, že určitě nebo spíše nebudou mít nárok na dostatečnou rodičovskou dovolenou (15 %). Zde je však důležité, že více než pětina si v této otázce není jistá, což může poukazovat mj. také na nedůvěru ve stabilitu nastavení systému rodičovské dovolené a horší orientaci a znalost v oblasti nástrojů rodinné politiky zaměřených na období péče o nejmenší děti.

Poměrně nízký podíl negativního hodnocení, ale poměrně velká nejistota je artikulována s ohledem na předpoklad budoucího zdraví a vhodného partnera pro to, aby měla žena (další) dítě. A zatímco u hodnocení dostupnosti uspokojivé péče o děti se neukazuje rozdíl v závislosti na počtu dětí, které žena aktuálně má, hodnocení blízké budoucnosti z hlediska dostatečného zdraví a vhodného partnerství více odráží aktuální životní a rodinnou situaci žen. Z průměrného hodnocení, kde vyšší průměr znamená častější příklon ke kladnému hodnocení, je zřejmé, že nejvíce pozitivně hodnotí blízkou budoucnost z hlediska vhodného partnera matky jednoho dítěte a v případě dobrého zdraví pak bezdětné ženy, což odráží především jejich mladší věk.

Tabulka č. 17 Průměrné hodnocení naplnění podmínek pro to mít (další) dítě v nadcházejících 3 letech v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let

	Počet dětí				Celkem	Nesplnění podmínek (pravděpodobně ne + určitě ne), v %	Nejistí v %	N
	0	1	2	3+				
Z finančního hlediska si budu moci dovolit mít (další) dítě.***	3,30	3,43	3,01	2,84	3,18	32 %	17 %	1 771
Budu mít k dispozici vhodné bydlení, kde bych mohla mít (další) dítě.***	3,50	3,98	3,62	3,65	3,66	22 %	13 %	1 777
Budu dostatečně zdravá, abych mohla mít (další) dítě.***	3,83	3,61	3,27	3,06	3,52	15 %	27 %	1 758
Budu se cítit na dítě připravena.***	3,35	3,69	3,04	2,91	3,27	31 %	20 %	1 766
Budu mít vhodného partnera/partnerku, se kterým/kterou bych mohla mít (další) dítě.**	3,74	4,00	3,87	3,94	3,86	13 %	21 %	1 733
Budu schopna skloubit pracovní a rodinný život, pokud bych měla (další) dítě.***	3,40	3,43	3,01	3,10	3,25	27 %	25 %	1 765
Budu mít přístup k uspokojivé péči o děti, pokud bych měla (další) dítě.	3,97	4,06	3,88	3,90	3,95	10 %	16 %	1 755
Budu mít nárok na dostatečnou rodičovskou dovolenou, pokud bych měla (další) dítě.***	3,53	3,80	3,78	3,61	3,68	15 %	22 %	1 755

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty ze škály 1 (určitě ne) až 5 (určitě ano) na otázku: „Bez ohledu na to, zda plánujete mít (další) dítě – myslíte si, že pro Vás budou tyto podmínky v příštích 3 letech splněny?“ Váženo.

Při porovnání hodnocení naplnění různých podmínek rodičovství optikou mužů a žen v reprodukčním věku se opět zaměřujeme pouze na ženy, které mají partnera, a na muže, kteří mají partnerku v reprodukčním věku (viz tabulky č. 18 a 19). Výsledky ukazují, že v řadě sfér hodnotí muži budoucí naplnění podmínek pro rodičovství pozitivněji než ženy. Výrazné diference jsou především v hodnocení finančního hlediska a možností skloubení pracovních a rodinných povinností, ale také o rovině osobní připravenosti na (další) dítě. Zatímco mezi ženami s partnerem předpokládá 28 % žen, že v příštích 3 letech si z finančního hlediska nebude moci dovolit (další) dítě, mezi muži s partnerkou je tento podíl o 10 procentních bodů nižší při stejném podílu nejistých.

3. Rodičovství

Nejmarkantnější rozdíl spatřujeme v přesvědčení o možnosti skloubit rodinný a pracovní život, neboť trojnásobek žen v partnerství oproti mužům v partnerství deklaruje, že toho nebude v příštích třech letech v případě narození (dalšího) potomka schopná (26 % žen oproti 9 % mužů; viz tabulky č. 18 a 19) a další čtvrtina žen (ale pouze 15 % mužů) si není jistá, zda by byla schopná skloubit práci a rodinu. U mužů je toto hodnocení pouze velmi málo diferencované v závislosti na aktuálním počtu dětí, u žen naopak spatřujeme výrazný posun směrem k negativnímu hodnocení v případě, že mají již alespoň 2 děti.

Tabulka č. 18 Průměrné hodnocení naplnění podmínek pro to mít (další) dítě v nadcházejících 3 letech v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, ženy ve věku 18–49 let s partnerem

	Počet dětí				Celkem	Nesplnění podmínek (pravděpodobně ne + určitě ne), v %	Nejistí v %	N
	0	1	2	3+				
Z finančního hlediska si budu moci dovolit mít (další) dítě.***	3,53	3,62	3,12	2,90	3,32	28 %	16 %	1 364
Budu mít k dispozici vhodné bydlení, kde bych mohla mít (další) dítě.***	3,56	4,11	3,70	3,72	3,76	21 %	11 %	1 364
Budu dostatečně zdravá, abych mohla mít (další) dítě.***	3,88	3,63	3,33	3,07	3,52	14 %	29 %	1 348
Budu se cítit na dítě připravena.***	3,46	3,77	3,08	2,99	3,33	30 %	19 %	1 355
Budu mít vhodného partnera, se kterým bych mohla mít (další) dítě.	4,20	4,19	4,08	4,06	4,14	8 %	13 %	1 338
Budu schopna skloubit pracovní a rodinný život, pokud bych měla (další) dítě.***	3,50	3,50	3,06	3,12	3,29	26 %	25 %	1 355
Budu mít přístup k uspokojivé péči o děti, pokud bych měla (další) dítě.*	4,03	4,13	3,93	3,93	4,00	9 %	15 %	1 346
Budu mít nárok na dostatečnou rodičovskou dovolenou, pokud bych měla (další) dítě.*	3,60	3,84	3,80	3,64	3,74	14 %	21 %	1 348

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty ze škály 1 (určitě ne) až 5 (určitě ano) na otázku: „Bez ohledu na to, zda plánujete mít (další) dítě – myslíte si, že pro Vás budou tyto podmínky v příštích 3 letech splněny?“ Váženo.

Tabulka č. 19 Průměrné hodnocení naplnění podmínek pro to mít (další) dítě v nadcházejících 3 letech v závislosti na aktuálním počtu biologických dětí, muži ve věku 18–59 let s partnerkou ve věku do 50 let, průměr na škále 1 (určitě ne) až 5 (určitě ano)

	Počet dětí				Celkem	Nesplnění podmínek (pravděpodobně ne + určitě ne), v %	Nejistí v %	N
	0	1	2	3+				
Z finančního hlediska si budu moci dovolit mít (další) dítě.***	3,73	3,93	3,62	3,54	3,71	18 %	15 %	1 406
Budu mít k dispozici vhodné bydlení, kde bych mohl mít (další) dítě.**	3,84	4,13	3,95	3,84	3,95	16 %	11 %	1 406
Budu dostatečně zdravý, abych mohl mít (další) dítě.***	4,18	3,96	3,72	3,70	3,89	6 %	19 %	1 398
Budu se cítit na dítě připraven.***	3,71	4,00	3,49	3,45	3,66	18 %	20 %	1 396
Budu mít vhodnou partnerku, se kterou bych mohl mít (další) dítě.	4,21	4,20	4,05	4,04	4,13	11 %	12 %	1 380
Budu schopen skloubit pracovní a rodinný život, pokud bych měl (další) dítě.*	3,96	4,10	3,93	3,84	3,96	9 %	15 %	1 408
Moje partnerka bude dostatečně zdravá, aby měla (další) dítě.***	4,07	3,81	3,60	3,67	3,78	11 %	19 %	1 383
Budu mít přístup k uspokojivé péči o děti, pokud bych měl (další) dítě.***	4,18	4,33	4,07	4,16	4,17	5 %	12 %	1 395
Budu mít nárok na dostatečnou rodičovskou dovolenou, pokud bych měl (další) dítě.	3,58	3,76	3,58	3,75	3,65	16 %	24 %	1 358

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty ze škály 1 (určitě ne) až 5 (určitě ano) na otázku: „Bez ohledu na to, zda plánujete mít (další) dítě – myslíte si, že pro Vás budou tyto podmínky v příštích 3 letech splněny?“ Váženo.

V těchto hodnoceních se jasně odráží genderový aspekt modelů práce a péče v době, kdy jsou v rodině nejmenší děti – zatímco otcové jsou do zajištění celodenní péče o děti zapojeni pouze málo a narození případného (dalšího) dítěte není spojováno s přímými dopady v pracovní sféře, v případě žen znamená narození dítěte na dlouhou dobu výrazný zásah do pracovních aktivit z důvodu

dlouhodobé celodenní domácí péče o dítě. Péče o nejmenší děti je pak v řadě rodin a profesí zcela neslučitelná nebo pouze obtížně slučitelná s výkonem výdělečné činnosti.

Třetí oblastí hodnocení, kde se optiky mužů a žen více odlišují a kterou podrobněji okomentujeme, je osobní rovina a deklarovaný pocit připravenosti na další dítě. Zatímco 30 % žen v partnerství se domnívá, že se v příštích třech letech pravděpodobně nebo určitě nebude cítit připravená na (další) dítě, u mužů žijících s partnerkou je to pouze 18 %. V obou případech pak průměrné hodnocení pocitu připravenosti klesá spolu s rostoucím počtem biologických dětí respondentek a respondentů. Obecně kladnější hodnocení ze strany mužů může to být ovlivněno také vyšší prorodinnou orientací mužů, kteří mají partnerku. V této oblasti by bylo velmi zajímavé hodnocení single mužů, které však v datech šetření zahrnuto není.

3.7.1 Podmínky pro rodičovství u žen s jedním dítětem a se dvěma dětmi

Samostatná podkapitola je zaměřena na ženy, které již matkami jsou, ale z hlediska počtu dětí je možné uvažovat o tom, že část z nich v budoucnosti další dítě ještě plánuje – konkrétně na ženy aktuálně s jedním a dvěma dětmi. U těchto skupin podrobněji analyzujeme to, jak hodnotí budoucí naplnění podmínek pro další rodičovství ve sledovaných oblastech. Opět zde kombinujeme srovnávací perspektivu z hlediska budoucích reprodukčních plánů, které zahrnují možnosti: *chce (další) dítě do 3 let – chce (další) dítě, ale později – neví, zda chce (další) dítě – nechce (další) dítě*. Takto kategorizované reprodukční plány umožní podrobněji analyzovat, zda předpokládané nenaplnění podmínek pro další rodičovství v některých skupinách výrazněji nesouvisí s nulovými reprodukčními plány do budoucna, případně s jejich směřováním do vzdálenější budoucnosti. Zajímavým aspektem hodnocení hmotných podmínek pro další rodičovství i možností uspokojivé kombinace pracovní i rodičovské dráhy je pak právě zaměření na ženy, které již matkami jsou a mají v těchto oblastech konkrétní zkušenosti ovlivněné vlastními představami o vhodných podmínkách pro rodičovství i konkrétní životní situací.

Graf č. 113 ukazuje průměrné hodnocení naplnění podmínek pro rodičovství ve vybraných oblastech. Respondentky byly dotázány na názor, zda v příštích třech letech očekávají naplnění podmínek, či nikoli, což je možné nyní podrobněji analyzovat s ohledem na to, zda ve stejném časovém horizontu plánují další dítě, či nikoli. Jednotlivé výroky byly hodnoceny na škále (1) „určitě ne“ až (5) „určitě ano“ se střední hodnotou (3) „nejsem si jistá“. Čím blíže se tedy průměrné hodnocení přibližuje pólu 5, tím více jsou respondentky přesvědčeny, že dané podmínky budou v příštích 3 letech naplněny.

Výsledky tříděné dle reálných krátkodobých i dlouhodobých reprodukčních plánů ukazují, že s naplněním podmínek ve všech dotazovaných oblastech počítají výrazně častěji ženy, které plánují další dítě, než ty, které další dítě neplánují (viz graf č. 113). Ženy se dvěma dětmi, které další dítě již neplánují, se v řadě výroků ocitají blíže k pólu předpokládajícímu nesplnění daných podmínek

v příštích třech letech, především pokud hodnotí finanční hledisko, osobní pocit připravenosti na další dítě nebo schopnost skloubit pracovní a rodinný život v případě narození 3. dítěte (viz graf č. 113b).

V případě žen se dvěma dětmi jsou rozdíly také z hlediska toho, zda třetí dítě plánují ženy do tří let, nebo později, a to především v hodnocení naplnění podmínek finančního zajištění. S ohledem na nižší absolutní četnosti odpovědí v kategoriích plánování třetího dítěte v krátkém a dlouhodobějším časovém horizontu je nutné upozornit na možné vyšší výkyvy odhadů. Nicméně fakt, že ženy plánující třetí dítě v horizontu delším než tři roky také častěji deklarují, že si z finančního hlediska nebudou moci v příštích třech letech dovolit třetí dítě (viz graf č. 113b), může indikovat to, že finanční náročnost výchovy tří a více dětí může u části žen ovlivňovat plánování delšího meziprodního intervalu nebo posouvat reprodukční plány. Právě přílišný posun reprodukčních plánů zvyšuje riziko, že se je ve vyšším věku již nepodaří zcela naplnit.

Podrobněji se zaměříme na dvě hodnocené oblasti, resp. výroky „Z finančního hlediska si budu moci dovolit mít (další) dítě.“ (viz graf č. 114) a „Budu schopna skloubit pracovní a rodinný život, pokud bych měla (další) dítě.“ (viz graf č. 115). **Ženy, které plánují další dítě v krátkém horizontu do 3 let,** deklarují ve třech čtvrtinách případů, že si budou moci dítě z finančního hlediska dovolit a také že budou mít podmínky pro skloubení pracovního a rodinného života v příštích třech letech. Vidíme tedy předpokládanou připravenost žen v oblastech, ve kterých jsou dopady dalšího dítěte hodnoceny nejhůře (srov. podkap. 3.6.1). Ženy, které sice **další dítě chtějí, ale později než v příštích třech letech,** si výrazně častěji nejsou jisté, zda by si v příštích třech letech mohly druhé dítě dovolit z finančního hlediska (viz graf č. 114).

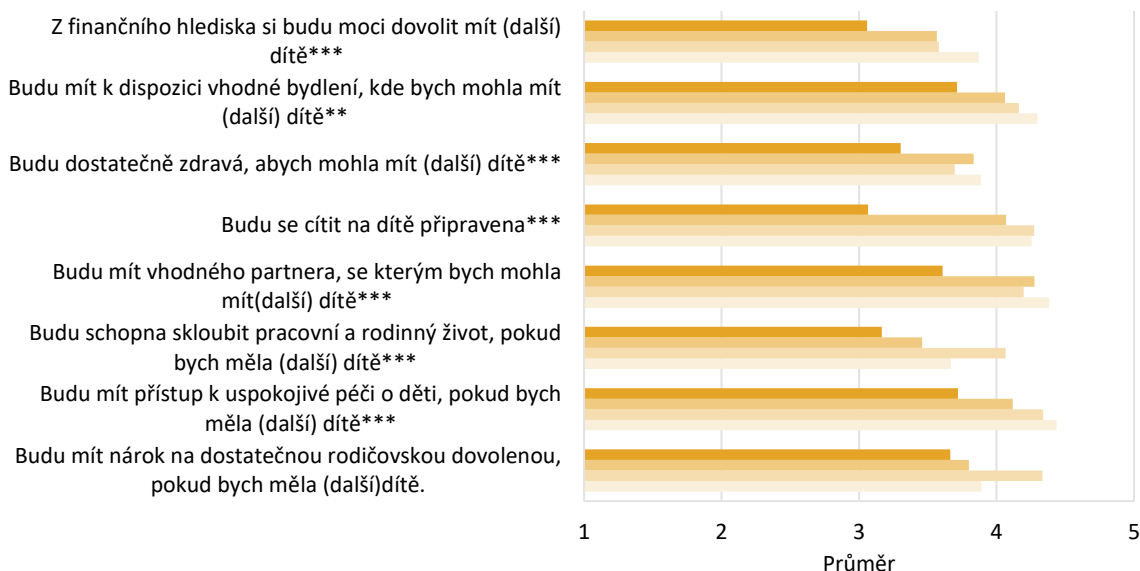
Ženy, které **neplánují druhé ani třetí dítě,** nejčastěji udávají, že by si toto dítě v příštích třech letech nemohly dovolit z finančního hlediska (40 % u žen s 1 i se 2 dětmi), a také to, že v horizontu 3 let nebyly schopny skloubit práci s rodinou v případě narození dalšího dítěte (každá čtvrtá žena s 1 dítětem a 40 % žen se dvěma dětmi, které další nechtějí).

3. Rodičovství

Graf č. 113 Průměrné hodnocení naplnění podmínek pro rodičovství v nadcházejících 3 letech v závislosti na plánu mít (další) dítě, ženy ve věku 18–49 let s 1 a 2 dětmi, průměr na škále 1 (určitě ne) až 5 (určitě ano)

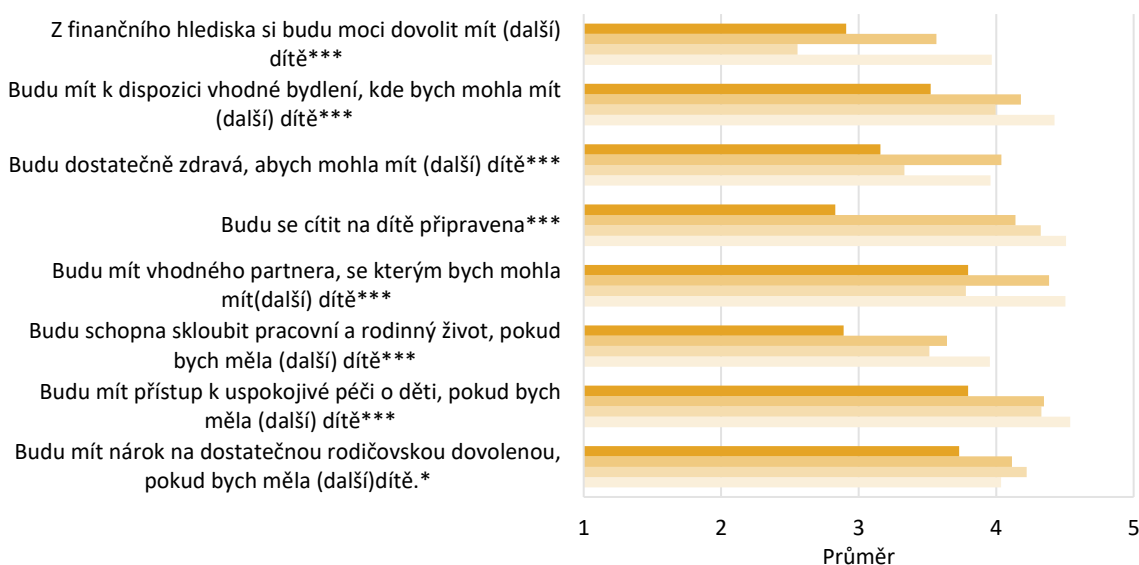
a) Ženy s 1 dítětem

■ nechce (další) dítě ■ neví, zda chce (další) dítě ■ chce (další) dítě, ale později ■ chce (další) dítě do 3 let

b) Ženy se 2 dětmi

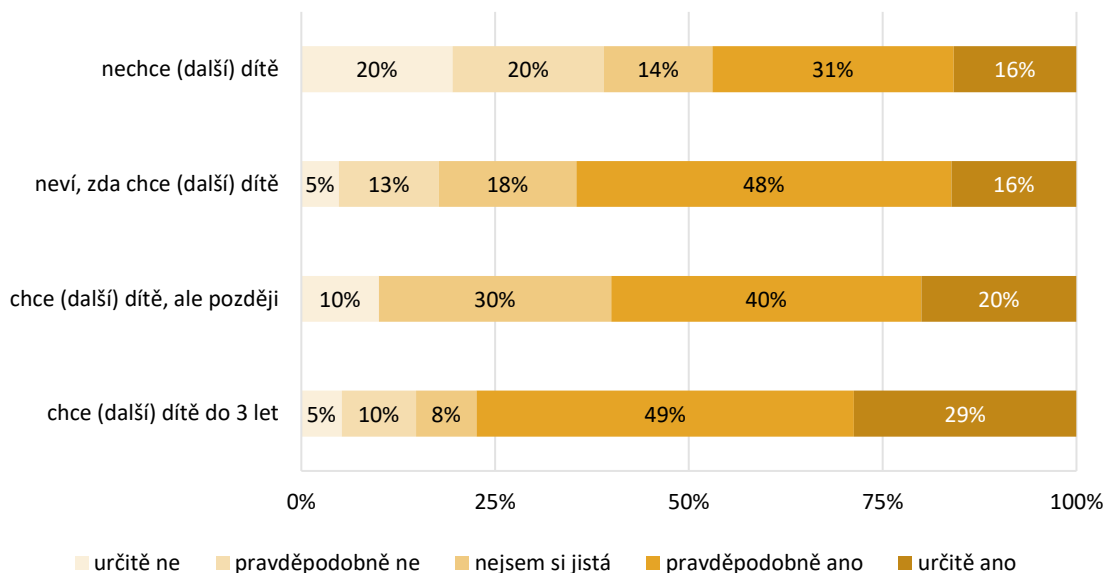
■ nechce (další) dítě ■ neví, zda chce (další) dítě ■ chce (další) dítě, ale později ■ chce (další) dítě do 3 let

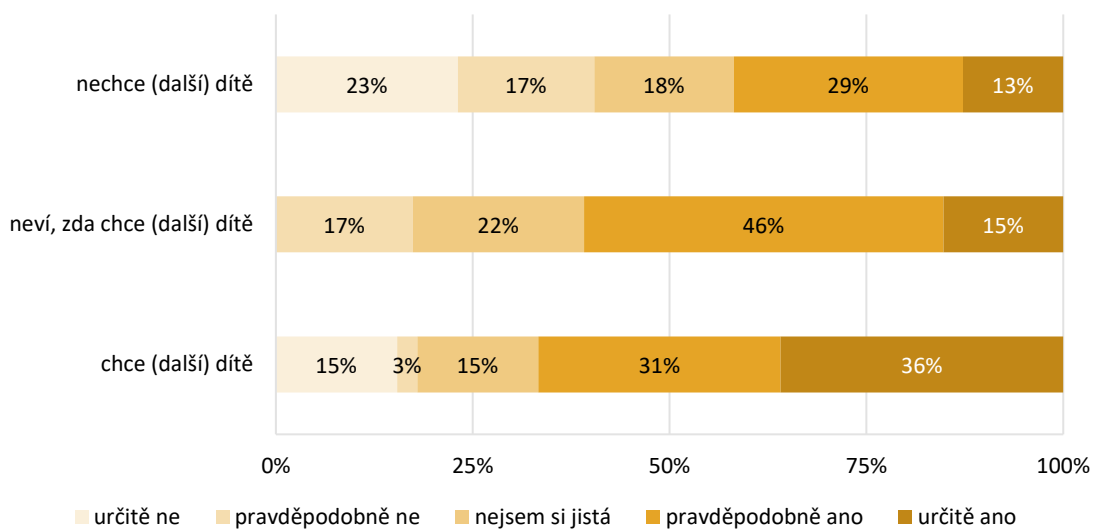
Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ (One-Way ANOVA). Průměrné hodnoty odpovědí na škále 1 (určitě ne) až 5 (určitě ano) na otázku: „Bez ohledu na to, zda plánujete mít (další) dítě – myslíte si, že pro Vás budou tyto podmínky v příštích 3 letech splněny?“ Ženy s 1 dítětem (N = 354 až 363 dle konkrétního výroku) a ženy se 2 dětmi (N = 568 až 588 dle konkrétního výroku). Váženo.

Graf č. 114 Souhlas s výrokem „Z finančního hlediska si budu moci dovolit další dítě“ podle reprodukčních plánů, ženy ve věku 18–49 let (v %)

a) ženy s 1 dítětem

b) ženy se 2 dětmi

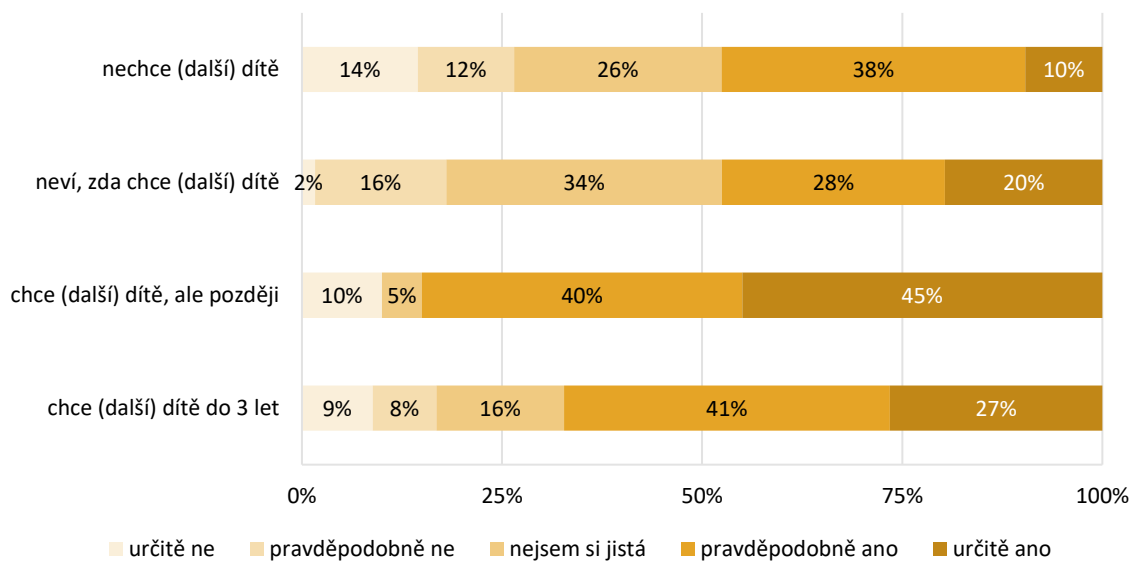

Pozn.: N = 361 (ženy s 1 dítětem) a N = 587 (ženy se 2 dětmi); vážená data

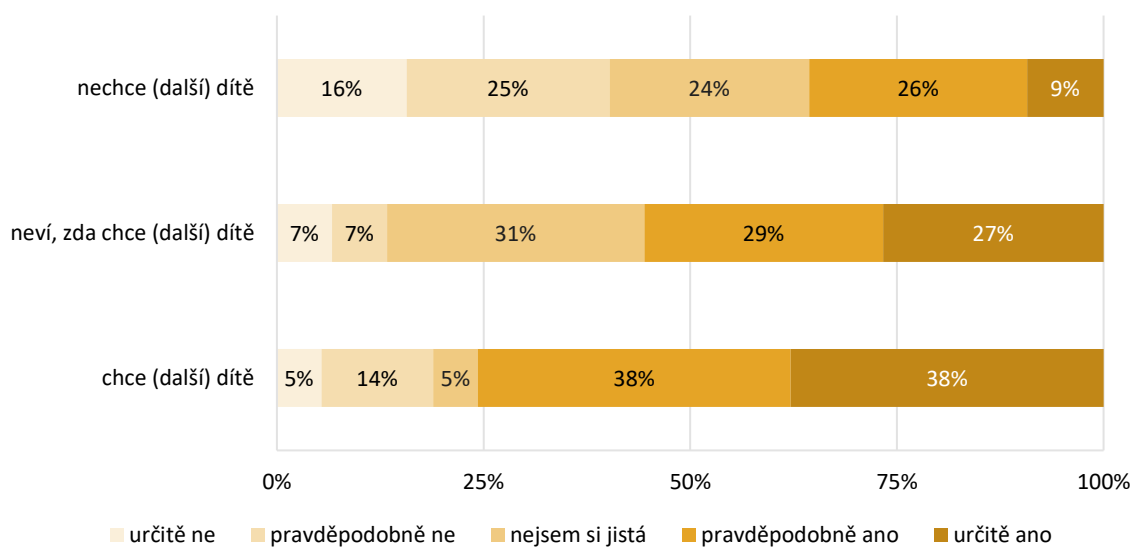
3. Rodičovství

Graf č. 115 **Souhlas s výrokem „Budu schopna skloubit pracovní a rodinný život, pokud bych měla (další) dítě“ podle reprodukčních plánů, ženy ve věku 18–49 let (v %)**

a) ženy s 1 dítětem

b) ženy se 2 dětmi

Pozn.: N = 360 (ženy s 1 dítětem) a N = 579 (ženy se 2 dětmi); vážená data

Shrnutí

Tato výzkumná zpráva předkládá první ucelené výsledky šetření *Současná česká rodina* týkající se témat partnerství a rodičovství. Výsledky ukazují, že přes výrazný pokles sňatečnosti, který od 90. let 20. století v České republice sledujeme, nedochází k obdobnému poklesu v koresidenčních vztazích. Mladí lidé přistupují k partnerství s větší flexibilitou a otevřeností různým modelům a podobám partnerství. To zahrnuje vedle tradičního manželství také nesezdaná soužití, otevřené vztahy (např. LAT – living apart together) nebo životní fáze bez stálého partnera (singlovství).

Mladší generace se sice stávají rodiči výrazně později než předešlé generace, to je ovšem důsledkem prodlužujícího se období studia a vzdělávání a většího důrazu na pracovní uplatnění a vhodné životní podmínky. V rámci časování koresidenčních partnerství však nesezdaná soužití v mladším věku nahrazují sezdaná manželská soužití.

První manželství jsou přitom stále **více stratifikovaná podle vzdělání** a ukazují se zde významné nerovnosti na vstupu do prvního manželství. Na počátku životní dráhy vykazují sice vysokoškoláci nejnižší tendenci vstupovat do manželství, ve vyšším věku ale intenzita prvosňatečnosti narůstá a naopak celoživotně zůstává bez zkušenosti s manželstvím více než třetina lidí se základním a neúplným středním vzděláním, ale pouze pětina osob s vyšším vzděláním.

Nárůst zkušenosti s nesezdaným soužitím vede k různým úvahám o jejich charakteru, data šetření *Současná česká rodina* ukazují, že většina kohabitací jsou svazky „**předmanželské**“ a jejich počet v čase narůstá. Obdobně jako manželská soužití jsou také ta nesezdaná stále více stratifikována. Obecně do koresidenčních svazků nejčastěji vstupují vysokoškoláci a středoškoláci, zatímco u lidí s nižším vzděláním jsou koresidenční svazky méně časté.

Z hlediska stability partnerských svazků je důležité zjištění, že zatímco úroveň rozvodovosti v České republice již 15 let postupně **klesá, nestabilita koresidenčních partnerství roste** (do kohorty narozené po roce 2000) a kohabitanace je méně stabilním typem svazku v porovnání s manželstvím – i přesto, že v hodnocení partnerské spokojenosti se tyto dva typy svazků výrazněji neliší. Na druhou stranu, časté spory ohledně fungování partnerství, zejména pokud jsou řešeny hádkami a křikem, působí jako destabilizační prvek (v kontextu uvažování o rozchodu) výrazněji právě pro nesezdaná partnerství, a to bez ohledu na společné bydlení.

Nestabilita partnerství je stratifikována v závislosti na vzdělání, ale odlišně mezi ženami a muži, zatímco mezi muži se první koresidenční svazky rozpadají nejčastěji vysokoškolákům, u žen je nejvyšší nestabilita mezi méně vzdělanými a naopak vysokoškolačky mají první koresidenční svazky nejstabilnější. Ženy napříč typy svazků současně na ukončení vztahu pomýšlejí častěji než muži.

V rovině deklarací spatřujeme narůstající uznání manželství jakožto instituce, protože klesá podíl osob, které si myslí, že je manželství zastaralá instituce. Pokles tohoto přesvědčení v porovnání se

situací v roce 2005 je přitom nejsilnější u nesezdaných. Přijímání nesezdaného soužití jako dlouhodobého svazku dvou osob se přitom nezměnilo a v obou cyklech sběru dat (2005 a 2020–2022) 54 % osob souhlasilo, že je takové soužití v pořádku. Nejméně s tímto tvrzením souhlasili lidé žijící v manželství.

Mladší generace vstupují do **rodičovské fáze** v jiné etapě své životní, partnerské a často i pracovní dráhy než předešlé generace. Odložení narození prvního dítěte může mít vliv na celkový počet dětí v rodině a také na biologické možnosti rodičů (více viz Kocourková et al., 2023).

Reprodukční plány zatím neodpovídají předpokladům výrazného poklesu plodnosti, se kterým pracuje také nejnovější prognóza ČSÚ vydaná v listopadu 2023 (předpoklad stabilizace úhrnné plodnosti na hladině 1,5). V deklaracích respondentů ohledně reálně plánovaného počtu dětí přetrvává model dvoudětné rodiny, který plánuje polovina žen v reprodukčním věku. Rodinu se třemi a více dětmi plánuje každá čtvrtá žena, jednodětnost každá desátá. Bezdětnost zůstává v rovině reprodukčních plánů na nízké úrovni, což však neodpovídá stabilnímu nárůstu konečné bezdětnosti žen blížících se ke konci svého reprodukčního období.

Je zde tedy patrná nezanedbatelná nejistota – jak v rovině reprodukčních plánů (kdy 8–14 % žen v reprodukčním věku neví, kolik celkově plánuje dětí, u žen i mužů do 29 let s partnerkou je nejistota ohledně reprodukčních plánů ještě vyšší mezi 14–16 %), tak v tom, zda budou deklarované reprodukční plány skutečně realizovány.

I když mladá generace nedeclaruje ve zvýšené míře plán dobrovolné bezdětnosti nebo jednodětnosti, rodičovství se stále častěji stává nesamozřejmou částí životní dráhy jedince. Jednak se výrazně prodlužuje období dospělého života, který mladé generace prožívají bez vlastních dětí a bez zkušenosti s rodičovstvím. Mateřství u mladých lidí také není nadále vnímáno jako nezbytná součást života jedince. Mají-li se vyjádřit k tvrzení, že žena nebo muž potřebuje mít děti k naplnění svého života, značná část mladých respondentů s tímto nesouhlasí, nesouhlas je navíc posilován rostoucí výší vzdělání a klesajícím počtem vlastních dětí.

Z analýz často rychlých změn reprodukčního chování a úrovně plodnosti v kalendářním pohledu je zřejmé, že česká populace velmi citlivě reaguje na změny v podmínkách, které mají pro rodičovství. Z deklarací respondentů je v analýzách zde v publikaci detailně doloženo, že především finanční dopady a obtíže v oblasti skloubení rodinných a pracovních povinností nebo negativní dopady případného dalšího dítěte na možnosti pracovního uplatnění žen-matek jsou hodnoceny v porovnání s ostatními podmínkami rodičovství a jeho možnými dopady nejhůře. Právě bariéry v možnostech skloubit rodinný a pracovní život partnerů, očekávaný negativní dopad případného potomka na pracovní dráhu žen a nedůvěra v to, že bude mít žena nebo oba partneři zajištěny podmínky pro skloubení pracovního a rodinného života, mohou v budoucnu vést k tomu, že realizace reprodukčních plánů nebude dosahovat deklarované úrovně. Především v mladých generacích, kde ženy dosahují častěji vyššího vzdělání než jejich mužští vrstevníci, mohou být nepříznivé vnější podmínky pro rodičovství faktorem, který povede k dalšímu odkladu rodičovství do vyššího věku. To je obvykle

doprovázeno poklesem plodnosti jak v kalendářních letech, tak také rizikem dalšího poklesu generačních ukazatelů, neboť s rostoucím věkem se častěji vyskytují další bariéry například v podobě zdravotních rizik.

Z tohoto hlediska by měla klíčovou roli sehrávat právě rodinná politika, která by nejen v období ekonomické nejistoty měla být pro rodiny stabilizačním prvkem.

Spolu s tím je však nezbytné realizovat v České republice průběžné sběry dat zaměřené na partnerské a rodinné chování a na partnerské, rodinné i pracovní dráhy, neboť bez průběžného sledování a vyhodnocování není možné identifikovat často proměnlivé faktory, které výrazně přispívají k tomu, zda a jak se reprodukční plánování stává skutečně realizovaným rodičovstvím.

Literatura

BARTOŠOVÁ, Michaela, Petr PAKOSTA & Petr FUČÍK, 2012. Dlouhodobý vývoj v časování porodů a sňatků: obstojí individualizační teorie ve světle demografických dat? *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 48(2), 315–341. DOI: <https://doi.org/10.13060/00380288.2012.48.2.05>

BAŠTECKÁ, Magdaléna, 2022. Porodnost a plodnost v Česku (2011–2021). Prezentace na tiskové konferenci ČSÚ ze dne 15. prosince 2022.

Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/202323731/csu_tk_plodnost_prezentace.pdf

ČADOVÁ, Naděžda, 2020. *Postoje českých občanů k partnerství, manželství a rodičovství – únor 2020*. Tisková zpráva z výzkumu Naše společnost, CVVM. Dostupné z [cit. 2. 5. 2023]: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5175/f9/ov200325.pdf

ČSÚ, 2013. *Plodnost žen*. Praha: Český statistický úřad.

Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551769/170224-14.pdf/287dc43c-df94-40c1-bf04-b322ed0e4b84?version=1.0>

ČSÚ, 2014. *Nesezdaná soužití*. Praha: Český statistický úřad.

Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541791/170227-14.pdf/27ebcd5e-95ba-4ef4-8c65-c2a9bc58f9d8?version=1.0>

ČSÚ, 2021. *Demografická ročenka 2020*. Praha: Český statistický úřad.

Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie

ČSÚ, 2023a. *Veřejná databáze – Sčítání lidu, domů a bytů 2021* [online]. Dostupné z [cit. 8. 6. 2023]: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky&katalog=33475>

ČSÚ, 2023b. *Ročník narozených 2022 je nejslabší za posledních 18 let*. Tisková zpráva ze dne 21. března 2023. Dostupné z [cit. 30. 10. 2023]: <https://www.czso.cz/csu/czso/rocnik-narozeny-2022-je-nejslabsi-za-poslednich-18-let>

ČSÚ, 2023c. *Obyvatelstvo – roční časové řady*. Praha: Český statistický úřad. Dostupné z [cit. 15. 11. 2023]: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu

ČSÚ, 2023d. *Základní výsledky Sčítání lidu, domů a bytů – Česká republika – 2021*. Praha: Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zakladni-vysledky-scitani-lidu-domu-a-bytu-ceska-republika-2021>

ČSÚ, 2023e. *Demografická příručka 2022*. Praha: Český statistický úřad.

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2022>

- EUROSTAT, 2023. *Database – Population and Social Conditions – Fertility indicators*. Dostupné z [cit. 10. 10. 2023]: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_find/default/table?lang=en
- FIALOVÁ, Ludmila & Květa KALIBOVÁ, 2010. Formování a rozpad partnerských svazků. In. *Demografická situace České republiky. Proměny a kontexty*. Praha: Sociologické nakladatelství – SLON, 133–156.
- FUČÍK, Petr, 2023. Research note: The educational gradient of divorce in the Czech Republic during the late post-socialist transition. *Journal of Family Research*, 35, 421–432.
DOI: <http://dx.doi.org/10.20377/jfr-919>
- HEUVELINE, Patrick & Jeffrey M. TIMBERLAKE, 2004. The Role of Cohabitation in Family Formation: The United States in Comparative Perspective. *Journal of Marriage and Family*, 66(5), 1214–1230.
<https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00088.x>
- HIEKEL, Nicole, Aart C. LIEFBOER & Anne-Rigt POORTMAN, 2014. Understanding Diversity in the Meaning of Cohabitation Across Europe. *European Journal of Population*, 30, 391–410.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s10680-014-9321-1>
- HÖHNE, Sylva & Jana PALONCYOVÁ, 2023. *Ekonomické podmínky domácností. Souhrnná výzkumná zpráva z šetření „Současná česká rodina 2020–2022“*. Praha, RILSA.
Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_544.pdf
- HUMAN FERTILITY DATABASE, 2023. Max Planck Institute for Demographic Research (Germany) and Vienna Institute of Demography (Austria), Dostupné z [cit. 20. 7. 2023]: www.humanfertility.org
- CHALOUPKOVÁ, Jana, 2010. De-standardization of Early Family Trajectories in the Czech Republic: A Cross-cohort Comparison. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 46(3), 427–451.
DOI: <https://doi.org/10.13060/00380288.2010.46.3.05>
- INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, 2023. International Standard Classification of Occupations (ISCO), ILOSTAT. Dostupné z: <https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/classification-occupation/>
- KIERNAN, Kathleen E., 2001. The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in western Europe. *International Journal of Law, Policy, and Family*, 15(1), 1–21.
DOI: <https://doi.org/10.1093/lawfam/15.1.1>
- KIRCHNER, Filip. 2003. Religiozita a reprodukční chování. *Sacra*, 1(1), 5–17.
Dostupné z: <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118345>
- KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ, Jana, 2022. Kdy mít dítě? Představy o ideálním věku rodičovství v Evropě. *Sociální studia*, 19(2), 15–34, DOI: <https://doi.org/10.5817/SOC2022-32987>.

KOCOURKOVÁ, Jiřina, Jitka SLABÁ & Anna ŠŤASTNÁ, 2022. The role of cohorts in the understanding of the changes in fertility in Czechia since 1990. *AUC Geographica*, 57(1), 61–74. DOI: <https://doi.org/10.14712/23361980.2022.6>

KOCOURKOVÁ, Jiřina, Anna ŠŤASTNÁ, Jitka SLABÁ, Eva WALDAUFOVÁ & Bára IDLBEKOVÁ, 2023. *Změny v reprodukčním chování a reprodukční stárnutí. Souhrnná výzkumná zpráva z šetření „Současná česká rodina 2020–2022“*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.

KOUKALOVÁ, Jana, 2022. Populační vývoj v České republice v roce 2021. *Demografie*, 64(3), 259–283. DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0307>

KREIDL, Martin, 2012. Educational stratification of marriage entry under different political and economic regimes: evidence from the Czech Republic during the second half of the 20th century. *Population Review*, 52, 151–178.

KREIDL, Martin & Barbora HUBATKOVÁ, 2023. Partnership satisfaction in Czechia during the COVID-19 pandemic. *Demographic Research*, 49(24), 635–650. DOI: <http://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2023.49.24>

KREIDL, Martin & Jaroslava HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ (eds.), 2012. *Proměny partnerství. Životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství – SLON.

KREIDL, Martin, Anna ŠŤASTNÁ, Jiřina KOCOURKOVÁ, Jana HAMANOVÁ, Tomáš ZVONÍČEK, Jitka SLABÁ, Barbora HUBATKOVÁ, Anna MATYSIAK, A. RIJKEN, S. KONG, O. GRUNWALD, M. WINN LOMNARD & A. CAPORALI, 2023a. *Czech Harmonized Generations and Gender Survey-II, Wave 1 (2020–2022)*. Version 1. Data obtained from the GGP Data Archive.

KREIDL, Martin, Anna ŠŤASTNÁ, Barbora HUBATKOVÁ, Jitka SLABÁ & Tomáš ZVONÍČEK, 2023b. *„Současná česká rodina“ dokumentace k datům*. Brno: Masarykova univerzita.

KREIDL, Martin & Martina ŠTÍPKOVÁ, 2012. Výskyt a načasování nesezdaných soužití v současné ČR. *Demografie*, 54(2), 120–137.

KUCHAŘOVÁ, Věra, Olga NEŠPOROVÁ, Kamila SVOBODOVÁ, Sylva HÖHNE & Jana PALONCYOVÁ, 2022. *Úplné rodiny s dětmi*. Praha, RILSA. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_502.pdf

KYZLINKOVÁ, Renata & Anna ŠŤASTNÁ, 2016. Reprodukční plány mladých mužů v ČR. *Demografie*, 58(2), 111–128.

MORÁVKOVÁ, Hana & Martin KREIDL, 2017. Partnerské dráhy prvorodiček bez koresidenčního partnera. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 53(4), 565–591. Dostupné z: <https://esreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2017/04/03.pdf>

- NĚMEČKOVÁ, Michaela & Anna ŠŤASTNÁ, 2016. Determinanty nevyplnění údajů o otci do hlášení o narození. *Demografie*, 58(3), 249–262. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/33199355/nemeckova_stastna.pdf/76e9e4ec-0fce-4388-be82-023e3af30cde?version=1.0
- PALONCYOVÁ, Jana & Sylva HÖHNE, 2023. *Sladování práce a rodiny. Souhrnná výzkumná zpráva z šetření „Současná česká rodina 2020–2022“*. Praha, RILSA. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_541.pdf
- SLABÁ, Jitka, 2022. Vládní boj proti pandemii: přehled opatření vydaných v souvislosti s pandemií onemocnění covid-19 v Česku v letech 2020 a 2021. *Demografie*, 64(2), 175–196. DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0303>
- SOBOTKA, Tomáš, Anna ŠŤASTNÁ, Kryštof ZEMAN, Dana HAMPLOVÁ & Vladimíra KANTOROVÁ, 2008. A rapid transformation of fertility and family behaviour after the collapse of state socialism. *Demographic Research*, 19(14), 403–454. DOI: <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.14>
- SOBOTKA, Tomáš & Éva BEAUJOUAN, 2014. Two is best? The persistence of a two-child family ideal in Europe. *Population and Development Review*, 40(3), 391–419. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2014.00691.x>
- ŠPROCHA, Branislav, 2014. Odkladanie a rekuperácie plodnosti v Českej republike a na Slovensku. *Demografie*, 56(3), 219–233.
- ŠPROCHA, Branislav, 2022. Bezdetnosť a odkladanie rodenia prvých detí v krajinách Vyšehradskej skupiny. *Demografie*, 64(2), 139–157. DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0302>
- ŠPROCHA, Branislav, Luděk ŠÍDLO, Gabriela NOVÁKOVÁ & Anna ŠŤASTNÁ, 2016. Kohortní změny v koncentraci plodnosti v Česku a na Slovensku. *Sociologia*, 48(5), 474–499.
- TRÁVNÍČKOVÁ, Marcela & Martin KREIDL, 2021. Slábne v ČR mezigenerační přenos rozvodu? *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 57(5), 531–555. DOI: <https://doi.org/10.13060/csr.2021.041>